

GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ

LUCRĂRILE CONFERINȚEI ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE *GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ*

CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ DE STUDII DE SECURITATE ȘI ȘTIINȚĂ MILITARĂ,
ORGANIZATĂ DE STATUL MAJOR AL APĂRĂRII

NOIEMBRIE 2022
BUCUREȘTI

EDIȚIA A IV-A

EDITOR STATUL MAJOR AL APĂRĂRII

COMITETUL DE ORGANIZARE

Președinte:

general-locotenent Gheorghiță VLAD

Vicepreședinte:

general-locotenent Corneliu POSTU

Membri:

contraamiral Ion-Cristian LIȘMAN

general de brigadă dr. Mihai BURLACU

general de brigadă dr. Daniel POP

general-locotenent dr. Iulian BERDILĂ

general-locotenent dr. Viorel PANĂ

viceamiral Mihai PANAIT

general de flotilă aeriană dr. Eugen MAVRIȘ

general de brigadă

prof.univ. dr. ing. Ghiță BÂRSAN

general de flotilă aeriană

conf.univ. dr. Marius ȘERBESZKI

contraamiral de flotilă

conf.univ. dr. ing. Alecu TOMA

Secretariat:

colonel Mircea BARAC

Alina PAPOI

Iulia SINGER

Diana Cristiana LUPU

DTP

Adelaida-Mihaela DANDEȘ

ADRESA REDACȚIEI

București, str. Izvor nr. 110, sector 5

Cod poștal: 050564

Telefon: +4021.319.48.80/1005597; 1005596

Tel./fax: +4031.426.09.90

E-mail: gmr@mapn.ro

Web: gmr.mapn.ro

ÎNALTUL DECRET REGAL NR. 3663

PRIN CARE „ROMÂNIA MILITARĂ”

DEVINE REVISTA OFICIALĂ

A MARELUI STAT MAJOR

„Art. I - Se înființează la Marele Stat Major, cu începere de la 1 Ianuarie 1898, revistă oficială sub denumirea de „România Militară”, în care toți ofițerii din armată vor găsi studii militare, care să intereseze instrucțiunea lor.

Prin organul acestei reviste toți ofițerii, de toate armele, aflați în activitate de serviciu, își vor putea publica lucrările lor personale și cari interesează armata”.

Carol - Regele României

Dat în București la 8 decembrie 1897

Tiparul a fost executat
la Centrul tehnic-editorial al armatei
sub comanda ____/2022 B 0207

**LUCRĂRILE CONFERINȚEI ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE
GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ**

***DINAMICA ARHITECTURII DE SECURITATE
ÎN ZONA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE,
ÎN CONTEXTUL CONFLICTULUI DIN UCRAINA
ȘI AL NOULUI CONCEPT STRATEGIC AL NATO***

EDIȚIA A IV-A

Print: ISSN 2668-7410, ISSN-L 2668-7410
Online: ISSN 2668-7623, ISSN-L 2668-7410
DOI: 10.55535/GMR.2022.4

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor publicate
revine în exclusivitate autorilor, în conformitate cu prevederile
Legii nr. 206 din 27.05.2004

*COPYRIGHT: sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente,
cu condiția indicării precise a numărului și datei apariției publicației din care provin.*

CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ DE STUDII DE SECURITATE
ȘI ȘTIINȚĂ MILITARĂ, ORGANIZATĂ DE STATUL MAJOR AL APĂRĂRII

NOIEMBRIE 2022

COMITET ȘTIINȚIFIC INTERNAȚIONAL

General-maior Grudi Ivanov ANGELOV,
Colegiul Național de Apărare
„G.S. Rakovski”, Sofia, Bulgaria

General-maior
Luis Antonio Morgado BAPTISTA,
Academia Militară Portugheză, Lisabona,
Portugalia

General-maior Themistoklis GRIMBIRIS,
Academia Militară Elenă, Atena, Grecia

General-maior Karl PRONHAGL,
Academia Militară Tereziană, Viena, Austria

General de brigadă
conf.univ.dr. Plamen BOGDANOV,
Universitatea de Biblioteconomie
și Tehnologii Informaționale, Sofia, Bulgaria

General de brigadă
prof. Robert KOSOWSKI,
Universitatea pentru Studii de Război,
Varșovia, Polonia

Colonel conf.univ.dr. Harald GELL,
președintele Programului Erasmus militar
al UE, Academia Militară Tereziană, Austria
(expertiza: învățământ militar și instrucție)

Comandor (ret.)
conf.univ.dr. Taner ALBAYRAK,
Universitatea Piri Reis, Istanbul, Turcia
(expertiza: securitate maritimă, strategie
și geopolitică la Marea Neagră)

Comandor conf.univ.dr. Nedko DIMITROV,
decan, Academia Navală, Varna, Bulgaria

Dr. Bonita JACOBS,
University of North Georgia, Atlanta, SUA

Prof. Stefano GEUNA,
Universita Degli Studi di Torino, Torino,
Italia

Prof.univ.dr. Jaromir MARES,
Brno, Cehia

Prof.univ.dr. Pavel OTRISAL,
Brno, Cehia

Conf.univ.dipl.ing.dr. Jozef PUTTERA,
Armed Forces Academy
of „General Milan Rastislav Stefanik”,
Liptovsky Mikulas, Slovacia

Conf.univ.dr. Iulian FOTA,
Academia Națională de Informații
„Mihail Viteazul”, România

Lect.univ.dr. Antonia COLIBĂȘANU,
Departamentul de Relații Internaționale
și Integrare Europeană, Școala Națională
de Studii Politice și Administrative, România

Cercetător științific II
dr. Carmen Sorina RÎJNOVEANU,
director, Institutul pentru studii politice
de apărare și istorie militară, România

Dr. William D. HATCH,
Naval Postgraduate School, Monterey, SUA

Conf.univ.dr. Larry WHITE,
Universitatea de Economie și Tehnologie,
Ankara, Turcia

Conf.univ.dr. Iulian CHIFU,
Facultatea de Securitate și Apărare,
Universitatea Națională de Apărare
„Carol I”, România

Dr. Florian CÎRCIUMARU,
director, Centrul de Studii Strategice
de Apărare și Securitate, Universitatea
Națională de Apărare „Carol I”, România

Dr. Dan-Lucian PETRESCU,
Centrul de Studii Strategice de Apărare și
Securitate, Universitatea Națională
de Apărare „Carol I”, România

Prof. dr. Dorel BUȘE,
Facultatea de Securitate și Apărare,
Universitatea Națională de Apărare
„Carol I”, România

Prof. dr. Ion ROCEANU,
Universitatea Națională de Apărare
„Carol I”, România

Conf.univ.dr. Cristian ICHIMESCU,
Universitatea Națională de Apărare
„Carol I”, România

Cercetător științific II
dr. Cristian BĂHNĂREANU,
Centrul de Studii Strategice de Apărare
și Securitate, Universitatea Națională
de Apărare „Carol I”, România

Cercetător științific II
dr. Cristina BOGZEANU,
Centrul de Studii Strategice de Apărare
și Securitate, Universitatea Națională
de Apărare „Carol I”, România

Cercetător științific II dr. Mirela ATANASIU,
Centrul de Studii Strategice de Apărare
și Securitate, Universitatea Națională
de Apărare „Carol I”, România

Cercetător științific III dr. Crăișor IONIȚĂ,
Centrul de Studii Strategice de Apărare
și Securitate, Universitatea Națională
de Apărare „Carol I”, România

Prof. univ. dr. Cristian-Octavian STANCIU,
Facultatea de Comandă și Stat Major,
Universitatea Națională de Apărare
„Carol I”, România

Prof.univ.dr. Marilena MOROȘAN,
Facultatea de Comandă și Stat Major,
Universitatea Națională de Apărare
„Carol I”, România

Conf.univ.dr. Daniel ROMAN,
Facultatea de Comandă și Stat Major,
Universitatea Națională de Apărare
„Carol I”, România

Conf.univ.dr. Ștefan Antonio DAN-ȘUTEU,
Facultatea de Comandă și Stat Major,
Universitatea Națională de Apărare
„Carol I”, România

Conf.univ.dr. Adi MUSTAȚĂ,
Universitatea Națională de Apărare
„Carol I”, România

Conf.univ.dr.ing. Lucian-Valeriu SCIPANOV,
Universitatea Națională de Apărare
„Carol I”, România

Conf.univ.
dr. Ciprian PRIPOAE-ȘERBĂNESCU,
Facultatea de Securitate și Apărare,
Universitatea Națională de Apărare
„Carol I”, România

Conf.univ.dr. Andi Mihail BĂNCILĂ,
Academia Tehnică Militară „Ferdinand I”,
România

Prof.univ.dr.ing. Ghiță BÂRSAN,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Aurelian RAȚIU,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Ioan-Gabriel POPA,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Dumitru IANCU,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. ing. Dorel BADEA,
Academia Forțelor Terestre „Nicolae
Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Paul TUDORACHE,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Laviniu BOJOR,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Alexandru BABOȘ,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Ionuț Alin CÎRDEI,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Prof.univ.dr.ing. Dănuț MOȘTEANU,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Prof.univ.dr. Sorin PÎNZARIU,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Prof.univ.dr. Mihai-Marcel NEAG,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Prof.univ.dr. Mircea VLADU,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Prof.univ.dr. Gheorghe MINCULETE,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Prof.univ.dr.ing. Toma PLEȘANU,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Romana OANCEA,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Marius MILANDRU,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Ștefania BUMBUC,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Hortensia GORSKI,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Anca Georgeta DINICU,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Alina CIUHUREANU,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Alexandru STOIAN,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Lect.univ.dr. Gabriel MĂNESCU,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Lect.univ.dr. Isabela DRAGOMIR,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Lect.univ.dr. Daniel SOLESCU,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Lect.univ.dr. Crenguța-Mihaela MACOVEI,
Academia Forțelor Terestre
„Nicolae Bălcescu”, România

Prof.univ.dr. Adrian LESENCIUC,
Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă”,
România

Conf.univ.dr. Laurian GHERMAN,
Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă”,
România

Conf.univ.dr. Cătălin CIOACĂ,
Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă”,
România

Conf.univ.dr.ing. Alecu TOMA,
Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă”,
România

Prof.univ.dr. Romeo BOȘNEAGU,
Academia Navală „Mircea cel Bătrân”,
România

Prof.univ.dr. Gheorghe SAMOILESCU,
Academia Navală „Mircea cel Bătrân”,
România

Prof.univ.dr. Ion CHIORCEA,
Academia Navală „Mircea cel Bătrân”,
România

Prof.univ.dr. Ioan BONDREA,
rector, Universitatea „Lucian Blaga”,
România

Prof.univ.dr. Claudiu-Vasile KIFOR,
prorector, Universitatea „Lucian Blaga”,
România

Prof.univ.dr. Lucian-Ionel CIOCA,
Universitatea „Lucian Blaga”, România

Prof.univ.dr. Adrian CURAJ,
UEFISCDI, România

Prof.univ.dr. Ion POPA,
Academia de Studii Economice, România

Prof.univ.dr. Cosmin DOBRIN,
Academia de Studii Economice, România

Prof.univ.dr. Florin Eduard GROSARU,
Departamentul Regional de Studii
pentru Managementul Resurselor
de Apărare, România

Prof. univ. dr. Cezar VASILESCU,
Departamentul Regional de Studii
pentru Managementul Resurselor
de Apărare, România

Conf.univ.dr. Maria CONSTANTINESCU,
Departamentul Regional de Studii
pentru Managementul Resurselor
de Apărare, România

Conf.univ.dr. Aura CODREANU,
Departamentul Regional de Studii
pentru Managementul Resurselor
de Apărare, România

Conf.univ.dr. Vlad DUMITRACHE,
Departamentul Regional de Studii
pentru Managementul Resurselor
de Apărare, România

Lect.univ.dr. Brîndușa POPA,
Departamentul Regional de Studii
pentru Managementul Resurselor
de Apărare, România

Lect.univ.dr. Cristina ANTONOAI,
Departamentul Regional de Studii
pentru Managementul Resurselor
de Apărare, România

Prof. dr. Dumitru PREDA,
director științific, Fundația Europeană
Titulescu, România

Dr. Teodora GIURGIU,
Arhivele Militare Naționale Române

Dr. Iulian BOȚOGHINĂ,
Depozitul Central de Arhivă, Arhivele
Militare Naționale Române

Dr. Manuel STĂNESCU,
director adjunct, Institutul pentru studii
politice de apărare și istorie militară,
România

Dr. Alexandru MADGEARU,
Institutul pentru studii politice de apărare
și istorie militară, România.

CUPRINS

General-locotenent Gheorghiță VLAD	8	Cuvânt-înainte
	12	Prezentarea dezbaterilor Conferinței
INFORMAȚII ȘI SECURITATE		
Olga R. CHIRIAC	30	Percepție, disonanță cognitivă și descurajare nucleară în era informațională. Posibile implicații pentru arhitectura de securitate euroatlantică în contextul noului concept strategic al NATO
Plamen BOGDANOV	42	Rolul Strategiei naționale de securitate pentru securitatea națională a Statelor Unite ale Americii
Paul MÂNDRAȘ	58	Secolul digitalizării și implicațiile asupra mediului internațional de securitate. Confruntări digitale în spațiul cibernetic și în spațiul real
Ioan CRĂCIUN	80	Importanța strategică a Mării Negre și rolul NATO în contracararea dominației militare a Kremlinului
Mario MARINOV	94	Regimul tratatelor nucleare strategice la răscruce. Căutarea (im)posibilă a unui nou punct de echilibru?
Șerban GRIGORAȘ-STĂNESCU	112	Caracteristici generale ale regiunii Kaliningrad
TEORIE ȘI ARTĂ MILITARĂ		
Claudiu Valer NISTORESCU	130	Bătălia Kievului – considerații privind desfășurarea operațiilor militare la nivel tactic –
Romică CERNAT	156	Sistemele de arme autonome letale – tehnologie emergentă și potențial nimicitoare
Andreea-Amalia STĂNICĂ	176	Configurații geopolitice ale istmului ponto-baltic în contextul agresiunii din Ucraina
Sorin-Iulian CARPEN	186	Caracterul proactiv al avertizării în anticiparea situațiilor de criză
REZILIENȚĂ EUROATLANTICĂ		
Dragoș ILINCA	204	Problematica tehnologiilor disruptive în contextul cooperării europene în domeniul apărării
Doina ILIE	222	Realizarea interoperabilității în mediul de lucru federalizat, în actualul context de securitate
Oana-Elena BRÂNDA	236	Busola strategică – un avânt strategic de încredere în securitatea europeană

Alexandru EPARU	248	Tendențe strategice ale organizațiilor internaționale de securitate pentru realizarea/consolidarea securității regionale și globale
Ioana NICA Daniel DUMITRU	270	România în contextul coeziunii europene

MANAGEMENTUL RESURSELOR PENTRU APĂRARE

Lucian Valeriu SCIPANOV	282	Impactul conflictului din Ucraina asupra desfășurării procesului de învățământ militar universitar superior – adaptarea artei operative maritime la dinamica acțiunilor militare moderne –
Cristian DOBRE	294	Psihologia de război și dilemele morale ale militarului
Vlad DUMITRACHE Andreea Ștefania COZMEI	310	Importanța domeniului economic în războiul politic modern. Studiu de caz: statele din Flancul de Est al NATO

ISTORIE MILITARĂ

Alin SPÂNU	324	Flota sovietică din Marea Neagră (1943) – organizare, dispersare, conducere –
Dan-Dragoș SICHIGEA	336	Operația Kerci-Eltigen în jurnalele de război ale marinei germane
Daniel Silviu NICULAE	348	Considerații privind evacuarea trupelor române participante la Campania din Bulgaria din vara anului 1913

CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ
GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ

**DINAMICA ARHITECTURII DE SECURITATE
ÎN ZONA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE,
ÎN CONTEXTUL CONFLICTULUI DIN UCRAINA
ȘI AL NOULUI CONCEPT STRATEGIC AL NATO**

CUVÂNT-ÎNAINTE

General-locotenent Gheorghiță VLAD

Locțiitor al șefului Statului Major al Apărării

Cea de a patra ediție a Conferinței internaționale Gândirea militară Românească a reprezentat un demers pe cât de valoros, pe atât de util. Valoros prin prisma calității dezbaterilor promovate într-un astfel de cadru instituțional, dar mai ales util, datorită contribuției evidente la formarea și promovarea unei culturi de securitate de care armata română, în special, dar și întreaga societate românească, în general, au mare nevoie.

Tema conferinței – Dinamica arhitecturii de securitate în Zona extinsă a Mării Negre, în contextul conflictului din Ucraina și al noului Concept strategic al NATO – și contribuția partenerilor instituționali care au sprijinit organizarea evenimentului – New Strategy Center, Centrul de Prevenire a Conflictelor și Early Warning și Asociația „Servicii Integrate de Securitate, Apărare și Intelligence” – au definit și principalul obiectiv al activității: asigurarea unei mai strânse colaborări între instituțiile cu atribuții în domeniul apărării și securității naționale, precum și între acestea și organizații internaționale, organizații neguvernamentale, mediul academic, experți în diverse domenii, prin raportare la mediul de securitate din Regiunea Mării Negre, aflat, în ultima perioadă, într-o dinamică extrem de fluidă.

Așa cum știm, paradigma de securitate globală și, cu precădere, regională s-a schimbat dramatic după 24 februarie 2022, ziua în care Federația Rusă a invadat Ucraina. Evenimentul a afectat pacea și a alterat sever mediul de securitate, generând instabilitate generalizată și intensificarea concurenței strategice și sistemice, implicând aspectele operaționale ale apărării și descurajării, consolidarea capacităților, analiza tehnologiei și a industriei, ordinea internațională bazată pe reguli și redefinirea strategiei multilaterale.

În acest context, Conceptul Strategic NATO 2022, adoptat la 29 iunie, la summitul NATO de la Madrid, identifică Federația Rusă drept cea mai semnificativă și directă amenințare la adresa securității aliaților, precum și la adresa păcii și stabilității în zona euroatlantică, deoarece aceasta folosește mijloace convenționale, cibernetice și hibride pentru a submina ordinea internațională bazată pe reguli. De aceea, NATO va continua să răspundă amenințărilor și acțiunilor ostile ale Rusiei într-un mod unitar și responsabil, adoptând o abordare de tip 360 de grade a descurajării și apărării, care implică nu numai un mix de capacități, inclusiv cele spațiale și cibernetice, ci și abordări de tip multi-regiune sau multi-domeniu. În aceste circumstanțe, Republica

Populară Chineză este considerată un concurent sistemic. Prin urmare, întrucât provocările au un caracter global din ce în ce mai pronunțat, NATO trebuie să se adapteze pentru a putea răspunde respectivelor provocări.

Conceptul Strategic menționează securitatea maritimă ca având o importanță capitală pentru pace și prosperitate, aliații exprimându-și hotărârea de a consolida postura și conștientizarea situațională pentru a descuraja și a se apăra împotriva tuturor amenințărilor din domeniul maritim, a susține libertatea de navigație, a securiza rutele comerciale maritime și a proteja principalele linii de comunicații. Având în vedere aspectele menționate mai sus, regiunea Mării Negre, împreună cu cele ale Mării Baltice și Mediterane, sunt zone de interes strategic pentru NATO. De aceea, Alianța este hotărâtă să se asigure că postura de descurajare și apărare rămâne credibilă, flexibilă, adaptată și sustenabilă, ceea ce implică forțe solide în teren, multi-domeniu, pregătite pentru luptă, aranjamente îmbunătățite de comandă și control, echipamente prepoziționate.

România, ca țară din regiunea Mării Negre, precum și stat membru al NATO și al UE din flancul estic, trebuie să rămână un pilon al stabilității și un furnizor de securitate în regiune. Noul Concept Strategic reafirmă că scopul cheie al NATO este de a asigura apărarea colectivă a membrilor săi, pe baza unei abordări de tip 360 de grade și în conformitate cu cele trei misiuni esențiale (descurajare și apărare, prevenirea și managementul crizelor și securitate prin cooperare). Mai mult, obiectivul Busolei Strategice a UE este de a face din Uniune un furnizor de securitate mai puternic și mai capabil, în măsură să își protejeze cetățenii și să contribuie la pacea și securitatea internațională. În acest context, Conceptul Strategic și Busola Strategică ar trebui să fie coordonate pentru a putea garanta securitatea euroatlantică, inclusiv prin inițiative de dezvoltare a capabilităților. Au fost făcuți pași concreți în ceea ce privește consolidarea descurajării și a poziției de apărare în flancul estic, în special după invazia Ucrainei de către Rusia.

Astfel, aliații au consolidat grupurile de luptă existente și au convenit să înființeze încă patru grupuri de luptă multinaționale în Bulgaria, Ungaria, România și Slovacia, pentru a asigura prezența extinsă a NATO de-a lungul flancului estic al Alianței. Mai mult, la summitul NATO din 2022 de la Madrid, aliații au convenit să crească nivelul grupurilor de luptă multinaționale de la cel de batalion la cel de brigadă, acolo unde și când este necesar. În plus, multe activități întreprinse de aliați la nivel național au contribuit la creșterea activității în flancul estic. Aliații au dislocat nave, avioane și trupe suplimentare pe teritoriul statelor membre ale NATO din Europa de Est, întărind și mai mult

postura de descurajare și apărare a Alianței. SUA și-au consolidat prezența militară în Polonia, în România și în alte țări aliate din Est. Alți aliați, inclusiv Marea Britanie, Țările de Jos, Spania și Franța, au anunțat, de asemenea, dislocări militare suplimentare în România, Bulgaria și Marea Neagră. Forțele Aeriene Regale Olandeze au dislocat avioane de luptă F-35 în Bulgaria, în sprijinul misiunilor de poliție aeriană ale NATO.

În ceea ce privește România, Forțele Armate Franceze au întărit prezența înaintată a grupului de luptă multinațional al NATO cu sistemul de apărare antirachetă sol-aer SAMP/T – MAMBA, în sprijinul inițiativei Alianței de a descuraja și a apăra flancul estic al Europei. Din mai 2022, Forțele Aeriene Franceze au dislocat sistemul sol-aer cu rază medie de acțiune MAMBA de ultimă generație, precum și un centru de management al apărării în România. Pentru a spori eficiența sistemului și pentru a răspunde nevoilor Sistemului integrat al NATO de apărare antiaeriană și antirachetă, acesta este conectat și integrat la sistemele de apărare ale României și ale NATO printr-o legătură tactică de date. Nu în ultimul rând, o companie de transportoare blindate și una de tancuri Leclerc ale Armatei Franței au sosit în România, la sfârșitul lunii octombrie, pentru a completa mijloacele tehnice ale Grupului de luptă al NATO (Battle Group Forward Presence/BGFP), dislocat în Cincu. Franța este națiunea cadru, sprijinită de o companie alternativă de trupe belgiene sau olandeze.

Cât despre efortul național, Comandamentul Corpului Multinațional Sud-Est (Sibiu), Comandamentul Brigăzii Multinaționale Sud-Est (Craiova) și Comandamentul Multinațional de Divizie Sud-Est (București), asigurând comanda și controlul operațiunilor terestre NATO la nivel de corp, în timp de pace, criză și conflict, reprezintă contribuția României la întărirea prezenței forțelor aliate în flancul estic al NATO. În același sens și ținând cont de Angajamentul de investiții în apărare (Defence Investment Pledge), s-a stabilit creșterea bugetului pentru apărare al României de la 2% la 2,5% din PIB. Prognoza sugerează că 40% din bugetul total al apărării va fi destinat investițiilor până în 2025, ceea ce aduce în prim-plan, de asemenea, dezvoltarea capabilităților naționale de apărare, inclusiv în domeniul logisticii și al tehnologiei de ultimă oră.

Toate aspectele menționate au fost dezvoltate în cadrul panelurilor conferinței, atât la nivel de dezbateri, cât și din perspectivă academică, în acest fel contribuind la o mai bună înțelegere a mediului de securitate actual. Participarea unor experți internaționali în domeniu a făcut ca ideile și mesajele transmise să fie cu atât mai valoroase, cu cât au provenit din medii și culturi diferite.

PREZENTAREA DEZBATERILOR CONFERINȚEI

Conferința doctrinară internațională *Gândirea militară românească* a fost organizată de Statul Major al Apărării, în contextul împlinirii a 163 de ani de la înființarea Statului Major al Apărării și al decernării Premiilor revistei *Gândirea militară românească*, ediția a XXIV-a.

Keynote speakers:

- **General Daniel PETRESCU** – Șeful Statului Major al Apărării
- **E.S. Mircea GEOANĂ** – Secretarul general adjunct al NATO
- **Iulian CHIFU** – Consilier de stat pentru Politica Externă, Securitate și Afaceri Strategice al Prim-Ministrului României
- **E.S. Bogdan Lucian AURESCU** – Ministrul Afacerilor Externe al României
- **David MUNIZ** – Însărcinatul cu afaceri al Statelor Unite la București

General Daniel PETRESCU
Șeful Statului Major al Apărării

„Războiul s-a întors în Europa. Este cea mai gravă criză de securitate în Europa după cel de-Al Doilea Război Mondial. Războiul are propria filosofie: lucrurile pot evolua într-un fel sau altul foarte repede. Este o luptă a voinței, o luptă a armatelor, a conducerilor, economiilor, sprijinului populației etc. Sunt multe lucruri pe care nu le știm, la care nu ne putem gândi, dar care poate influențează finalul acestui război”.

„Pe măsură ce vorbim, trebuie să fim conștienți că războiul are loc la granițele noastre, că oameni mor în timp ce vorbim. Condamn cu tărie acest atac, care a fost neprovocat și ilegal, împotriva Ucrainei. (...) Este un război de supraviețuire națională pentru Ucraina, dar un război al alegerii pentru Rusia. Este și o luptă în care valorile Occidentului sunt testate. Are tot felul de implicații economice, militare, politice etc. La nivel politic, ne confruntăm cu un nou cadru politic și militar. Este caracterizat de mai multe incertitudini și constrângeri față de perioada anterioară acestui război. Este posibil să urmeze o perioadă de regres în cooperarea și integrarea internaționale, ca rezultat al acestui război. Procesul de globalizare este, în continuare, posibil”.

Șeful Statului Major al Apărării a mai remarcat faptul că: *„Am văzut deja o schimbare în ierarhizarea priorităților unor țări. Vedem că țările cooperează mai mult, vedem o mai mare deschidere pe continent pentru investițiile în apărare. Cred că au realizat cu toții importanța de a crea propriile capacități pe care le poți folosi în cazul unei crize, în special dacă este o criză militară”.*

Cât despre sancțiunile Occidentului asupra Moscovei, acesta a subliniat: *„Federația Rusă este supusă unor sancțiuni occidentale, însă, în același timp, sunt țări, în afara Europei, care încă mai cooperează cu Rusia, din punct de vedere politic și economic. Așadar, Rusia nu este izolată total la nivel global”.*

E.S. Mircea GEOANĂ
Secretarul general adjunct al NATO

„NATO apreciază contribuția României la securitatea comună, în special în aceste momente de agresiune și conflict. România este foarte apreciată în Alianța Nord-Atlantică și are un rol important la securitatea comună, inclusiv în acest moment de răscruce”.

Oficialul NATO a atras atenția că regiunea Mării Negre a fost punctul de interes și platforma de lansare a agresiunilor Federației Ruse, care s-au acumulat până la conflictul militar din Ucraina, iar acest comportament iresponsabil și ostil al Rusiei în regiunea extinsă a Mării Negre afectează profund securitatea Alianței Nord-Atlantice.

„Retragerea parțială a Rusiei din Herson demonstrează curajul incredibil al forțelor armate ucrainene și ne arată cât de important este să continuăm susținerea Ucrainei. Președintele Putin reacționează la înfrângerile pe care le înregistrează pe câmpul de luptă cu mai multe atacuri asupra orașelor ucrainene, asupra civililor, asupra infrastructurii civile și cu o retorică periculoasă legată de forțele nucleare. Alianța Nord-Atlantică nu va fi intimidată sau descurajată. Vom susține dreptul Ucrainei la autoapărare atât cât este nevoie. În același timp, continuăm să ne consolidăm apărarea proprie pentru a păstra teritoriul aliat și cetățeni ai noștri în siguranță”.

Iulian CHIFU
Consilier de stat pentru Politica Externă, Securitate și Afaceri Strategice
al Prim-Ministrului României

Iulian Chifu a evidențiat susținerea țărilor din NATO și UE față de Ucraina, subliniind că orice „pas înapoi” ar echivala cu o compromitere a principiilor și valorilor națiunilor democratice.

„Toți așteptăm și avem nevoie ca Ucraina să câștige războiul. Este un fapt, este asumat la nivel de secretar general al NATO, la nivelul UE. Țările cu viziuni similare susțin Ucraina și nu ar trebui să existe niciun pas înapoi, deoarece acest lucru ar însemna o compromitere a principiilor și valorilor noastre și subminarea ordinii bazate pe reguli”.

Iulian Chifu a menționat că Adunarea Generală a ONU a adoptat, la 14 noiembrie, o rezoluție referitoare la costurile războiului și sancționarea Rusiei „pentru crime de război, pentru distrugeri, pentru comportamentul” din Ucraina.

Totodată, a arătat că populația a sprijinit asistența acordată Ucrainei și a suportat costurile generate de creșterea prețului la energie și de inflație.

„Cetățenii își asumă faptul că trebuie să plătim. Să plătim direct pentru asistență în Ucraina, pentru refugiați (...) să ne asumăm costurile generate de creșterea prețurilor la energie, care se reflectă într-o inflație ridicată. Și am reușit să obținem susținerea populației, astfel încât copiii și nepoții lor să aibă o viață, în care să beneficieze de libertate, democrație, respectarea drepturilor omului, libertatea de a alege, nu genul de autocrație pe care Putin o impune poporului său”.

Sanțiunile secundare a fost un alt aspect scos în evidență: „Nu putem accepta ca cineva să profite de costurile (...) și susținerea populației noastre față de războiul din Ucraina și să facă bani sau să susțină Rusia prin evitarea sancțiunilor. Este un aspect foarte important și sunt destul de sigur că în viitorul previzibil vom vedea evoluții în acest domeniu. Este o chestiune de dreptate, pentru fiecare dintre noi, inclusiv la nivel internațional, astfel încât oricine aduce războiul în Europa, așa cum se întâmplă acum, să plătească pentru costurile pe care le-a provocat cetățenilor și țărilor noastre”, a subliniat Iulian Chifu.

El a mai precizat că în Europa există un război pe care „nimeni nu îl credea posibil”, dar că trebuie înțeleși factorii care au dus la apariția acestuia. Iulian Chifu a adăugat că războiul, dincolo de componenta convențională, are și o importantă componentă hibridă, alături de amenințările referitoare la utilizarea capabilităților nucleare. În urma acestui război, a adăugat consilierul Prim-ministrului României, statele pot să evalueze investițiile pe care le-au făcut în ultimii ani în capabilitățile militare, dar și cum reacționează economiile naționale la o situație în care este necesară o producție mai mare de armament și de muniție.

E.S. Bogdan Lucian AURESCU
Ministrul Afacerilor Externe
al României

În cadrul intervenției susținute, ministrul afacerilor externe a pus accentul pe necesitatea consolidării posturii de apărare și descurajare pe Flancul Estic, inclusiv în regiunea Mării Negre, și a subliniat importanța implementării depline a deciziilor istorice adoptate cu prilejul summitului extraordinar al NATO de la Bruxelles, respectiv al summitului aliat de la Madrid din acest an, precum și în baza noului Concept Strategic al Alianței. A evidențiat că Reuniunea miniștrilor de externe din statele membre ale NATO pe care o va găzdui la sfârșitul lunii noiembrie va fi un bun prilej pentru abordarea, printre altele, a relației pe termen lung a NATO cu Federația Rusă.

De asemenea, oficialul român a subliniat importanța continuării sprijinului pentru statele partenere, în special cele afectate în mod predilect de agresiunea militară a Rusiei. În acest context a subliniat necesitatea dezvoltării unor politici de sprijin pe termen lung pentru Ucraina, Republica Moldova și Georgia în domenii precum apărare, reziliență și economie. A menționat că România sprijină demersul SUA privind adoptarea unei strategii naționale pentru regiunea Mării Negre.

David MUNIZ
Însărcinatul cu afaceri
al Statelor Unite la București

Însărcinatul cu afaceri al Statelor Unite la București, David Muniz, a afirmat că trebuie să fie clar că această regiune nu se mai bucură de o situație calmă, iar războiul declanșat de Moscova a destabilizat întreaga zonă a Mării Negre. Totuși, oficialul american a subliniat că suntem martorii unei perioade în care aliații NATO nu au fost niciodată mai puternici ca până acum, iar Alianța este atât de puternică datorită unor membri precum România.

„România reprezintă un factor critic în regiune și trebuie să rămână puternică în regiunea Mării Negre.”

Referitor la acțiunile Rusiei în Ucraina, David Muniz a subliniat că nu vor fi uitate ororile produse de acest război (asemănătoare cu cele din Al Doilea Război Mondial).

PANEL 1
CONSECINȚELE INVAZIEI RUSE ÎN UCRAINA
PENTRU ZONA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE
– SESIUNE PLENARĂ
(PANEL COORDONAT DE NEW STRATEGY CENTER)

Moderator:

- **General-maior (r.) Leonardo DINU** – New Strategy Center

Speakers:

- **General Daniel PETRESCU** – Șeful Statului Major al Apărării
- **General-maior Konstantinos KOLOKOTRONIS** – Directorul Direcției Informații militare și securitate, Statul Major General din Republica Elenă
- **General-locotenent (ret.) Ben HODGES** – Consilier principal, Human Rights First, SUA
- **E.S. Cristian DIACONESCU** – New Strategy Center
- **Silviu NATE** – Director, Centrul de Studii Globale, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

Mediul de securitate global și, în special, cel regional au suferit modificări dramatice după 24 februarie 2022, ziua în care Rusia a invadat Ucraina, afectând ordinea internațională bazată pe reguli.

Inviaza a mobilizat eforturile internaționale pentru coordonarea sprijinului acordat Ucrainei, atât la nivel național, cât și la cel de state membre ale NATO. Sprijinul s-a concretizat în ajutor umanitar, economic și militar.

În acest context, NATO a trecut de la măsuri de reasigurare la măsuri de descurajare și apărare, inclusiv prin dislocarea de forțe de răspuns, pentru a consolida postura și prezența pe flancul estic. Având în vedere amplasarea geografică a Ucrainei, Zona Extinsă a Mării Negre a dobândit o importanță și mai mare decât înainte de invazie, securitatea maritimă fiind menționată, în noul Concept Strategic al NATO adoptat la Madrid, în iunie 2022, ca element major al păcii și prosperității.

Ca problemă complexă, în special din cauza naturii duale – externe și interne – a provocărilor și a conexiunii profunde dintre regiunea în care se desfășoară conflictul direct și alte regiuni din Europa, Orientul Mijlociu și Asia, securitatea Zonei Extinse a Mării Negre necesită o abordare holistică.

Abordarea holistică menționată ar trebui să țină cont de un număr de aspecte diverse, pentru ca Zona Extinsă a Mării Negre să nu devină un mediu strategic definit de haos și consecințele războiului să nu fie resimțite la nivel global. Dintre aceste aspecte, care au reprezentat principalele subiecte ale panelului, pot fi menționate: viitoarele tehnologii emergente și disruptive, sistemele fără pilot, comunicarea interagenții, securitatea energetică, exploatarea resurselor și a noilor surse de energie, securitatea aprovizionării, securitatea alimentară, siguranța navigației, infrastructura națională și regională de transport, criza umanitară.

PANEL 2**VIITORUL NATO: DESCURAJARE ȘI APĂRARE****ÎN NOUL CONTEXT STRATEGIC****– SESIUNE PLENARĂ**

**(PANEL COORDONAT DE CENTRUL DE PREVENIRE A CONFLICTELOR
& EARLY WARNING)**

Moderatori:

- **Colonel Florian CÎRCIUMARU** – Director, Centrul pentru Studii Strategice de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
- **Colonel Dan-Lucian PETRESCU** – Centrul pentru Studii Strategice de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Speakers:

- **Antonia COLIBĂȘANU** – Analist geopolitic senior și director de operațiuni, Geopolitical Futures/Lector, SNSPA/expert senior asociat, New Strategy Center
- **General-maior Karol DYMANOWSKI** – Locțiitorul șefului Statului Major General al Forțelor Armate Poloneze
- **Cynthia SALLOUM** – Cercetător principal, Colegiul de Apărare al NATO
- **Phillip PETERSEN** – Președinte, Centrul pentru Războiul de Nouă Generație, SUA
- **General-maior Iulian BERDILĂ** – Șeful Statului Major al Forțelor Terestre

NATO s-a dovedit a fi cea mai mare, mai durabilă și mai puternică alianță militară din lume. Luând în considerare noul mediu strategic, chiar înainte de invadarea Ucrainei de către Rusia, Alianța a lansat inițiativa „NATO 2030”, formulând noua viziune strategică, bazată pe identificarea principalelor provocări și oportunități din următorii zece ani și nu numai, precum și propunerile concrete de a face ca NATO să fie mai puternic și mai pregătit pentru viitor.

În ceea ce privește provocările, ele pot fi încadrate în trei categorii, din punctul de vedere al naturii și spectrului acestora, și anume un tablou de amenințări aflat în schimbare, cu revenirea competiției geopolitice, geostrategice și sistemice, unul care privește schimbarea dinamicii interne, cu un iliberalism marcat și expansiv, și altul referitor la evoluția continuă a războiului, cu apariția de noi tehnologii, domenii operaționale și doctrine militare.

În ceea ce privește propunerile pentru adaptarea NATO la concurența globală în creștere și la amenințările imprevizibile, inclusiv terorismul, atacurile cibernetice, tehnologiile disruptive, schimbările climatice și provocările Rusiei și Chinei la adresa ordinii internaționale bazată pe reguli, acestea sunt legate de aprofundarea consultării și coordonării politice, consolidarea descurajării și apărării, dezvoltarea rezilienței, păstrarea avantajului tehnologic, menținerea ordinii internaționale bazate pe reguli, sprijinul eforturilor de dezvoltare a capacităților, combaterea efectelor și adaptarea la schimbările climatice, investițiile în NATO.

Descurajarea și apărarea reprezintă punctul central al panelului, mai ales în contextul invadării Ucrainei de către Rusia, al mediului de securitate de înaltă complexitate din Regiunea Extinsă a Mării Negre și al adoptării Noului concept strategic al NATO, în iunie 2022, la Madrid. La summitul de la Madrid, șefii de state și de guverne au convenit să susțină descurajarea și apărarea aliaților, reafirmându-și angajamentul în vederea menținerii combinațiilor adecvate de capacități nucleare, convenționale și de apărare aeriană. Mai mult decât atât, s-a reiterat importanța respectării angajamentelor asumate în cadrul NATO privind investițiile pentru apărare, adică direcționarea a 20% din cheltuielile anuale pentru apărare către programe de achiziții majore până în 2024, precum și angajamentului de a implementa complet și rapid planurile strategice de consolidare a Posturii de descurajare și apărare a Alianței, în vederea augmentării nivelului de pregătire a forțelor pentru îndeplinirea misiunilor curente și viitoare privind apărarea.

Conceptul descurajare și apărare este completat de Conceptul fundamental al NATO de ducere a războiului, care reflectă viziunea Alianței referitoare la direcționarea efortului pe termen lung pentru dezvoltarea capacităților de apărare, pentru ca NATO să rămână puternic din punct de vedere militar, acum și în viitor.

PANEL 3**CONFLICT ARMAT LA GRANIȚA ESTICĂ A NATO: LECȚII IDENTIFICATE****– SESIUNE PLENARĂ**

(PANEL COORDONAT DE REVISTA GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ)

Moderator:

- **Comandor (ret.) Cristian BOGDAN** – Referent științific, Revista *Gândirea militară românească*

Keynote speaker:

- **E.S. Sorin DUCARU** – Director, Centrul Satelitar al Uniunii Europene

Speakers:

- **General-locotenent Viorel PANĂ** – Șeful Statului Major al Forțelor Aeriene
- **General-maior Corneliu POSTU** – Directorul Statului Major al Apărării
- **Colonel Marjan MILENKOVSKI** – Departamentul J-1, Statul Major General al Forțelor Armate din Republica Macedonia de Nord
- **Greg MELCHER** – Șeful operațiilor, Centrul pentru Războiul de Nouă Generație, SUA
- **Contraamiral de flotilă Auraș-Liviu COMAN** – Locțiitor pentru operații și instrucție al șefului Statului Major al Forțelor Navale

24 februarie 2022 va rămâne o dată decisivă în istoria europeană; în acea zi, regimul rus condus de președintele Vladimir Putin a lansat o invazie militară asupra Ucrainei, care a însemnat revenirea războiului în Europa pentru prima oară după multe decenii.

Mare parte din ceea ce s-a întâmplat de la începutul războiului a fost o surpriză, fie prin prisma dimensiunilor sale politice și strategice, fie în termeni operaționali și tactici. Înainte de 24 februarie, războiul nu era ceva imposibil, dar cu siguranță era privit în Occident ca ceva improbabil din perspectiva unei analize raționale cost-beneficiu. Acest lucru este valabil mai ales atunci când ne gândim la încercarea lui Putin de a înghiți întreg teritoriul ucrainean. Mijloacele prin care Rusia a încercat să cucerească ridică, de asemenea, o serie de întrebări cu privire la nivelul de pregătire, organizare și capacitate operațională a forțelor sale armate. Astăzi, este clar că a fost supraestimată capacitatea militară a Rusiei și a fost subestimată capacitatea Ucrainei de a rezista.

La rândul său, Alianța Nord-Atlantică a dat dovadă de o unitate politică, aceasta, desigur, lipsind în ultimii ani. Statele Unite au demonstrat angajamentul neechivoc față de apărarea Europei, în timp ce aliații europeni au dat dovadă atât de hotărâre politică, precum și de voință în privința cheltuielilor pentru apărare. În Occident s-au înregistrat foarte puține disensiuni sau neparticipări în această privință. Solidaritatea cu Ucraina este optimă, atât din punct de vedere politic, cât și prin livrarea de arme.

Uniunea Europeană (UE) a acționat și ea rapid, mai ales prin impunerea de sancțiuni împotriva Rusiei, în paralel cu sancțiunile aplicate de SUA și Marea Britanie. De asemenea, UE a decis să finanțeze livrarea de arme către Ucraina.

Această dezbatere a examinat câteva lecții identificate pe care NATO, aliații săi și partenerii le pot folosi din războiul din Ucraina, în condițiile în care Alianța a lansat un nou Concept Strategic și și-a demonstrat, încă o dată, capacitatea de a se adapta la un nou mediu.

Teme:

- (Politică/Diplomație) Răspunsul NATO la agresiunea Rusiei și implicațiile atât pentru UE, cât și pentru noul Concept Strategic al NATO;
- (Politică/Diplomație) Diplomație în conflict;
- (Domeniul militar) Performanța militară a Ucrainei pe câmpul de luptă
- (Domeniul militar) Performanța militară a Rusiei pe câmpul de luptă:
 - Atacurile asupra Kievului;
 - Operațiuni aeriene;
 - Operațiuni terestre;
 - Războiul pe mare: blocada navală în Marea Azov și în Marea Neagră;
 - Rolul amenințărilor nucleare;
 - Noua tehnologie pe câmpul de luptă.
- (Economie) Economie care sprijină participanții la conflict;
- (Domeniul social) Factorul uman în conflictul ruso-ucrainean;
- (Info) rolul STRATCOM înainte și în timpul operațiunii militare din Ucraina;
- (Infrastructură) rolul infrastructurii în operațiunile militare.

MASĂ ROTUNDĂ
IMPLICAȚIILE COMPETIȚIEI GLOBALE ASUPRA SECURITĂȚII
 (COORDONATĂ DE CENTRUL DE PREGĂTIRE ÎN DOMENIUL
 INFORMAȚIILOR PENTRU APĂRARE „GENERAL NICOLAE CONDEESCU”)

Moderator:

- **Dan COLESNIUC** – expert în securitate și apărare națională/Ministerul Apărării Naționale

Speakers:

- **General (r.) Ștefan DĂNILĂ** – Fost șef al Statului Major al Apărării
- **General-maior Gabriel-Nicușor ANGHEL** – Șeful Direcției Informații Militare
- **General de brigadă Laura JURCUȚ** – Șeful Direcției Calitate și Relații cu Beneficiarii, Serviciul de Telecomunicații Speciale
- **Adrian Victor VEVERA** – Directorul general al Institutului Național de Cercetare – Dezvoltare în Informatică – ICI București
- **General-maior (r.) Cristian EREMIA** – Coordonator de program, Asociația *Soluții Integrate de Securitate, Apărare și Intelligence*
- **Iulia ANGHEL** – Lect.univ.dr., Facultatea de Științe ale Comunicării, Universitatea Ecologică, București
- **Locotenent-colonel Alina BAȘCA** – Serviciul Român de Informații
- **Mirela ATANASIU** – Cercetător științific, Centrul pentru Studii Strategice de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
- **Cristian BARNA** – Manager, Asociația *Intelligence4All*

Competiția globală urmează vectorii economic, militar și politic, având la bază competiția dintre idealuri, valori și guvernare. De aceea, noul Concept Strategic al NATO pune accentul pe ideea ordinii internaționale bazate pe reguli, alături de cea a normelor și instituțiilor multilaterale.

Provocările intrinsece competiției globale fac necesare analiza și adaptarea afacerilor de securitate, în acord cu evoluțiile mediului strategic. Competiția e definită de piețele globale, de lanțurile de aprovizionare globale complexe, care încorporează progresul tehnologic și industria strategică.

Puterea și reziliența în domeniul militar, inclusiv fuziunea civil-militară, reprezintă provocări semnificative pentru competitori. Îndeplinirea obiectivelor strategice

pe termen lung, fără a se trece pragul confruntării militare, presupune acțiuni în toate domeniile operaționale – inclusiv cele cibernetice, spațiale și hibrid, precum și o gamă variată de elemente aparținând puterii de tip soft.

Competiția globală are, de asemenea, legătură cu domeniul politic, deoarece ar trebui dezvoltată și implementată o abordare la nivelul întregului sistem de guvernare pentru ca nu numai să fie integrați toți indicatorii furnizați de intelligence, prognozele avansate și capacitățile de sprijin decizional, ci să se și articuleze răspunsurile cu cel mai mare grad de adecvare, care să se concretizeze în domeniile economic și militar, inclusiv în comunicarea strategică. Mai mult, în competiția globală pe termen lung privitoare la crearea de capacități, ar trebui luate în considerare, de asemenea, interdependența și interoperabilitatea acestora.

Având în vedere redefinirea securității, prin extensia conceptului, incluzând amenințările percepute la un anumit moment, precum și aspectele normative din domeniu, afacerile de securitate au menirea de a proteja statul și cetățenii, prin utilizarea diplomației, menținerea unor forțe armate eficiente, implementarea unor măsuri de apărare civilă și pregătire pentru situații de urgență, asigurarea rezilienței infrastructurii critice și implicarea serviciilor de intelligence, cu scopul de a detecta, evita sau contracara amenințările. În acest sens, fără îndoială, afacerile de securitate necesită analize multidisciplinare, care să contribuie la extinderea perspectivei, precum și personal educat și instruit în sensul îndeplinirii unor astfel de sarcini.

Aspectele menționate au fost dezvoltate în cadrul panelului organizat sub forma unei mese rotunde.

PANEL 4

**INVESTIȚIILE ÎN SECURITATE ȘI APĂRARE, LA CONFLUENȚA
DINTRE BUSOLA STRATEGICĂ A UE ȘI CONCEPTUL STRATEGIC AL NATO**
– SESIUNE PLENARĂ
(PANEL COORDONAT DE SERVICII INTEGRATE PENTRU SECURITATE,
APĂRARE ȘI INTELLIGENCE/I2DS2)

Moderator:

- **Niculae IANCU** – Președintele I2DS2, Asociația Soluții Integrate de Securitate, Apărare și Intelligence

Keynote speaker:

- **Florin Marian SPĂTARU** – Ministrul Economiei

Speakers:

- **Contraamiral Ion-Cristian LIȘMAN** – Locțiitor pentru resurse al șefului Statului Major al Apărării
- **Thomas-Durell YOUNG** – Manager de program pentru Europa, Centrul pentru Relații Civil-Militare, Școala Navală Postuniversitară din SUA
- **Emanuel CERNAT** – Director executiv și asociat, Corporate Affairs Strategies
- **General de brigadă (r.) Plamen BOGDANOV** – Conf.univ.dr., Universitatea de Biblioteconomie și Tehnologii Informaționale, Sofia
- **Adrian DUȚĂ** – Director, Centrul Euro-Atlantic pentru Reziliență

România și-a asumat o creștere substanțială a bugetului apărării, inclusiv a investițiilor în capacitățile de apărare. Nivelul de ambiție al României vizează o postură de apărare solidă, în context național și aliat, în regiunea Mării Negre, pe flancul estic al NATO și la frontiera estică a UE.

Eforturile naționale trebuie corelate cu inițiativele de dezvoltare a capacităților de apărare ale UE (EDF și PESCO) și NATO (inclusiv DIANA). Investițiile inteligente în dezvoltarea noilor capacități presupun integrarea țării noastre în proiectele europene reprezentative pentru obiectivele derivate din *Analiza strategică a apărării 2040* și o contribuție coerentă la noile politici de securitate și apărare aliate.

Teme:

- Impactul dimensiunii de „investiții” a Busolei strategice a UE asupra dezvoltării capacităților de apărare românești;
- Noul Concept strategic al NATO și nivelul de ambiție al României în context aliat;
- Dezvoltarea capacităților europene de apărare prin inițiativele EDF și PESCO;
- Cercetarea și dezvoltarea tehnologică în NATO. Implicațiile inițiativei DIANA asupra viitoarelor tehnologii de apărare ale României;
- Mobilitatea militară la confluența dintre apărarea și securitatea europeană și apărarea transatlantică.

PANEL 5

**ÎN PAȘI RAPIZI CĂTRE O NOUĂ LUME CARACTERIZATĂ DE RIVALITATE.
FLANCUL ESTIC AL NATO ȘI RELAȚIILE SALE CU RUSIA ÎN VIITOR**
– SESIUNE PLENARĂ
(PANEL COORDONAT DE CENTRUL PENTRU PREVENIREA
CONFLICTELOR ȘI EARLY WARNING)

Moderator:

- **Narciz BĂLĂȘOIU** – Director, Centrul pentru Prevenirea Conflictelor & Early Warning

Keynote speaker:

- **E.S. Bogdan Lucian AURESCU** – Ministrul Afacerilor Externe al României

Speakers:

- **Contraamiral Mihai PANAIT** – Șeful Statului Major al Forțelor Navale
- **Iulian CHIFU** – Consilier de stat pentru Politica Externă, Securitate și Afaceri Strategice al Prim-Ministrului României
- **Sergei KONOPLYOV** – Kennedy School of Government, Harvard
- **Mustafa AYDIN** – Profesor, Universitatea „Kadir Has”, Istanbul
- **Orysia LUTSEVICH** – Managing Director, Ukraine Forum, Chatham House
- **Oazu NANTOI** – Deputat în Parlamentul Moldovei, membru în Comisia de securitate națională, apărare și ordine publică
- **Greg SIMONS** – Cercetător, Institutul pentru Studii asupra Rusiei și Eurasiei, Universitatea Uppsala, Suedia

Definiția general acceptată pentru mare putere ia în considerare populația, teritoriul, resursele, capacitatea economică, forța militară, stabilitatea politică și competența care asigură capacitatea de a exercita influență la nivel mondial.

Din această perspectivă, lumea poate fi privită ca traversând o nouă fază a competiției, ce implică mai ales elemente economice sau chiar rivalitate, implicând aspecte politice, militare și geostrategice ce pot duce la un sistem internațional multipolar. Rivalitatea marilor puteri ar putea reprezenta o sursă de instabilitate pentru o viitoare lume multipolară. Mai mult, distribuția actuală a puterii permite nu numai puterilor mari, ci și celor mijlocii și mici, precum și actorilor nestatali să aibă capacități militare care amenință securitatea globală, ceea ce complică și mai mult situația.

În acest context, la care se adaugă și conflictul dintre Rusia și Ucraina, flancul estic al NATO și relația sa viitoare cu Rusia implică aspecte complexe. Subiectul este abordat în noul Concept strategic al NATO, adoptat în iulie anul curent. La summitul NATO de la Madrid, aliații au convenit că Rusia este cea mai semnificativă și directă amenințare la adresa securității lor și a păcii și stabilității în zona euroatlantică. În consecință, ei au convenit, de asemenea, să consolideze și mai mult postura NATO. Cu toate acestea, aliații rămân dispuși să mențină deschise canalele de comunicare cu Moscova, pentru a gestiona și a atenua riscurile, pentru a preveni escaladarea și pentru a crește transparența în timp ce NATO caută stabilitate și predictibilitate în zona euroatlantică și între NATO și Rusia.

Prin urmare, după ce a fost suspendată cooperarea practică civilă și militară a NATO cu Rusia în aprilie 2014, ca răspuns la intervenția militară și acțiunile agresive ale Rusiei în Ucraina și la anexarea ilegală și nelegitimă a Crimeei, iar Rusia a suspendat, în octombrie 2021, activitatea misiunii sale diplomatice la NATO și a cerut ca NATO să închidă Biroul de Informații al NATO de la Moscova și să suspende activitatea Misiunii de legături militare a NATO la Moscova, în termeni strategici, relațiile dintre NATO și Rusia vor rămâne extrem de secundare. Războiul din Ucraina a schimbat înțelegerea de către NATO a priorităților Rusiei, toleranța la riscuri și obiectivele finale ale politicii externe. Pe de o parte, obligă NATO să revină la misiunea sa de bază, și anume apărarea Europei, și să își adapteze postura în consecință, cât mai rapid și sustenabil posibil. Pe de altă parte, având în vedere aspectele menționate de competiție și rivalitate, inclusiv provocările din Asia și Orientul Mijlociu, războiul din Ucraina poate duce la reconceptualizarea cadrelor alternative în relațiile internaționale.

Acestea au fost câteva dintre subiectele discutate în cadrul panelului.

SECȚIUNEA ISTORIE MILITARĂ

DRUMUL SPRE RĂZBOI RECE. EVOLUȚII POLITICO-MILITARE ȘI DINAMICA SECURITĂȚII ÎN ZONA MĂRII NEGRE, 1942-1955 (PANEL COORDONAT DE INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ)

În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, 1941-1944, Campaniile de la Marea Neagră au implicat forțele Axei, respectiv forțele navale române și bulgare, precum și unități germane și italiene, și forțele navale sovietice. Superioritatea aeriană germană a contestat superioritatea sovietică la navele de suprafață. Toate șantierele navale majore sovietice erau situate în Ucraina – Nikolayev și Sevastopol, în Peninsula Crimeea. Ele au fost ocupate în 1941, iar navele au fost evacuate spre porturile din Georgia, care a devenit principala bază pentru flota care a mai rămas. Întrucât Convenția de la Montreux a permis Turciei să închidă strâmtoarele pentru tot traficul militar, unele nave au fost obținute în România, Bulgaria sau Ungaria și, apoi, convertite pentru a servi cauzei germane.

În 1942, operațiunile au fost dominate de Asediul Sevastopolului. În 1943, Operațiunea Kerchi-Eltingen a avut ca obiect înfrângerea și forțarea retragerii forțelor germane din Peninsula Crimeea. În 1944, o serie de atacuri ale Armatei Roșii au fost îndreptate asupra Crimeei ocupate de germani, fiind cunoscute sub numele de Bătălia Crimeei.

Între 1945 și 1946, au existat trei crize majore considerate a fi declanșatoare ale Războiului Rece, și anume în Iran, Turcia și Grecia. Ele s-au intersectat cu rivalitățile mailor puteri, crescând tensiunile dintre Uniunea Sovietică și aliații anglo-americani. Crizele au făcut parte dintr-o restructurare generală a relațiilor de putere din regiune, mulți istorici considerând criza iraniană drept un eveniment esențial în Războiul Rece, care a modelat politicile externe și interne ale majorității națiunilor de pe glob, în contextul a ceea ce a fost cunoscut sub numele de ordine internațională bipolară. Crizele menționate au fost reprezentative pentru intersectarea intereselor locale, a luptelor locale pentru putere și a politicii marilor puteri.

Cu toate acestea, cauzele Războiului Rece nu au fost reprezentate doar de geopolitică și strategie. La acestea s-au adăugat schimbări în echilibrul de forțe politice, care a complicat și mai mult relațiile internaționale. Conflictul ideologic transnațional postbelic dintre SUA și URSS a făcut parte din restructurarea europeană în desfășurare din punct de vedere politic, economic și militar și din perspectiva relațiilor interne de putere.

În acest context și urmând logica ordinii internaționale bipolare, s-au constituit cele două alianțe politico-militare care au dominat scena internațională timp de aproximativ 50 de ani, și anume Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, în 1949, și Organizația Tratatului de la Varșovia, în 1955, având SUA și, respectiv, URSS ca lideri informali.

Discuția de la masa rotundă a dezvoltat aspectele menționate.

PANEL 1 DE LA BĂTĂLIA PENTRU STALINGRAD LA ÎNȚELEGERILE PĂCII, 1943-1945

Moderator:

- **Manuel STĂNESCU** – Director adjunct, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

Speakers:

- **Petre OTU** – Prof. univ. dr., președintele Comisiei Române de Istorie Militară
- **Dan-Dragoș SICHIGEA** – Șef Secție, Muzeul Național al Marinei Române, Mangalia
- **George UNGUREANU** – Curator, Arhivele Militare Naționale Române, Depozitul Central de Arhivă, Pitești
- **Alin SPĂNU** – Profesor asociat, Universitatea din București

PANEL 2 ECHILIBRUL GEOSTRATEGIC LA MAREA NEAGRĂ ÎN PRIMA PARTE A RĂZBOIULUI RECE, 1946-1955

Moderator:

- **Carmen-Sorina RÎJNOVEANU** – Director, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

Speakers:

- **Constantin HLIHOR** – Profesor, Universitatea din București
- **Liviu ȚÎRĂU** – Conf. univ. dr., Facultatea de Studii Europene, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
- **Liliana BOCȘAN** – Conf. univ. dr., Universitatea din București
- **Lucian DRĂGHICI** – Cercetător, Arhivele Militare Naționale Române

MASĂ ROTUNDĂ ROMÂNIA ȘI ÎNCEPUTURILE RĂZBOIULUI RECE

Moderator:

- **Petre OTU** – Prof. univ. dr., președintele Comisiei Române de Istorie Militară

Speakers:

- **Bogdan SCHIPOR** – Cercetător principal dr., Institutul de Istorie „A.D.Xenopol”, Academia Română
- **Gheorghe ONIȘORU** – Profesor, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
- **Ion RÎȘNOVEANU** – Cercetător științific, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”
- **Alexandru OȘCA** – Vicepreședinte, Comisia Română de Istorie Militară
- **Cristina BRĂGEA** – Cercetător științific, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- **Ion GIURCĂ** – Prof. univ. dr., Facultatea de istorie, Universitatea „Hyperion”, București

PERCEPȚIE, DISONANȚĂ COGNITIVĂ ȘI DESCURAJARE NUCLEARĂ ÎN ERA INFORMAȚIONALĂ. POSIBILE IMPLICAȚII PENTRU ARHITECTURA DE SECURITATE EUROATLANTICĂ ÎN CONTEXTUL NOULUI CONCEPT STRATEGIC AL NATO

Dr. Olga R. CHIRIAC

*Cercetător asociat, Centrul de Studii Strategice, București
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.01*

Agresiunea militară a Rusiei împotriva Ucrainei a generat unde de șoc în capitalele europene. Această „nouă normalitate” – un război convențional în Europa secolului XXI – este, pe de o parte, greu de procesat și, pe de altă parte, în mod inerent, reprezintă un aspect îngrijorător în ceea ce privește viitorul arhitecturii de securitate și al stabilității strategice în Europa.

Scopul principal al articolului este acela de a analiza efectele combinate ale progreselor tehnologice și ale cunoașterii umane asupra alegerilor strategice, precum strategiile de descurajare nucleară. Lucrarea urmărește să abordeze întrebările de cercetare din perspectiva psihologiei cognitive, cu un accent deosebit pe percepție, erori cognitive și disonanță cognitivă.

Atât plasticitatea mediului geopolitic, cât și complexitatea și dinamismul spațiului informațional prezintă condițiile optime pentru propagarea erorilor cognitive în luarea deciziilor umane. Articolul analizează mai îndeaproape ce înseamnă această vulnerabilitate pentru arhitectura de securitate euroatlantică, în special pentru Organizația Tratatului Atlanticului de Nord.

Cuvinte-cheie: apărarea europeană, descurajare nucleară, disonanță cognitivă, percepție, stabilitate strategică.

INTRODUCERE

Luna februarie a anului 2022 a încheiat oficial momentul unipolar al Statelor Unite și ordinea mondială unipolară care a apărut după dizolvarea Uniunii Sovietice, la începutul anilor '90. Fără îndoială, atacul neprovocat asupra Ucrainei a luat prin surprindere marea majoritate a observatorilor. Încă pare de neconceput faptul că Europa contemporană găzduiește un război convențional. După dizolvarea Uniunii Sovietice, Statele Unite și aliații săi se aflau într-o poziție mult mai bună decât Federația Rusă. De fapt, în anii '90, Rusia a parcurs atât perioade de colaps economic, cât și numeroase tulburări civile, dintre care unele au culminat cu tentative de lovitură de stat. Cum este posibil ca Occidentul progresist și avansat, inclusiv instituțiile sale precum Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) și Uniunea Europeană (UE), să nu fi fost capabil să prevadă evenimentele și evoluțiile teribile din Ucraina?

Articolul își propune să inițieze o discuție în jurul acestor întrebări și o face prin adoptarea unui cadru de analiză care aplică teoria descurajării prin prisma psihologiei cognitive. În prima parte, lucrarea stabilește fundamentul teoretic: ce este descurajarea, care sunt elementele descurajării și care a fost motivația care a dus la nașterea unei asemenea teorii. Tot în fragmentul teoretic al articolului există o scurtă explicație a cadrului cognitiv, în general, și a disonanței cognitive, în special. A doua parte a lucrării ilustrează diferența dintre epoca nucleară și epoca informației. Motivul pentru care aceste două perioade din istoria omenirii sunt evidențiate este legat de progresele rapide în producția de noi tehnologii, în special apariția internetului și a rețelelor de socializare la scară globală, de masă și de modul în care aceste evoluții tehnologice au schimbat discuția despre descurajare, dar nu și principiile sau scopurile centrale ale teoriei. Cunoașterea umană, ca proces cognitiv, nu s-a schimbat, mediul în care aceasta funcționează este cel care a fost modificat. Ultima parte a lucrării discută percepția și descurajarea în contextul noului concept strategic al NATO. Centrul de greutate devine, astfel, relația dintre percepțiile reciproce ale Alianței și ale Federației Ruse. NATO rămâne singura linie de apărare credibilă pentru Europa în acest moment. În ciuda faptului că vechiul continent găzduiește o putere economică precum UE și mai multe țări foarte avansate din punct de vedere tehnologic, precum Franța sau Germania, continentul european se confruntă încă cu incapacitatea de a fi autonom, credibil și/sau capabil în probleme de securitate și apărare. Articolul nu se concentrează pe acel „de ce” cauzator

al acestei incapacități de apărare, din cauza domeniului limitat al lucrării. Concluziile reunes elementele discuției prezentate, corelând ideile cu teoria descurajării a lui Thomas Schelling.

„DIPLOMAȚIA VIOLENȚEI” – DESCURAJAREA, CONSTRÂNGEREA ȘI LUAREA DECIZIILOR

Thomas Schelling este considerat de marea majoritate a specialiștilor drept fondatorul intelectual al școlii de gândire a descurajării nucleare. În cartea sa din 1960, „*Strategia conflictului*”, dr. Schelling a definit descurajarea ca fiind o formă de cooperare între beligeranți/concurenți. Prin urmare, în logica teoriei descurajării, descurajarea unui inamic de a acționa într-un anumit mod este, de fapt, o formă de negociere care rezultă, într-o formă sau alta, în succes. Acesta va reprezenta pilonul teoretic central al prezentului articol. Conceptul de descurajare cuprinde numeroase nuanțe psihologice și cognitive care au fost, uneori, trecute cu vederea sau marginalizate în planificarea strategică. Aceste elemente umane sunt încorporate în conceptul în sine, deoarece descurajarea este, prin excelență, o teorie a influenței asupra unui adversar sau a unui aliat să facă sau să nu facă ceva. Descurajarea a existat în arta militară și strategică de secole și, cu toate acestea, epoca nucleară a schimbat regulile jocului. Potențialul de a influența a devenit, peste noapte, o chestiune limitată în mare parte la acele state care dețin capacități nucleare. Principalul element care a declanșat această schimbare în relațiile internaționale a fost apariția armelor nucleare. Impactul lor atât asupra diplomației, cât și asupra relațiilor internaționale, în general, a fost fundamental, deoarece puterile nucleare au început și s-au angajat în negocieri dintr-o poziție dominantă în comparație cu statele non-nucleare. Afacerile externe și planificarea strategică ale Războiului Rece au fost orientate către gândirea de descurajare nucleară și, în cele din urmă, către regimurile de control al armelor și către eforturile de neproliferare.

În „*Deterrence*”, de Lawrence Freedman, autorul prezintă evoluția conceptului contemporan de descurajare și discută dacă și, dacă da, cum este încă relevant în lumea actuală (Freedman, 2004). Contribuția majoră a lui Freedman la teoria descurajării a fost aceea de a dezvolta „*o abordare distinctă a evaluării descurajării atât ca stare de spirit, cât și ca opțiune strategică*” (Freedman, prefață). Un alt mod de a defini descurajarea a fost propus de Thomas Schelling ca evitarea „*prejudiciului reciproc*” ca „*interes comun*” (Schelling, 2008, p. 1). Alte idei relevante, menite să întărească propunerile prezentului articol, au fost prezentate în „*Răspândirea armelor nucleare: o dezbatere durabilă*”, de Scott Sagan și Kenneth Waltz. Sagan și Waltz concluzionează, în cartea lor din 2013, că, pentru a dezvolta mai bine capacitățile militare de descurajare, este vital să înțelegem toate părțile problemei proliferării nucleare globale (Sagan, Waltz, 2013).

Robert Jervis a redus descurajarea la o explicație excelentă atunci când a afirmat că descurajarea înseamnă că un actor îl descurajează pe altul, „*convîgându-l că valoarea așteptată a unei anumite acțiuni este depășită de pedeapsa așteptată*” (Jervis, 1982, p. 4). El a continuat să explice cum pedeapsa „*este compusă din două elemente: costul perceput al pedepselor pe care actorul le poate aplica și probabilitățile percepute că le va aplica*. Descurajarea poate produce greșeli dacă cele două părți au convingeri diferite despre oricare dintre factori” (Ib.). O altă definiție a conceptului de descurajare a fost prezentată de Michael J. Mazarr, de la Rand Corporation, când, în „*Înțelegerea descurajării*”, a scris: „*Descurajarea este practica de a descuraja sau de a restrânge pe cineva – în politica mondială, de obicei un stat-națiune – de a întreprinde acțiuni nedorite, cum ar fi un atac armat. Ea implică un efort de a opri sau de a preveni o acțiune, spre deosebire de conceptul strâns legat, dar distinct, de <competență>, care este un efort de a forța un actor să facă ceva*” (Mazarr, 2013, p. 2).

În securitatea internațională, o politică de descurajare se referă, în general, la amenințările cu represalii militare îndreptate de liderii unui stat către liderii altuia, în încercarea de a împiedica celălalt stat să recurgă la utilizarea forței militare în urmărirea obiectivelor sale de politică externă.

Descurajarea are trei componente principale: capacitățile, comunicarea și anume modul în care statele comunică adversarilor despre respectivele capacități, și credibilitatea. Ultimele două prezintă marile provocări ale unei descurajări eficiente, deoarece niciuna nu se explică de la sine. Comunicarea este un proces cognitiv cultural profund social, prin urmare, fiecare stat va înțelege să comunice diferit și unui public predeterminat diferit, astfel încât credibilitatea este greu de câștigat sau menținut, mai ales pentru marile puteri. Un bun exemplu sunt Statele Unite, o superputere convențională și nucleară care nu au fost capabile să învingă fără echivoc Vietnamul de Nord sau care s-au retras brusc din Afganistan, după douăzeci de ani de luptă. Prezentul articol se concentrează pe procesele cognitive și pe efectele de disonanță cognitivă, prin urmare, discuția va fi centrată pe comunicare în toate aspectele și manifestările ei, precum și pe credibilitatea modelată de percepție.

Descurajarea poate fi încercată în mai multe moduri. Pentru zona securitară euroatlantică, unde Federația Rusă este un jucător decisiv, constrângerea joacă un rol foarte important. „*Coerciția*”, scrie Thomas Schelling, „*depinde mai mult de amenințarea a ceea ce urmează să vină decât de daunele deja făcute*” (Schelling, 1966, p. 172). Deciziile, inclusiv cele politice, sunt luate de oameni și în mintea umană, iar constrângerea se poate face fără folosirea forței fizice, ci doar cu ideea că respectiva forță ar putea fi exercitată. Schelling subliniază: „*Deosebirea obișnuită între diplomație și forță nu este doar în instrumente, cuvinte sau gloanțe,*

ci în relația dintre adversari – în interacțiunea motivelor și rolul comunicării, înțelegerii, compromisului și reținerii”. (Ib., p. 1).

În final, pentru a completa cadrul teoretic al articolului, vom clarifica conceptul de disonanță cognitivă. Conceptul a apărut pentru prima dată în literatura academică, în 1957, când psihologul american Leon Festinger a publicat „*A Theory of Cognitive Dissonance*”. Teoria disonanței cognitive a lui Festinger este considerată una dintre cele mai influente teorii din psihologia socială (Harmon-Jones, Mills, 1999, p. 1). Articolul folosește conceptul așa cum a fost conceptualizat de Festinger, și anume „*perechile de cunoștințe (elemente de cunoaștere) pot fi relevante sau irelevante unele pentru altele*” (Ib., p. 3). Dacă două procese cognitive sau cogniții sunt relevante unul pentru celălalt, ele sunt fie consonante, fie disonante. Consonanța cognitivă reflectă o stare de spirit în care „*cunoștințele, atitudinile și conștientizarea unei persoane sunt congruente și în armonie cu convingerile inconștiente, emoționale sau înnăscute*” (Festinger, 1957). APA definește consonanța cognitivă ca fiind „*o situație în care două elemente cognitive sunt consecvente unul cu celălalt, adică un element cognitiv decurge sau este implicat în celălalt*” (APA, 2022). În schimb, o cunoaștere este disonantă dacă „*aversul (opusul) unei cunoștințe urmează de la cealaltă*” (Festinger, 1957). Existența disonanței sau „*a fi inconfortabil din punct de vedere psihologic*” acționează ca un motivator pentru ca o persoană să reducă disonanța și acest fapt duce la „*evitarea informațiilor care pot crește disonanța*”. Puterea disonanței este direct proporțională cu presiunea de reducere a acesteia. În contextul mai larg al articolului, susțin că percepțiile adversarilor noștri au potențialul de a acționa ca sabotori ai negocierilor de stabilitate strategică și ai proiectării de descurajare nucleară. Deoarece descurajarea este atât de puternic interconectată cu percepția umană, care, la rândul ei, este primită, procesată și interpretată printr-o lentilă socio-culturală mai degrabă decât rațională, se poate ajunge, în cel mai bun caz, la rezultate negative, în cel mai rău caz, irelevante în negocierile de stabilitate strategică.

ERA NUCLEARĂ VS. ERA INFORMAȚIONALĂ

„*Cu suficientă forță militară, s-ar putea ca o țară să nu aibă nevoie să negocieze*” (Schelling, 1966, p. 1) – nu mai este valabil în era informației. Fiecare informație pe care o primim o putem controla prin intermediul internetului. Cel puțin așa credem. Era informației a modificat mediul strategic la fel cum a făcut-o revoluția industrială din secolul precedent. În contextul articolului, epoca informației reprezintă perioada istorică/temporală a secolului XX care poate fi caracterizată printr-o trecere fundamentală de la „*industrie tradițională*” instituită de Revoluția Industrială la „*o economie bazată, în primul rând, pe tehnologia informației*”. În era informațională, informația în sine a devenit, în esență, o marfă prețuită, iar modurile

în care este distribuită și diseminată au fost sporite exponențial prin salturi masive în utilizarea tehnologiei informatice. Așa cum detonarea primei bombe atomice de către SUA a anunțat nașterea de rău augur a erei nucleare, era informațională a fost anunțată oficial de apariția internetului. Propagarea informațiilor prin mai multe surse, fiecare cu propriile lor agende politice și, de cele mai multe ori, fără pregătire sau acreditări profesionale, poate avea un impact dăunător asupra cogniției umane, mai ales dacă este aplicată în mod consecvent pe o perioadă medie sau lungă de timp. Federația Rusă a avut mare succes în distribuirea sistematică a informațiilor tulburătoare cu scopul de a insufla frica și de a propaga nesiguranța. Sub această presiune, cunoașterea omului poate alege să se distanțeze de elementul disonant, obținând, uneori, rezultatul opus.

O complicație majoră în era informațională este faptul că amenințarea nucleară nu a dispărut și nici nu s-a diminuat. Din contră, stimulii unui potențial conflict, cum ar fi, de exemplu, informațiile despre presupusele intenții ale adversarului sau percepția noastră despre el/ea, sunt ușor disponibili/e/accesibili/e. Echilibrul efemer depinde, în mare măsură, de „*avantajul informațional*” și acesta, la rândul său, poate fi influențat cu ușurință prin exploatarea cunoașterii umane, care tinde să nu fie rațională. Alți factori perturbatori sunt inteligența artificială, cloud computing, analiza datelor și operațiunile cibernetice, inclusiv războiul cibernetic (Microsoft, 2022). Informațiile sunt colectate în volume fără precedent și într-un ritm record, iar acest lucru este făcut de toate marile puteri, nu doar de „*suspecții obișnuiți*” SUA, China sau Rusia. Această supra-stimulare a minții umane poate duce cu ușurință la disonanță cognitivă și oamenii pot începe să „*opereze*” într-un vid de zgomot alb. Dacă, în era pre-internet a Războiului Rece, distribuirea informațiilor era ușor de controlat sau manipulat, în prezent, nu mai este cazul. În timpul Războiului Rece, controlul fluxurilor de informații a fost ușor controlat în comparație cu prezentul. Pe de altă parte, colectarea informațiilor Războiului Rece nu era cea mai ușoară sarcină. Deciziile strategice, atunci, erau foarte dependente de Hum Int, pe lângă Sig Int. Criza rachetelor din Cuba este un bun exemplu al modului în care cele două moduri de colectare a informațiilor au contribuit la luarea deciziilor politice. În timp ce informațiile colectate prin semnal/sateliți au prezentat o dovadă fără echivoc a rachetelor la granița SUA cu Cuba, percepția liderilor pe care o aveau reciproc și asupra culturii strategice a celorlalți a jucat un rol decisiv în rezultat. În timp ce Nikita Hrușciov îl percepea pe președintele american mult mai tânăr ca fiind neexperimentat și credul, John F. Kennedy a demonstrat contrariul.

Informația este catalizatorul comunicării în descurajare: „*Dacă nu te aude, nu te poate înțelege sau nu se poate controla, amenințarea nu poate funcționa*” (Schelling, 2008, p. 38). De exemplu, la începutul anului 2022, când trupele rusești se adunau în mod alarmant la granițele Ucrainei, secretarul general al NATO,

Jens Stoltenberg, „liniștea” pe toată lumea: „NATO nu are de gând să desfășoare trupe de luptă în Ucraina, care nu este membră a NATO, în cazul unei invazii ruse” (Reuters, 2022). În plus, a fost, într-adevăr, greu de conștientizat că, în Europa secolului XXI, un stat suveran va încălca integritatea teritorială și suveranitatea altui stat suveran european. Mulți analiști, precum și specialiști în mass-media sau din mediul academic, au sărit să numească acest lucru o greșeală de calcul a guvernului rus, dar nu mulți au încercat să descifreze de ce mulți oameni, inclusiv în Federația Rusă și Ucraina, nu au crezut că este posibilă o invazie. Articolul postulează că aceste percepții se datorează diferitelor procese cognitive. La urma urmei, în psihologia cognitivă, am identificat cum „Orice știm despre realitate a fost mediat nu numai de organele simțurilor, ci și de sisteme complexe care interpretează și reinterpretează informațiile senzoriale” (Neisser, 2014, p. 24).

Un aspect interesant al descurajării nucleare în era informațională este apariția inteligenței artificiale (AI). Implicațiile aplicațiilor IA la nivel strategic nu sunt în discuție, cel puțin deocamdată. Cu toate acestea, la nivel operațional și tactic, IA a fost deja aplicată pentru a maximiza eficiența în luptă. Descurajarea nucleară și strategia nucleară rămân un proces de decizie în domeniul uman. Acest lucru ar trebui să sublinieze, încă o dată, importanța descurajării nucleare și ar trebui să asigure un loc special pentru cercetarea diligentă și planificarea adecvată în domeniu. Decizia de a apăsa butonul nuclear este încă în mâinile și mintea liderilor lumii.

CONCEPTUL STRATEGIC AL NATO DE PERCEPȚIE ȘI DESCURAJARE DUPĂ 2022

O lume multipolară, cu mai multe centre de putere, este, fără îndoială, complexă. Desigur, cu cât sunt mai mulți factori de decizie, cu atât există un potențial de risc crescut și interpretări greșite. După februarie 2022, a devenit foarte clar că arhitectura de securitate europeană este pe deplin dependentă de Statele Unite. Pe cont propriu, nici UE, în ansamblu, nici puterile europene individuale nu au credibilitatea (în sensul descurajării) sau capabilitățile de a rezista unui atac din partea puterii nucleare a Rusiei. Umbrela nucleară americană protejează continentul european de un atac convențional sau nuclear. Poziția nucleară a NATO după *conceptul strategic* din 2022 este clară: armele nucleare sunt o componentă de bază a capacităților aliaților atât pentru apărare colectivă, cât și pentru descurajare. NATO rămâne ferm „angajat față de controlul armelor, dezarmare și neproliferare, dar, atât timp cât vor exista arme nucleare, va rămâne o alianță nucleară” (NATO, 2022). Viziunea strategică a Alianței prezentată în documentele sale este, de asemenea, clară: „Scopul fundamental al capacității nucleare a NATO este de a menține pacea, de a preveni constrângerea și de a descuraja agresiunea. Atât timp cât vor exista

arme nucleare, NATO va rămâne o alianță nucleară” (Ib.). Armele nucleare sunt o componentă de bază a „capacităților generale ale NATO de descurajare și apărare, alături de forțele convenționale și de apărare antirachetă” (Ib.). Concret, politica nucleară actuală a NATO se bazează pe două documente publice convenite de toți aliații: *conceptul strategic* din 2022 și *evaluarea posturii de descurajare și apărare* din 2012.

Pentru Federația Rusă, moștenitorul de facto al Uniunii Sovietice, descurajarea nucleară, logica de descurajare și semnalizarea descurajării nucleare sunt instrumente importante în conceperea strategiei, precum și în comunicarea cu inamicii sau concurenții. Documentul oficial de bază, Fundamentele politicii de stat a Federației Ruse în domeniul descurajării nucleare, a fost desemnat drept „documentul de planificare strategică a apărării care reflectă opiniile oficiale asupra esenței descurajării nucleare, definește pericolele militare și amenințările pe care intenționează să le neutralizeze descurajarea nucleară, principiile descurajării nucleare și condițiile pentru tranziția Federației Ruse la utilizarea armelor nucleare” (Fundamentele politicii de stat a Federației Ruse în domeniul descurajării nucleare, 2020). Postura nucleară și arsenalele nucleare au rămas un instrument fundamental de exercitare a puterii pentru Moscova. Potrivit aceluiași document din 2020, nuclearul nu este un element de sine stătător, ci un segment al „unui set de măsuri coordonate, unite printr-un plan comun, politice, militare, militaro-tehnice, diplomatice, economice, informaționale și de altă natură implementate pe baza forțelor și mijloace de descurajare nucleară, pentru a preveni agresiunea împotriva Federației Ruse și (sau) aliaților săi” (Ib.). Ca și în cazul oricărui document strategic rus, este important ca acesta să fie încadrat corespunzător, în acord cu istoria Rusiei, cu o înțelegere aprofundată a obiceiurilor socio-culturale rusești, a strategiei mari a Rusiei, inclusiv a strategiilor militare și economice. În viziunea rusă, descurajarea nucleară se realizează în mod continuu în timp de pace, în timpul amenințării imediate de agresiune și în timp de război, până la începutul utilizării armelor nucleare. Federația Rusă își rezervă dreptul de a folosi arme nucleare ca răspuns atât la utilizarea armelor nucleare, cât și „a altor tipuri de arme de distrugere în masă împotriva acesteia și/sau a aliaților săi, precum și în cazul agresiunii împotriva Federației Ruse folosind arme convenționale, când însăși existența Statului este amenințată”. (Ib.).

NATO consideră că descurajarea este în esență o „funcție politică”. Ca în cazul oricărei discuții despre descurajare, credibilitatea și hotărârea Alianței, pe lângă capacități, sunt factorii care decid dacă respectiva descurajare este într-adevăr capabilă să atingă obiectivele stabilite. NATO declară că, în cazul în care „securitatea fundamentală a oricărui aliat NATO” va fi amenințată, Alianța „are capabilitățile și hotărârea de a impune adversarului costuri care ar fi inacceptabile și depășesc

cu mult beneficiile pe care orice adversar ar putea spera să le obțină”. (NATO, 2022). Conflictul din Ucraina este un exemplu foarte bun al fragilității descurajării în Europa, nu din cauza capacităților, ci din cauza riscului mereu prezent de percepție greșită. Pe lângă această potențială vulnerabilitate, există structura internă a Alianței, în care fiecare țară, deci factorii săi de decizie politică, urmează, în primul rând, o agendă politică de realegere și au grade diferite de percepție sau percepție greșită a intențiilor Rusiei. Așa cum a indicat profesorul Jervis: „Dacă oamenii de stat nu înțeleg felul în care oamenii lor opuși văd lumea, politicile lor de descurajare sunt susceptibile să fie greșite, dacă oamenii de știință nu înțeleg tiparele de percepții implicate, ei vor interpreta greșit comportamentul” (Jervis, 1982, p. 1). În cadrul cognitiv, profesorul Jervis s-a referit la faptul „că percepțiile actorilor diverg adesea atât de la <realitatea obiectivă> (sau percepțiile savanților de mai târziu despre aceasta, care este o măsură cât mai bună pe cât putem avea), cât și de la percepțiile altor actori. Aceste diferențe, în plus, influențează atât aleatoriu, cât și sistematic descurajarea”. (Ib.). Percepția despre „celălalt” poate să complice foarte mult discuția despre descurajare nucleară. Rusia prezintă o concepție marcant disonantă asupra situației din Ucraina, prezentând un discurs contradictoriu asupra intențiilor sale în Ucraina. În 2014, ministrul de externe Serghei Lavrov a scris un articol în ziarul rus Kommersant, în care sublinia, pe de o parte, importanța liberului arbitru al Ucrainei de a alege cărei alianță îi va aparține și, în același timp, Rusia declara ca „a explicat prietenilor noștri ucraineni că o schimbare în regulile economice ale jocului din partea lor ar provoca o reacție strict adecvată din partea Rusiei, în deplină conformitate cu standardele internaționale, inclusiv cu normele OMC” (Lavrov, 2014). Acest discurs divergent este o prezență constantă în arealul politic rus. A fost astfel încă de la anexarea ilegală a peninsulei Crimeea. În 2022, într-o conferință de presă după discursul său la ONU, ministrul rus de externe Serghei Lavrov a declarat că „toate legile și doctrinele ruse, inclusiv doctrina nucleară, se vor aplica teritoriilor Ucrainei care urmează să adere la Rusia” (Ukrainska Pravda, Doctrina nucleară a Rusiei se va aplica „noilor” teritorii – Lavrov, 2022). Doctrina nucleară rusă a fost actualizată și, potrivit experților, a mutat accentul de la amenințările occidentale la cele non-occidentale. Paradoxal, s-ar putea spune. Aici este locul în care cunoașterea disonantă ar putea explica percepția menționată. În viziunea occidentală, Rusia rămâne în urma omologilor săi occidentali din cauza deficiențelor economice și tehnologice. Acest lucru nu are importanță atunci când construim doctrina nucleară, deoarece doctrina nucleară trebuie să ia în considerare nu percepția occidentală, ci conceptualizarea rusă a lumii. Poate este momentul oportun pentru o întoarcere la dezbateri despre strategie și, implicit, descurajare, precum în timpul Războiului Rece. Au rămas valabile idei precum cele din 1981, când s-a argumentat că „strategia noastră trebuie să vizeze ceea ce sovieticii cred

că este important pentru ei, nu doar ceea ce am putea crede că ar fi important pentru ei”. (Ib., p. 6).

Situația din Ucraina este complicată din perspectiva descurajării nucleare, deoarece Federația Rusă percepe sprijinul SUA și european ca pe o declarație de război. În aceeași conferință de presă a ONU citată mai devreme, ministrul rus de externe a explicat cum, „prin furnizarea de arme Kievului, SUA, Uniunea Europeană și NATO nu pot pretinde că au un statut neutru, adică nu pot pretinde că nu participă în conflict”. În prezent, armele nucleare ale Statelor Unite sunt „desfășurate înainte în Europa” (NATO, Politica și forțele de descurajare nucleară a NATO, 2021), dar aceleași elite ruse nu prețuiesc prea mult credibilitatea occidentală sau rezoluția în fața unei amenințări nucleare sau convenționale pe teritoriul NATO. Expertul rus în politică externă, Aleksey Arbatov, a sintetizat această percepție despre Occident: „Cercurile politice și de experți ruse, precum și publicul rus au o convingere latentă că Occidentului îi este mai frică de război nuclear decât Rusia – uneori, această convingere se manifestă la nivel oficial”. (Arbatov, 2022). Acest lucru demonstrează, în continuare, modul în care o viziune disonantă a părții adverse poate submina postura de descurajare a unui stat, mai ales dacă statul revizionist/agresor nu înțelege cât de departe este dispusă să ajungă alianța statu quo. Steven E. Miller a scris despre acest lucru atunci când a analizat descurajarea în timpul Războiului Rece: „Descurajarea poate fi, de asemenea, subminată dacă agresorul nu înțelege războiul pe care statu quo-ul amenință să îl ducă”. (Miller, 1985, p. 60). Miller și-a ilustrat afirmația cu exemplul Pearl Harbor, când Japonia Imperială a presupus că SUA vor răspunde, dar nu a evaluat puterea și amploarea răspunsului. „Mărimea disonanței dintre un element cognitiv și restul cognițiilor persoanei depinde de numărul și importanța cognițiilor care sunt consonante și disonante cu cel în cauză”. (Harmon-Jones, Mills, p. 4). O inconsecvență se hrănește din cealaltă și, cel mai probabil, va perpetua interpretarea greșită. Același lucru se poate spune despre „partea opusă” – NATO. Dacă NATO și, în special, strategii americani nu încearcă să înțeleagă Rusia și să folosească semnalizarea în negocieri pentru un rezultat pozitiv, omenirea riscă să ajungă în pragul unui dezastru. Din nou, în logica teoriei descurajării, din cauza potențialei devastări aduse de un război nuclear, negocierea nu înseamnă cedarea la cerințele agresorilor revizionisti, ci prevenirea armagedonului nuclear și salvarea vieților, precum și a mediului înconjurător. Apărarea convențională rămâne fundamentul unei arhitecturi solide de securitate și apărare în Europa, dar, într-o lume multipolară în flux tehnologic și economic, este o chestiune de supraviețuire să influențezi o putere malignă pentru a opri distrugerea. Diplomazia trebuie să înlocuiască diplomația rusă a violenței și a constrângerii pentru a proteja ordinea bazată pe reguli, acolo unde normele, legile, drepturile omului și valorile pozitive contează și prosperă.

Această tulburare interioară, întruchipată de disonanța cognitivă, afectează orice luare a deciziilor strategice, inclusiv nucleare. În mod paradoxal, există în domeniul nuclear, unde acest sentiment de neliniște nu ar trebui să conteze, deoarece, în realitatea obiectivă, o putere nucleară are capacitatea de a provoca dureri și distrugerii incomensurabile inamicilor săi. Un război nuclear sau escaladarea unui război cu o superputere nucleară este automat o bătălie pierdută sau, așa cum i-ar spune Thomas Schelling, o negociere eșuată.

CONCLUZII

Amenințarea nucleară este reală, complexă și foarte gravă. Pe lângă faptul că materia în sine este de natură existențială, era informațională a exacerbat pericolele propagării agenților de dezinformare, elemente care nu fac decât să se adauge sentimentului de disonanță în raport cu orice subiect. Elementul cheie al oricărei dezbateri legate de arhitectura de securitate europeană trebuie abordat luând în considerație faptul că Federația Rusă rămâne singurul stat la egalitate cu SUA în domeniul nuclear. În gândirea strategică a Moscovei, elementul nuclear este fundamental, în contrast, americanii tind să considere armele nucleare un fel de opțiune de ultimă instanță. Acestea sunt concluzii evidente, dar evoluțiile diplomatice din mediul strategic post-Război Rece tind să contrazică logica descurajării. Capabilitățile sunt importante, dar comunicarea și credibilitatea pot transforma un adversar nuclear cu potențial nuclear mai mic într-un super inamic doar prin intermediul percepțiilor. După cum se menționează în articol, elitele ruse tind să-i perceapă pe aliații SUA că evită riscurile. În jocul cu sumă zero al descurajării nucleare, percepțiile contează mult mai mult decât potențialul real. Pur și simplu, nu știm dacă președintele rus va decide să folosească arme tactice în Ucraina, de exemplu. Știm că are capacitatea de a face acest lucru, dar nu avem cum să-i anticipăm gândurile. Acest fapt contează foarte mult în descurajare. Folosirea armelor nucleare sau proliferarea lor nu pot aduce nimic pozitiv. În loc să risipească și mai mult timp prețios încercând să ghicească ce cred liderii ruși, Occidentul, adică SUA și aliații și partenerii săi, inclusiv NATO, ar fi mai bine deservit încercând să înțeleagă mentalitatea rusă și să se angajeze în procesele propuse de Thomas Schelling în teoriei descurajării.

BIBLIOGRAFIE:

1. Arbatov, A. (2022). *The Ukrainian Crisis and Strategic Stability*. RIIAC, https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/the-ukrainian-crisis-and-strategic-stability/?sphrase_id=93468780, accesat la 25 septembrie 2022.
2. Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press.
3. Freedman, L. (2004). *Deterrence*. Polity Press.

4. Jervis, R.E. (1976). *Perception and Misperception in International Politics*.
5. Jervis, R.E. (1982). *Deterrence and Perception*. *International Security*, 7(3), 3-30, <https://doi.org/10.2307/2538549>, accesat la 25 septembrie 2022.
6. Lavrov, S. (2014). «В понимании ЕС и США “свободный” выбор за украинцев уже сделан». *Kommersant*, <https://www.kommersant.ru/doc/2406796>, accesat la 25 septembrie 2022.
7. Mazarr, M.J. (2018). *Understanding Deterrence*. California: Santa Monica, RAND Corporation, PE-295-RC, <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE295.html>, accesat la 19 septembrie 2022.
8. Mergen, B. (1992). *Information Age: People, Information and Technology*. *The Journal of American History*, 79(1), 219-225, <https://doi.org/10.2307/2078481>, accesat la 22 septembrie 2022.
9. Miller, S.E. (1985). *Strategy and Nuclear Deterrence*. Princeton Legacy Library.
10. Neisser U. (2014). *Cognitive psychology : classic edition*. Psychology Press.
11. Sagan S.D., Waltz, K.N. (2013). *The Spread of Nuclear Weapons: An Enduring Debate* (ed. a III-a.). W.W. Norton.
12. Schelling, T.C. (1990). *The Strategy of Conflict* (ed. a II-a.). Harvard University Press.
13. Schelling, T. (2008). *The Diplomacy of Violence*. In *Arms and Influence* (pp. 1-34). New Haven: Yale University Press, <https://doi.org/10.12987/9780300186703-002>, accesat la 25 septembrie 2022.
14. Kremlin. (2020). Указ Президента Российской Федерации от 02.06.2020 г. № 355, <http://kremlin.ru/acts/bank/45562>, accesat la 25 septembrie 2022.
15. Microsoft (2022). *Applications for Artificial Intelligence in Department of Defense Cyber Missions*. Microsoft on the Issues, <https://blogs.microsoft.com/on-the-issues/2022/05/03/artificial-intelligence-department-of-defense-cyber-missions/>, accesat la 25 septembrie 2022.
16. NATO. (2021). *NATO's Nuclear Deterrence Policy and Forces*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50068.htm, accesat la 25 septembrie 2022.
17. Reuters. (30 ianuarie 2022). *NATO Chief Says no Plans to Send Combat Troops to Ukraine if Russia Invades*. Reuters, <https://www.reuters.com/world/nato-chief-says-no-plans-send-combat-troops-ukraine-if-russia-invades-2022-01-30/>, accesat la 25 septembrie 2022.
18. Ukrainska Pravda. (24 septembrie 2022). *Russia's Nuclear Doctrine will apply To "New" Territories – Lavrov*. Ukrainska Pravda, <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2022/09/24/7368942/>, accesat la 25 septembrie 2022.
19. U.S. Congress, Senate Committee on Foreign Relations. (1981). *Hearings on Nuclear War Strategy*. U.S. Government Printing Office, Washington D.C.

ROLUL STRATEGIEI NAȚIONALE DE SECURITATE PENTRU SECURITATEA NAȚIONALĂ A STATELOR UNITE ALE AMERICII

General de brigadă (ret.) conf. univ. dr. Plamen BOGDANOV

*Universitatea de Biblioteconomie și Tehnologii ale Informației
Sofia, Bulgaria*

DOI: 10.55535/GMR.2022.4.02

Lucrarea analizează natura și rolul Strategiei naționale de securitate în cadrul securității naționale a Statelor Unite ale Americii, în diferite perioade istorice ale dezvoltării țării și ale relațiilor internaționale. Au fost studiate strategiile naționale de securitate ale SUA de la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial până în prezent și, pe această bază, s-a ajuns la concluzia că, astăzi, s-a extins sfera scopurilor strategiei, ceea ce evidențiază importanța și rolul acestui document fundamental pentru securitatea națională a țării.

Cuvinte-cheie: strategie, securitate națională, SUA, mediu de securitate, armament nuclear.

INTRODUCERE

Securitatea națională a Statelor Unite ale Americii este definită ca termen colectiv care cuprinde atât apărarea națională, cât și relațiile externe ale Statelor Unite ale Americii, cu scopul de a câștiga: „*un avantaj militar sau de apărare asupra oricărei națiuni sau grup de națiuni străine; o poziție favorabilă în relațiile externe; sau o postură de apărare capabilă să reziste cu succes acțiunilor ostile sau distructive din interior sau din exterior, evidente sau sub acoperire*” (*Doctrine for the Armed Forces of the United States*, 2017, pp. GL-9 – GL-10, *DOD, Dictionary of Military and Associated Terms*, 2019, p. 150).

Sistemul de securitate națională al țării a fost conceput după cel de-Al Doilea Război Mondial pentru a face față provocărilor globale de securitate la acea vreme. Astăzi, putem rezuma că acest sistem include organizațiile, structurile și procesele care guvernează luarea deciziilor, bugetarea, planificarea și execuția, precum și supravegherea de către Congres a activităților legate de securitatea națională (Dale, 2008, p. 1). Un element cheie al acestui sistem este reprezentat de documentele de orientare strategică în domeniul securității naționale. În ierarhia acestor documente, Strategia națională de securitate a Statelor Unite ale Americii este un document fundamental.

Este important să urmărim rolul Strategiei naționale de securitate a SUA în diferite perioade istorice și, mai ales astăzi, în lumina schimbărilor moderne din mediul de securitate.

STRATEGIILE NAȚIONALE DE SECURITATE ALE SUA DE LA ÎNCEPUTUL ANILOR 1950 PÂNĂ LA MIJLOCUL ANILOR 1980

Bazele securității naționale a SUA au fost puse prin Actul de securitate națională din 1947. Respectivul Act a reorganizat forțele militare și agențiile de informații ale guvernului SUA după cel de-Al Doilea Război Mondial.

În 1947, Legea privind securitatea națională adoptată de Congres a stabilit ca președintele să prezinte anual un „*Raport privind Strategia națională de securitate*”. Scopul a fost ca administrația să informeze poporul american cu privire la cele patru elemente ale politicii sale externe și ale concepției de securitate națională: politica externă, angajamentele la nivel mondial și capacitățile naționale de apărare

INFORMAȚII ȘI SECURITATE

ale Statelor Unite ale Americii necesare pentru a descuraja agresiunea și pentru a implementa strategia de securitate națională a SUA; utilizările propuse pe termen scurt și lung ale elementelor politice, economice, militare și de altă natură ale puterii naționale a Statelor Unite ale Americii pentru a proteja sau promova interesele și îndeplinirea scopurilor și obiectivelor stabilite; adecvarea capabilităților Statelor Unite ale Americii pentru implementarea strategiei de securitate națională a SUA, inclusiv o evaluare a echilibrului între capabilitățile tuturor elementelor puterii naționale a SUA menite a sprijini punerea în aplicare a strategiei de securitate națională; alte informații, în măsura necesității, pentru a ajuta la informarea Congresului cu privire la chestiuni legate de strategia de securitate națională a SUA (Pavel, Ward, 2019).

Astfel, în Statele Unite ale Americii, de la începutul anilor 1950 până la mijlocul anilor 1980, au fost emise periodic documente strategice legate de securitatea națională, de obicei la începutul mandatului fiecărui nou președinte.

Directiva prezidențială NSC-68 „United States Objectives and Programs for National Security”/„Obiectivele și programele Statelor Unite ale Americii cu privire la securitatea națională” (1950)

Pe baza ideilor și opiniilor diplomatului și istoricului american George Kennan, la 14 aprilie 1950, Consiliul de Securitate Națională al președintelui Truman a elaborat primul document strict secret notabil – Directiva NSC-68 „Obiectivele și programele Statelor Unite ale Americii cu privire la securitatea națională”. Documentul descria, în detaliu, contextul strategic al Războiului Rece, luând în considerare intențiile și capabilitățile atât ale Statelor Unite, cât și ale Uniunii Sovietice, și prezenta posibile cursuri de acțiune, însoțite de evaluări (Dale, p. 2). Directiva includea nu numai aspecte militare, ci și elemente politice și ideologice, cu accent pe componenta *hard* a puterii și, în special, pe forțele militare considerate ca fiind necesare pentru a descuraja Uniunea Sovietică.

Documentul afirma că „avantajele militare ale primei lovituri fac necesară o stare de alertă permanentă, astfel încât să ne putem utiliza toată puterea asupra inamicului... În faza inițială a unui război nuclear, avantajul inițiativei și al surprizei va fi enorm” (Perov, 1989).

Strategia represaliilor masive (1953)

După investirea președintelui Eisenhower, în 1953, și revizuirea, timp de o lună, a politicii de securitate națională, la 30 octombrie, în același an, președintele a aprobat Directiva strict secretă NSC 162/2 „Un raport către Consiliul de Securitate

Națională al Secretarului Executiv privind politica fundamentală de securitate națională”. Documentul prezenta o nouă strategie, cunoscută sub numele de strategie „New Look” a lui Eisenhower.

Noua strategie a fost anunțată la 12 ianuarie 1954 de către secretarul de stat John Foster Dulles Consiliului pentru Relații Externe, acesta declarând că: „Decizia principală trebuie să se bazeze, în primul rând, pe marea noastră capacitate de a riposta imediat, în locuri și cu mijloace la alegerea noastră” (Sokolovski, 1971, p. 78) și adăugând că SUA își vor apăra aliații prin aplicarea „descurajării prin puterea represaliilor masive” (Office of the Secretary of Defense, 2012, pp. 5-6). Astfel, noua strategie a devenit cunoscută ca cea a „represaliilor masive” sau strategia „loviturilor masive de răspuns”.

Noua strategie (documentul NSC 162/2) sublinia geopolitica și puterea de tip *hard* drept fundamente ale menținerii valorilor și stilului de viață americane, precum și ale cultivării libertății în afara granițelor (Lettow, 2021).

Potrivit strategiei, SUA urmau să execute represalii masive și represalii instantanee, neexistând nicio zonă protejată în care forțele inamice s-ar fi putut adăposti în cazul unui atac nuclear.

Strategia adoptată prevedea pregătirea și desfășurarea unui război nuclear general numai împotriva Uniunii Sovietice și a altor țări socialiste.

Astfel, administrația Eisenhower a adoptat prima strategie nucleară a SUA. Principala idee a strategiei era aceea că amenințarea cu folosirea armelor nucleare reprezenta un puternic factor de descurajare.

Strategia răspunsului flexibil (1961)

În ianuarie 1961, președintele Kennedy a preluat puterea în Statele Unite. Ca urmare a sporirii capabilităților nucleare ale Uniunii Sovietice și a întăririi rolului factorului „vulnerabilitate”, a fost adoptată, în același an, o strategie cu un grad mai mare de realism, respectiv Strategia răspunsului flexibil.

Potrivit unuia dintre creatorii strategiei, generalul Maxwell Taylor (șef al Statului Major al Forțelor Terestre și președinte al șefilor Statelor Majore Întrunite, din 1962), aceasta implica o utilizare proporțională a forței militare în raport cu amploarea pericolului (Taylor, 1961, p. 38). Noua strategie oferea, în cazul în care era necesar, posibilitatea de a duce un război nuclear general și limitat, cu și fără utilizarea armelor nucleare tactice.

În conformitate cu strategia, SUA trebuiau să mențină capacitatea de luptă a forțelor sale la un nivel la care era probabil să se afle forțele inamice. Țintele prioritare ale loviturilor nucleare nu urmau a fi orașele, ci obiectivele

militare. În plus, strategia urmărea să-i forțeze pe sovietici să oprească agresiunea, sub amenințarea de a le fi atacate orașele.

Odată cu noua strategie, administrația președintelui Kennedy și, în special, unul dintre reprezentanții săi proeminenți, secretarul Apărării, McNamara, au abandonat ideea unei „lovituri de răspuns masive” și au adoptat ideea unui „răspuns flexibil și gradual”.

Strategia națională de securitate a descurajării realiste (1971)

La 20 ianuarie 1969, Richard Nixon a preluat funcția de președinte al Statelor Unite ale Americii. La momentul respectiv, se atinsese o paritate strategică aproximativă între Statele Unite și Uniunea Sovietică. Acest aspect a forțat administrația Nixon să depună eforturi consistente pentru a depăși noua situație strategică, să revizuiască forțele nucleare, convenționale și doctrina strategică ale SUA, precum și prioritățile strategice, cum ar fi planurile de apărare, pentru a răspunde realităților, în condițiile unei economii a SUA în declin și ale unui buget federal redus.

Nixon a adaptat politica externă și pe cea de apărare a țării la noua situație. Astfel, a proclamat așa-numita Doctrină Nixon, pe baza strategiei sale pentru pace și a principalelor elemente sau piloni ai acesteia – „putere”, „parteneriat” și „dorința de a negocia”.

Pe baza Doctrinei Nixon și a strategiei președintelui pentru pace, Statele Unite ale Americii au adoptat, în 1971, Strategia națională de securitate a descurajării realiste.

Principalul scop al noii strategii era acela de a „asigura, prin putere și parteneriat, securitatea Statelor Unite și a aliaților și prietenilor săi din Lumea Liberă. Aceasta urmărea să descurajeze – și, în cele din urmă, să elimine – folosirea forței militare ca mijloc prin care o națiune căuta să își impună voința în raport cu alta. Urmărea să descurajeze războiul, dar să asigure capacitățile necesare protejării națiunii [americane] și a intereselor acesteia, în cazul în care descurajarea ar fi eșuat” (National Security Strategy of Realistic Deterrence, 1972, p. 2).

Strategia opțiunilor nucleare limitate (1974)

Statele Unite ale Americii monitorizaseră îndeaproape dezvoltarea programului sovietic în domeniul rachetelor. Primul test efectuat de Uniunea Sovietică, în august 1973, cu încărcături multiple dirijabile independent (multiple independently targetable re-entry vehicle/MIRV) pe rachete balistice intercontinentale (intercontinental ballistic missile/ICBM), la 5 ani de la efectuarea unui test similar în SUA, a generat îngrijorare la Pentagon.

La o conferință de presă din 10 ianuarie 1974, secretarul Apărării, James Schlesinger, a descris jurnaliștilor amenințarea ce plana asupra rachetelor balistice intercontinentale Minuteman ale SUA. Potrivit acestuia, SUA aveau nevoie de armament de contraatac în măsură să permită lovituri decisive asupra rachetelor intercontinentale sovietice. Schlesinger se referea la dotarea Forțelor de rachete strategice ale SUA cu capacități menite a executa „prima lovitură nucleară selectivă”, ținând seamă de noul tip de război – așa-numitul „război nuclear limitat”.

Modificările aduse strategiei SUA au fost adoptate de Nixon într-un document strict secret, Memorandumul NSDM-242 cu privire la planificarea și angajarea armamentului nuclear, semnat la 17 ianuarie 1974. Se spera ca noua strategie să reprezinte baza stopării cursei înarmărilor și a negocierilor în acest sens. Practic, după cum reieșea din memorandum, aceasta nu reprezenta o schimbare majoră în strategia nucleară a SUA, ci, mai degrabă, o dezvoltare a politicii existente.

Documentul includea planificarea a două tipuri de utilizare a armamentului nuclear: planificarea pentru *utilizarea în condițiile opțiunilor nucleare limitate* și planificarea pentru *războiul general*.

Relativ la elementul de noutate al strategiei – planificarea pentru *utilizarea în condițiile opțiunilor nucleare limitate*, memorandumul preciza că, „în cazul apariției unui conflict, cel mai important obiectiv legat de angajare este de a urmări încheierea războiului cât mai curând, în termeni acceptabili pentru Statele Unite și aliații acestora, la cel mai mic nivel fezabil al conflictului. Acest obiectiv necesită planificarea unui spectru larg de implicare a opțiunilor nucleare limitate, în strictă conexiune cu sprijinirea măsurilor politice și militare (incluzând forțele convenționale) pentru controlul escaladării” (National Security Decision Memorandum 242, 1974, p. 2). Respectiv, opțiunile urmau a face posibil ca SUA să desfășoare operații nucleare selective și să comunice inamicului hotărârea de a rezista agresiunii.

Mai mult, potrivit memorandumului, opțiunile pentru angajare nucleară limitată ar fi trebuit să țină câteva ținte vitale ale inamicului sub controlul amenințării cu distrugerea ulterioară de către forțele nucleare supraviețuitoare și să permită controlul asupra momentului și ritmului de execuție a atacului, pentru a lăsa inamicului posibilitatea de a-și reconsidera acțiunile.

Strategia de contracarare (1980)

În ianuarie 1977, administrația președintelui Carter a preluat puterea în Statele Unite ale Americii. În timpul mandatului său, Carter a emis o serie de directive cu scopul de a pregăti SUA pentru război nuclear.

Ultima dintre acestea, Directiva prezidențială 59 (PD/NSC-59) cu privire la politica de angajare a armamentului nuclear, semnată la 25 iulie 1980, anunța Strategia de contracarare a SUA, stabilind, de asemenea, o nouă politică (manieră) de angajare a forțelor nucleare.

Directiva a reprezentat un pas important în evoluția politicii de angajare a forțelor nucleare ale SUA într-un război nuclear și a impactului acesteia asupra menținerii descurajării în anii 1980, cu precădere în lumina dezvoltării arsenalului de armament strategic și a capabilităților sovietice. Se preciza că obiectivul fundamental al politicii SUA în domeniul strategic rămânea descurajarea nucleară. Directiva includea cerințe, acțiuni, principii și scopuri referitoare la noua strategie.

Noua directivă arăta că o planificare generală de direcționare adecvată pentru implementarea strategiei de contracarare ar avea ca rezultat capacitatea de a alege să plaseze *ponderea majoră a răspunsului inițial pe țintele militare și controlul țărilor*.

Categoriile de ținte militare, cu opțiunile derivate în dependență de particularitățile diferitelor teatre, care ar fi trebuit acoperite de planificarea angajării forțelor nucleare, erau următoarele: forțe nucleare strategice și la nivel de teatru, inclusiv facilitățile pentru depozitarea armamentului nuclear; capabilitățile militare de comandă și control, comunicațiile și capabilitățile de informații; toate celelalte forțe armate, staționare și mobile; facilitățile industriale care asigurau sprijin imediat pentru operațiile militare pe timp de război. În plus, trebuiau prevăzute opțiuni pre-planificate, capabile de efort relativ prelungit sau de executare promptă, pentru atacurile asupra sistemului de control politic și asupra capacității industriale generale (*Presidential Directive/NSC-59*, 1980, p. 3).

Astfel, de la începutul anilor 1950 până la mijlocul anilor 1980, președinții americani au emis șase documente strategice cu privire la securitatea națională, având diferite denumiri (1950, 1953, 1961, 1971, 1974 și 1980). Într-o mare măsură, versiunile neclasificate ale acestora erau în acord cu prevederile Actului din 1947, referitor la securitatea națională, respectiv informarea poporului american cu privire la elementele de bază ale politicii externe și securității naționale ale SUA.

ROLUL STRATEGIILOR NAȚIONALE DE SECURITATE ÎN SECURITATEA NAȚIONALĂ A SUA DE LA MIJLOCUL ANILOR 1980 PÂNĂ LA ÎNCEPUTUL ANILOR 2020

Strategiile naționale de securitate ale SUA de la mijlocul anilor 1980 până la finalul secolului

Actul Goldwater-Nichols privind reorganizarea Departamentului Apărării a fost adoptat în Statele Unite ale Americii în 1986. A dat un impuls semnificativ dezvoltării forțelor armate – creșterea integrării și schimbarea organizației, instruirea, personalul, comanda și controlul.

Potrivit Actului Goldwater-Nichols, Strategia națională de securitate a SUA urma să fie prezentată Congresului și publicată anual. Se intenționa ca strategia să fie un raport asupra activității administrației în funcție și o prezentare a planurilor în domeniu. Documentul urma să fie elaborat de Consiliul de Securitate Națională, cu participarea directă a președintelui (Belova, 2007, p. 67).

Odată cu Actul Goldwater-Nichols, a fost schimbat scopul Strategiei naționale de securitate, pentru a reflecta mai clar schimbările din mediul de securitate global.

Evoluția strategiilor SUA pentru angajarea forțelor nucleare a continuat de-a lungul anilor 1980, odată cu dezvoltarea capabilităților și a preciziei armelor nucleare, nu numai în Statele Unite, ci și în Uniunea Sovietică. Primele strategii ale SUA din această perioadă au reflectat atât confruntarea ideologică și militară dintre cele două țări, cât și procesul în curs de reducere a rachetelor nucleare cu rază medie de acțiune, precum și stagnarea economică a Uniunii Sovietice la sfârșitul Războiului Rece.

Din 1990, strategiile de securitate națională ale SUA au luat în considerare schimbările și incertitudinile din mediul internațional de securitate și crizele din fostele țări comuniste. Noile strategii au adaptat componenta militară a „*Marii Strategii*” a SUA la amenințările în schimbare și la noile tehnologii militare. Mai mult, au asigurat continuitate în domenii precum descurajarea, alianțele puternice, apărarea înaintată și proiecția forțelor. De asemenea, au reflectat semnele „*destinderii politice*” între Est și Vest la începutul anilor 1990, dar și incertitudinea existentă, la momentul respectiv, în mediul de securitate, aceasta fiind exprimată într-o serie de întrebări prezente în strategiile vremii, cărora trebuia să li se răspundă în anii următori, cu scopul a modela strategia de securitate pe termen lung a Americii pentru ultimul deceniu al secolului al XX-lea.

Din 1993, strategiile naționale de securitate au recunoscut existența unei „lumi unipolare”, dominată de SUA, iar accentul a fost mutat de la amenințările globale la provocările și oportunitățile regionale, instabilitatea regională reprezentând, din ce în ce mai mult, o amenințare la adresa intereselor și securității SUA. Proliferarea armelor de distrugere în masă era, de asemenea, privită ca o amenințare majoră la adresa securității SUA. Pentru a face față acestor amenințări, s-a avut în vedere menținerea unei prezențe robuste a forțelor americane în afara teritoriului național, nu doar ca forțe staționate permanent, dar și ca dislocări temporare, exerciții multinaționale, vizite la fața locului și alte activități bazate pe acorduri bilaterale (*National Security Strategy of Engagement and Enlargement*, 1994). Ca urmare, a început formarea unui tip nou, din perspectivă calitativă, de forță – așa-numita Forță de Răspuns (Dislocabilă), care, dacă era necesar, putea fi dislocată în timp util în apropierea unei zone critice.

Strategiile naționale de securitate ale SUA de la începutul secolului al XXI-lea până în a doua decadă a acestuia

În primele două decade ale secolului al XXI-lea, președinții SUA nu au prezentat un număr mare de strategii naționale de securitate.

Strategia din 2002 lua în considerare situația internă și internațională, viziunile și intențiile americane ca urmare a atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001, precum și operația multinațională în desfășurare din Afganistan și războiul împotriva terorismului global, în general. Având în vedere natura complexă a amenințărilor netradiționale, care le face extrem de periculoase, și căutând noi metode de a le contracara, strategia evidențiază conceptul de „război preventiv” (acțiuni preventive).

În 2006, președintele George W. Bush a prezentat a doua (și ultima în cele două mandate ale sale) Strategie națională de securitate a SUA. Regimurile dictatoriale, care ofereau mediul propice pentru răspândirea terorismului, au fost identificate ca o amenințare majoră. Iranul era considerat cea mai mare amenințare, programul său nuclear fiind necesar a fi oprit. Armata a dobândit o foarte mare importanță, ca mijloc de menținere a hegemoniei SUA, reafirmându-se dreptul de a desfășura acțiuni militare preventive, în caz de necesitate, împotriva unor amenințări vechi sau noi. Cu toate acestea, în noua strategie se declara că Statele Unite ale Americii nu vor recurge la forță în toate cazurile, pentru prevenirea amenințărilor emergente, fiind preferate acțiunile non-militare.

Cu privire la rezolvarea conflictelor regionale, strategia din 2006 includea trei niveluri de angajare ale SUA: prevenirea și rezolvarea conflictelor; intervenția

în conflict; stabilizarea și reconstrucția post-conflict (*The National Security Strategy of the United States of America*, 2006, p. 15).

Administrația Obama a elaborat, de asemenea, două strategii naționale de securitate (în 2010 și în 2015) pe timpul celor două mandate. Este important de reținut faptul că, odată cu venirea sa la Casa Albă, în 2009, Obama a deplasat accentul politicii externe spre rolul deciziilor internaționale, limitând, astfel, rolul Statelor Unite ale Americii în lume, ceea ce este vizibil în strategia din 2010. Strategia identifică terorismul internațional ca principala amenințare la adresa țării și perturbarea, dezmembrarea și înfrângerea al-Qaeda și a extremiștilor violenți afiliați în Afganistan, Pakistan și pe tot globul ca priorități. Rusia, China și India erau privite ca parteneri internaționali importanți, fiind reafirmată însă necesitatea de a menține superioritatea militară a SUA în raport cu actualii și potențialii adversari.

La începutul celei de a doua decade a secolului al XXI-lea, s-au înregistrat schimbări semnificative în relațiile internaționale, marcate de noua competiție între Statele Unite ale Americii, pe de o parte, și Rusia și China, de cealaltă parte. Respectivele schimbări au fost legate de activitatea Chinei în Marea Chinei de Est și cea de Sud, precum și de acțiunile Rusiei în Ucraina, incluzând anexarea Crimeii, în martie 2014 (Kamenarov, 2018). Evenimentele menționate au influențat major conturarea politicii oficiale a SUA.

În acest sens, strategia din 2015 pune accent pe decizia americană de a se baza pe „*leadershipul obținut prin oferirea unui bun exemplu altora*” (prin impunerea unor valori fundamentale, atât pe plan intern, cât și extern), cu „*parteneri adecvați*” (crescând, în același timp, numărul și potențialul acestora) și utilizând „*toate instrumentele puterii SUA*”. Armata americană trebuia să rămână dominantă în orice domeniu, însă strategia stipula clar că „*folosirea forței nu ar trebui să fie prima opțiune americană, dar că, uneori, ar putea fi opțiunea necesară*”. Aceasta urma să fie „*principială și selectivă*”, privită ca un element dintr-o gamă mai largă de instrumente (*National Security Strategy*, 2015, p. 8). Noua strategie trasa și abordarea SUA asupra relațiilor Washingtonului cu Rusia și China. Dezacordul cu Rusia, în contextul crizei din Ucraina, a dus la o schimbare semnificativă – de la dorința de a construi relații stabile cu Moscova, așa cum preciza strategia din 2010, la nevoia de a „*descuraja*” Rusia, în strategia din 2015, inclusiv prin „*creșterea prețului pe care rușii vor trebui să-l plătească pentru comportamentul lor*” și sprijinul acordat vecinilor Rusiei pentru a-și menține suveranitatea. Cu privire la China, se arăta clar că SUA sunt și vor rămâne o „*putere în Pacific*”, evidențiindu-se faptul

că tensiunile și riscurile din regiunea Asia-Pacific sunt în creștere (Grevi, 2015). În general, strategia din 2015 trasează principalele idei pentru o abordare fermă și cuprinzătoare a crizelor din regiunile cheie ale globului.

Președintele Trump a emis o singură Strategie de securitate națională a SUA, la sfârșitul primului an al mandatului său, care a durat din 2017 până în 2021. Strategia a ținut cont de competițiile politice, economice și militare în creștere cu care se confruntau SUA în întreaga lume. Și, de asemenea, de faptul că „China și Rusia contestă puterea, influența și interesele americane, încercând să erodeze securitatea și prosperitatea americană” (*National Security Strategy of the United States of America*, 2017, p. 2).

Printre provocările și tendințele cheie care afectau poziția SUA în lume, noua strategie a identificat: puteri revizioniste, precum China și Rusia, care folosesc tehnologia, propaganda și violența pentru a pune lumea în opoziție cu interesele și valorile americane; dictatori regionali care răspândesc teroare, își amenință vecinii și caută să dobândească arme de distrugere în masă; teroriști jihadiști care stârnesc ura pentru a incita la violență împotriva inocenților în numele ideologiei imorale și organizații criminale transnaționale care răspândesc droguri și violență în societățile noastre.

Strategia identifica patru interese naționale vitale pe care SUA trebuiau să le protejeze în lumea competitivă: protejarea poporului american, a țării și a modului de viață american; promovarea prosperității americane; păstrea păcii prin putere; avansarea influenței americane (Ib., pp. 3-4).

Aceste patru interese vitale menționate în strategie sunt denumite, de asemenea, „piloni”, reprezentând principalele secțiuni ale documentului. În general, Strategia națională de securitate a SUA din 2017, înscriindu-se în doctrina Trump „America First”, reflectă schimbările din situația internațională și politica de securitate în epoca post-Război Rece.

Criticile la adresa strategiei vizează și definiția acesteia – „mai multă competiție decât cooperare”. Potrivit analiștilor, strategia reflecta faptul că majoritatea resurselor necesare SUA, precum și propria activitate economică, nu sunt legate de Vest, ci de Emisfera Estică și, în special, de supercontinentul eurasiatic. Această caracteristică importantă a geografiei hegemoniei americane din ultimele decenii a determinat prevenirea apariției unei puteri hegemonice regionale într-o parte sau alta a Eurasiei ca element cheie al strategiei naționale a SUA. (Kamenarov, 2018).

Strategia națională de securitate americană la începutul anilor 2020

Noul președinte al SUA, Biden, a preluat mandatul în ianuarie 2021. La numai două luni de la preluare, în plină pandemie de COVID-19, acesta a prezentat un ghid al parcursului pentru următorii patru ani, *Interim National Security Strategic Guidance, Renewing America's Advantages*. Prin acest document, președintele prezenta viziunea sa relativă la modul în care America va acționa în lume, întrucât, așa cum se precizează în document, aceasta nu-și poate permite să mai fie absentă din arena globală. Documentul a fost dat publicității, chiar dacă începuse demersul de elaborare a Strategiei naționale de securitate, ceea ce generează supoziția că multe dintre ideile incluse în menționatul ghid vor forma baza viitoarei strategii.

Ghidul recunoaște că multe dintre cele mai mari amenințări cu care se confruntă America nu țin seamă de granițe sau ziduri, necesitând acțiuni colective. Se definește că pandemiile și alte riscuri biologice, escaladarea crizei climatice, amenințările cibernetice și digitale, perturbările economice internaționale, crizele umanitare prelungite, extremismul violent, terorismul, proliferarea armelor nucleare și a altor arme de distrugere în masă reprezintă, toate, pericole profunde și, în unele cazuri, existențiale (*Interim National Security Strategic Guidance*, 2021, p. 7).

În plus, se afirmă cu tărie că distribuția puterii în întreaga lume este într-un proces de schimbare, generând noi amenințări. China este definită ca devenind rapid mai asertivă și ca singurul competitor capabil, potențial, să-și combine puterea economică, diplomatică, militară și tehnologică pentru a reprezenta o provocare susținută la adresa unui sistem internațional stabil și deschis. Se consideră că Rusia rămâne hotărâtă să-și sporească influența globală și să joace un rol perturbator pe scena mondială.

Ghidul precizează că asigurarea securității naționale a SUA necesită: apărarea și cultivarea surselor ce stau la baza forței americane, inclusiv poporul nostru, economia noastră, apărarea noastră națională și democrația noastră de acasă; promovarea unei distribuții favorabile a puterii pentru a descuraja și a preveni ca adversarii să amenințe direct Statele Unite și aliații noștri, împiedicând accesul la bunurile comune globale sau dominând regiuni cheie; conducerea și menținerea unui sistem internațional stabil și deschis, susținut de alianțe democratice puternice, parteneriate, instituții multilaterale și reguli (Ib., p. 9).

Se afirmă că Statele Unite ale Americii nu pot face aceste eforturi singure și își vor revigora și moderniza alianțele și parteneriatele din întreaga lume. Se prevede că SUA vor contribui la susținerea, investițiile și modernizarea Alianței Nord-Atlantice și a alianțelor sale cu Australia, Japonia și Republica Coreea – care, împreună

cu celelalte alianțe și parteneriate globale, reprezintă cel mai mare atu strategic al Americii.

Mai mult, se precizează că Statele Unite recunoasc că interesele lor naționale vitale impun cea mai profundă conexiune cu regiunea Indo-Pacific, Europa și emisfera vestică și se vor angaja, din nou, în parteneriatele sale transatlantice, creând o agendă comună puternică cu Uniunea Europeană și Regatul Unit cu privire la definirea problemelor de astăzi. În Orientul Mijlociu, este avută în vedere dezvoltarea de parteneriate cu Israelul și parteneriate regionale pentru a descuraja agresiunea și amenințările iraniene, pentru a perturba al-Qaeda și rețelele teroriste aferente și pentru a preveni renașterea ISIS, precum și continuarea constituirii de parteneriate în Africa.

Pe lângă reangajarea față de alianțele și parteneriatele americane, SUA, așa cum s-a afirmat, vor acționa rapid pentru a-și recâștiga poziția de lider în instituțiile internaționale, alăturându-se comunității internaționale pentru a aborda criza climatică, COVID-19 și alte provocări comune.

Pe măsură ce SUA se reangajează în sistemul internațional, Ghidul președintelui Biden arată că SUA vor aborda amenințarea existențială reprezentată de armele nucleare, vor limita cursele costisitoare ale înarmărilor și își vor restabili credibilitatea ca lider în controlul armamentelor, acesta fiind motivul pentru care SUA au acționat rapid pentru a extinde Noul Tratat START cu Rusia. De asemenea, este planificat să se ia măsuri pentru a reduce rolul armelor nucleare în strategia de securitate națională a SUA, asigurându-se, în același timp, că descurajarea strategică rămâne solidă, sigură și eficientă. În plus, este declarată disponibilitatea pentru un dialog semnificativ cu Rusia și China, cu privire la o serie de dezvoltări tehnologice militare emergente care implică stabilitatea strategică.

În promovarea intereselor Americii la nivel global, sunt avute în vedere alegeri inteligente și disciplinate în ceea ce privește apărarea națională a SUA și utilizarea responsabilă a armatei, indicând, în același timp, diplomația ca instrument american de primă instanță.

Acestea sunt ideile principale din Ghidul strategic interimar de securitate națională al noului președinte american, emis, așa cum se precizează în documentul însoțit, la un moment de cotitură în care Statele Unite ale Americii se află în mijlocul unei dezbateri fundamentale despre direcția viitoare a dezvoltării lumii. De asemenea, se concluzionează că nicio națiune nu este mai bine poziționată decât SUA pentru a naviga în acest viitor.

Angajamentele ambițioase asumate de președintele american Biden sugerau că noua strategie va fi prezentată până la sfârșitul primului an de mandat. Acest lucru nu s-a întâmplat până în toamna lui 2022. Motivele sunt, probabil, înrădăcinate în marea dinamică a relațiilor internaționale și a mediului de securitate din ultimii ani și în agresiunea militară a Rusiei împotriva Ucrainei, care a început în primăvara lui 2022, aspecte care nu permit finalizarea dezbaterii privind evoluția globală și formularea unor texte precise, care să constituie noua Strategie națională de securitate a SUA.

În orice caz, în ultima decadă, în SUA, *Strategia națională de securitate* a fost definită ca un „document aprobat de președintele Statelor Unite care să dezvolte, aplice și coordoneze instrumentele puterii naționale cu scopul îndeplinirii obiectivelor care contribuie la securitatea națională” (*DOD Dictionary of Military and Associated Terms*, 2019, p. 150).

Experții sunt de părere că, de la sfârșitul celui de-al doilea deceniu al secolului al XXI-lea, există deja șase mari scopuri pentru Strategia de securitate națională a SUA, anume: să contureze viziunea președintelui cu privire la rolul Americii în lume; să evidențieze principalele priorități de securitate națională ale președintelui; să ghideze, în linii mari, alocarea resurselor pentru departamentele și agențiile responsabile de securitatea națională; să prezinte, amicilor și inamicilor deopotrivă, strategia și politicile subsidiare de securitate națională ale Statelor Unite; să justifice bugetele departamentelor și agențiilor de securitate națională în fața Congresului; să ofere informații pentru dezbateră publică și să întrunească sprijinul popular pentru eforturile relative la securitatea națională a SUA (Pavel, Ward). Astfel, astăzi, pe măsură ce sfera scopurilor Strategiei naționale de securitate a SUA se extinde, rolul acesteia pentru securitatea națională a țării crește și mai mult.

CONCLUZII

Strategia națională de securitate a SUA este un document fundamental pentru securitatea națională a țării. Pe baza acesteia, se elaborează o serie de documente strategice subsecvente, cum ar fi Strategia națională de apărare, Strategia militară, Revizuirea posturii nucleare (Doctrina nucleară a SUA), Strategia națională de informații și multe altele.

O trecere în revistă a strategiilor naționale de securitate ale SUA de-a lungul anilor indică faptul că acestea au câteva elemente esențiale comune, precum: avizarea de către șeful guvernului; reflectarea corectă a valorilor naționale; articularea clară a intereselor naționale; declarația de viziune strategică; identificarea și evaluarea

provocărilor viitoare (Du Mont, 2019). Acestea sunt elemente ale celor mai multe strategii similare la nivelul întregii lumi.

De la adoptarea menționatului Act Goldwater-Nichols, în 1986, președinții americani au emis și au prezentat Congresului strategii naționale de securitate, practic, anual. După încheierea Războiului Rece, strategiile au fost elaborate ca documente neclasificate, fiind prezentate publicului și generând posibilitatea dezbaterii publice asupra tuturor aspectelor legate de securitatea națională a țării.

Astfel, ca urmare a evoluției strategiilor naționale de securitate și a analizei rolului avut de acestea pentru securitatea națională a SUA, putem concluziona că formularea și prezentarea acestora vizează îndeplinirea unor scopuri și mai largi – de la analiza mediului de securitate și a amenințărilor la adresa țării până la expunerea viziunii președintelui cu privire la rolul SUA în lume și câștigarea sprijinului popular pentru prioritățile declarate relative la securitatea națională a statului.

La începutul celei de a treia decade a secolului al XXI-lea, lumea se află, din nou, într-un moment cheie în ceea ce privește competiția strategică între Marile Puteri existente și resurgente. În aceste condiții, noua Strategie națională de securitate a SUA este așteptată cu un interes pe măsură.

Precizare:

Prezentul demers este sprijinit prin programul NSP SD, care a primit finanțare de la Ministerul Educației și Științei din Republica Bulgaria, prin acordul nr. Д01-74/19.05.2022.

BIBLIOGRAFIE:

1. Belova, G. (2007). *The new threats and security strategies of the US, NATO, the EU and the UN* (Новите заплахи и стратегиите за сигурност на САЩ, НАТО, ЕС и ООН), Военен журнал, бр. 4.
2. Președintele Biden, J.R., Jr. (2021). *Interim National Security Strategic Guidance*. White House, Washington.
3. Dale, C. (2008). *National Security Strategy: Legislative Mandates, Execution to Date, and Considerations for Congress*. CRS Report for Congress. Congressional Research Service.
4. Du Mont, M. (2019). *Elements of National Security Strategy*. Atlantic Council, 28 februarie, <https://www.atlanticcouncil.org/>, accesat la 2 august 2021.
5. Grevi, D. (2015). *The new US security strategy and its European projections* (Новата стратегия за сигурност на САЩ и нейните европейски проекции), сп. „Геополитика”, бр. 3.
6. Kamenarov, S. (2018). *US Military Strategy in the Age of “Global Chaos”* (Военната стратегия на САЩ в ерата на „глобалния хаос”), сп. „Геополитика”, бр. 1.

7. Lettow, P. (2021). *U.S. National Security Strategy: Lessons Learned*. Texas National Security Review, vol. 4, nr. 2, <https://tnsr.org/2021/04/>, accesat la 2 august 2021.
8. Pavel, B., Ward, A. (2019). *Purpose of a National Security Strategy*. Atlantic Council, 28 februarie, <https://www.atlanticcouncil.org/>, accesat la 2 august 2021.
9. Perov, I. (1989). *The Pentagon: a guarantee for victory in nuclear war* (Пентагон: ставка на победу в ядерной войне), Зарубежное военное обозрение, № 5, https://pentagonus.ru/publ/pentagon_stavka_na_pobedu_v_jadernoj_vojne/, accesat la 6 iunie 2020.
10. Sokolovski, V.D. et al. (1971). *Military Strategy* (Военна стратегия). София: Държавно военно издателство.
11. Taylor, M. (1961). *The Uncertain Trumpet* (Ненадежная стратегия). Москва.
12. Department of Defense. (1972). *National Security Strategy of Realistic Deterrence*. Secretary of Defense Melvin R. Laird's Annual Defense Department Report FY 1973.
13. *DOD Dictionary of Military and Associated Terms* (noiembrie 2019).
14. Joint Publication 1, *Doctrine for the Armed Forces of the United States* (2013). Incorporating Change 1, 12 iulie 2017.
15. National Security Council. (1974). *National Security Decision Memorandum 242*, 17 ianuarie.
16. *National Security Strategy* (2015). Washington: The White House.
17. *National Security Strategy of Engagement and Enlargement* (1994). Washington: The White House.
18. *National Security Strategy of the United States of America* (2017). Washington: The White House.
19. Office of the Secretary of Defense, Historical Office. (2012). *Evolution of the Secretary of Defense in the Era of Massive Retaliation 1953-1961*. Cold War Foreign Policy Series, Special Study 3, septembrie 2012, pp. 5-6.
20. *Presidential Directive/NSC-59*(1980). Washington: The White House.
21. *The National Security Strategy of the United States of America* (2006). Washington: The White House.

SECOLUL DIGITALIZĂRII ȘI IMPLICAȚIILE ASUPRA MEDIULUI INTERNAȚIONAL DE SECURITATE. CONFRUNTĂRI DIGITALE ÎN SPAȚIUL CIBERNETIC ȘI ÎN SPAȚIUL REAL

Paul MÂNDRAȘ

Expert, Ministerul Apărării Naționale
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.03

Spre final de secol XX și început de secol XXI, omenirea experimentează un nou tip societal de tip informațional. Apariția calculatoarelor, a internetului, a informației digitale, a inteligenței artificiale și a dispozitivelor digitale cu capacitate de a prelucra automat informații, de a lucra autonom ori chiar de a forma rețele cu alte dispozitive, a spațiului cibernetic și virtual etc. a condus la o explozie a digitalizării societăților.

În aceste condiții, digitalizarea și virtualizarea multor activități și relaționări umane din toate domeniile societale se constituie într-un „game changer” postmodern al societăților și, implicit, are repercusiuni majore la nivelul securității și mediului de securitate internațional. Asistăm la o trecere de la secolul nuclear la secolul digital, prin apariția unui nou tip de confruntare umană, confruntarea digitală, care se manifestă atât în spațiul virtual, prin ceea ce numim cyberwar, cât și în spațiul real, prin digitalizarea apărării și a câmpului de luptă. Astfel, dacă mediul de securitate al secolului XX a fost caracterizat de globalizare sub auspiciile amenințării nucleare, este potrivit să considerăm că secolul XXI va fi caracterizat de de-globalizare sub auspiciile amenințării digitale?

Cuvinte-cheie: securitate, digitalizare, societate informațională, atacuri cibernetice, amenințări digitale.

EVOLUȚIE SOCIETALĂ LA ÎNCEPUT DE SECOL XXI. SALTUL DE LA SOCIETATEA INDUSTRIALĂ LA SOCIETATEA INFORMAȚIONALĂ

Odată cu dezvoltarea tehnologiei informației, umanitatea se află la o răscruce a evoluției societale, tipul de societate umană aflându-se, la rândul său, într-un proces de transformare calitativă, de la societatea industrială, specifică secolelor XVIII-XX, la societatea informațională și digitală, specifică acestui nou început de secol și mileniu.

Economia industrială, bazată pe producția de bunuri create de oameni, își pierde din capacitate, fiind înlocuită, treptat, de o *conomie bazată pe cunoaștere, unde producția de bunuri și servicii devine primordial bazată pe informație digitală și dispozitive cu capacități de colectare, prelucrare, stocare, analiză și distribuire a produselor către piața consumatorilor.*

Într-o viziune aparte și avangardistă a societății informaționale, guvernul Japoniei a lansat, în 2016, o nouă concepție societală, „Society 5.0” (Deguchi, Hirai, Matsuoka, Nakano, Oshima, Tai&Tani, 2020, pp. 1-23), a unei *societăți superinteligente, în care tehnologiile care pot realiza fuziunea fizico-cibernetică să fie dezvoltate la nivel științific, în beneficiul umanității, mai ales din perspectiva dezvoltării bogăției populației (figura nr. 1).*

Astfel, cu referire la *societatea informațională*, putem să definim această ultimă formă de evoluție societală drept *un proces social, fizic, biologic și digital prin care volume mari de date sunt colectate, analizate și procesate prin intermediul tehnologiilor digitale în informație cu aplicabilitate în lumea fizică, acționând simultan la nivelul întregii societăți, în timp ce modifică acțiunile și comportamentele individuale și colective pentru identificarea celor mai bune soluții de creștere a eficienței și eficacității în toate domeniile societale – militar, politic, economic, social, de mediu și digital.*

În aceste condiții, există repercusiuni ale evoluției societale de tip informațional asupra securității și, implicit, asupra mediului internațional de securitate? Dacă da, care sunt acestea?

	Societate 1.0	Societate 2.0	Societate 3.0	Societate 4.0	Societate 5.0
Societate	Vânători-culegători	Agrară	Industrială	Informațională	Super inteligentă
Abordare productivă	Capturează/Culege	Fabrică	Mecanizare	TIC	Contopirea spațiului cibernetic cu cel fizic
Material	Stone • Soil	Metal	Plastic	Semiconductor	Material 5.0*
Transport	Picior	Bou, cal	Motor car, boat, plane	Multimobility	Conducere autonomă
Formă de așezare	Nomand, comunități mici	Orașul fortificat	Orașul liniar (industrial)	Orașul de tip rețea	Orașul autonom descentralizat
Idealul comunității	Viabilitate	Apărare	Funcționalitate	Profitabilitate	Umanitate

Figura nr. 1: Conceptualizarea Society 5.0 (Hitachi-UTokyo Laboratory, 2020, p. xii)

CONFRUNTAREA DIGITALĂ ÎN SPAȚIUL CIBERNETIC. ATACURI CIBERNETICE ȘI PERICOLE DIGITALE

Societățile informaționale implică inter-relaționări în spațiul cibernetic și interconectivitate din ce în ce mai crescută a mediului fizic și a celui virtual cu efecte la nivel fizic, informațional și bio-psiho-social. Din perspectivă societală, relaționările digitale dintre entitățile fizice sunt identice cu relaționările din spațiul fizic și sunt de trei mari tipuri, respectiv *cooperare*, *neutre* ori de *confruntare*.

În cazul ultimului tip, al *confruntărilor digitale*, funcționarea dispozitivelor și rețelelor digitale ori a fluxului de date între dispozitivele aflate în rețea ori influențarea comportamentală devine astfel critică la nivelul societăților – indiferent dacă ne referim la nivel individual, societal ori statal.

Astfel, *confruntările digitale* au loc în condițiile în care actori statali și non-statali exploatează intenționat sau neintenționat vulnerabilitățile sistemelor digitale militare sau non-militare pentru *extragerea, coruperea sau distrugerea spațiului cibernetic și/sau fizic* ori pentru a obține *prestigiu, avantaje militare sau politice* ori *profit* (NATO Standardization Office, 2009, p. 1).

Corelat *confruntărilor digitale*, rezultă necesitatea de a discuta despre puterea ofensivă și defensivă a actorilor de securitate în spațiul cibernetic, iar din acest punct de vedere, mediul de specialitate dezbată o nouă noțiune, respectiv *puterea digitală* sau *cibernetică/cyberpower* a acestor actori, indiferent de tipul lor.

Prin urmare, suntem de acord cu specialiștii care se referă la acest *nou tip de putere* în termeni statali, plasând-o alături de puterea militară, economică, diplomatică și informațională, considerând că *puterea digitală/digital power* sau *cibernetică/cyberpower* reprezintă *abilitatea de a utiliza spațiul cibernetic pentru a crea avantaje și a influența evenimente în alte medii operaționale și la nivelul altor instrumente de putere* [Kuehl, în Kramer, Starr, Wentz (eds.), 2009, apud. Schreier, 2015, p. 11].

Totuși, deși nu contestăm o astfel de definiție, considerăm că aceasta este limitativă, iar din perspectiva noastră, *digital power/cyberpower trebuie definită și în termeni sociali, nu doar în termeni statali*, cu referire la abilitatea și puterea altor actori de securitate non-statali de a utiliza spațiul cibernetic, argumentând cu faptul că influențarea digitală informațională nu este efectuată doar de către state și are loc la nivel individual, societal și statal (*figura nr. 2*).

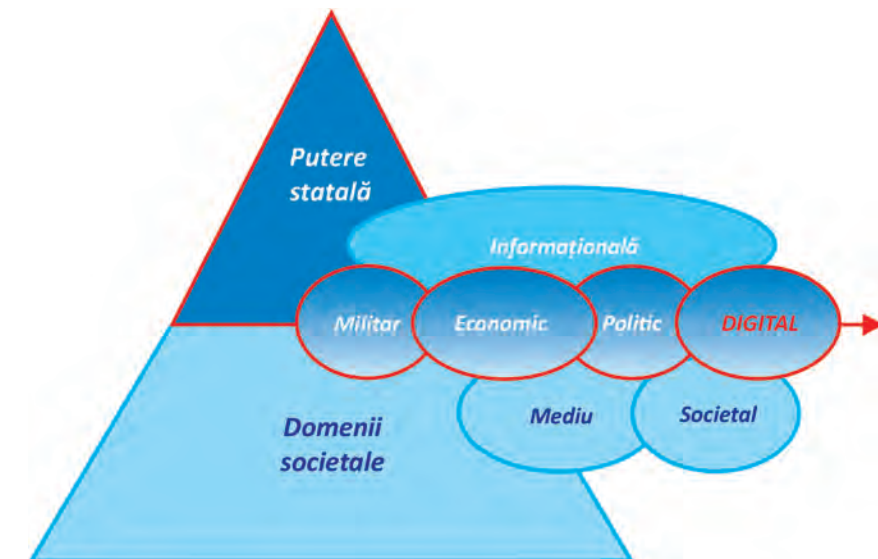

Figura nr. 2: Puterea digitală ca putere statală și domeniu societal de amenințare

Pe cale de consecință, considerăm că *puterea digitală/digital power* sau *cibernetică/cyberpower* a societăților informaționale reprezintă *atât abilitatea de a utiliza spațiul cibernetic pentru a crea avantaje și a influența evenimente în toate domeniile societale – militar, politic, economic, social, digital și de mediu, cât și capacitatea de a se apăra împotriva acțiunilor digitale ostile care produc efecte negative la nivel fizic, informațional și bio-psiho-social, indiferent de tipul acestora*.

Acest nou tip de putere este direct corelat cu *indexul de digitalizare* (*figura nr. 3*).

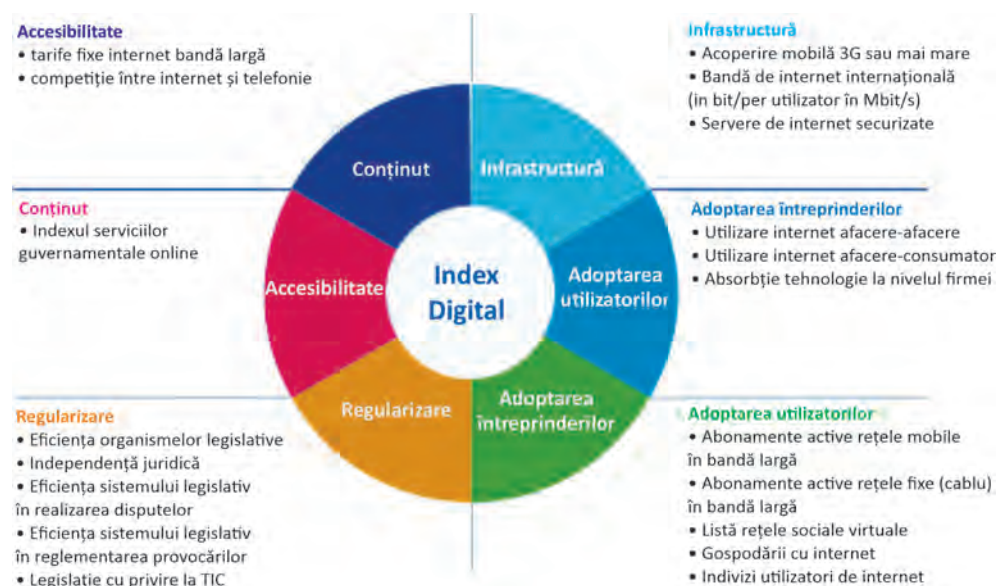

Figura nr. 3: Digital Index (DiGiX: The Digitization Index)

Având în vedere aceste aspecte, din perspectiva noastră, *confruntarea în spațiul digital* (figura nr. 4) capătă cel puțin două valențe, adesea sinergice și suprapuse, respectiv:

❖ *La nivel statal-societal: cyber-attacks – atacuri cibernetice*, care au loc sub două forme:

- războiul cibernetic, respectiv „cyberwar”, și
- influențarea informațională digitală/digital influence, respectiv războiul sau operațiile informaționale cibernetice, „information warfare”/„information operations”/„influence operations”.

❖ *La nivel societal-individual: digital threats – amenințări digitale*, care au loc sub alte două forme:

- criminalitatea cibernetică și
- pericolul digital.

Incluse de unii autori în categoria conflictelor de tip „non-clasic” (Hlihor, Băncilă, 2020, p. 229) sau „hibrid” (Chifu, 2020, pp. 12-13), *atacul cibernetic* este derulat de către un actor statal în mod direct sau indirect, prin intermediul unui actor non-statal, singular ori corelat cu alte mijloace de putere, în principal în scopul îndeplinirii unor interese economice și financiare, dar și militare și politice.

Acesta are loc fie prin atacarea dispozitivelor și rețelelor cibernetice, în cazul războiului cibernetic, fie prin influențarea digitală a decidenților politico-militari

și a opiniei publice a adversarului, în special prin schimbarea ideologiilor politice, în cazul *influențării informaționale digitale*.

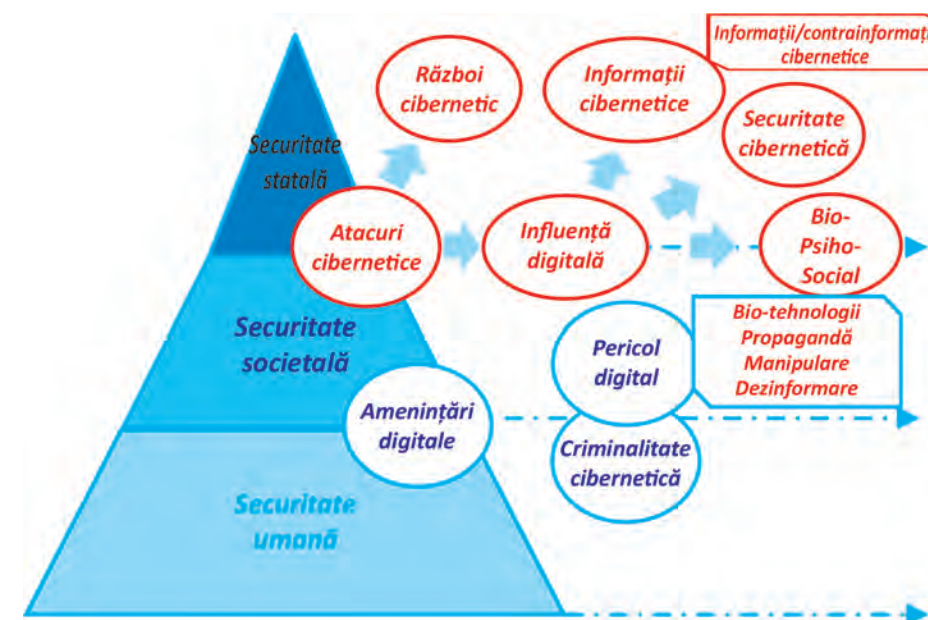

Figura nr. 4: Tipuri de conflicte digitale

În ceea ce privește noțiunea de război cibernetic/cyberwar, suntem de acord că aceasta reprezintă orice acțiune de penetrare a calculatoarelor și rețelelor digitale derulată de un actor statal la adresa unui adversar, cu scopul de a provoca daune și distrugerii (Clarke, Knake, 2010, p. 14).

În plus, ne permitem să completăm această definiție cu faptul că *adversarul* poate fi un alt actor statal sau un actor non-statal de importanță strategică pentru actorul statal atacat, iar daunele și distrugerile pot fi de orice fel, prin afectarea integrității fizice sau virtuale, atât la adresa IT&C, cât și a entităților fizice – cetățeni sau instituții.

O altă componentă a conflictului digital este reprezentată de influențarea informațională digitală, care, în accepțiunea noastră, reprezintă orice activitate sau încercare a unui actor statal sau non-statal de a influența în beneficiul propriu mediul informațional cibernetic, la nivel național, la nivelul adversarului ori la nivel global, atât în mod ofensiv, cât și defensiv.

Din perspectiva scopurilor urmărite și a efectelor aduse asupra informației digitale, considerăm că există mai multe tipuri de influențări informaționale digitale, astfel: *influențări digitale bio-psiho-sociale* – includ acțiunile de propagandă,

manipulare și dezinformare, individualizate sau în masă, care urmăresc modificări comportamentale la nivelul adversarului; *acțiuni specifice activității de informații derulate în mediul digital/cyber-intelligence* (Intelligence and National Security Alliance, 2015), de tip ofensiv – *cyber-espionage*; și defensiv – *cyber-counterintelligence* – includ activitățile de penetrare a sistemelor și rețelelor cibernetice pentru identificarea și evaluarea capacităților, intențiilor și activităților digitale derulate de adversar; și *activități defensive de protecție cibernetică/cyber-security* – includ activitățile de securizare a sistemelor și rețelelor și informației digitale.

Cea de-a doua categorie de *conflicte digitale* sunt acelea care afectează în principal societatea și membrii acesteia și pe care noi le denumim *amenințări digitale* ori *digital threats*, care au loc sub alte două forme: *criminalitatea cibernetică și pericolul digital*. În ceea ce privește *criminalitatea cibernetică* ori *cyber-crime* [Klimburg (ed.), 2012, pp. 13-15], ne referim la *acele tipuri de activități legale ori ilicite desfășurate de actori non-statali ce se constituie în pericole sociale, au în principal un scop economic și sunt pedepsite penal de către state și/sau la nivelul organizațiilor regionale și internaționale*.

Referitor la *pericolul digital*, considerăm că acestea constau în *activitățile derulate prin intermediul digitalizării în domeniul politic* (Farrow, 2022), *economic, social* (Milanovic, Schmitt, 2020, pp. 261-269) și *de mediu de către actori statali sau non-statali împotriva propriilor cetățeni ori de către actori non-statali împotriva societăților unde își desfășoară activitatea și care afectează identitatea societală și drepturile umane*.

CONFRUNTAREA DIGITALĂ ÎN SPAȚIUL REAL. DIGITALIZAREA APĂRĂRII ȘI AUTOMATIZAREA CÂMPULUI DE LUPĂ

Considerate a fi parte a celui de-al treilea val al dezvoltării tehnologiei militare, în urma inventării armelor de foc și a celor nucleare, *armele letale autonome cu inteligență artificială* nu doar că sunt deja o realitate a umanității (Lee, Qiufan, 2021, pp. 337 și urm.), dar au și fost utilizate pe câmpul de luptă. În esență, astfel de arme autonome au capacitatea de a căuta o țintă, de a lua decizia de angajare a focului asupra țintei și, nu în cele din urmă, de a ucide ținta, toate acestea *complet fără implicare umană în proces*.

Denumite și „*slaughterbots*” ori „*killer robots*”, *armele letale autonome cu inteligență artificială* sunt pre-programate să ucidă un anumit profil de țintă umană, iar în acest proces utilizează o gamă variată de date digitale colectate de la diferiți senzori și au inclusiv recunoaștere facială.

Deja aflate în înzestrarea Forțelor Armate Turcești, care le-a utilizat în Siria în 2021, ori a Forțelor Armate Israeliene, care le-a utilizat în regiunile separatiste din Gaza (Gross, 2021), *armele autonome letale există, au fost utilizate și sunt permise în prezent la nivel internațional*, chiar dacă ONU a inițiat, încă începând cu anul 2013, discuții la nivel de experți pentru reglementarea internațională a acestora (United Nations, 2022).

Singura reușită notabilă a comunității internaționale a avut loc în anul 2019, când țările semnatare ale *Convenției privind interzicerea sau limitarea folosirii anumitor categorii de arme clasice care ar putea fi considerate ca producând efecte traumatiche excesive sau care ar lovi fără discriminare* (n.a. The Convention on Certain Conventional Weapons – CCW) au adoptat un număr de 11 *principii directe privind utilizarea armelor autonome letale* (CCW, 2019, p. 10), care însă nu sunt obligatorii pentru statele semnatare CCW, ci au doar statut de *recomandări*.

Din păcate, în ciuda apelurilor de interzicere totală a *slaughterbots* venite din partea mai multor state membre ale CCW, precum Austria ori Noua Zeelandă, dar și a mai multor organizații neguvernamentale, precum Comitetul Internațional al Crucii Roșii (n.a., International Committee of The Red Cross – ICRC), reglementarea armelor autonome letale a eșuat la cea de-a șasea conferință de revizuire la CCW ce a avut loc la 17 decembrie 2021 la Geneva (Klare, 2022), în urma blocării consensului de către SUA și Federația Rusă, ambele state având ambiții de integrare a *slaughterbots* în arsenalele militare proprii.

În acest context, considerăm că trebuie menționate *Recomandările International Committee of the Red Cross* (ICRC, 2021) pentru reglementarea armelor autonome letale, prin adoptarea, de către state, a unor reguli obligatorii din punct de vedere juridic, care să asigure îndeplinirea următoarelor trei cerințe primordiale:

- a. Sistemele de arme autonome imprevizibile ar trebui excluse în mod expres, în special din cauza efectelor lor nediscriminatorii. Acest lucru ar fi cel mai bine realizat prin interzicerea sistemelor de arme autonome care sunt proiectate sau utilizate astfel încât efectele lor să nu poată fi înțelese, prezise și explicate suficient.
- b. În lumina considerentelor etice de protejare a umanității și de susținere a normelor dreptului internațional umanitar pentru protecția civililor și a combatanților în afara luptei, considerăm că ar trebui exclusă utilizarea sistemelor de arme autonome pentru a viza ființe umane. Acest lucru ar fi cel mai bine realizat printr-o interdicție a sistemelor de arme autonome care sunt concepute sau utilizate pentru a aplica forța împotriva persoanelor.

c. Pentru a proteja civilii și bunurile civile, pentru a respecta regulile dreptului internațional umanitar și pentru a proteja umanitatea, proiectarea și utilizarea sistemelor de arme autonome care nu ar fi interzise ar trebui reglementate inclusiv printr-o combinație de:

- *limite ale tipurilor de ținte*, cum ar fi constrângerea acestora la obiecte care sunt obiective militare prin natura lor;
- *limite privind durata, domeniul geografic și scara utilizării*, inclusiv pentru a permite raționamentul și controlul uman în legătură cu un anumit atac;
- *limite ale situațiilor de utilizare*, cum ar fi constrângerea acestora la situații în care nu sunt prezenți civili sau bunuri civile;
- *cerințe pentru interacțiunea om-mașină*, în special pentru a asigura o supraveghere umană eficientă și intervenția și dezactivarea în timp util.

Tocmai pentru a reliefa suplimentar necesitatea adoptării internaționale a recomandărilor sus-menționate, ne propunem și o scurtă analiză a *riscurilor generate de armele letale autonome*, anterior și pe timpul unui conflict militar.

În acest sens, suntem de acord cu anumiți specialiști neguvernamentali care au identificat un număr de șapte riscuri (LethalAWS), astfel:

- *impredictibilitate acțională* – astfel de arme sunt impredictibile prin însuși modul în care au fost construite, cu un comportament care să anihileze adversarul în timp ce sunt greu de detectat și distrus. O astfel de impredictibilitate este cu atât mai ușor de atins într-un mediu operațional real complex, dar și în condițiile operaționale ale interacțiunilor de tip oameni – mașină; precum și mașină – mașină (Ekelhof, Paoli, 2020, p. 1);
- *proliferare non-statală* – *slaughterbots* sunt arme ieftine și ușor de produs în masă, rapid de transportat și greu de detectat și distrus, ceea ce le face accesibile către grupuri neconvenționale;
- *degenerare a disputelor interstatale în conflicte militare* – costul redus de construcție și operare, atât în termeni financiari, cât și umani, intensifică riscurile de escaladare a conflictelor interstatale în conflicte militare, în detrimentul măsurilor de de-escaladare diplomatice, economice ori informaționale;
- *escaladare a conflictelor militare* – în condițiile unei viteze și arii de operare crescute, sistemele autonome induc riscuri de escaladare accidentală și rapidă a conflictelor, permanentizare a instabilității și crizei militare, concomitent cu reducerea perioadei de timp și de spațiu necesare pentru luarea măsurilor de de-escaladare de către beligeranți;

- *ușurință de transformare în arme de distrugere în masă* – în general, softurile sunt caracterizate de „scalability”, respectiv capacitatea de a fi modificate atât cantitativ, cât și calitativ, iar dispozitivele digitale înglobează inherent această capacitate, inclusiv în ceea ce privește rețelele de dispozitive pe care le formează roiurile la care se atașează. *Slaughterbots*, în „calitatea” lor de dispozitive digitale, nu fac excepție de la această capacitate de „scalability” și, deși acționează în mod autonom, ele pot acționa și în rețea, formând, astfel, *grupuri de arme letale autonome* care acționează în mod unitar și coordonat pentru îndeplinirea misiunii atribuite. Astfel de *grupuri de slaughterbots*, denumite și *swarms of robotic systems* (lb.) ori *armed fully autonomous drone swarm* – AFADS (Kallenborn, 2020), pot genera victime în număr mare. În acest context, considerăm că ar trebui incluse în categoria armelor de distrugere în masă;
- *selectivitate în alegerea țintelor* – având capacitatea de a selecta ținte pe baza datelor biometrice și a softurilor de recunoaștere facială, *slaughterbots* pot fi utilizate pentru a produce crime împotriva unor grupuri de oameni, în funcție de vârstă, gen, rasă, etnie ori confesiune religioasă;
- *promovare a cursei înarmării cu arme* – în absența reglementării ori interdicției totale la nivel internațional a *slaughterbots*, statele sunt, practic, încurajate să investească în cercetarea și dezvoltarea acestor tipuri de arme, generând o nouă cursă a înarmării, de data aceasta cu arme autonome.

Totuși, considerăm că riscurile prezentate reprezintă *riscuri militare la adresa securității statal-societale generate de armele letale autonome* și ne permitem să întregim această listă cu încă două (*figura nr. 5*), respectiv:

- *stimulare a criminalității* – la un cost unitar estimat sub 1.000 de dolari (Lee și Qiufan, 2021, pp. 337 și urm.), toate componentele pot fi achiziționate online, iar operaționalizarea se poate realiza prin tehnologii open source ce pot fi descărcate gratuit de pe internet, fiind, astfel, ușor de procurat, asamblat și utilizat atât de către indivizi care acționează în mod independent, cât și de către grupările de criminalitate organizată;
- *dificultăți de trasabilitate* – în condițiile ușurinței de procurare și asamblare, trasabilitatea (United Nations) este aproape imposibilă, mai ales în condiții de utilizare ilicită, dar și în condiții de utilizare de către actorii statali care nu doresc să își asume responsabilitatea în producție ori aplicare în diferite situații de dispute ori conflicte militare.

În acest context, precizăm și faptul că utilizarea inteligenței artificiale în domeniul armelor și tehnologiilor militare nu se rezumă la *slaughterbots*, aplicabilitatea AI fiind studiată și la nivelul celorlaltor tipuri de armament clasic, în vederea atribuirii acestora a unei capacități de a acționa fără operator uman prezent, în mod autonom, individual ori în rețea, precum arme de foc, rachete, nave militare, vehicule militare, avioane de luptă ori nave-drone, dar și în dezvoltarea de roboți militari care să înlocuiască soldații umani (Özdemir, 2019, pp. 16-22).

Figura nr. 5: Riscuri la adresa securității, generate de armele letale autonome

Prin noile tehnologii militare informațional-digitale, popularul serial de televiziune Star Trek are mari șanse să devină realitate, însă constanta acestor tehnologii este aceea că ele sunt în sine neutre, iar efectul lor, pozitiv ori negativ, depinde, în cea mai mare măsură, de oamenii, societățile și statele care le construiesc și le utilizează.

SECURITATE ȘI MEDIU DE SECURITATE LA ÎNCEPUT DE ERĂ DIGITALĂ. DIGITALIZARE, GLOBALIZARE, DEGLOBALIZARE ȘI MULTIPLICAREA CRIZELOR DE SECURITATE

Securitatea este un fenomen psiho-social complex, aproape imposibil de definit în mod unitar și universal acceptat, tocmai datorită multidimensionalității sale (Mândraș, 2020, pp. 78-95).

Totuși, înainte de a evidenția principalele aspecte ale securității și mediului de securitate actual, considerăm că este utilă o clarificare suplimentară a noțiunilor teoretice.

Prin urmare, reiterăm faptul că *securitatea include cel puțin patru dimensiuni principale* (Mândraș, 2021, pp. 27-39), grupate pe tipuri de securitate și domenii specifice (figura nr. 6), astfel:

❖ Dimensiunea *subiecților de securitate*, clasificată în funcție de evoluția istorică a conceptului securității și principalii subiecți de securitate: statul, societatea și individul.

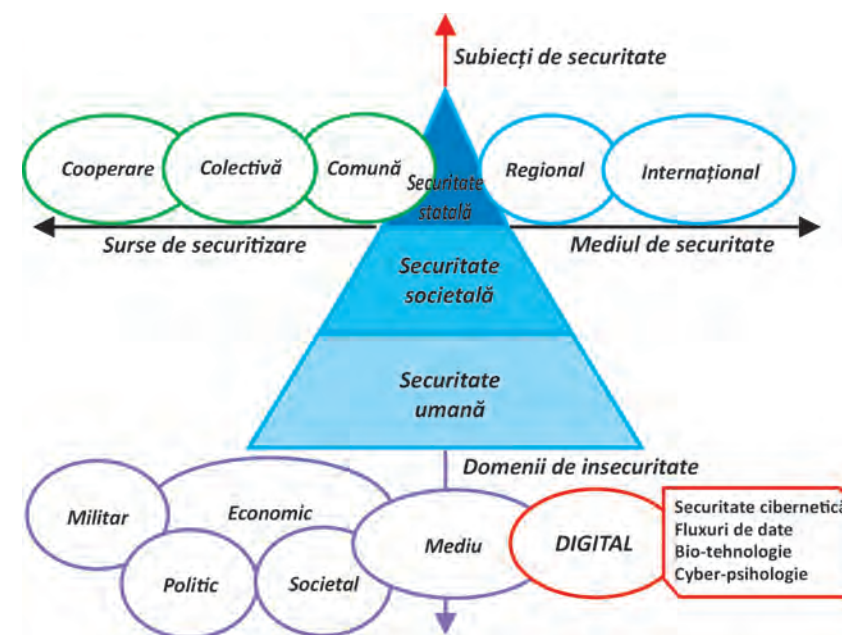

Figura nr. 6: Dimensiunile securității

❖ Dimensiunea *domeniilor de (in)securitate*, clasificată în funcție de principalele surse de insecuritate, dar și de securizare, la adresa subiecților de securitate, constând în riscuri, amenințări și pericole, grupate pe domenii principale.

❖ Dimensiunea *surselor de securizare* ale statelor, clasificată în funcție de comportamentul și gradul de introvertism sau extravertism al statului în atingerea propriei securități în cadrul relațiilor internaționale.

❖ Dimensiunea *mediului geopolitic*, clasificată în funcție de profunzimea geopolitică a mediului de securitate și a relațiilor stabilite de către actorii de securitate și implicarea acestora în combaterea surselor de insecuritate, la nivel național, regional ori internațional.

Astfel, în ceea ce privește *mediul de securitate*, putem considera că acesta are un caracter plurivalent, în sensul în care reprezintă o dimensiune esențială a securității statale, care se manifestă la nivel național, regional ori internațional, dar este corelată și cu ceilalți subiecți de securitate – indivizii și societățile pe care aceștia le formează.

Compunând, alături de *realitatea construită prin discurs și politicile și strategiile de securitate*, cele trei componente esențiale ale conceptului de securitate (Hlihor, 2008, p. 13, apud Mândraș, 2021, pp. 28-29), *mediul de securitate* este reprezentat de *realitatea obiectivă în care se desfășoară relațiile de securitate*, la nivel societal ori statal.

Concomitent, *mediul de securitate* este definit atât de către amenințările și pericolele specifice care există în această realitate socială, cât și de către comportamentele preventive ori defensive adoptate de actorii sociali pentru contracararea acestor amenințări și pericole, fie că aceștia sunt actori statali ori non-statali.

În aceste condiții, considerăm important să menționăm principalele caracteristici generale ale mediului de securitate actual și care este impactul digitalizării societăților.

În primul rând, începând cu perioada anilor '90, caracterizată de încheierea Războiului Rece, și odată cu „*deschiderea*” manifestată de specialiștii în securitate față de studierea altor tipuri de securitate decât cea național-statală, precum și a altor tipuri de surse de insecuritate și actori de securitate non-statali, s-a constatat existența unei noi caracteristici a relațiilor internaționale rezultată în urma disoluției Uniunii Sovietice și a promovării libertății umane și a pieței libere.

În mod evident, ne referim la *globalizare*, care, alături de „*dinamismul, flexibilitatea (...) emergența, complexitatea, radicalismul și criza perpetuă care se petrec în mediul de securitate internațional și care influențează toate domeniile vieții sociale*” (Mocanu, 2013, p. 11), ne determină să ne antepunăm, dar să și concluzionăm că *natura constantă a postmodernismului – etapa actuală de dezvoltare a societății internaționale în secolul XXI – este schimbarea*.

Într-o perspectivă holistică, *globalizarea rezidă în caracterul interconectat generalizat global care există intra- și între indivizi, grupuri sociale, societăți, state națiuni, organizații și regiuni, realizat în urma extinderii internaționale a comerțului și accesului la piețe de producție și de desfacere a bunurilor și serviciilor economico-financiare, dar și a transportului și libertății de circulație a persoanelor, bunurilor și capitalurilor financiare sau nefinanciare, inclusiv pe fondul dezvoltării digitalizării, care a amplificat interconectivitatea globală*. (figura nr. 7).

În mod practic, această extindere a eliminat ori a diminuat barierele geografice și geopolitice și a transformat profund politica globală și studiul acesteia [Little, Smith (ed.), 2005, p. 135], domeniu care se preocupă din ce în ce mai mult de impactul negativ al acestor procese transformatoriale transnaționale și internaționale asupra indivizilor, societăților, statelor naționale ori chiar asupra globului pământesc.

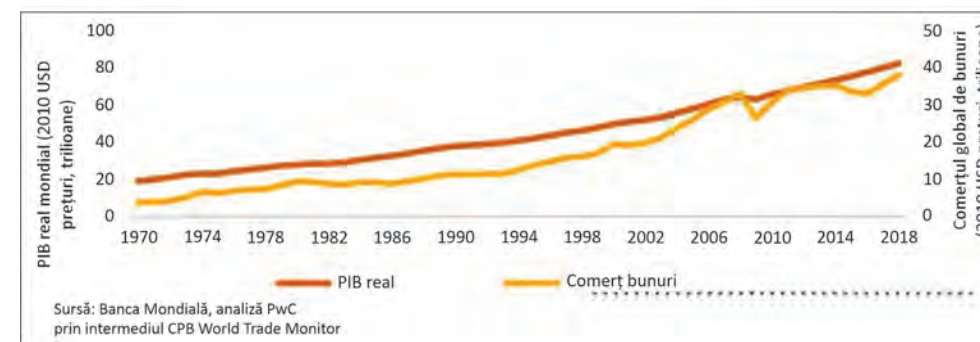

Figura nr. 7: Tandemul dintre creșterea Produsului Intern Brut mondial (GDP) și creșterea comerțului cu bunuri (RHS) (Kupelian, 2020)

Cu privire la impactul globalizării asupra sistemului politic actual încă dominat de statele naționale, unii autori (Drezner, 2008; Dreher, Gaston, Martens, 2008) susțin inclusiv *riscul de disoluție*, mai ales al statelor mici, sub povara transformărilor sociale, economice, culturale și politice ale sistemului global, fiind dezbătute aspectele privind autonomia și suveranitatea acestor state-națiuni în cadrul sistemului internațional contemporan (Najam, Runnalls, Halle, 2007), sub efectul interdependențelor generate de economia și sistemul financiar global, dezvoltările tehnologice și de comunicații, consumerism, permeabilitatea granițelor naționale și amenințările transfrontaliere, precum terorismul internațional, migrația ilegală ori dezastrele ecologice.

În ceea ce privește conceptul de suveranitate al statelor, tradițional, acesta se definea prin autoritatea politică absolută a statelor exercitată în cadrul relațiilor internaționale (Hinsley, 1986, pp. 1-27). Însă, în cadrul evoluțiilor moderne,

conceptul de suveranitate a suferit o nuanțare, care rezidă în exprimarea sa drept o autoritate absolută a statelor de a-și exercita dreptul exclusiv de aplicare a unor măsuri speciale pentru protejarea drepturilor cetățenilor proprii, dar și a propriei securități (Edkins, Shapiro, Pin-Fat, 2004, p. 79).

Totuși, odată cu dinamica mediului internațional în contextul amenințărilor transfrontaliere asupra statelor și, implicit, asupra suveranității acestora, literatura de specialitate s-a concentrat pe această problemă, încercând să identifice dacă riscul de disoluție amintit este real sau nu și dacă statele sunt dispuse să renunțe la suveranitatea proprie în favoarea unui organism supranațional, chiar global [Waltz, 1979; Hobbes, Shapiro (ed.), 2009].

În mod aproape cert, acest risc există, însă răspunsul nostru la aceste dileme trebuie diferențiat, în funcție de tipurile de putere de care dispun statele în cauză pentru a contracara amenințările și pericolele la care sunt supuse, luând în considerare inclusiv noul tip de *putere digitală* la care am făcut referire.

Cel puțin în ceea ce privește renunțarea la suveranitatea proprie și riscul de disoluție, un exemplu elocvent este chiar Marea Britanie, confruntată, în ultimul deceniu, cu două referendumuri – unul referitor la dobândirea independenței de către Scoția, iar celălalt privind desprinderea din UE, care s-a și materializat.

Cel puțin din punct de vedere teoretic, suntem de acord că disoluția statelor într-o organizație suprastatală cu suveranitate colectivă și cedare națională de suveranitate ar eșua. Cel puțin la momentul actual, o astfel de organizație suprastatală nu ar putea să ofere soluții de securizare viabile în fața unor amenințări globale la adresa securității umane, justiției ori schimbărilor de mediu (Tännsjö, 2008, pp. 122-125), mai ales în condițiile lipsei unui monopol asupra autorității de luare a deciziei, impunerii legii și utilizării forței pentru asigurarea securității societăților, recunoscut, acceptat și implementat la nivel global, cu sprijinul populației globale.

Totodată, în ultimele două decenii, sistemul global a fost supus aproape simultan la câteva crize grave, precum criza financiară din anul 2008 sau criza migrației, care au marcat Europa și SUA în perioada anului 2016, BREXIT, criza de sănătate publică generată de virusul SARS CoV-2, inițiată în China la finalul anului 2019 și răspândită pe tot globul în 2020, criza ascensiunii politice a partidelor extremiste și populiste și, nu în ultimul rând, actuala criză, generată de invazia militară ilegală a Ucrainei de către Federația Rusă, care, la rândul său, generează crize sociale, crize în aprovizionarea globală cu hrană, precum și o criză energetică majoră în UE.

Toate aceste multi-crise au presupus și încă implică o serie de costuri enorme pentru state, societăți și indivizi deopotrivă, care nu constau doar în sume financiare

de bani, ci și în regresii economice, costuri sociale, economice, politice, de mediu și, nu în ultimul rând, pierderi de vieți umane și drepturi și libertăți umane.

În plus, aceste multi-crise accentuează și schimbarea ordinii globale specifică finalului de secol XX, iar uni-polarismul american este deja de domeniul trecutului, fiind, treptat, înlocuit de o competiție globală bipolară SUA-China, care acaparează din ce în ce mai multe state.

Suplimentar, considerăm că la baza acestor crize multiple se află nu numai competiția dintre actorii statali, mai mari sau mai mici, ci și o altă caracteristică a mediului de securitate actual, manifestată la nivel individual și societal, respectiv *inegalitățile globale economice* (figura nr. 8), la nivel de state, regiuni, dar și de indivizi, care devin *influențate din ce în ce mai mult de digitalizare*.

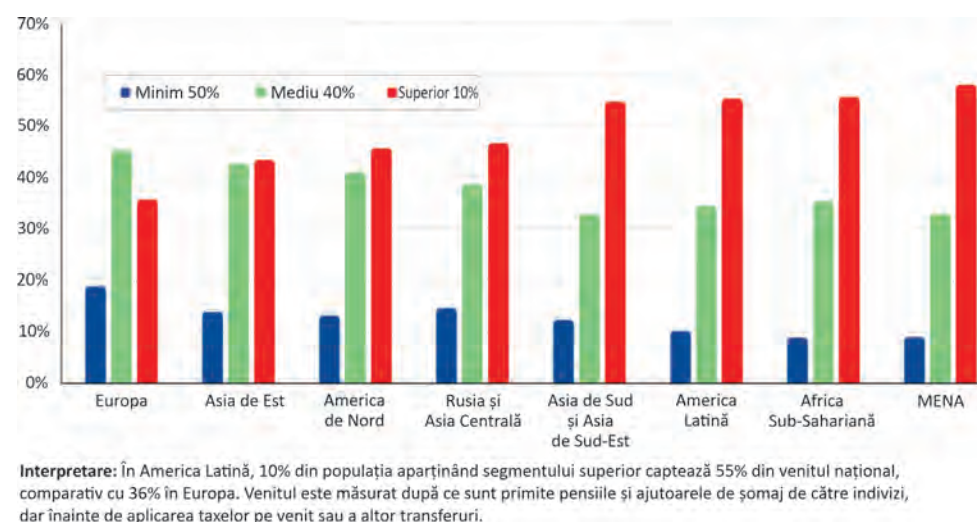

Figura nr. 8: Inegalitatea veniturilor, diferențiată pe regiuni (WIR, 2022)

Aceste inegalități nu doar că afectează securitatea statelor, dar și erodează din fundația socială mondială, fiind de presupus că aceste diferențe de bunăstare economică au amplificat mișcările sociale din ce în ce mai violente și cotidiene în statele occidentale și nu numai, amintind sumar mișcările „vestelor galbene” din Franța, protestele anti-imigrație din Germania, protestele „Black Lives Matter” din SUA și invadarea Capitolului de către protestanți americani, în ianuarie 2021, ori chiar actualele proteste din Federația Rusă, pe fondul invaziei ilegale a Ucrainei, cu efecte în toate domeniile de securitate.

În aceste condiții, oare la baza acestor mișcări și crize sociale se află doar sărăcia economică și presupusa criză de identitate societală generată de imixtiunea

culturală a imigranților în cultura majoritară americană și europeană (Xinchun, 2020, p. 39)? Considerăm că răspunsul afirmativ la o astfel de întrebare ar fi prea simplist, destul de îndepărtat de realitate și, în mod evident, ar fi aproape exclusiv în acord cu doctrina de politică externă a Partidului Comunist Chinez.

Însă, acest nume nu înseamnă că identificarea factorilor de geneză a crizelor globale actuale trebuie ignorată, mai ales de către statele care se definesc drept democrat-liberale, iar dacă, în cazul crizelor din spațiul euroatlantic, există acuzații și dovezi privind implicarea Federației Ruse (Cunningham, 2020) și a Republicii Populare Chineze (Solon, Dilanian, 2020) în campanii informaționale de manipulare și fake news prin intermediul rețelelor sociale, putem investiga premisa utilizării platformelor digitale de social media drept noi mijloace de putere digitală folosite de unele state împotriva altora în cadrul campaniilor informaționale.

Oricum, suntem de acord că, în prezent, scena mondială este afectată de *incertitudine pe fondul globalizării și digitalizării* și asistăm la un proces de *de-globalizare*, în sensul de încetinire și reconfigurare a schimburilor economice globale și de redimensionare a securității regionale și globale, generat mai ales de inițierea unei noi confruntări strategice globale.

Totuși, dacă această competiție globală, specifică celei de-a doua jumătăți de secol XX, a fost una bazată preponderent pe confruntarea de modele economice – capitalism versus comunism –, actuala competiție globală are un nivel de importanță mai crescut, fiind bazată pe confruntarea dintre două sisteme ideologice diametral opuse, democratic-liberal și autoritar-iliberal, reprezentată în mod evident de cei doi mari actori statali globali actuali: SUA și China.

Precum un efect centrifugal, această nouă confruntare geopolitică și mutație a mediului internațional de securitate contaminează deja și va contamina inevitabil din ce în ce mai mulți actori statali și non-statali globali, de mărimi și importanță diferite.

Chiar dacă unii autori asiatici propovăduiesc declinul și eșecul politicii vestice la nivel global și clamează leadershipul centralizat al Chinei și politica sa de „a pune oamenii pe primul loc” (Peng, 2020, p. 11), considerăm că este mult prea devreme pentru a îmbrățișa astfel de concluzii pripite, iar cel puțin pentru cetățenii fostelor state comuniste din Europa de Est care s-au născut după 1991, o astfel de afirmație ar putea fi privită cu foarte mult scepticism.

Căci, cum poți să pui oamenii pe primul loc și ce fel de lider global poți fi când ești supus acuzațiilor că utilizezi digitalizarea pentru a crește controlul social de tip autoritarist asupra propriei populații, printr-un sistem social de credite (Canales,

2021), ori afectezi drepturile umane ale unei minorități „gălăgioase”, precum cea a minorității musulmane uigure din regiunea chineză Xinjiang? (Minority Rights Group International, 2007).

QUO VADIS?

La început de eră digitală, umanitatea asistă la o diversificare confrunțională cu repercusiuni atât la nivel statal, cât și nestatal, manifestată deopotrivă în spațiul fizic – real și în cel digital/cibernetice – virtual.

Pe fondul amplificării digitalizării și dezvoltării multi-crizelor de securitate manifestate aproape simultan la nivel regional ori global, precum de-globalizare prin încetinirea schimburilor comerciale internaționale; criza medicală SARS CoV-2; criza financiară și economică; criza alimentară și energetică; proteste sociale generate de inegalitate financiară; ascensiunea politică a mișcării populiste și extremiste; creșterea inegalității globale economice și, nu în ultimul rând, invazia militară ilegală a Ucrainei de către Federația Rusă, *mediul internațional de securitate la început de secol XXI se află într-un proces de rearanjare a ordinii mondiale, care se anunță a fi imprevizibil și fluctuant, plin de pericole și amenințări la adresa securității tuturor subiecților de securitate – indivizi, comunități, state.*

Dintre aceste pericole și amenințări, ne atrage atenția în mod deosebit competiția dintre SUA și China în obținerea supremației mondiale, mai ales în domeniul digitalizării și controlul spațiului digital.

Astfel, *confruntările digitale capătă noi dimensiuni și manifestă o creștere de amploare la nivel global*, îndeosebi prin noile tipuri de *conflicte digitale – atacuri și amenințări cibernetice*, și, nu în ultimul rând, prin riscurile globale pe care le presupun *digitalizarea domeniului de apărare și automatizare a armelor de luptă.*

Suntem de acord că mediul de securitate al secolului prezent va fi caracterizat de cel puțin trei trăsături esențiale, precum *opacitate în transparență guvernamentală, intervenționism confuz și competitiv global și răspunsuri inadecvate la crizele de securitate* (Gowan, 2018). Totuși, considerăm că aceste caracteristici trebuie completate și cu a patra trăsătură, respectiv *bipolarismul digital*, manifestat prin *dezvoltarea exponențială a digitalizării și a impactului preconizat disruptiv al acesteia asupra tuturor tipurilor de subiecți de securitate – statali, societali și individuali.*

În ciuda complexității și diversificării structurilor de securitate regională și internațională care s-au dezvoltat începând cu 1950 până în prezent, devine din ce în ce mai clar că acestea nu au fost pregătite pentru a diminua și anula pericolele actuale, iar de la un „război” rece global specific secolului XX, care a consolidat

pacea în Europa, omenirea asistă în prezent la o „pace” fierbinte, care include un război la extremitatea estică a Europei.

În concluzie, având în vedere experiența secolului XX, ne manifestăm încrederea că un conflict nuclear major va fi evitat și în secolul XXI, însă amenințării nucleare i se alătură un nou tip de *amenințare digitală*.

Sunt capabile societățile și structurile de securitate națională, regională și internațională actuale să contracareze acest nou tip de amenințare ori a venit momentul reconfigurării acestora din urmă?

Acest demers științific reprezintă ocazia de a invita specialiștii în domeniu și publicul larg să răspundă la o asemenea întrebare, iar în acest context, remarcăm înființarea, la București, a Centrului Euro-Atlantic pentru Reziliență, care își propune promovarea și urmărirea obiectivelor de reziliență în cadrul a șapte comunități de interese, printre care: reziliența societală, tehnologii emergente și disruptive ori reziliența sistemelor de comunicații și a ecosistemelor tehnologice noi (Euro-Atlantic Resilience Center, 2022).

BIBLIOGRAFIE:

1. Cámara, C., Tuesta, D. (2017). *DiGiX: The Digitalization Index*. BBVA Research, <https://www.bbva.com/en/publicaciones/digix-the-digitalization-index/>, accesat la 15 septembrie 2022.
2. Canales, K. (2021). *China's 'social credit' system ranks citizens and punishes them with throttled internet speeds and flight bans if the Communist Party deems them untrustworthy*. Insider Inc, <https://www.businessinsider.com/china-social-credit-system-punishments-and-rewards-explained-2018-4>, accesat la 15 septembrie 2022.
3. Chifu, I. (2020). *Amenințări neconvenționale și noile tipuri de conflicte de natură hibridă în secolul 21*. În revista *Gândirea militară românească*, nr. 1/2020.
4. Clarke, R.A., Knake, R.K. (2010). *Cyber War. The Next Threat to National Security and What to Do About It*. HarperCollins e-books.
5. Cunningham, C. (2020). *A Russian Federation Information Warfare Primer*. The Henry M. Jackson School of International Studies. University of Washington, <https://jsis.washington.edu/news/a-russian-federation-information-warfare-primer/>, accesat la 15 septembrie 2020.
6. Deguchi, A., Hirai, C., Matsuoka, H., Nakano, T., Oshima, K., Tai, M. & Tani, S. (2020). *What is Society 5.0?* În Hitachi-UTokyo Laboratory (H-UTokyo Lab.). *Society 5.0. A People-centric Super-smart Society* (pp. 1-23). Singapore: Springer.
7. Dreher, A., Gaston, N., Martens, P. (2008). *Measuring Globalisation: Gauging Its Consequences*. New York: Springer.
8. Drezner, D.W. (2008). *All Politics Is Global: Explaining International Regulatory Regimes*. Princeton: Princeton University Press.
9. Edkins, J., Shapiro, M.J., Pin-Fat, V. (2004). *Sovereign Lives: Power in Global Politics*. New York: Routledge.

10. Ekelhof, M., Paoli, G.P. (2020). *Swarm robotics. Technical and operational overview of the next generation of autonomous systems*. UNIDIR.
11. Farrow, R. (2022). *How Democracies Spy on Their Citizens*. The New Yorker, https://www.newyorker.com/magazine/2022/04/25/how-democracies-spy-on-their-citizens?utm_campaign=likeshopme&client_service_id=31202&utm_social_type=owned&utm_brand=tny&service_user_id=1.78e+16&utm_content=instagram-bio-link&utm_source=instagram&utm_medium=social&client_service_name=the%20new%20yorker&supported_service_name=instagram_publishing#main-content, accesat la 20 aprilie 2022.
12. Gross, J.A. (2021). *In apparent world first, IDF deployed drone swarms in Gaza fighting*. The Times of Israel, <https://www.timesofisrael.com/in-apparent-world-first-idf-deployed-drone-swarms-in-gaza-fighting/>, accesat la 15 martie 2022.
13. Gowan, R. (2018). *Muddling Through to 2030: The Long Decline of International Security Cooperation*. New York: United Nations University, <https://cpr.unu.edu/publications/articles/muddling-through-to-2030-the-long-decline-of-international-security-cooperation.html#info>, accesat la 20 martie 2021.
14. Hinsley, F.H. (1986). *Sovereignty*, 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press.
15. Hlihor, C. (2008). *Politica de securitate în mediul internațional contemporan. Domeniul energetic*. Iași: Editura Institutului European.
16. Hlihor, C., Băncilă, A. (2020). „Vechiul” sau un nou tip de război în confruntările viitoare din politica internațională? O perspectivă istorică și geopolitică. În revista *Gândirea militară românească*, nr. 2/2020.
17. Hobbes, T., Shapiro, I. (ed.) (2009). *Leviathan: Or the Matter, Forme & Power of a Common-Wealth Ecclesiasticall and Civill (Rethinking the Western Tradition)*. Auckland: The Floating Press.
18. Lee, K.F., Qiufan, C. (2021). *AI 2041. Ten visions for our future*. New York: Penguin Random House LLC.
19. Little, R., Smith, M. (ed.). (2005). *Perspectives on World Politics*, 3rd Edition, Londra: Routledge.
20. Kallenborn, Z. (2020). *Swarms of mass destruction: the case for declaring armed and fully autonomous drone swarms as WMD*. Modern War Institute at West Point, <https://mwi.usma.edu/swarms-mass-destruction-case-declaring-armed-fully-autonomous-drone-swarms-wmd/>, accesat la 1 aprilie 2022.
21. Klare, M.T. (2022). *Conference Makes No Progress on Robotic Weapons*. Arms Control Association, <https://www.armscontrol.org/act/2022-01/news/conference-makes-progress-robotic-weapons>, accesat la 15 martie 2022.
22. Klimburg, A. (ed.). (2012). *National Cyber Security Framework Manual*. NATO Tallinn: CCD COE Publication.
23. Kuehl, D.T. (2009). *From Cyberspace to Cyberpower: Defining the Problem*. În Kramer, F.D., Starr, S., Wentz, L.K. (eds.). *Cyberpower and National Security*. Washington D.C.: National Defense University Press, Potomac Books.
24. Kupelian, B. (2020). *Predictions for 2020: „Slowbalisation” is the new globalisation*. Pricewaterhouse Coopers LLP, <https://www.pwc.com/gx/en/issues/economy/global-economy-watch/assets/pdfs/predictions-2020.pdf>, accesat la 20 martie 2021.

25. Mândraș, L.P. (2020). *Security's Multidimensionality. Societal Security in the Age of Information Technology*. În *Lucrările conferinței științifice internaționale Gândirea militară românească* (pp. 78-95), <https://www.cceol.com/search/chapter-detail?id=919259>, accesat la 21 aprilie 2022.
26. Mândraș, L.P. (2021). „Desecretizarea” conceptului de securitate. *Noțiuni, componente, dimensiuni, domenii și tipuri de securitate*. În *Infosfera*, anul XIII, nr. 4 (pp. 27-39), https://www.mapn.ro/publicatii_militare/arhiva_infosfera/documente/2021/4_2021.pdf#page=27, accesat la 21 aprilie 2022.
27. Milanovic, M., Schmitt, M.N. (2020). *Cyber Attacks and Cyber (Mis)information Operations During a Pandemic*. În *Journal of National Security Law and Policy*, nr. 11 (1), GT-JSLP200044 247..284 (reading.ac.uk), accesat la 1 aprilie 2022.
28. Mocanu, M. (2013). *Intelligence în operațiile militare ale secolului XXI*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
29. Najam, A., Runnalls, D., Halle, M. (2007). *Environment and Globalization: Five Propositions*. Winnipeg: International Institute for Sustainable Development.
30. Özdemir, G.S. (2019). *Artificial Intelligence application in the military: the case of United States and China*. În *SETA*, nr. 51 (pp. 16-22). Istanbul.
31. Peng, Y. (2020). *The COVID-19 Pandemic and Changes Unseen in a Century*. În *China Institutes of Contemporary International Relations*, vol. 30, nr. 4, <http://www.cicir.ac.cn/UpFiles/file/20200813/6373291227037680521088572.pdf>, accesat la 15 martie 2021.
32. Schreier, F. (2015). *On Cyberwarfare*. În *DCAF HORIZON 2015 WORKING PAPER*, nr. 7. The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF). *OnCyberwarfare-Schreier.pdf* (dcaf.ch), accesat la 1 aprilie 2022.
33. Solon, O., Dilanian, K. (2020). *China's influence operations offer a glimpse into the future of information warfare*. NBC UNIVERSAL, <https://www.nbcnews.com/business/business-news/china-s-influence-operations-offer-glimpse-future-information-warfare-n1244065>, accesat la 15 septembrie 2022.
34. Tānnsjö, T. (2008). *Global Democracy: The Case for a World Government*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
35. Xinchun, N. (2020). *International Politics in Transition: The Pandemic and Beyond*. În *China Institutes of Contemporary International Relations*, vol. 30, nr. 4, <http://www.cicir.ac.cn/UpFiles/file/20200813/6373291229791200854812324.pdf>, accesat la 15 martie 2021.
37. Waltz, K.N. (1979). *Theory of international politics*. Reading: Addison-Wesley Publishing Company.
38. CCW (2019). *Meeting of the High Contracting Parties to the Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons which may be Deemed to be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects*. Geneva, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/343/64/PDF/G1934364.pdf?OpenElement>, accesat la 15 martie 2022.
39. DiGiX: The Digitization Index, <https://www.bbvaresearch.com/en/publicaciones/digix-the-digitization-index/>, accesat la 12 aprilie 2022.
40. Euro-Atlantic Resilience Center (2022). *Mission Statement*, <https://e-arc.ro/en/about-e-arc/mission-statement/>, accesat la 15 septembrie 2022.
41. Hitachi-UTokyo Laboratory (2020). *Society 5.0. A People-centric Super-smart Society*. Singapore: Springer, p. xii.
42. Human Rights in China (2007). *China: Minority Exclusion, Marginalization and Rising Tensions*. Minority Rights Group International, <https://minorityrights.org/wp-content/uploads/old-site-downloads/download-165-China-Minority-Exclusion-Marginalization-and-Rising-Tensions.pdf>, accesat la 15 septembrie 2022.
43. Intelligence and National Security Alliance (2015). *CYBER INTELLIGENCE: Preparing Today's Talent for Tomorrow's Threats*, INSA_Cyber_Intel_PrepTalent.pdf (insaonline.org), accesat la 1 aprilie 2022.
44. International Committee of The Red Cross (2021). *ICRC position on autonomous weapon systems*. ICRC, <https://www.icrc.org/en/document/icrc-position-autonomous-weapon-systems>, accesat la 15 martie 2022.
45. LethalAWS (2022). *The risks of Lethal Autonomous Weapons*. LethalAWS, <https://autonomousweapons.org/the-risks/>, accesat la 1 aprilie 2022.
46. NATO (2009). *Allied Joint Publication-3.10 (AJP-3.10). Allied Joint Doctrine for Information Operations*. NATO Standardization Office.
47. NATO (2020). *Allied Joint Publication-3.20 (AJP-3.20). Allied Joint Doctrine for Cyberspace Operations*, ed. A, versiunea 1. NATO Standardization Office, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/899678/doctrine_nato_cyberspace_operations_ajp_3_20_1_.pdf, accesat la 1 aprilie 2022.
48. United Nations. *Background on LAWS in the CCW*, <https://www.un.org/disarmament/the-convention-on-certain-conventional-weapons/background-on-laws-in-the-ccw/>, accesat la 15 martie 2022.
49. United Nations. *Small arms: Tracing*. <https://www.un.org/disarmament/convarms/small-arms-tracing/#:~:text=Tracing%20is%20the%20systematic%20tracking,at%20which%20they%20became%20illicit.>, accesat la 1 aprilie 2022.
50. United Nations (2021). *Letter dated 8 March 2021 from the Panel of Experts on Libya established pursuant to resolution 1973 (2011) addressed to the President of the Security Council*. Security Council, anexa 30, p. 148, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/037/72/PDF/N2103772.pdf?OpenElement>, accesat la 15 martie 2022.
51. WIR/World Inequality Report (2022), <https://wir2022.wid.world/insights/>, accesat la 23 aprilie 2022.

IMPORTANȚA STRATEGICĂ A MĂRII NEGRE ȘI ROLUL NATO ÎN CONTRACARAREA DOMINAȚIEI MILITARE A KREMLINULUI

Comandor (r.) prof. univ. dr. Ioan CRĂCIUN

*Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare în Informatică – București
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.04*

Regiunea Mării Negre a devenit unul dintre spațiile geopolitice cheie pentru competiția dintre Rusia și Occident, de care depinde, în cele din urmă, însuși viitorul Europei. Kremlinul își dorește menținerea Mării Negre în sfera sa de influență printr-o strategie de destabilizare regională, bazată pe o operațiune militară specială împotriva Ucrainei, anexarea ilegală de noi teritorii considerate istoricește ca aparținând Rusiei și consolidarea prezenței militare în aceste teritorii sau amenințarea militară directă a statelor din regiune, în scopul limitării la maximum a posibilităților de aderare a acestora la structurile euroatlantice.

Pe de altă parte, Occidentul încearcă să răspundă expansiunii Rusiei printr-o strategie de apărare avansată, în cadrul căreia Marea Neagră ocupă un loc crucial. Astfel, regiunea Mării Negre, care, în mod tradițional, a fost tratată ca o zonă mai puțin importantă, capătă noi valențe strategice, devenind una mult mai militarizată, mai instabilă și mai contestată, o regiune care, pentru a se stabili, are nevoie de un nou statu quo regional. Având în vedere această stare de fapt, acest articol are ca obiectiv principal analiza evoluției geopolitice a regiunii Mării Negre, în condițiile în care Rusia a devenit principalul factor destabilizator din regiune, precum și identificarea unor soluții de realizare a stabilității regionale bazate pe implicarea tot mai consistentă a Alianței Nord-Atlantice.

Cuvinte-cheie: spațiu geopolitic, state independente, Ucraina, Marea Neagră, noul concept strategic al NATO.

INTRODUCERE

În anii ce au urmat încheierii Războiului Rece, distribuția globală a puterii s-a aflat într-o permanentă reasezare. Poziția SUA, de cea mai influentă putere a sistemului internațional, a fost din ce în ce mai contestată, iar ascensiunea puterilor regionale din ultimul timp a dus la crearea condițiilor reale pentru schimbarea acestei ordini mondiale. În acest context, Federația Rusă, prin încercările sale revanșarde de a-și întări rolul regional și global și, prin aceasta, de a-și restabili statutul său de jucător major în sistemul internațional, se află în prim-planul acestor evoluții. Rușii cred că locul lor este de drept printre Marile Puteri ale lumii, iar pentru acest lucru, Vladimir Putin face orice ca să contracareze amenințările percepute, care împiedică atingerea acestui obiectiv. Strategia adoptată în acest sens se bazează, în primul rând, pe dominarea subsistemului regional și stabilirea acestuia ca zonă de control direct/indirect în jurul granițelor Rusiei, urmată de extinderea influenței în regiuni mai îndepărtate. Această strategie este mai mult decât evidentă astăzi, când, fără nicio ezitare, Rusia a invadat ilegal Ucraina, încercând ca, prin forța armelor, să blocheze integrarea euroatlantică a acestei țări, păstrând-o în zona sa de influență ca zonă tampon între ea și un Occident devenit din ce în ce mai provocator pentru propria securitate. Mai mult, prin amenințarea cu folosirea armelor nucleare, războiul Rusiei împotriva Ucrainei a depășit stadiul unei simple amenințări la suveranitatea și integritatea acestui stat, devenind o amenințare pentru pacea și securitatea europeană și globală.

Totodată, războiul din Ucraina scoate regiunea Mării Negre din conul de umbră în care se afla, plasând-o într-un context geostrategic de maximă importanță pentru securitatea lumii contemporane. Cu toate că strategia anti access/area denial (A2/AD) și războiul hibrid au fost practicate de Rusia în această regiune cu mult timp înainte de invazia Ucrainei, chiar înainte de anexarea peninsulei Crimeea, din 2014, acestea fiind semne clare ale faptului că Marea Neagră devine unul dintre spațiile geopolitice de mare interes pentru Kremlin, Occidentul a ignorat, în mare parte, aceste semne, nedându-le importanța cuvenită. În aceste condiții, Federația Rusă a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a menține Marea Neagră în sfera sa de influență și pentru a controla regiunile de interes imediat. Reacția Rusiei față de încercările Georgiei și, mai nou, ale Ucrainei de integrare în NATO și în UE

sunt exemple edificatoare ale acestei strategii. Pe de o parte, dorința de integrare euroatlantică a statelor care altădată au făcut parte din blocul comunist, fie ca state independente, fie ca republici ale fostei URSS, și extinderea NATO și a UE până în apropierea granițelor fostei superputeri au fost percepute ca amenințări de către Rusia și folosite ca motivație pentru reacția ei militară ilegală, mai întâi în Georgia, în 2008, și mai apoi în Ucraina, în 2014, respectiv în 2022. Pe de altă parte, Occidentul încearcă să răspundă expansiunii Rusiei printr-o strategie de apărare avansată, în cadrul căreia Marea Neagră ocupă un loc marcant.

Astfel, regiunea Mării Negre, care, în mod tradițional a fost tratată ca o zonă mai puțin importantă, capătă noi valențe strategice, devenind una mult mai militarizată, mai instabilă și mai contestată, o regiune care, pentru a se stabili, are nevoie de un nou statu quo regional. Având în vedere această stare de fapt, acest articol are ca obiectiv principal analiza geopolitică a regiunii Mării Negre, în condițiile în care Rusia a devenit principalul factor destabilizator din regiune, precum și identificarea unor soluții de realizare a stabilității regionale bazate pe implicarea tot mai consistentă a Alianței Nord-Atlantice.

DE CE MAREA NEAGRĂ ESTE O REGIUNE ATÂT DE IMPORTANTĂ PENTRU RUSIA?

Din punct de vedere geografic, Federația Rusă reprezintă țara cu cea mai mare suprafață din lume, acoperind mai bine de 1/8 din suprafața terestră a Pământului. Totuși, raportat la această suprafață imensă, populația Rusiei este de doar aproximativ 142 de milioane, puternic concentrată în partea de vest, restul teritoriului fiind puțin populat (CIA, 2016). Din punct de vedere militar, apărarea acestui teritoriu extins, ce se învecinează cu 14 țări diferite, de-a lungul unei granițe de peste 22.500 km, în marea ei majoritate nefiind marcată de vreo barieră geografică semnificativă, a reprezentat mereu o sarcină dificilă (STRATFOR).

De aceea, de-a lungul istoriei, apărarea granițelor sale împotriva potențialilor inamici a reprezentat o problemă esențială, pentru a cărei rezolvare liderii ruși au decis că singura opțiune este extinderea graniței, în scopul creării unei zone tampon, cu rol de barieră apărabilă împotriva rivalilor săi. „*Nu pot să-mi apăr granițele decât într-un singur mod: să le extind!*” (Talbot, 2009, p. 133), spunea Împărăteasa Ecaterina cea Mare, iar această opțiune de asigurare a securității prin expansiune avea să ducă la crearea Imperiului Rus. Astfel, după crearea Marelui Ducat al Moscovei, în secolul al XIV-lea, au urmat secole de expansiune până în epoca sovietică, atunci când Imperiul Rus a atins cea mai mare extindere (Friedman,

2012, p. 9). În perioada lui Petru cel Mare, Rusia și-a început expansiunea spre vest și sud, reușind ca, până la sfârșitul secolului al XIX-lea, să finalizeze cucerirea Crimeei, a regiunii Caucaz și a Asiei Centrale, după ce, în prealabil, anexase regiunea baltică, teritorii din Polonia și Ucraina, ajungând la Marea Baltică și Munții Carpați, la vest (Ib., p. 4). Accesul direct al Rusiei în regiunea Mării Negre (prin porturile Kerchi și Azov) este consfințit prin semnarea Tratatului de la Küçük Kaynarca, din 1774. Prin urmare, sfârșitul secolului al XIX-lea este momentul istoric în care Imperiul Rus cucerește teritoriile adiacente Mării Negre și le transformă în zonă tampon de apărare a graniței sale de sud, obținând accesul direct la această mare.

Mai târziu, Ecaterina cea Mare face posibilă înființarea primelor porturi la Marea Neagră, utilizabile pe tot parcursul anului, contribuind, astfel, la consolidarea eforturilor de transformare a Rusiei într-o putere navală. Din 1783, an în care a fost pusă piatra de temelie a orașului Sevastopol, Marea Neagră a devenit un spațiu disputat între Imperiul Țarist și cel Otoman, ulterior între URSS și Turcia (după destrămarea celor două imperii, la sfârșitul Primului Război Mondial). Regiunea Mării Negre s-a dovedit a fi extrem de importantă pentru cele două imperii, iar acest fapt este demonstrat de evenimentele care au marcat istoria acestei regiuni. Mai întâi, a fost războiul Crimeei (1853-1856), apoi tratatele prin care s-a încercat redesenarea geopolitică a regiunii (Tratatul Sèvres – 1920, Tratatul de la Lausanne – 1923), urmate de semnarea Convenției de la Montreux, în 1936. În ciuda unei așa-zise Crize a Strămtorilor din anul 1946, în perioada de după cel de-Al Doilea Război Mondial, regiunea Mării Negre a fost caracterizată de un echilibru geopolitic determinat de Turcia, NATO, Statele Unite și URSS. Dar, acest echilibru geopolitic avea să fie spulberat de colapsul Uniunii Sovietice, în anul 1991. Acest eveniment a determinat pierderea de către Rusia a unor teritorii importante din vest și sud, majoritatea dintre acestea constituind zone tampon valoroase, și a adus nesiguranță la noile granițe rusești (Kuchins, 2000). Așadar, pierderea controlului asupra unor teritorii importante, așa cum este și cazul regiunii Mării Negre, a produs o mare îngrijorare pentru Kremlin, iar situația a crescut în complexitate atunci când statele central- și est-europene, fie ele foste republici sovietice, fie foste satelit ale URSS, au cerut, pe rând, integrarea în NATO și în UE, iar apropierea celor două organizații occidentale de granițele Rusiei a fost catalogată drept amenințare directă.

În acest context, Rusia s-a văzut nevoită să facă tot ce-i stă în putință să păstreze regiunea Mării Negre în zona sa de influență și să stopeze creșterea influenței occidentale în regiune, precum și integrarea euroatlantică a statelor care, în mod tradițional, constituiau zona sa strategică tampon. Astfel, Rusia a folosit, mai întâi,

o tactică bazată pe conflictele înghețate, pe care a combinat-o ulterior cu un întreg arsenal de tactici hibride/neconvenționale, cu construirea unei zone de tip anti access/area denial, urmată de un tip de agresivitate aflată la limita legislației internaționale, de tipul „*omuleților verzi*”, pentru a sfârși cu declanșarea unui adevărat război convențional împotriva unui stat suveran, tocmai pentru că acesta a refuzat să mai joace în continuare rolul de zonă tampon. Dar, pentru Rusia, regiunea Mării Negre este importantă și pentru faptul că reprezintă singura cale de ieșire la mările calde, în care să-și facă simțită prezența militară. Așadar, pentru Rusia, factorii geostrategici ai regiunii Mării Negre rămân neschimbați încă din 1853, doar principalii concurenți geopolitici ai Rusiei acelor timpuri fiind înlocuiți de NATO, UE și SUA. În rest, Crimeea a rămas, în continuare, sursa de conflict militar, Turcia reprezintă același pivot strategic, iar controlul strâmtorilor reprezintă același obiectiv strategic care conduce la accesul și prezența militară a Rusiei în estul Mediteranei ca o contrabalansare la expansiunea SUA și a NATO către Orientul Mijlociu.

Așa cum arată lucrurile în prezent, Marea Neagră va continua să fie martora unor acțiuni militare agresive ale Rusiei și a amenințărilor cu folosirea armelor nucleare tactice. Pe de altă parte, Rusia va continua să supună Marea Neagră unor presiuni hibride, cuprinzând aici presiuni economice, dezinformare, atacuri cibernetice sau campanii informaționale, cu scopul de a eroda încrederea statelor riverane membre ale NATO în capacitatea Alianței de a le apăra și a descuraja statele non-membre NATO de a mai solicita integrarea în structurile organizaționale euroatlantice. Într-un fel sau altul, prin acțiuni de tipul celor enumerate, Rusia va continua să pună presiune pe toate statele din regiunea Mării Negre. Fără o perspectivă privind încetarea războiului de agresiune declanșat ilegal de Rusia împotriva sa, Ucraina va fi cea greu încercată. Cu unele dintre cele mai importante teritorii pierdute, cu infrastructura de maximă importanță distrusă și cu economia grav afectată, Ucraina nu are o perspectivă de îmbunătățire a situației sale, din prisma raporturilor sale cu Rusia, chiar dacă se bucură de o susținere masivă din partea Occidentului. Republica Moldova și Georgia sunt alte două state din regiunea Mării Negre, foste republici sovietice, deci aflate în zona considerată tampon strategic pentru Rusia, care vor continua să se afle sub presiunea Moscovei. Conflictele înghețate de pe teritoriul lor, declanșate și întreținute de către Rusia, reprezintă obstacole constante din partea Kremlinului în calea consolidării instituționale și a integrării euroatlantice a acestor două țări. România este, și ea, ținta Kremlinului, care, printr-o strategie de tip hibrid, care, deocamdată, se centrează pe o retorică belicoasă, încearcă să pună sub semnul întrebării beneficiile țării noastre rezultate din integrarea euroatlantică.

Este de așteptat ca această retorică să se intensifice și nu este exclus ca, în plus, Rusia să utilizeze și alte tactici de tip naționalist, cu ajutorul cărora să inducă îndoieli cu privire la unitatea națională a României și raportarea noastră la valorile Occidentale. În ciuda reaproprierii strategice de Rusia, Turcia nu va renunța niciodată la suspiciunile față de Moscova, ținând cont de visul de veacuri al rușilor, acela de a prelua controlul asupra strâmtorilor Bosfor și Dardanele. Mai mult, asistăm, în prezent, la o încercuire tot mai consistentă a Turciei de către contingente rusești dispuse în arealul Mării Negre, în Caucaz și în Siria. Până și Bulgaria, țară de origine slavă și aflată în mod tradițional într-o relație destinsă cu Kremlinul, a ajuns să fie spionată de Rusia cu ajutorul unor funcționari de rang înalt din Ministerul Apărării de la Sofia.

Prin urmare, regiunea Mării Negre este extrem de importantă pentru Rusia, care nu va înceta să folosească tactici complexe fie ele de tip hibrid, fie de tip convențional, inclusiv amenințarea cu folosirea armelor nucleare tactice, pentru a-și atinge obiectivele strategice de menținere a acestui areal departe de influențele Occidentale.

DE CE MAREA NEAGRĂ ESTE O REGIUNE IMPORTANTĂ PENTRU OCCIDENT?

În ciuda faptului că, în limbajul curent, folosim conceptul de regiune a Mării Negre, în realitate, Marea Neagră reprezintă o regiune doar din punct de vedere geografic. Statele din regiune nu au o istorie comună, nu au rădăcini identitare și de cultură comune, au lăsat în așteptare toate formele de cooperare economică, politică și militară comune, rezumându-se la forme de cooperare bilaterală. Singurul lucru care creează o percepție unică este ura față de dușmanul comun – Rusia. Prin urmare, regionalizarea la Marea Neagră trebuie privită cu mare atenție, mai ales în statele localizate în acest areal. Cu cât vor susține mai mult ideea regionalizării, cu atât vor înțelege mai greu lipsa unei strategii occidentale referitoare la această regiune.

Cu toate acestea, arealul Mării Negre este de o importanță marcantă pentru Europa și pentru SUA, fiind o răscruce geopolitică majoră, determinată de intersecția critică a coridoarelor est-vest și nord-sud. Mulți experți consideră că cine controlează sau domină Marea Neagră poate proiecta cu ușurință puterea pe continentul european, în principal în Balcani și în Europa Centrală, dar și în estul Mediteranei, precum și în Caucazul de Sud și în nordul Orientului Mijlociu (Anastasov, 2018).

Războiul de invazie a Ucrainei de către Rusia a transformat regiunea Mării Negre în furnizorul celor mai grave amenințări la adresa arhitecturii de securitate europene de după cel de-Al Doilea Război Mondial. Occidentul s-a văzut în fața faptului împlinit, Rusia a invadat o țară suverană pe care a depozat-o de cele mai importante teritorii, iar prin acest gest a arătat că nu contestă doar ordinea regională din arealul Mării Negre, ci contestă în mod deschis însăși ordinea mondială post-Război Rece. Iar pentru acest lucru, Rusia folosește forța militară convențională, aplică mijloace de război asimetrice și amenință cu folosirea armelor nucleare tactice pentru a se opune deciziilor suverane ale statelor foste republici sovietice din așa-zisa vecinătate apropiată și pentru a stopa atât procesele lor de democratizare internă, cât și integrarea euroatlantică a acestora. Dar, mai presus de orice, Rusia dorește stoparea influențelor occidentale în aceste state și ținerea NATO și UE cât mai departe de granițele sale și în afara zonei de tampon strategic.

În aceste condiții, pentru Occident, regiunea Mării Negre capătă noi valențe strategice, acest areal devenind unul dintre spațiile geopolitice cheie pentru competiția cu Rusia, competiție de care depinde, în cele din urmă, însuși viitorul Europei. Kremlinul își dorește menținerea Mării Negre în sfera sa de influență printr-o strategie de destabilizare regională, bazată pe o operațiune militară specială împotriva Ucrainei, anexarea ilegală de noi teritorii considerate istoricește ca aparținând Rusiei și consolidarea prezenței militare în aceste teritorii sau amenințarea militară directă a statelor din regiune în scopul limitării la maximum a posibilităților de aderare a acestora la structurile euroatlantice.

ROLUL NATO ÎN STABILIZAREA REGIUNII MĂRII NEGRE

În contextul strategic actual, NATO părea a fi cel mai potrivit vehicul pentru articularea unei viziuni strategice unificatoare care să conducă la consolidarea securității regionale și la stoparea ambițiilor Rusiei, puse în practică prin forță militară. Alianța Nord-Atlantică poate face o serie de pași pentru a securiza regiunea și a sprijini statele membre, dar și pe cele non-membre în promovarea propriilor interese, respectiv aspirații de integrare euroatlantică. În primul rând, Alianța ar trebui să demareze un proces de creare a unei strategii NATO pentru Marea Neagră. Alianța trebuie să țină cont de diversitatea de interese ale statelor din regiune și să dezvolte modalități semnificative de colaborare cu fiecare în parte. Multe dintre inițiativele recente ale NATO nu au ținut cont de aceste aspecte și nu au dus la îndeplinirea așteptărilor. În plus, ca parte a acestei strategii, NATO ar trebui să încurajeze înființarea unei grupări navale permanente în Marea Neagră, a cărei

misiune principală să fie aceea de patrulare maritimă, după modelul de succes al misiunii de poliție aeriană din zona Balticii, pentru a menține o prezență robustă a NATO în acest areal, în conformitate cu Convenția de la Montreux.

Prin aceste măsuri, aliații ar putea demonstra că Marea Neagră este o regiune foarte importantă pentru NATO și, de aceea, trebuie să primească atenția pe care o merită. O strategie separată a NATO și un sprijin pentru țările din Marea Neagră ar transmite un mesaj că Alianța ia această regiune în serios. Poate că NATO ar fi trebuit să facă acest lucru cu ani în urmă și poate nu am fi ajuns în situația unei confruntări aproape directe cu Rusia. Să sperăm că nici acum nu este prea târziu, ținând cont și de faptul că Marea Neagră este atât de interdependentă cu regiunea Mediteranei și a Orientului Mijlociu, încât ceea ce se întâmplă în Marea Neagră este puțin probabil să rămână doar în Marea Neagră. Implicațiile geopolitice sunt multiple și, de aceea, ele trebuie analizate și urmate de acțiuni practice.

În cadrul summitului de la Madrid, din iunie 2022, NATO a adoptat un *nou concept strategic*, ocazie cu care și-a făcut cunoscută strategia pentru următorul deceniu. Din păcate, cel mai important document programatic al Alianței Nord-Atlantice a inclus doar opțiunea privind creșterea prezenței forțelor NATO la granița de est a Alianței, fără să pună acest aspect în contextul unei strategii dedicate regiunii Mării Negre. Prezența forțelor NATO la granița de est reprezintă o chestiune cheie în contextul războiului în curs de desfășurare al Rusiei în Ucraina, dar la fel este și absența continuă a unei strategii pentru regiunea Mării Negre.

Pentru țările din regiune, acest aspect este unul dezamăgitor. Înainte de prima agresiune a Rusiei asupra Ucrainei, în 2014, viziunea strategică a NATO asupra regiunii Mării Negre era aproape inexistentă, aceasta limitându-se la scurte mențiuni despre regiune în declarațiile și comunicatele oficiale. Chiar și după anexarea Crimeei, la summitul NATO din 2014, din Țara Galilor, aliații nu au considerat util să adopte o viziune clară asupra regiunii Mării Negre. S-a considerat doar că acțiunile Rusiei sunt contrare principiilor internaționale care au stat la baza adoptării Măsurilor de Consolidare a Încrederii în Marea Neagră (Document On Trust-Building Measures In The Black Sea), adoptate în 2002 (Document). Totuși, răspunsul NATO după 2014 la amenințarea venită din partea Rusiei la adresa membrilor din regiunea Mării Negre a fost de a stabili o prezență avansată – Forward Presence – și o prezență îmbunătățită – enhanced Forward Presence/eFP – în regiunea Mării Baltice. Așadar, Alianța a tratat diferențiat cele două regiuni, deși amenințarea era aceeași: Rusia.

Ulterior, NATO a început să acorde o atenție sporită regiunii Mării Negre pentru ca, la summitul de la Varșovia, din 2016, să sublinieze cu mai multă

claritate acțiunile agresive ale Rusiei în acest areal. Aliații au realizat faptul că, prin activitățile militare desfășurate în Marea Neagră, Rusia își consolidează poziția în Crimeea și desfășurarea de noi capacități care să-i permită proiecția puterii în Mediterană. De aceea, deciziile adoptate la acest summit s-au referit și la sprijinul ce trebuie acordat României pentru a înființa o brigadă-cadru multinațională, în scopul facilitării pregătirii integrate a unităților aliate afiliate Diviziei Multinaționale Sud-Est și pentru dezvoltarea supravegherii și apărării aeriene a Georgiei.

Atenția NATO asupra regiunii Mării Negre a continuat să crească, astfel încât, la summitul de la Bruxelles, din 2018, Alianța a adoptat noi măsuri pentru consolidarea securității în acest areal. Din punct de vedere militar, deciziile au vizat consolidarea prezenței maritime, în contextul stabilirii unei prezențe militare înaintate adecvate – Tailored Forward Presence/tFP – în regiunea Mării Negre și dezvoltarea cooperării cu partenerii săi, Georgia, respectiv Ucraina. Ulterior, la summitul de la Bruxelles, din 2021, Aliații au condamnat Rusia pentru consolidarea sa militară la Marea Neagră, cerând încetarea imediată a măsurilor de tip blocadă asupra porturilor ucrainene și a Mării Azov.

Doi ani mai târziu, la summitul de la Bruxelles, din 2018, comunicatul NATO a început să sublinieze alte domenii de angajament în consolidarea securității Mării Negre: consolidarea poziției maritime aliate, creșterea prezenței și activității NATO și dezvoltarea cooperării între alianță și partenerii săi: Georgia și Ucraina. A fost stabilită tFP în regiunea Mării Negre, păstrând încă diferențe între nivelurile dintre eFP și tFP.

Data fiind situația din regiunea Mării Negre după invazia Ucrainei de către Rusia, era de așteptat ca *noul concept strategic* adoptat de NATO la summitul de la Madrid, în iunie 2022, să deschidă calea pentru adoptarea unei strategii mult așteptate pentru regiunea Mării Negre. Într-adevăr, conceptul strategic al NATO adoptat la Madrid a identificat Rusia revizionistă ca adversar al Alianței și a arătat necesitatea unei poziții întărite a forței NATO în est. Chiar dacă nu se menționează în mod direct, aceste sublinieri deschid calea pentru demararea unui proces de creare a unei adevărate strategii pentru regiunea Mării Negre.

Totuși, pentru elaborarea unei astfel de strategii ar trebui, în primul rând, ca statele membre ale NATO din regiune – Turcia, Bulgaria și România – să vorbească, în mare parte, cu o singură voce. Deocamdată, celor trei țări riverane Mării Negre le lipsește o perspectivă comună asupra amenințării regionale și a celor mai bune căi de urmat pentru combaterea acesteia, iar aceasta este esențial pentru o strategie a NATO. Pe de altă parte, prezența militară sporită la Marea Neagră este mai mult

decât stringentă, dar trebuie analizată cu mare atenție structura de forțe necesară. Trebuie avut în vedere factorul multiplicator al capacităților de supraveghere și recunoaștere (ISR), al sistemelor fără pilot sau al celor care asigură mobilitatea sporită pentru succesul unei descurajări credibile promovate de NATO la Marea Neagră. De asemenea, trebuie avut în vedere și răspunsul la amenințările de tip hibrid, iar în ceea ce privește măsurile de securitate economică, în special în domeniul energetic și alimentară, coordonarea cu Uniunea Europeană, dar și cu alte entități internaționale va fi esențială. Nu în ultimul rând, o strategie NATO pentru Marea Neagră va trebui să răspundă și așteptărilor partenerilor non-NATO din această zonă – Ucraina, Moldova și Georgia. Fără îndoială, Ucraina este țara cel mai grav afectată de războiul pe care este nevoită să-l poarte cu Rusia și nimeni nu poate spune, în acest moment, când și cum se va termina acest război. Cu toate acestea, Ucraina trebuie să primească deja o șansă din partea Aliaților, care să vizeze cel puțin sprijinul pentru reconstrucția post-război, refacerea economică și a infrastructurilor critice distruse, a capacităților militare și a consolidării democratice. În ceea ce privește Republica Moldova și Georgia, se pare că ele vor continua să fie ținta presiunilor rusești și, în speranța că nu vor fi ținta vreunei operațiuni militare speciale rusești, ele vor trebui să fie sprijinite, în primul rând, pentru a face față cu succes acțiunilor hibride externe și a se consolida ca state și democrații independente. Referitor la integrarea euroatlantică a celor trei țări, este probabil dificil de a identifica o cale pe termen scurt, dar, pe termen mediu și lung, nimic nu este exclus.

Așadar, pentru a nu permite Rusiei să-și consolideze poziția în regiunea Mării Negre, care să-i faciliteze controlul strategic în acest areal și să-i asigure baza de acțiune în estul Mediteranei, devenind o potențială amenințare a intereselor cheie ale aliaților NATO, Alianța va trebui să adopte o strategie clară cu privire la această zonă. Este mai mult decât evident că aliații NATO au un interes clar în a împiedica Marea Neagră să devină un lac rusesc, iar pentru aceasta este nevoie de o nouă viziune geopolitică asupra acestei regiuni. Evoluțiile din regiunea Mării Negre sunt conectate la evoluțiile din alte zone adiacente acesteia, în special Marea Mediterană și Marea Baltică.

REAȘEZAREA GEOSTRATEGICĂ A REGIUNII MĂRII NEGRE

În momentul de față, situația din regiunea Mării Negre este extrem de dificilă, motiv pentru care necesită o soluție imediată, care să ducă la încetarea violențelor și a războiului din Ucraina, iar pe termen mediu și lung, este nevoie de o nouă abordare geostrategică a regiunii. În locul unui proiect regional de anvergură,

bazat pe aderarea tuturor statelor la NATO și la UE, consider că ar trebui gândit un proiect bazat pe inițiative mai mici, care sunt noi sau se bazează pe alte formate de cooperare strategică existente deja. Este posibil ca unele dintre aceste inițiative să aibă rata lor de succes, în vreme ce altele să eșueze, dar aceasta nu se poate ști dacă nu sunt încercate. Acest lucru nu înseamnă că țări precum Ucraina sau Georgia ar trebui să se resemneze în ceea ce privește aderarea la NATO și la UE. Dimpotrivă, ele trebuie să-și dozeze efortul de aderare prin intermediul unor inițiative bazate pe cultivarea relațiilor bilaterale și plurilaterale, inițiative care pot duce chiar la o recalibrare regională.

După încheierea Războiului Rece, statele riverane Mării Negre au încercat mai multe inițiative de cooperare regională, mai mult sau mai puțin reușite. Însă, atunci când Rusia a invadat Ucraina, toate aceste inițiative și-au redus la maximum activitatea, astfel încât putem spune că aproape nu mai există. Cauza este ușor de explicat, de vreme ce toate inițiativele de cooperare au avut în vedere faptul că Rusia nu doar că nu trebuie exclusă, ci este neapărat nevoie ca Rusia să fie parte a acestor inițiative. Dar, chiar dacă, prin acțiunile sale, Rusia s-a autoexclus, aceste inițiative de cooperare regională trebuie să continue. Statele din regiunea Mării Negre pot și ar trebui să-și continue eforturile de a construi ele însele cooperarea regională, chiar dacă printre ele nu există niciun actor care să poată stimula suficient cooperarea în regiune. În afară de Rusia, actorul regional care ar putea juca acest rol ar fi Turcia, dar, având în vedere prezența sa militară limitată în Marea Neagră și orientarea sa externă către Orientul Mijlociu și Caucaz, cel puțin pe termen scurt, Turcia nu poate îndeplini acest rol.

În aceste condiții, ar trebui privit cu mai multă încredere către alte inițiative cu caracter regional, cum sunt Inițiativa celor Trei Mări sau Bucharest 9, care pot crea efectul de descurajare a adversarului, făcând trecerea de la un tip de apărare prin sancțiuni (deterrence by punishment) la unul mult mai eficient și adaptat capacităților locale/regionale, de tip apărare prin negarea câștigurilor anticipate (deterrence by denial) (Zamfir, 2021). În acest sens, sunt demne de urmat tacticile angajate de statele baltice, lecțiile învățate de acestea putând fi extrem de utile și pentru statele din regiunea Mării Negre.

După cum am menționat, de-a lungul vremii, țările din regiunea Mării Negre au încercat mai multe inițiative plurilaterale, nu toate de succes. Demersurile din cadrul acestor inițiative au pus în evidență dezacordurile considerabile dintre aliații și partenerii NATO de la Marea Neagră. De aceea, în scopul întăririi dialogului care să conducă la atenuarea acestor dezacorduri, ar fi necesară crearea unui forum

al Mării Negre, urmând modelul Forumului Viitorului Nordic – Northern Future Forum, ca o platformă de dialog regional în interiorul căreia statele din acest areal să-și poată armoniza părerile și atenua tensiunile ce pot apărea între ele. Este evident că, în situația actuală, Rusia nu ar putea fi membru al acestui forum, dar astfel de inițiative pot funcționa și fără Rusia.

În măsura în care atenția se va centra pe acțiuni de tipul Inițiativa celor Trei Mări sau Bucharest 9, regiunea Mării Baltice și cea a Mării Negre vor fi din ce în ce mai conectate, iar spațiul integrat al celor două regiuni ar trebui să fie simultan reformat și redefinit nu ca flancul estic al Europei, ci ca poarta de intrare în continent, nu numai pentru Rusia, ci și pentru alți actori precum China și inițiativa sa – Belt and Road (Galeotti, Lanoszka, Rogers, 2021, p. 26). Pe de altă parte, politica regională a Turciei arată faptul că Marea Neagră ar trebui privită ca o poartă euroatlantică pentru Orientul Mijlociu. Mai mult, dacă Moscova va reuși să domine regiunea, și-ar putea consolida poziția în estul Mediteranei, punând în pericol principala poartă maritimă dintre Europa și regiunea Indo-Pacific (prin Canalul Suez) (Ib., p. 27). Prin urmare, regiunea Mării Negre ar putea fi conectată nu doar cu regiunea baltică spre nord, ci și cu Mediterana de est, astfel încât ceea ce se întâmplă într-una dintre aceste regiuni să aibă impact și în celelalte două. În acest fel, o nouă viziune asupra regionalizării Mării Negre ar conduce la redefinirea geostrategică a acestei regiuni, ținând cont de o modelare regională după axa geopolitică nord-sud și o deschidere regională după axa geopolitică est-vest.

CONCLUZII

Occidentul se confruntă cu evoluții politico-militare fără precedent în regiunea Mării Negre, aceasta devenind una dintre cele mai vulnerabile zone geografice din geopolitica eurasiatică modernă (Avdaliani, 2022). Marea Neagră nu este doar spațiul în care se desfășoară conflictul militar ruso-ucrainean, ci și locul de intersecție a două axe geopolitice care determină remodelarea geostrategică a acestei regiuni. Rusia vede regiunea ca o zonă tampon pentru apărarea granițelor sale tradiționale, precum și ca o rampă de lansare pentru obiectivele sale geopolitice în Mediterana de est. Moscova a adoptat o strategie regională bazată pe un regionalism ierarhic, în care Rusia controlează acest areal și în care Occidentul să aibă acces limitat. Presiunile Rusiei asupra statelor din regiune și, mai ales, războiul împotriva Ucrainei nu reprezintă doar răspunsul Moscovei la amestecul Occidentului în vecinătatea sa apropiată, ci și dorința Rusiei de **a reveni în elita mondială, cu intenția de a se implica în remodelarea ordinii mondiale.**

În acest context, în lipsa unei gândiri strategice occidentale pe termen lung referitoare la regiunea Mării Negre, NATO și UE se străduiesc să găsească un răspuns adecvat la schimbarea echilibrului militar de putere din Marea Neagră și la acțiunile revanșarde ale Rusiei. Problema este că Occidentul nu știe încă cu adevărat cum să abordeze Moscova. Cu siguranță, Rusia a devenit mai puternică decât în anii 1990, doar că încă nu a dovedit cât de puternică este cu adevărat și, de aceea, Occidentul încă ezită. Dar, în baza noului concept strategic adoptat la Madrid în vara anului 2022, NATO ar putea construi o strategie puternică de contracarare a Rusiei în Marea Neagră cu efecte și în celelalte regiuni conexe.

Procesul nu va fi deloc ușor, deoarece, la Marea Neagră, NATO încă nu are un aliat puternic sau chiar un partener de încredere pentru a construi o abordare strategică. Ucraina este distrusă din cauza războiului cu Rusia, iar Georgia este mai mică și mai slabă, în timp ce România și Bulgaria nu sunt văzute ca actori dispuși să-și asume acest rol. Turcia ar fi singurul stat care ar putea servi acestui țel. Pentru moment însă, Turcia nu doar că are prezență redusă la Marea Neagră, ci diferențele nerezolvate dintre Ankara și Occident reprezintă cel mai important obstacol.

Cu toate acestea, o strategie NATO pentru regiunea Mării Negre este mai mult decât necesară, iar aceasta trebuie să conducă și la remodelarea geostrategică a zonei. În acest scop, trebuie folosite inițiativele regionale existente, mai ales cele care abordează regionalizarea după axa geopolitică nord-sud și deschid regiunea pe axa geopolitică est-vest.

Indiferent care vor fi evoluțiile viitoare, Alianța Nord-Atlantică trebuie să-și asume un rol sporit în regiunea Mării Negre, cu scopul ca, pe termen scurt, să stopeze acțiunile violente ale Rusiei în războiul din Ucraina și să contracareze retorica belicoasă a acesteia împotriva statelor din zonă, iar pe termen lung, să adopte o strategie integrată de menținere a păcii și securității în acest areal.

BIBLIOGRAFIE:

1. Anastasov, P. (2018). *The Black Sea region: a critical intersection*. NATO Review. În NATO Review, <https://www.nato.int/docu/review/2018/Also-in-2018/the-black-sea-region-a-criticalintersection-nato-security/EN/index.htm>, accesat la 25 septembrie 2022.
2. Avdaliani, E. (2022). *Turkey and the West: In Search for a Credible Black Sea Strategy*, <https://www.eurasiareview.com/19022022-turkey-and-the-west-in-search-for-a-credible-black-sea-strategy-analysis/>, accesat la 3 octombrie 2022.
3. Friedman, G. (2012). *The Geopolitics of Russia: Permanent Struggle*. STRATFOR, <https://www.stratfor.com/analysis/geopolitics>, accesat la 12 septembrie 2022.

4. Galeotti, M., Lanoszka, A., Rogers, J. (2021). *The Black Sea region: Beyond NATO*. Policy Paper, Geopolitics Programme, No. GPPP01, p. 26, GPPP01-25112021a.pdf (geostrategy.org.uk), accesat la 2 octombrie 2022.
5. Kuchins, A. (2000). *Russia's Insecurity Complex*. În The Washington Post, https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2000/08/21/russiasinsecurity-complex/a440ba19-5792-4fd9-b5e0-c4e54f76e7e6/?utm_term=.6ec5aceed985, accesat la 14 septembrie 2022.
6. Talbott, S. (2009). *The Great Experiment: The Story of Ancient Empires, Modern States, and the Quest for a Global Nation*. New York: Simon&Schuster.
7. Zamfir, R. (2021). *Este Marea Neagră un lac rusesc?* În Dilema Veche, nr. 904, 5-11 august, dilemaveche.ro, accesat la 26 septembrie 2022.
8. CIA, *The World Factbook: Russia* (2016), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>, accesat la 12 septembrie 2022.
9. *Document On Trust-Building Measures In The Black Sea Adopted*. The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (2002), http://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/rso/-/asset_publisher/OvP3hQoCPRg5/content/id/558526, accesat la 25 septembrie 2022.
10. STRATFOR. *Russia and the West: A 25-Year Forecast*, <https://worldview.stratfor.com/article/decade-forecast-2015-2025>, accesat la 12 septembrie 2022.

REGIMUL TRATATELOR NUCLEARE STRATEGICE LA RĂSCRUCE. CĂUTAREA (IM)POSIBILĂ A UNUI NOU PUNCT DE ECHILIBRU?

Drd. Mario MARINOV

Universitatea de Biblioteconomie și Tehnologii ale Informației,
Sofia, Bulgaria
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.05

Echilibrul calitativ și cantitativ al capacităților nucleare strategice între principalele puteri nucleare a făcut obiectul unui regim de tratate internaționale bilaterale și multilaterale de lungă durată care, de la începutul secolului al XXI-lea, a suferit un proces de degradare continuă. Odată cu stabilirea treptată a unei ordini mondiale multipolare cu un grad mai mare de conflictualitate, regimul tratatelor, precum și garanțiile pe care le-a oferit pentru securitatea internațională sunt din ce în ce mai mult puse în pericol. Prezenta lucrare va examina caracteristicile definitorii ale regimului tratatelor nucleare, factorii care au condus la un punct de echilibru, în deceniile precedente, între superputerile nucleare ale Statelor Unite ale Americii și Federației Ruse și factorii de transformare, care au destabilizat echilibrul în vremurile contemporane. În plus, lucrarea va extinde discuția despre viitorul controlului armamentelor nucleare la peisajul geopolitic în schimbare și la ascensiunea unor noi puteri globale majore, cum ar fi Republica Populară Chineză. În cele din urmă, lucrarea intenționează să stabilească un cadru al evoluției viitoare a dezbaterii privitoare la armamentele nucleare și posibilitățile de a ajunge la un nou punct de stabilitate și descurajare între actorii statali menționați.

Cuvinte-cheie: SUA, Rusia, China, noul START, proliferare nucleară.

INTRODUCERE

La începutul celei de a treia decade a secolului al XXI-lea, stabilitatea sistemului internațional pare a fi mult mai precară, odată cu evoluția liniilor de falie între principalele puteri regionale și globale. Pe măsură ce interesele principalilor actori politici se îndreaptă către o situație marcată de un mai mare grad de confruntare, o revenire la diviziunea și incertitudinile care amintesc de epocile anterioare nu mai este o posibilitate, ci realitate. În modelarea noului mediu global, noțiunile anterioare și principiile consacrate devin rapid irelevante și discreditate, mai ales când se referă la problemele securității nucleare și ale echilibrului nuclear strategic între marile puteri globale.

Odată cu degradarea relațiilor dintre cele două „superputeri” nucleare istorice, Statele Unite ale Americii (SUA) și Federația Rusă (Rusia), care se găsesc, în momentul actual, la polii opuși ai proverbialei diviziuni globale, ultimele elemente care au supraviețuit cadrului de tratate ale diferitelor decenii din trecut, cu privire la securitatea nucleară, sunt discreditate progresiv, plasând sistemul internațional într-o stare de incertitudine și instabilitate, amintind de cele mai întunecate zile ale cursei înarmărilor nucleare caracteristică Războiului Rece. Pe fundalul tensiunilor în creștere dintre SUA și Rusia, Republica Populară Chineză (China) a transferat creșterea economică rapidă în domeniul militar, devenind a treia mare putere nucleară și dezvoltând capacități care le-ar putea egala pe cele ale SUA și ale Rusiei.

În această nouă realitate, echilibrul stabilit anterior devine discutabil, multe dintre elementele sale făcând deja parte din trecut. Pe măsură ce noua cursă a înarmărilor nucleare își mărește deja ritmul între cele trei puteri, întrebarea dacă poate fi atins un nou punct de echilibru și dacă fostele sisteme de stabilitate și securitate pot fi reconfigurate sau reconstruite pentru a se potrivi cu realitățile moderne devine una existențială pentru viitorul civilizației umane.

În cadrul prezentei lucrări, este examinată esența a ceea ce se numește „regimul tratatelor nucleare” istoric, ascensiunea și decăderea acestuia ca structură a sistemului internațional, precum și factorii specifici manifestați în deceniile precedente, care au plasat principalele puteri nucleare ale epocii contemporane tot mai departe de punctul de echilibru, după cum fusese stabilit. Obiectivul ultim fiind acela de a stabili dacă procesele de competiție nucleară aflate în desfășurare

În prezent pot fi cuprinse într-un nou cadru, sunt luați în considerare factorii acționând atât în favoarea, cât și împotriva materializării acestuia, precum și posibilitatea ca un astfel de regim de reglementare proverbial să existe în condițiile unui lumi multipolare, alcătuită din puteri cu abordări, capacități și posturi radical diferite.

PUNCTUL DE ECHILIBRU ȘI REGIMUL TRATATELOR NUCLEARE. SCURTĂ TRECERE ÎN REVISTĂ

Pentru a înțelege potențiala stare de lucruri actuală și viitoare cu privire la „regimul tratatelor nucleare” și modul în care marile puteri nucleare s-au îndepărtat de un „punct de echilibru” atins anterior în cadrul acestuia este, mai întâi, necesar să înțelegem care este semnificația acestor termeni, atât în discuțiile științifice generale, cât și în limitele specifice lucrării.

Un „regim” este, prin definiție, un „mod particular de operare sau organizare a unui sistem”. Sistemul în discuție face parte dintr-o categorie mai mare, respectiv cea a sistemului tratatelor internaționale, care s-a materializat în ultimele șapte decenii în sensul impunerii unor limitări cu privire la existența unor armamente nucleare, proliferarea acestora, caracteristicile calitative și cantitative ale fisiunii și fuziunii, la dislocarea respectivelor categorii de armamente pe teritoriul statelor-națiuni, precum și la reglementarea impactului acestora asupra spectrului mai larg al securității în afacerile intranaționale și în sistemul internațional, având ca scop principal menținerea descurajării prin mijloace nucleare. Interacțiunile specifice și obiectivele interrelaționării dintre astfel de tratate sunt definite laolaltă, într-un sistem de relații și implicații generale, precum „regimul tratatelor nucleare”. Starea acestui sistem, per total, atunci când, luând în considerare marile puteri nucleare și percepțiile acestora asupra securității, s-a atins un punct de paritate în ceea ce privește capabilitățile și, prin urmare, o stare stabilă, este definită ca „punct de echilibru”, care, sub constrângere și în funcție de schimbările apărute în unul sau mai multe elemente ale sistemului mai mare, se poate modifica în consecință.

Regimul tratatelor nucleare, elementele și caracteristicile sale corespunzătoare necesită clarificări și explicații suplimentare în proiectarea evoluției și impactului său de-a lungul timpului, până la momentul prezent. După cum s-a afirmat anterior, regimul se concentrează pe existența unui șir de tratate care, în concepțiile lor individuale, poartă semnele distinctive ale sistemului internațional existent după cel de-Al Doilea Război Mondial, anume conștientizarea puterii atomului ca sistem de armament cu o autoritate nouă și fără egal în arsenalul statului-națiune și evoluția

sistemului internațional în cadrul unei ordini mondiale „bazate pe reguli” în căutarea păcii, echilibrului și stabilității, a unor mecanisme internaționale funcționale de acord, reglementare, aplicare și verificare, în special între puterile ordinii mondiale bipolare din timpul Războiului Rece.

Regimul tratatelor nucleare poate fi subdivizat în funcție de două aspecte ale existenței sale. Există tratatele internaționale, în cadrul sistemului internațional, care s-au axat, în primul rând, pe prevenirea proliferării tehnologiei armamentelor nucleare dincolo de „clubul statelor posesoare de arme nucleare” deja existent și „recunoscut”, limitând utilizarea puterii atomice la scopuri pașnice, precum și pe prevederea de instrumente de verificare și punere în aplicare a normelor internaționale convenite. Principalul tratat în acest sens este Tratatul de Neproliferare Nucleară (Nuclear Non-Proliferation Treaty – NPT) din 1968. O gamă de alte tratate a fost stabilită pentru a interzice, de asemenea, plasarea de armament nuclear în anumite medii, înțelese ca fiind nerevendicabile de către orice stat național specific, cum ar fi spațiul cosmic, Antarctica și fundul oceanului, după cum urmează: Tratatul pentru spațiul cosmic (Outer Space Treaty) din 1967, care interzice plasarea armelor nucleare în spațiul cosmic; Tratatul Antarctic din 1959, stipulând același lucru pentru continentul înghețat; Tratatul de control al armelor pe fundul oceanelor (Seabed Arms Control Treaty) din 1971, care împiedică plasarea armelor nucleare pe fundul mărilor și oceanelor. Treptat, au fost stabilite și tratate regionale pentru a interzice plasarea de arme nucleare de către puterile externe în anumite regiuni ale globului, instituind, astfel, așa-numitele „zone libere de arme nucleare”, câteva exemple fiind: Tratatul pentru interzicerea armelor nucleare în America Latină și Caraibe din 1968; Tratatul Pacificului de Sud ca zonă liberă de arme nucleare din 1985; Tratatul Asiei de Sud-Est ca zonă liberă de arme nucleare din 1995; Tratatul Africii ca zonă liberă de arme nucleare din 1996. Un alt cadru de reglementare a fost stabilit constant pentru a reduce și, în cele din urmă, a interzice testarea nucleară activă de către statele posesoare de arme nucleare și, astfel, a limita consecințele asupra mediului și capacitatea statelor non-nucleare de a derula programe active, aceste reglementări fiind: Tratatul pentru interzicerea parțială a testelor nucleare (Partial Nuclear Test Ban Treaty) din 1967; Tratatul pentru interzicerea testelor de prag (Threshold Test Ban Treaty) din 1974; Tratatul pentru interzicerea completă a testelor nucleare (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty) din 1996 (care, din păcate, nu a intrat în vigoare din cauza lipsei de ratificare de către unele mari puteri, dar ai cărui semnatori nu i-au subminat prevederile). La celălalt capăt al spectrului se află tratatele bilaterale dintre cele două superputeri nucleare istorice,

Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică/Federația Rusă, care au evoluat în propriul subcadru de tratate, ca parte a sistemului mai larg al regimului tratatelor nucleare, depunându-se eforturi pentru reduceri cantitative, dar și pentru o gamă diversă de limitări calitative ale capabilităților ofensive și defensive ale ambelor state, în categorii specifice de armamente nucleare și asociate. La rândul lor, aceste tratate au format piesele centrale ale căutării punctului de echilibru în construcția regimului tratatelor nucleare, incluzând: Tratatul împotriva rachetelor balistice (Anti-Ballistic Missile Treaty – ABM Treaty) din 1972 (Bureau of Arms Control, Verification and Compliance, 1972), care a recunoscut o cursă a înarmărilor în sistemele ABM ca fiind potențial catastrofală pentru descurajarea nucleară „convențională” și, astfel, a limitat numărul de amplasamente și de obiective protejate ale infrastructurii nucleare mai mari la doar două; Discuțiile privind limitarea armamentelor strategice [Strategic Arms Limitation Talks – SALT I (1972) și SALT II (1979)], care au încercat să inițieze un proces facilitat de discuții bilaterale privind reducerea rachetelor balistice intercontinentale (intercontinental ballistic missiles – ICBM), reducerea generală a numărului de focoaie și construcția unei platforme pentru facilitarea negocierilor de contact ulterioare și care, în ciuda faptului că nu s-au obținut rezultate specifice ale tratatului, și-au îndeplinit penultimul rol de facilitator al unui cadru de tratat extins; Tratatul privind forțele nucleare cu rază intermediară de acțiune (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty – INF Treaty) din 1987, care a eliminat efectiv întreaga clasă de rachete cu rază medie de acțiune (IRBM) lansate de la sol și rachetele de croazieră (GLCM) din arsenalele ambelor state; și, în final, seriile de tratate pentru reducerea armelor nucleare strategice [(Strategic Arms Reduction treaties – START (1991) (US Department of State, 1991)], care au inițiat deconstrucția arsenalelor nucleare din epoca Războiului Rece spre niveluri mai economice și mai ușor de administrat, odată cu asigurarea unei parități stabile a capabilităților strategice ofensive, menite a realiza nivelul minim de descurajare.

În ansamblu, regimul tratatelor nucleare, în ambele aspecte ale existenței sale, definește nuanțe sensibile și disproporționalități, care există până în zilele noastre. Setul de tratate din prima categorie a împiedicat proliferarea tehnologiei nucleare dincolo de marile puteri victorioase ale celui de-Al Doilea Război Mondial. Setul de tratate din cea de-a doua categorie a asigurat realizarea și menținerea descurajării nucleare și a parității, dar a exclus alte puteri nucleare sau chiar și puterile nenucleare de la masa discuțiilor pe teme majore.

EPOCA POST-RĂZBOI RECE ȘI DEGRADAREA REGIMULUI TRATATELOR NUCLEARE

Regimul tratatelor nucleare a fost, în esență, o construcție caracteristică ordinii mondiale din epoca Războiului Rece. Elementele sale, reglementările, nuanțele și corectitudinea subiectivă au fost constituite și centrate pe sistemul internațional bipolar și pe obiectivul principal, asigurarea păcii prin descurajare nucleară între cele două superputeri nucleare, SUA și URSS, respectiv aliații acestora posesori de capabilități nucleare mai puțin numeroase, asigurându-se că proliferarea nucleară nu se va înlăptui într-un mod necontrolat și indezirabil pentru ambele părți.

Astfel, când ordinea de zi acceptată, care, într-o mare măsură, a generat măsuri concrete de stabilitate, cu privire la aspectele calitative ale armamentelor nucleare, și a fost implicată activ în obținerea unor reduceri cantitative semnificative, a colapsat în 1991, la căderea Uniunii Sovietice, schimbările seismice au reprezentat un rezultat așteptat pentru viitorul regimului tratatelor nucleare, precum și pentru situația generală a stabilității nucleare la nivel global. Pe de o parte, caracteristica relațiilor dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă, care a fost recunoscută, la nivel internațional, drept entitatea moștenitoare a arsenalului nuclear sovietic, a fost păstrată și a evoluat spre menținerea unui punct de echilibru strategic cu privire la capabilități, printr-o serie de tratate descinzând din negocierile SALT, respectiv: Tratatul de reducere a armamentelor strategice [Strategic Arms Reduction Treaty I – START I], în 1991; START II, în 1993, (care nu a intrat niciodată în vigoare, din motive ce vor fi prezentate în cele ce urmează); [Tratatul de reducere a ofensivei strategice (Strategic Offensive Reductions Treaty – SORT), în 2002; și NEW START, în 2010 (cunoscut drept START III sau SNV III în Rusia). Aceste tratate au format, împreună, piatra de temelie a eforturilor de reducere a arsenalelor din epoca Războiului Rece până la un grad de relativă paritate, reprezentând ultimul element tangibil supraviețuitor al regimului tratatelor nucleare și punctul comun al discuțiilor dintre SUA și Rusia în anii 2020. Pe de altă parte, scena internațională post-Război Rece a fost marcată de noi provocări cu privire la controlul proliferării nucleare, având în vedere că Pakistanul a devenit stat posesor de armament nuclear la finalul anilor 1990, Republica Populară Chineză își continuă programele de dezvoltare a armamentului nuclear și a mecanismelor de propulsie, Republica Populară Democrată Coreeană și Republica Islamică Iran se străduiesc să obțină astfel de armament, cea dintâi obținând rezultate palpabile, în acest sens, până în 2006. Aceste evoluții au fost în opoziție marcantă cu ordinea controlată a sistemului bipolar din perioada Războiului Rece, reprezentând un aspect radical nou

pentru considerentele de securitate la nivel internațional și, în special, pentru puterea globală dominantă a acestei epoci, Statele Unite ale Americii.

Pe măsură ce aceste evoluții converg către poziții de puternic contrast între ele, între ambițiile trecute cu privire la paritate nucleară și noile alegeri politice pentru menținerea superiorității strategice, într-un sistem internațional mai complex și mai instabil, regimul general al tratatelor nucleare dintre SUA și Rusia se clatină și sistemul de tratate începe să se destrame.

SCHIMBĂRI ÎN POLITICĂ. FACTORI DE INCONGRUENȚĂ ÎNTRE SUA ȘI RUSIA

Orice sistem, în cazul de față cel al regimului tratatelor nucleare, este, în esență, la fel de puternic precum elementele sale constitutive care, prin interacțiune și interdependență, îi conferă funcționalitatea. Când unele dintre elementele sistemului sunt supuse constrângerii și sistemul, în ansamblu, își pierde abilitatea de a se reconstitui în sensul funcționalității, un astfel de sistem se află într-un proces de degradare care, dacă nu este oprit, va conduce, inevitabil, la colaps (Marinov, 2021, pp. 301-311).

După cum am menționat anterior, regimul tratatelor nucleare, așa cum a fost sistematizat în timpul Războiului Rece, a avut particularitățile și limitările sale, legate de interacțiunile, în principal dintre SUA și URSS, precum și de setul specific de amenințări, în sensul capabilităților nucleare, ale unuia dintre actori față de celălalt. În epoca post-Război Rece, materializarea noilor amenințări, exprimată într-un număr potențial în creștere de state posesoare de arme nucleare, precum și în proliferarea tehnologiei rachetelor balistice, a condus la o revizuire a priorităților pentru capabilitățile nucleare ofensive și defensive ale SUA, depășind simpla descurajare a principalului său rival nuclear.

Odată cu tratatul START I din 1991, care a stabilit calea pentru o reducere generală a arsenalelor nucleare între SUA și Rusia, precum și cu incapacitatea Rusiei, din anii 1990, atât din punct de vedere economic, cât și politic, de a trece la o nouă etapă de modernizare a armamentului nuclear și de competiție, SUA și-au reconfigurat politica nucleară. Accentul nu a mai fost, așadar, pe investițiile constante, cu cost prohibitiv, în armament nuclear strategic ofensiv, un curs de politică, ce a rămas, în mare parte, valid și astăzi, pilonul de bază al capacităților ofensive ale SUA în 2022 rămânând aliniat cu moștenirea Minuteman III (LGM-30G) ICBM terestre și Trident II (UGM-133A) SLBM maritim (The International Institute for Strategic Studies, 2022, pp. 48-58). În timp ce ambele sisteme de rachete

au suferit perioade succesive de modernizare, nu a fost introdus un nou sistem ofensiv strategic, potențiale înlocuiri nefiind vizibile în viitorul apropiat. Alegerea respectivei politici a fost făcută ținând cont de paritatea stabilită cu Rusia la acea vreme, precum și de lipsa oricărui potențial nou oponent capabil să dezvolte un arsenal nuclear cu o capacitate calitativă și cantitativă suficientă pentru a concura cu capabilitățile SUA. În schimb, politica SUA, la începutul anilor 2000, a fost centrată pe puterile nucleare mai mici, actorii statali rău intenționați sau state având o evidentă poziție anti-SUA în relațiile internaționale, amenințând interesele SUA chiar și la nivel regional. Astfel, până în 2002, SUA au început să abandoneze Tratatul ABM cu Rusia și să-și dezvolte capabilitățile defensive, cu scopul declarat de a descuraja agresiunea din partea actorilor statali rău-intenționați. De atunci, SUA au dezvoltat o gamă largă de capabilități ABM, atât terestre (Ground-Based Midcourse Defense și, mai târziu, AEGIS cu baza la sol), cât și maritime (AEGIS), care au evoluat constant în următoarele două decenii, cu scopul de a asigura un scut de apărare antirachetă solid, în special împotriva statelor cu arsenale limitate sau subdezvoltate tehnologic. Partea rusă a răspuns la retragerea SUA din Tratatul BMD cu propria retragere din Tratatul START II, care s-a produs imediat. Considerentele și interesele Rusiei pot fi interpretate în relație cu prevederile Tratatului START II privitoare la interzicerea încărcăturilor multiple dirijabile independent (multiple independently targetable re-entry vehicles – MIRVs) și dorința Rusiei de a-și menține puternicul arsenal de UR-100N și de rachete intercontinentale cu rază medie de acțiune R-36M care, la rândul lor, puneau în pericol chiar și un sistem puternic de apărare antirachetă (BMD).

Cu toate acestea, pe baza evoluțiilor de la începutul anilor 2000, ipoteza, parțial eronată, poate fi extrapolată, în sensul că punctul de echilibru a fost, în general, menținut. Prioritățile strategice s-au schimbat între cele două superputeri nucleare majore, una concentrându-se pe capabilitățile sale defensive, cealaltă menținând capabilități ofensive puternice, anulându-se reciproc și asigurând o stare continuă de descurajare nucleară stabilă. Mai mult, ambele părți au continuat discuțiile cu privire la dezarmare, culminând cu Tratatul SORT din 2002 și Tratatul New START din 2010, la reducerea arsenalelor nucleare și vectorilor strategici la cel mai mic nivel al tuturor timpurilor până în 2022 și expirarea *de jure* a celui din urmă. Cu toate acestea, astfel de percepții inițiale se îndepărtează de structura de bază a regimului tratatelor nucleare din perioada Războiului Rece și de punctul de stabilitate și echilibru pe care acesta l-a stabilit, recunoscând că orice abatere cantitativă sau calitativă semnificativă a ambelor părți ar echivala cu subminarea întregului sistem

de stabilitate în cursul evoluției sale. Anterior, alegerea sistemică fusese fie limitarea sistemelor de armamente specifice pentru ambele părți în egală măsură, așa cum a fost cazul Tratatului ABM, fie scoaterea în afara legii a unor categorii de armamente, cum ar fi cazul rachetelor terestre cu rază intermediară (IRBM), prin Tratatul INF, sau al sistemului de bombardament orbital fracționat (FOBS), prin Tratatul privind spațiul cosmic și SALT II. În cele două decade de când Statele Unite ale Americii și-au extins capabilitățile ABM, pentru a include un număr mai mare de platforme de lansare și de interceptori, SM-2, SM-3 Block IIA și, în perspectivă, SM-3 Block IIB, în cadrul apărării antirachetă, care a devenit receptivă și adaptabilă, grație combinației dintre infrastructura extinsă terestră și spațială de avertizare timpurie și urmărire și un scut defensiv extins și versatil, plasat pe flota de crucișătoare din clasa Ticonderoga și de distrugătoare din clasa Arleigh Burke, precum și în locații terestre (The International Institute for Strategic Studies, 2022, p. 110). La rândul său, Rusia a urmărit, într-un mod agresiv, modernizarea triadei sale nucleare, investind masiv, în același timp, în sisteme ofensive de armament nuclear, scopul declarat fiind opoziția și percepția ca pericol a capabilităților ABM ale SUA la adresa stării de descurajare dintre cele două superputeri nucleare. Astfel, Rusia a introdus ICBM-uri cu transportoare-lansator pe roți de tipul RT-2PM2 Topol-M, RS-24 Yars și RS-26 Rubezh, ICBM-uri cu platformă de lansare siloz de tip RS-28 Sarmat și SLBM-uri de tip R-29RMU Sineva, R-29RMU2 Layner și RSM-56 Bulava (The International Institute for Strategic Studies, 2022, p. 194). Mai mult, Rusia a dezvoltat noile platforme de transport SSBN-uri clasa Borei și o versiune modernizată a bombardierului strategic supersonic Tu-160. S-a pus, de asemenea, accent pe dezvoltarea unor soluții tehnologice specifice pentru penetrarea scuturilor BMD, cu vehicule hipersonice de tip Avangard (hypersonic glide vehicle – HGV), pe rachete UR-100, RS-26 și RS-28, rachete aero-balistice Kh-47M2 Kinzhal, presupusa capabilitate a RS-28 de a acționa în context FOBS, dezvoltarea unui sistem subacvatic nuclear strategic propulsat nuclear de tip Poseidon și a rachetelor de croazieră intercontinentale propulsate nuclear (intercontinental nuclear-armed nuclear-powered cruise missile – ICCM) de tip 9M730 Burevestnik (Marinov, *Redefining the Strategic Nuclear Balance. Novel Strategic Offensive Weapons Systems*, 2022). Astfel, până la finalul anilor 2010, a existat o cursă a înarmărilor evidentă care, deși în limitele stipulate de Tratatul New START, în ceea ce privea cantitatea arsenalelor și platformele de lansare, s-a accelerat rapid, atât ca domeniu de aplicare, cât și ca ritm, odată cu introducerea unor noi și inovative sisteme de armamente, cu scopul de a câștiga un avantaj strategic față de partea adversă.

Următoarea degradare a principiilor stabilite prin tratate s-a produs odată cu raportarea extinderii de către Rusia a arsenalului ofensiv, prin dezvoltarea sistemelor de rachete cu rază medie de acțiune, ceea ce reprezenta o violare a Tratatului INF. În războiul acuzațiilor reciproce (TACC, 2019) care a urmat, SUA s-au retras, în cele din urmă, din tratat, în 2019 (Lopez, 2019), ambele părți declarându-și intenția de a se reîntoarce la dezvoltarea unor astfel de sisteme de rachete, Rusia cu 9M729 și 3M-54 (Kalibr) cu baza pe complexul Iskander și SUA cu dezvoltarea rachetelor de croazieră lansate de la sol. În contextul unei deteriorări rapide a relațiilor și a spiralei descendente a mediului internațional, în care încrederea părea a dispărea, SUA s-au retras din Tratatul Open Skies, în 2020, urmate de Rusia, în 2021 (МИД России, 2021), eliminând, astfel, un element cheie din cadrul mecanismelor de verificare stabilite, al respectării tratatului și al măsurilor de consolidare a încrederii (RUSI, 2020). În sfârșit, ultimul element semnificativ al regimului tratatelor nucleare a rămas, până în anul 2021, Tratatul New START. Ambele părți și-au arătat interesul pentru reînnoirea angajamentelor în cadrul discuțiilor privind securitatea nucleară și au căzut de acord ca, până la începutul lui 2021, să introducă o clauză care să extindă valabilitatea tratatului pentru o perioadă adițională de cinci ani, acesta urmând a fi deci valabil până în 2026 (US Department of State, 2022), negocierile preconizate privind un tratat ulterior pentru reducerea și definirea în continuare a arsenalelor nucleare continuând, în ciuda colapsului relațiilor diplomatice generale (Reuters, 2022; Interfax, 2022). Pe de o parte, SUA și-au exprimat dorința ca tratatul să includă China (Dubois, 2021). China a considerat această perspectivă ca fiind nefavorabilă, argumentând că tratatul este inechitabil cu privire la propriile capabilități și că ar impune limite discriminatorii, prin comparație cu arsenalele SUA și ale Rusiei (Quinn, 2019). Pe de altă parte, atât SUA, cât și Rusia și-au exprimat interesul și implicarea pentru viitoarele discuții privitoare la securitate, chiar în pofida situației grave generate de conflictul din Ucraina și de ruptura fără precedent în relațiile generale dintre cele două state.

Disonanța dintre Statele Unite ale Americii și Rusia nu ar trebui, cu toate acestea, să fie privită într-un vid proverbial și în contextul relațiilor dintre doar aceste două state în cadrul sistemului internațional. Dezechilibrele și nuanțele mentalității din perioada Războiului Rece au contribuit, în mare măsură, ca rezultatul regimului tratatelor să fie nu numai benefic în ceea ce privește permisiunile relative la capabilitățile nucleare pentru cele două mari puteri nucleare globale, ci și discriminatoriu, prin faptul că nu a atras alte state spre aceleași reglementări și limitări, ceea ce fusese recunoscut ca punând în pericol descurajarea și stabilitatea nucleară. Așa cum

am menționat anterior, natura schimbătoare a mediului internațional în epoca post-Război Rece, amenințările active și competitorii agresivi au avut rolul unor factori transformaționali semnificativi, ducând la schimbările precipitate și la colapsul general al regimului tratatelor. Existența unor actori naționali ca cei menționați a influențat decisiv discuțiile care au condus la o potențială reformare a sistemului de tratate, a celor principale inclusiv. Poate că actorul cu cea mai mare greutate în precipitarea schimbărilor în prezent și în viitor este Republica Populară Chineză și ascensiunea sa ca putere nu numai economică, ci și militară.

ROLUL REPUBLICII POPULARE CHINEZE

Potențialul de putere al Republicii Populare Chineze s-a manifestat gradual, de la o putere pur economică și financiară la cea de actor politic cu recunoaștere și interese globale, precum și cu o gamă extinsă de capacități militare. Ascensiunea Chinei a plasat-o în opoziție directă, atât cu puterile regionale din Asia de Est și de Sud, cât și cu superputerea reprezentată de Statele Unite ale Americii, care definesc China, în documentele politice, ca principalul adversar în deceniile viitoare. China s-a apropiat din ce în ce mai mult de Rusia și a fost unul dintre cei mai activi susținători ai săi în sistemul relațiilor internaționale. Astfel, până în 2022, și într-o lume pe cale de a deveni multipolară, marcată de tensiuni în creștere și conflicte deschise, China este un nou jucător crucial în potențiala reformare a structurilor de echilibru și stabilitate ale lumii de mâine, inclusiv a celor legate de securitatea nucleară.

Expansiunea capacităților militare convenționale ale Chinei a fost, de curând, cuplată cu expansiunea forțelor sale nucleare. Din 2013, China s-a angajat pe calea creșterii semnificative a rolului și a potențialului triadei sale nucleare, reformând structura forțelor sale armate, definindu-și mai bine postura nucleară și politica de descurajare și punând un accent din ce în ce mai mare pe introducerea de elemente noi și mai capabile în cadrul potențialului său de lovire ca putere nucleară (Bogdanov, Marinov, 2022, pp. 50-55). În termeni politici, China a prezentat mai multe pietre de temelie, acestea fiind următoarele: postura nucleară chineză prevede folosirea armelor nucleare doar pentru a doua lovitură și numai împotriva unui adversar care a folosit arme nucleare împotriva Chinei; China nu caută să concureze cu arsenalele SUA și Rusia, dar atrage atenția, totodată, asupra faptului că tratatele dintre cele două state și orice potențiale tratate cu China ar plasa statul chinez într-o poziție incorectă; principalul rival și riscul pentru interesele și securitatea Chinei rămân Statele Unite ale Americii; în sfârșit, deși nu concurează

cu arsenalul SUA în termeni cantitativi, China își păstrează dreptul și ambiția de a realiza, în termeni calitativi, o capacitate nucleară pentru a doua lovitură aptă de a pune în aplicare strategia declarată de a efectua lovituri eficiente „*contra-valoare*” sau, în limba chineză, „*contra-orașe*”, în contextul celei de a doua lovituri (The State Council Information Office of the People's Republic of China, 2019; Cordesman, 2019).

La nivelul anului 2022, R.P. Chineză a devenit a treia putere nucleară a lumii, cu un arsenal estimat la 350 de focoase, dispuse într-o triadă nucleară funcțională și sofisticată din punct de vedere tehnologic, fiind singurul stat posesor de astfel de capacități, în afară de Statele Unite ale Americii și Rusia. China a depus eforturi pentru modernizarea vectorilor și pentru creșterea numărului acestora, astfel încât să fie suficienți pentru arsenalul său de focoase (care, potrivit doctrinei chineze, sunt, în mod tradițional, separați de cele mai multe platforme de lansare). În 2022, potrivit estimărilor occidentale, China posedă 116 ICBM-uri, cele mai numeroase fiind din clasele DF-31 și DF-41; 110 IRBM-uri din clasa DF-26; 80 MRBM-uri care pot avea încărcătură nucleară, din clasa DF-21; și până la 72 SLBM-uri pe cele 6 SSBN-uri de tip 094; în plus, capacități strategice aeriene, bombardierele H-6 cu design clasic sau modern (The International Institute for Strategic Studies, 2022, pp. 255-260). În termeni calitativi, arsenalul chinez, având în vedere că nu se supune Tratatului INF, s-a dezvoltat exponențial, în direcția rachetelor cu rază intermediară și cu rază medie de acțiune. Principalele obiective ale acestor clase de armament din dotarea Chinei au fost proiectate în sensul asigurării unui instrument pentru ca RPC să domine regiunea și, în special, împotriva intereselor și capacităților SUA din Pacificul de Vest. Pe lângă Rusia, cu al său Avangard HGV, China este principalul actor statal care dezvoltă un mecanism de propulsie de tip HGV, respectiv DF-ZF, pe DF-17 MRBM, care se presupune a avea un focus convențional, menit a servi aceluiași rol de proiecție a puterii la nivel regional, împotriva echipamentelor SUA terestre și navale, precum și al scutului antirachetă (BMD).

Indiferent de extinderea arsenalului său nuclear și a capacităților sale, China continuă să susțină că este o putere nucleară secundară în comparație cu Statele Unite ale Americii și Rusia și nu are nicio aspirație de a-și extinde arsenalul nuclear la nivelurile acestora, prin urmare, nu se află într-o competiție directă. În plus, China și-a susținut, de asemenea, propria abordare a posturii sale nucleare, radical diferită de cea a SUA și a Rusiei, promovând existența unor zone libere de arme nucleare, o poziție orientată doar către capacitatea de a executa a doua lovitură și asigurări directe de a nu utiliza niciodată arme nucleare împotriva

unui stat care nu posedă armament nuclear. Atitudinile chineze față de eventualele negocieri ale unui tratat plasează punctele de mai sus drept extrem de importante și, până acum, incompatibile cu politicile și doctrinele SUA și Rusiei. Mai mult, lipsa oricăror obligații specifice unui tratat este cea care a permis Chinei să-și dezvolte capacitățile, în special în sistemele sale de rachete cu rază medie și intermediară, independent de relația strategică SUA-Rusia și de limitările acesteia în domeniul nuclear. Întrebarea căreia nu i s-a răspuns, fiind, probabil, fără răspuns în prezent, se referă la dezvoltarea capacităților nucleare chineze în limitele propriei sale strategii declarate sau trecerea dincolo de acestea, pentru a concura activ cu SUA și Rusia ca o adevărată superputere nucleară.

(IM)POSSIBILITATEA UNUI NOU REGIM AL TRATATELOR?

Elementele majore ale cadrului tratatelor nucleare dintre Statele Unite ale Americii și Rusia s-au prăbușit deja, deschizând o epocă a reînarmării nucleare, precum și a ascensiunii Chinei ca putere nucleară de importanță majoră, atât în calculele SUA, cât și ale Rusiei. Se pune, astfel, întrebarea cu privire la posibilitatea de a găsi un nou punct de echilibru. Răspunsul potențial depinde de o gamă de factori ai ordinii mondiale contemporane și de combinarea și gestionarea eficientă a acestora într-un nou regim de tratate nucleare.

Primul factor de luat în considerare este Tratatul New START și necesitatea menținerii și, eventual, adaptării acestuia ca un facilitator al dialogului ulterior între Statele Unite ale Americii și Rusia. Efectele corespunzătoare suspendării tratatului ar reprezenta încă un pas către o nouă cursă necontrolată a înarmărilor nucleare, care, spre deosebire de procesele de reînarmare din prezent, ar permite și creșterea treptată a numărului platformelor de transport nuclear, precum și a celui de focuri nucleare. (Countryman, 2019, pp. 1-5). Pentru Statele Unite ale Americii, un viitor cadru de tratate nucleare este de dorit într-un format care să includă China, deoarece ar putea reglementa extinderea necontrolată a capacităților de lovire ale Chinei, atât convenționale, cât și nucleare, reducând, în același timp, potențialul nuclear al Rusiei ca aliat al Chinei. Pentru Federația Rusă, există o dorință diferită de a extinde formatul START, având în vedere lipsa profundă de reglementări pentru noile sisteme pe care Rusia a început să le dezvolte, precum și nevoia de a menține restricțiile privind potențiala extindere a arsenalului nuclear ofensiv strategic al SUA. În plus, includerea Chinei în orice format de tratat trilateral este, în prezent, nefavorabilă și pentru interesele Rusiei, deoarece ar viza potențiale restricții sau reglementări majore asupra Chinei în competiția acesteia, din ce în ce mai deschisă și mai agresivă, cu Statele Unite ale Americii.

Al doilea factor este reprezentat de disparitatea stocurilor de armament strategic, care se accelerează în prezent, odată cu procesul de reînarmare. Spre deosebire de cursa înarmărilor nucleare din perioada Războiului Rece, în care SUA și URSS au fost competitori în categorii similare de sisteme de armamente și, apoi, au permis un acord reciproc avantajos privind limitarea acestora, cursa actuală a înarmărilor are proprietăți diferite, consacrate în diferite abordări ale securității nucleare. Prin urmare, facilitarea tranziției către dezarmare, ilustrată de tratatele SALT, START, INF și ABM din trecut, este mult afectată în perioadele contemporane și viitoare, când părțile trebuie să convină asupra limitării sau eliminării definitive a unor sisteme de armament, pe care celelalte părți nu le posedă, renunțând, astfel, la un potențial avantaj strategic. Diferența dintre arsenalele nucleare este definită, în continuare, ca gravitând strict către dezvoltarea sistemelor de „prima lovitură”, Statele Unite ale Americii considerând dezvoltarea HGV-urilor rusești și chineze, cât și a viitorului sistem subacvatic Poseidon ca astfel de sisteme și, în consecință, Rusia și China acuzând evoluțiile ABM din SUA ca anulând propriile capacități de a executa „a doua lovitură”, prin urmare, facilitând o „primă lovitură” a SUA.

Al treilea factor este reprezentat de rolul Chinei și de propriile sale capacități și ambiții de a fi considerată o putere nucleară proeminentă și actor internațional major pe scena globală. Având în vedere că atât China, cât și Statele Unite ale Americii se recunosc reciproc drept competitori și drept potențiale amenințări la adresa propriilor obiective de securitate națională, viitorul mediu strategic privitor la securitatea nucleară ar plasa China și arsenalul său nuclear în evoluție ca adversar al Statelor Unite ale Americii, alături de Rusia. Un astfel de scenariu ar avea o anumită similitudine cu statutul aliaților americani din Europa, posesori de arme nucleare, în raport cu Uniunea Sovietică, în timpul Războiului Rece, dar cu ponderea strategică suplimentară și incomparabilă a Chinei, care deține un arsenal nuclear competitiv din punct de vedere tehnologic cu cel al SUA. Astfel, includerea Chinei și a propriilor sale aspirații ca factor în modelarea securității globale ar fi vitală în potențialele negocieri ale viitoarelor tratate, așa cum s-au exprimat și SUA. Cu toate acestea, China și-a arătat, în mod repetat, refuzul de a participa într-un astfel de format, considerându-l nedrept în ceea ce privește capacitățile și politica declarată a Chinei, cerând reduceri ale arsenalelor atât din partea Rusiei, cât și din cea a SUA, înainte de orice negocieri semnificative, și condamnând rolul specific al sistemelor ABM din arsenalul SUA (Quinn, 2019; Reuters, 2020). Cu toate acestea, un nou cadru al tratatelor nucleare, care să includă China, împreună cu Statele Unite ale Americii și Rusia, ar fi cea mai înaltă formă de recunoaștere la nivel internațional

cu privire la noul rol al Chinei în ordinea globală a viitorului, precum și un instrument de afirmare a influenței în dezvoltarea capacităților nucleare ale principalului său adversar.

Având în vedere cele de mai sus, perspectivele unui nou regim de tratate se bazează, aparent, pe factori ce se exclud reciproc, care ar impune statelor respective, SUA, Rusia și China, să ia decizii contraproductive față de propriul potențial de putere. Istoria regimului tratatelor nucleare a demonstrat că astfel de situații, nefirești, sunt posibile în cadrul sistemului internațional, atunci când instabilitatea și riscurile incluse într-o cursă a înarmărilor nucleare devin factori de necontrolat pentru percepțiile de securitate ale tuturor statelor implicate.

În scopul prezentei lucrări și al întrebării formulate, pot fi constatate câteva componente cheie în raport cu factorii enumerați anterior, care ar face posibil un potențial viitor regim de tratate nucleare. Aceste componente pot fi descrise ca măsuri de reglementare și restricție, din punct de vedere cantitativ, atunci când se discută valorile numerice specifice, atât ale focaselor individuale disponibile, cât și ale sistemelor individuale ofensive sau defensive, precum și din punct de vedere calitativ, atunci când se discută capacitățile specifice și disparitățile generale în astfel de sisteme dezvoltate de părțile în opoziție. Elementul cantitativ va depinde, în mare parte, de cel calitativ, precum și de formularea unui nou punct de echilibru între sistemele deținute de fiecare parte. Oricum, valorile numerice specifice ale acestor componente sunt imposibil de realizat în limitele unui sistem ordonat în mod similar celui din epoca Războiului Rece, principalul factor, în acest sens, fiind acela că regimul tratatelor nucleare ale Războiului Rece a fost produsul sistemului internațional bipolar al perioadei. În ordinea multipolară a epocii contemporane, dezvoltarea unui nou cadru de tratate, pentru a fi eficient și îndreptat cu adevărat către echilibru, ar trebui să conțină, ținând seamă de actorii implicați și de ambițiile acestora, o modificare drastică a mentalității și a ipotezelor generale ale securității și stabilității nucleare, dincolo de limitele modelului cu două superputeri. Un factor suplimentar, așa cum a fost descris anterior, ar fi disparitatea calitativă semnificativă în ceea ce privește armamentul și strategiile urmărite în prezent de puterile nucleare, respectiv SUA, Rusia și China.

Luând în considerare elementele și factorii prezentați, cu privire la posibilitatea sau imposibilitatea de a avansa o nouă soluție sistemică pentru problema stabilirii unui punct de echilibru viabil între puterile nucleare, opțiunea ar putea fi legată de precedentul istoric și de starea generală de funcționare a sistemului internațional.

În retrospectivă, soluțiile din epoca Războiului Rece, construcția și adoptarea regimului tratatelor nucleare în sine au fost produsul unui proces ce a durat zeci de ani, care a plasat toate părțile într-un mediu de securitate incert, marcat de o escaladare procedurală privitoare la capacități și la potențiala angajare a armamentelor nucleare de către adversar. Singura soluție, în relație cu incertitudinile epocii Războiului Rece, facilitate de progrese mari în tehnologie și potențial de lovitură, într-un mod nu foarte diferit de epoca actuală, a fost acceptarea unui cadru reglementat, presupunând obligații și măsuri reciproce. Ceea ce rămâne de văzut este dacă asemenea lecții ale istoriei au fost uitate și dacă diferențele de vederi, actuale și viitoare, dintre marile puteri se vor dovedi a fi obstacole de netrecut în calea păcii și stabilității.

CONCLUZII

Se poate afirma că, până în 2022, cadrul tratatelor nucleare stabilit până spre sfârșitul perioadei Războiului Rece a fost complet demontat, singurul element supraviețuitor fiind Tratatul New START, unul vital ca potențial pentru limitarea unei creșteri necontrolate a arsenalelor nucleare ale Statelor Unite ale Americii și ale Rusiei. Cu toate acestea, colapsul tratatelor ABM și INF, printre altele, a dus la o extindere vizibilă a capacităților nucleare ale ambelor superputeri, acestea urmând căi independente pentru menținerea percepțiilor relative la securitatea nucleară. Pe fondul relaționării dintre SUA și Rusia, China a ajuns în prim-planul dezbaterii nu numai prin faptul că este a treia putere nucleară ca mărime, ci și prin dezvoltarea unui arsenal nuclear avansat și competitiv din punct de vedere tehnologic. Odată cu deteriorarea mediului internațional, care se confruntă cu perspective și mai sumbre de cooperare în viitor, o revenire la normalitate ar putea fi legată de reconstrucția sau refacerea regimului tratatelor nucleare. Realizarea unui obiectiv atât de grandios se confruntă cu obstacole semnificative, acestea fiind diferențele calitative dintre arsenalele în curs de dezvoltare ale SUA și ale Rusiei și diferențele cantitative față de China și ambiția declarată ca aceasta să fie angajată în viitorul act de reechilibrare a distribuției puterii în sfera securității nucleare. Odată cu volatilitatea pe care o situație de securitate nucleară compromisă o poate aduce sistemului internațional, încă prezentă în memoria recentă, rămân perspective pentru găsirea unei soluții, care ar necesita concesi majore și grade mai mari de înțelegere și acceptare decât oricând.

Precizare:

Prezentul demers este sprijinit prin programul NSP SD, care a primit finanțare de la Ministerul Educației și Științei din Republica Bulgaria, prin acordul nr. Д01-74/19.05.2022.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bogdanov, P., Marinov, M. (2022). *Strategia nucleară chineză la începutul secolului al XXI-lea*. În revista *Gândirea militară românească*, nr. 2, pp. 46-61. doi:10.55535/GMR.2022.2.
2. Cordesman, A. (2019). *China's New 2019 Defense White Paper*. Center for Strategic & International Studies.
3. Countryman, T. (2019). *Russia, China, Arms Control, and the Value of New START*. Washington: House Foreign Affairs Subcommittee on Europe, Eurasia, Energy, and the Environment.
4. Dubois, M. (25 ianuarie 2021). *Extending New START Should Be Just the Beginning*. (Carnegie Endowment for International Peace), carnegieendowment.org: <https://carnegieendowment.org/2021/01/25/extending-new-start-should-be-just-beginning-pub-83699>, accesat la 1 septembrie 2022.
5. Lopez, T. (2 august 2019). *U.S. Withdraws From Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty*. U.S. Department of Defence: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/1924779/us-withdraws-from-intermediate-range-nuclear-forces-treaty/>, accesat la 8 septembrie 2022.
6. Marinov, M. (2021). *Defining Centres of Gravity within the Strategic Nuclear Balance between the United States of America and the Russian Federation*. *Strategies XXI*, 301-311.
7. Marinov, M. (2022). *Redefining the Strategic Nuclear Balance. Novel Strategic Offensive Weapons Systems*. *Знание, наука, иновации, технологии*. Veliko Tarnovo: Институт за знание, наука и технологии.
8. Quinn, L. (23 august 2019). *China's Stance on Nuclear Arms Control and New START*. (Arms Control Association), armscontrol.org: <https://www.armscontrol.org/blog/2019-08-23/chinas-stance-nuclear-arms-control-new-start>, accesat la 1 septembrie 2022.
9. Bureau of Arms Control, Verification and Compliance. (1972). *Treaty Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems (ABM Treaty)*. Moscow: U.S. Department of State.
10. Interfax. (5 august 2022). *США пожелали продлить СНВ-III или заменить его другим документом*. interfax.ru: <https://www.interfax.ru/world/855537>, accesat la 4 septembrie 2022.
11. МИД России. (18 decembrie 2021). (Ministerul rus de Externe) *Заявление МИД России в связи с выходом Российской Федерации из Договора по открытому небу*. mid.ru: https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/1790948/, accesat la 9 septembrie 2022.
12. Reuters. (8 iulie 2020). *China, happy to' join arms control talks with US and Russia – if US cuts its nuclear arsenal down to China's level*. businessinsider.com: <https://www.businessinsider.com/china-join-new-start-talks-if-us-cuts-nuclear-arsenal-2020-7>, accesat la 29 august 2022.
13. Reuters. (31 august 2022). *Russia, US Discussing Possible New START Treaty commission talks – Interfax*. reuters.com: <https://www.reuters.com/world/russia-us-discussing-possible-new-start-treaty-commission-talks-interfax-2022-08-31/>, accesat la 8 septembrie 2022.
14. RUSI. (22 mai 2020). *The Open Skies Treaty and Prospects for European Confidence-Building Measures*. rusi.org: <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/open-skies-treaty-and-prospects-european-confidence-building-measures>, accesat la 9 septembrie 2022.
15. ТАСС. (2 august 2019). *Договор о ликвидации ракет средней и меньшей дальности. История и положения*. tass.ru: https://tass.ru/info/6724550?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com, accesat la 2 septembrie 2022.
16. The International Institute for Strategic Studies. (2022). *The Military Balance 2022*. London: Routledge.
17. The State Council Information Office of the People's Republic of China. (2019). *China's National Defense in the New Era, White Paper*. Beijing: The State Council Information Office of the People's Republic of China.
18. U.S. Department of State. (1991). *Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Reduction and Limitations of Strategic Offensive Arms*. Moscow: U.S. Department of State.
19. U.S. Department of State. (12 septembrie 2022). *New START Treaty*. state.gov: <https://www.state.gov/new-start/>, accesat la 12 septembrie 2022.

CARACTERISTICI GENERALE ALE REGIUNII KALININGRAD

Econ. Șerban GRIGORAȘ-STĂNESCU

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

DOI: 10.55535/GMR.2022.4.06

Acest articol prezintă o examinare succintă, dar bogată în informații, a regiunii Kaliningrad, cu scopul de a alfabetiza cititorii cu privire la un teritoriu geografic ce ține de Europa de Nord și care, în prezent, a rămas singurul trofeu european al Rusiei după câștigarea celui de Al Doilea Război Mondial. Materialul conține deopotrivă elemente generale și informații ce pot părea noi, prin care se analizează, în prima parte, geografia și istoria regiunii. După înțelegerea stării naturale și a moștenirii seculare a acestui teritoriu, vom vorbi despre politicile Federației Ruse impuse exclavei sale, despre Kaliningrad ca actor economic pe scena comercială internațională, cât și despre societate și evoluția populației din punct de vedere etnic, cultural și religios. Toate aceste elemente reprezintă un cumul de cunoștințe esențial în încercarea de a determina, în cele din urmă, importanța regiunii Kaliningrad ca bastion geopolitic de primă linie în eterna confruntare est-vest din Europa.

Cuvinte-cheie: Königsberg, Baltica, NATO, Federația Rusă, Intermarium.

INTRODUCERE

Încă de la început, consider că este necesar să facem o distincție clară între orașul Kaliningrad și regiunea Kaliningrad. Orașul are o valoare pur istorică, fiind cunoscut de către cărturari mai ales sub denumirea de Königsberg, locul unde erau încoronați regii prusaci și, mai apoi, împărații germani. În prezent, în locul orașului prusac se găsește Kaliningrad. Acesta este un oraș reconstruit de sovietici după Al Doilea Război Mondial, pe ruinele muntelui regelui¹, este centrul administrativ și cel mai mare oraș al regiunii (care îi poartă numele). De asemenea, este al doilea cel mai mare oraș din Districtul Federal nord-vestic al Rusiei (după Sankt Petersburg), al treilea cel mai mare oraș din regiunea baltică și al șaptelea cel mai mare oraș la Marea Baltică.

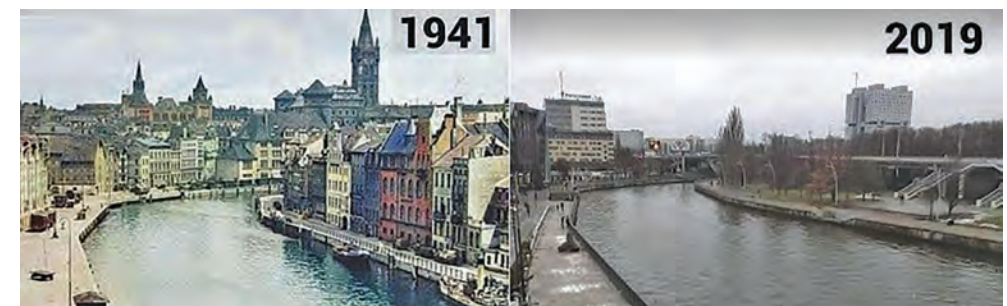

Foto nr. 1: Königsberg – 1941 și Kaliningrad – 2019

(http://www.castlesofpoland.com/prusy/krol_po131_en.htm, <https://ro.depositphotos.com/300702724/stock-photo-kaliningrad-russia-august-24-2019.html>, accesat la 15 septembrie 2022).

Istoria și geografia orașului vor fi dezbătute în primul capitol al prezentului articol. Este foarte important să descoperim „ce a fost Königsberg?”, cu scopul de a desluși ce va deveni Kaliningrad și, de asemenea, este esențial să înțelegem nebuloasa geografie a oblastului rusesc pentru a prefigura problemele de natură geopolitică ce pot surveni, curând, în secolul XXI. Regiunea Kaliningrad este cel mai vestic oblast al Rusiei și reprezintă o exclavă, adică între teritoriul său și teritoriul țării de care aparține sunt alte țări care le despart. Acest lucru îi dă o importanță

¹ În limba germană, Königsberg se traduce ca muntele regelui.

N.red.: Traducerea citatelor din limba engleză a fost realizată de către autorul materialului.

aparte și face orice analiză mult mai interesantă. În capitolul doi, vom expune câteva generalități referitoare la societatea care trăiește înăuntrul granițelor acestui oblast. Vom aborda analiza populației din punct de vedere demografic, cultural și antropologic, pentru a ne face o idee sumară asupra obiceiurilor locuitorilor, asupra stilului lor de viață, ba chiar asupra apartenenței lor la *russkiy mir* ori la comunitatea europeană. Ulterior, vom afla cât de bogată este regiunea Kaliningrad, ce vinde și ce cumpără. Vom încerca să depistăm principalele aspecte de natură economică și comercială pentru a înțelege de ce existența acestei exclave depinde, în mare măsură, de vecinii europeni sau de subvențiile primite din partea Kremlinului. Oblastul Kaliningrad este unul dintre cele mai mici subiecte ale Federației Ruse, dar este departe de a fi nesemnificativ. Pentru ruși, această regiune poate avea atât o importanță strategico-militară, prin care își pot lansa forțele armate către centrul și nordul Europei, dar reprezintă și cel mai lezabil teritoriu rusesc în cazul unui război total Rusia-Uniunea Europeană/Aliața Nord-Atlantică.

REPERE ISTORICO-GEOGRAFICE

Orașul Kaliningrad este situat la o distanță – în linie dreaptă – de aproximativ 277 km de Varșovia, 527 km de Berlin, 525 km de Copenhaga, 535 km de Stockholm, 659 km de Praga, 1.000 km de Baia Mare și 1.100 km de Moscova. Deși, din punct de vedere politic, Kaliningrad este o exclavă a Federației Ruse, din punct de vedere geografic, regiunea pare mai mult o enclavă a Uniunii Europene. Mai mult ca sigur, acest argument face din acest oblast unul dintre cele mai unice și neprețuite subiecte federale rusești pe tabla de șah a geopoliticii europene.

Regiunea Kaliningrad se întinde pe 15.100 km², comparabil cu jumătate din teritoriul Belgiei. De la cel mai vestic punct al oblastului până la cel mai estic, sunt 205 km, iar din nord în sud, sunt doar 108 km. Relieful teritoriului este similar cu cel al statelor balice, cu excepția multitudinii lacurilor. Singurul lac semnificativ din regiunea Kaliningrad este Vistytis, la intersecția cu granițele Poloniei și Lituaniei. Districtul Lacurilor Mazuriane, care se întinde pe 290 km în nord-estul Poloniei și care conține peste 2.000 de lacuri, cuprinde și lacul Vistytis. Cele mai comune forme de relief sunt dealurile joase, câmpia și zonele mlăștinoase, iar 20% din suprafața oblastului este acoperită de păduri de stejar, pin, molid și fag. Un aspect interesant, din punct de vedere geopolitic, îl constituie coridorul Suwalki. Acesta măsoară 90 km lungime (între Belarus și Kaliningrad), 60 km lățime și reprezintă principala rută de transport între exclavă și teritoriul de bază. Profesorul J.R. Deni reliefează propria amintire asupra zonei, în ultima sa vizită din apropierea coridorului Suwalki: „Conducând prin zonă în octombrie anul trecut, în timpul unei călătorii de cercetare

la unitățile NATO, am gasit o regiune rurală larg întinsă, predominant caracterizată de terenuri agricole, păduri și sate mici. O mare parte din acest teren este ideal pentru vehiculele pe șenile, cum ar fi tancurile, având în vedere drumurile foarte limitate și dealurile blânde”. (Deni, 2022).

Figura nr. 1: Kaliningrad în Europa (Vinokurov, 2007, p. 1)

Infrastructura este modestă în toată regiunea. Singurele legături terestre dintre Europa Centrală și statele baltice sunt reprezentate de două autostrăzi (una cu două benzi pe sens, cealaltă cu o bandă pe sens) și o cale ferată. Polonezii pot lua trenul spre Lituania doar o singură dată, la final de săptămână. Lipsa infrastructurii adecvate face imposibil un răspuns rapid al NATO în cazul unei incursiuni rusești de „*eliberare*” sau „*protejare*” a minorităților ruse din țările baltice. Din dorința de a reduce decalajele față de vestul continentului și de a crește interconectivitatea estului cu vestul Europei, a luat naștere *Inițiativa celor 3 Mări*. Această platformă politică aduce sub aceeași umbrelă 12 state membre ale Uniunii Europene din centrul și sud-estul Europei, țări care au avut un destin similar (mai puțin Austria), fiind la răscrucea imperiilor și, astfel, incapabile de dezvoltare sustenabilă. Principalele obiective ale acestei sub-uniuni europene regionale sunt: creșterea economică, dezvoltarea infrastructurii, creșterea nivelului de digitalizare și întocmirea de proiecte energetice

comune. Dezvoltarea regiunii *Intermarium* și sporirea inițiativelor europene și regionale au dus la excluderea Kaliningradului și transformarea oblastului într-o zonă gri. „*Analiztii media și oamenii de știință văd regiunea Kaliningrad ca pe o dublă periferie, din moment ce este exclusă de la proiectele majore de modernizare atât din partea Uniunii Europene, cât și din partea Federației Ruse*”. (Sebentsov, Zotova, 2013, p. 81). Coridorul Suwalki și exclava Kaliningrad rămân „*tendonul lui Ahile*” al Alianței Nord-Atlantice. Această zonă poate deveni, în viitor, mai fierbinte decât este în prezent Zona Extinsă a Mării Negre, acolo unde sunt o multitudine de conflicte înghețate. „*Coridorul Suwalki separă exclava rusă Kaliningrad de Belarus, iar acum, găzduiește mii de trupe rusești și, în curând, va reprezenta căminul unor forțe ruse staționate permanent, alături de avioane de luptă avansate și de arme nucleare. Acesta reprezintă singura modalitate de a ajunge pe cale rutieră sau feroviară din Polonia și Europa Centrală în statele baltice – probabil, cei mai expuși membri ai NATO*”. (Deni, 2022). Cu toate astea, putem privi problema din ambele direcții. Este la fel de complicat pentru Rusia să-și evacueze în siguranță civilii din Kaliningrad, pe cât ar fi pentru NATO să protejeze țările baltice în cazul unui *blitzkrieg* rusec.

Din punct de vedere istoric, este interesant de urmărit traseul sinuos și imprevizibil al tranziției de la Königsberg la Kaliningrad. Orașul Königsberg a fost fondat de către ordinul religios al Cavalerilor Teutoni, în jurul anului 1255. Aceștia își începuseră „*cruciada*” de creștinare a băștinașilor din zona baltică. În 1525, s-a format ducatul Prusiei, în partea vestică a fostului stat monastic al Cavalerilor Teutoni. Mulți consideră acest lucru o consecință a Reformei și publicării celor 95 Teze ale lui Martin Luther. Ducatul Prusiei este considerat primul stat protestant luteran, cu o populație majoritar vorbitoare a unui dialect germanic. Începutul secolului XVII vine cu evenimente ce vor schimba radical cursul istoriei europene. În primul rând, în 1618, se instituie uniunea Prusia-Brandenburg, deoarece John Sigismund de Hohenzollern, prinț elector al Brandenburgului, este ales și duce al Prusiei. După Pacea de la Westfalia (1648), noua ordine mondială găsea Sfântul Imperiu Roman de națiune germanică slăbit, iar Franța, călăuzită de Richelieu, devenea noul hegemon al Europei. Politicile externe franceze și cele ale țărilor protestante au înțeles importanța diminuării influenței catolicismului și a Habsburgilor în afacerile europene, așa că, în noua ordine europeană, se dorea acordarea de cât mai multă importanță Hohenzollernilor și Prusiei. La începutul secolului XVIII, mai precis în 1709, ducatul Prusia-Brandenburg devine regat, iar capitala este mutată din Königsberg la Berlin, de către regele Friederich I.

După războaiele napoleoniene, de la începutul secolului XIX, se creează Confederația Germană, considerându-se că o uniune de state germane ar putea opri Franța dintr-o nouă incursiune spre est. În această confederație de state germane, principalii actori erau Imperiul Austriac și Prusia. Pe fondul neînțelegerilor dintre cele două puteri germane și datorită strategiilor cancelarului Bismark și a superiorității tehnice și militare a armatei prusace se creează, în 1871, Imperiul German, în urma a două războaie câștigate de Prusia împotriva Austriei (1866) și a Franței (1870).

Imperiul German s-a dizolvat după ce a pierdut Primul Război Mondial, iar noua Republică de la Weimer a fost despărțită de teritoriul Prusiei de Est, care devine o exclavă, prin formarea orașului liber Danzig, sub administrația Ligii Națiunilor. După ce a pierdut și Al Doilea Război Mondial, Germania este depozată definitiv de regiunea geografică a Prusiei de Est. Acest teritoriu a fost împărțit între Polonia (stat marionetă al Uniunii Sovietice), Lituania (republică socialistă integrată în Uniunea Sovietică) și oblastul Kaliningrad (regiunea din jurul orașului istoric Königsberg), proaspăt intrat în componența Uniunii Sovietice. De la finalul celui de Al Doilea Război Mondial, s-a încercat ștergerea completă a istoriei și a identității orașului prusac Königsberg. Folosirea limbii germane și a denumirilor germane a fost interzisă și pedepsită cu brutalitate. Toate străzile și clădirile au fost redenumite, iar arhivele orașului Königsberg au fost ori distruse, ori mutate la Moscova. Istoria orașului a fost rescrisă, iar monumentele sovietice au avut un mare rol în acest scop. Majoritatea monumentelor ridicate în regiunea Kaliningrad conturează imaginea victorioasă a Armatei Roșii „*eliberatoare*”. Finalul celui de Al Doilea Război Mondial constituie începutul existenței orașului Kaliningrad. Numele orașului, unde erau, în trecut, încoronați regii prusaci și împărații germani, este dat, în prezent, de un camarad de nădejde al lui Stalin, Mikhail Kalinin². Civilii germani erau priviți de către sovietici ca fiind contaminați cu germenii fascismului, iar până în 1948, au fost expulzați cu toții din Kaliningrad în Republica Democrată Germană. În 1945, erau în Königsberg aproximativ 5.000 de etnici ruși și membri ai Armatei Roșii, dar, în 1948, erau deja aproape jumătate de milion de vorbitori de limbă rusă în Kaliningrad. Colonizarea s-a realizat cu oameni din Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste/URSS, în special cu ruși, ucrainieni, beloruși, tătari, georgieni și uzbeki.

² În slavona veche, „grad” înseamnă „oraș”. Kaliningrad = orașul lui Kalinin.

ANALIZA UMANISTĂ A REGIUNII KALININGRAD

Generalități sociologice

În prezent, populația orașului Kaliningrad este de până în jumătate de milion de locuitori și populația întregului oblast este de aproape un milion de locuitori (78% stabiliți în zone urbane). Conform recensământului rus din 2010, compoziția regiunii Kaliningrad este următoarea: 86.4% ruși, 3.7% ucrainieni, 3.6% beloruși, 1.1% lituanieni, 1% armeni, 0.8% germani, 0.5% tătari, 0.4% azeri, 0.3% polonezi, 0.3% uzbeki, 1.9% nespecificat. Se observă, în prezent, arealul etnic, lăsat moștenire de Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste în regiunea baltică, asemeni procentului ridicat de etnici ruși din fiecare stat baltic sau din fiecare fostă republică sovietică. Religia predominantă este creștinismul ortodox, însă procentul este destul de mic, circa 31% din populație. *„Cândva o zonă extrem de amestecată din punct de vedere etnic, cu populații de germani, polonezi, lituanieni și evrei, a fost curățată etnic de cea mai mare parte a populației băștinașe de către Stalin. Acest proces a fost urmat de o campanie sistematică de rusificare, care a încercat să șteargă toate urmele moștenirii germane”.* (Wolff, 2022).

Regiunea *Intermarium* este teritoriul de forma unui triunghi, care-și are vârfurile în Marea Neagră, Marea Baltică și Marea Adriatică. Această regiune reprezintă granița dintre cultura și civilizația Europei Occidentale și cea a diversificatei Asii. Acest teritoriu a fost invadat de la est la vest și viceversa de mult prea multe ori în istorie, iar popoarele băștinașe ale acestui teritoriu nu s-au bucurat de o situație politică stabilă sau de dezvoltare economică durabilă, deoarece erau așezate pe câmpul de bătaie al marilor imperii. Războaiele și consecințele acestora au modificat constant structura etnică și politică a acestui teritoriu. În anul 1867, la începutul perioadei de supremație germană asupra Europei, orașul Königsberg avea puțin peste 106 mii de locuitori, dintre care aproximativ 98 de mii erau protestanți, iar catolici și evrei, în jur de 3 mii fiecare. Înainte de Al Doilea Război Mondial (1939), Königsberg număra aproape 320 de mii de protestanți, 22 de mii de catolici și doar 2 mii de evrei (majoritatea emigraseră deja în SUA). Preschimbarea orașului prusac Königsberg în orașul sovietic Kaliningrad a reprezentat unul dintre cele mai mari exoduri de populație civilă din istoria modernă și, de asemenea, a însemnat una dintre cele mai violente campanii de ocupare. Deznodământul celui de Al Doilea Război Mondial a fost catastrofal, 80% din orașul Königsberg fiind distrus. Prusia de Est, împreună cu capitala sa, au fost șterse de pe hartă, la propriu. În timpul Conferinței de la Potsdam (17 iulie 1945), s-a stabilit ca orașul Königsberg și Prusia orientală să fie anexate la URSS. În octombrie 1945, erau doar 4.836 de civili sovietici în Königsberg, apoi,

în februarie 1946, numărul acestora a devenit 7.843. La primul transport de persoane, pe 23 august 1946, au fost aduse 11 mii de familii din cadrul Uniunii Sovietice. Pe 1 februarie 1947, alți 278 de mii de civili sovietici au venit în Kaliningrad, iar germanii au început să fie minoritari. La începutul anului 1946, mai erau aproximativ 70 de mii de germani în fosta capitală prusacă. În aprilie 1946, s-a realizat încorporarea politică propriu-zisă a Königsbergului în URSS și redenumirea acestuia. Germanii au fost ținuti până în 1948, în special pentru a ajuta la reconstrucția regiunii și pentru a presta muncă silnică, în principal în agricultură. Pe 11 octombrie 1947, s-a semnat ordinul de strămutare. Până la finalul anului, au fost mutați 30 de mii germani, iar până la mijlocul lui 1948, circa 102 mii de germani au fost mutați din regiunea Königsberg. Doar specialiștii germani au mai rămas în oblastul rusesc. În 1950, populația orașului Kaliningrad era de aproximativ 300 de mii oameni, dintre care 77% erau ruși, 9,4% beloruși, 5,8% ucraineni, 3,7% lituanieni și 4% din alte părți ale Uniunii Sovietice.

Un amănunt interesat despre populația oblastului Kaliningrad este faptul că balanța demografică este pozitivă comparativ cu situația regiunilor vecine. Populația Poloniei în 2020 avea aceeași valoare cu cea din anul 1990, iar populația Lituaniei din 2020 este de doar 2.7 milioane de rezidenți, comparativ cu 3.7 milioane în 1990. Kaliningradul este singurul teritoriu din zonă în care procentul creșterii demografice a crescut constant, acest lucru fiind cauzat și de accederea statelor baltice și a Poloniei în Uniunea Europeană. *„Ca urmare a migrației pozitive din anii 1990, populația este stabilă. Cu toate acestea, speranța de viață în regiune este mai mică; nu există schimbări marcabile în rata mortalității, ceea ce indică un nivel ridicat de patologie socială (alcoolism, droguri, HIV)”.* (Sebentsov, Zotova, p. 86). S-a realizat un studiu de caz³ pe 675 de studenți din cadrul a trei facultăți de top ce se află în orașe riverane Mării Baltice. Respondenții – de la Universitatea Federală Baltică „Immanuel Kant”, Universitatea din Gdnask și Universitatea din Klaipeda – au conchis că slaba cooperare transfrontalieră este cauzată de: orientările geopolitice, politicile autorităților și stereotipurile care au modelat opinia publică pe parcursul deceniilor. *„Studenții din Kaliningrad, precum și populația rusă, în general, sunt predispuși la opinii pesimiste cu privire la perspectivele regiunii: 55,6% dintre studenți de la Universitatea <Immanuel Kant> consideră că, în viitorul apropiat, situația*

³ Studiul a fost realizat de o echipă de cercetare de la Universitatea „Immanuel Kant” (condusă de G.M. Fedorov și E.S. Fidrya), Universitatea Klaipeda (Eduardas Spiriajevas) și Universitatea din Gdansk (J. Wendt), cu ajutorul unui chestionar elaborat de V.A. Kolosov și O.I. Vendina, în cadrul unui proiect al Russian Foundation for Basic Research (nr. 12-06-91052). N.A.

din regiune va rămână neschimbată. Doar 34,6% dintre studenții din Gdansk și 18% din Klaipeda au același punct de vedere despre regiunile lor. Studenții din Kaliningrad sunt mai optimiști cu privire la viitorul lor decât la perspectivele regionale”. (Ib., p. 87).

Generalități politice

Conform Constituției actualizate, după anexarea Peninsulei Crimeea, în 2014, Federația Rusă are în componență 85 de subiecte federale: 22 de republici, 3 orașe de importanță federală, 9 kraisuri, 46 de oblasturi, 4 okruguri autonome și un oblast autonom al evreilor. Împărțirea puterilor în stat se realizează astfel: Președintele – primul om în stat și șeful armatei; Guvernul – are rol executiv și este condus de un prim-ministru (al doilea om în stat); Parlamentul/Ansamblul Federal – împărțit în *Duma de Stat* (camera inferioară) și *Consiliul Federal* (camera superioară); Curtea Supremă – organul suprem care subordonează toate tribunalele dinăuntrul granițelor Federației Ruse. În ultimele două decenii, politica rusească a fost total subordonată partidului politic *Rusia Unită* (partidul lui Vladimir Putin). În prezent, din cele 616 de locuri din Parlament, 466 sunt ocupate de membrii partidului *Rusia Unită* – 324/450 locuri în Duma de Stat și 142/166 locuri în Consiliul Federal.

Regiunea Kaliningrad are doi deputați prezenți în Duma de Stat și doi reprezentanți în Consiliul Federal, toți fiind afiliați partidului *Rusia Unită*. Autoritatea politică din regiunea Kaliningrad este constituită de Ansamblul Legislativ și de Guvernator, cel din urmă fiind șeful guvernului regional. Aceștia se ocupă de gestionarea bugetului și aplicarea legilor regionale specifice bunăstării populației indigene. Din cele 40 de locuri în Ansamblul Legislativ din regiunea Kaliningrad, 29 sunt ocupate de membrii partidului *Rusia Unită* și 6 locuri sunt ocupate de membrii Partidului Comunist.

Obiectivele politice principale ale Kremlinului vizavi de regiunea Kaliningrad sunt: reducerea exclavizării regiunii față de Rusia, coroborată cu trenarea cooperării oblastului cu Uniunea Europeană, slăbirea sentimentului distinctiv al cetățenilor din exclavă față de cei din patria mamă și menținerea stabilității sociale și a predictibilității acesteia. Sunt stârpite de la rădăcină orice fenomene, fie ele în faze incipiente, ce pot cauza separarea oblastului de Rusia. „*Kremlinul va depune eforturi pentru a menține stabilitatea socială prin dezvoltare economică, menținerea capacității rezidenților de a călători în afara regiunii și prin continuarea subvenționării regiunii*”. (Wisniewska, Domanska, Strzelecki, Zochowski, 2016, p. 20). Propaganda rusă este la un nivel mai mare în Kaliningrad decât în alte regiuni ale federației, deoarece oblastul este înconjurat de state membre ale NATO/UE. Manipularea alegerilor și fraudă electorală sunt fenomene activ practicate în Rusia,

iar Kaliningradul este supus continuu la astfel de activități pentru a nu ajunge la putere un partid naționalist care să vrea independența și transformarea oblastului în al patrulea stat baltic ori accederea la putere a unui partid pro-european. „*Campania electorală din regiune a trecut aproape neobservată, ceea ce reprezintă o încercare de a descuraja cetățenii de la datoria lor civică. În consecință, prezența la vot a fost scăzută – oficial, 44% (comparativ cu 47,9%, la nivel național)*”. (Ib., p. 17). Putem presupune că propaganda rusă și-a atins scopul. Anexarea Peninsulei Crimeea a fost aprobată de circa 88% din rezidenții oblastului. Cu toate acestea, situația economică nefavorabilă cetățenilor din Kaliningrad, comparativ cu cea din Polonia sau Lituania, poate crea mișcări sociale și destabilizare politică. Cele mai mari revolte din Rusia, de la destrămarea Uniunii Sovietice, au fost surprinse în Kaliningrad, la începutul anului 2010, unde se aproximează că au participat circa 12.000 de persoane la demonstrații pașnice împotriva partidului Rusia Unită. Kremlinul știe că liniștea din oblast depinde de bunăstarea generală a locuitorilor și obișnuirea acestora cu starea continuă de militarizare. În prezent, se estimează că aproximativ 30% din populația oblastului Kaliningrad este compusă din membrii Armatei ruse, reprezentanții instituțiilor de forță și demnitarii publici împreună cu familiile acestora. După cum se vede, populația autohtonă este martora unei puternice infuențe din partea personalului militar.

Situația economică și comercială

Economia regiunii Kaliningrad este caracterizată de o piață internă relativ mică (aproximativ un milion de rezidenți), investiții insuficiente (fie din partea Rusiei, ori din partea inițiativelor europene de dezvoltare regională) și de o balanță comercială cu un deficit uluitor. În anul 2021, regiunea Kaliningrad a efectuat exporturi de 2.4 miliarde de dolari și a importat de aproape trei ori mai mult. Comparativ cu celelalte regiuni ale Federației Ruse, în 2021, Kaliningrad a fost pe locul patru din 85 de subiecte federale în absorbția importurilor și pe locul 35 din 85 în topul regiunilor exportatoare. Este un lucru interesant, dacă ne gândim că 4% din totalul importurilor Federației Ruse se duc în regiunea Kaliningrad, acesta având doar 0,65% din populația întregii federații. Principalele state care exportă în Kaliningrad sunt: Coreea de Sud (27,6%), China (9,7%), Slovacia (6,3%), Belarus (5,4%), Germania (5,5%), Polonia (3,7%), SUA (5,6%), Paraguay (6,7%) și Brazilia (8,2%). Principalele produse importate sunt: piese folosite în industria transporturilor (32%), legume (19%), mașinării (10%), produse de origine animală (6%) (OEC, 2022).

În primul deceniu al mileniului III, Kaliningrad a trecut printr-o revigorare economică datorată: 1. deschiderii Rusiei către comerțul global odată cu dizolvarea

Uniunii Sovietice; **2.** înființarea Zonei Economice Speciale Yantar, în 1996; **3.** lărgirea Uniunii Europene în jurul oblastului și acordurile economice agreabile între UE și Rusia; **4.** intrarea Rusiei în Organizația Mondială a Comerțului, din 2012. „Regimul Zonei Economice Speciale a jucat un rol crucial în determinarea tiparelor de producție și specializarea comercială. Cu 40% din totalul comerțului desfășurat cu Rusia continentală, 20-25% cu statele UE-15 și aproximativ 20% cu noii membri ai Uniunii (Polonia și Lituania), Kaliningrad devine specializat în comerțul cu regiunile UE și Rusia”. (Vinokurov, p. 22). Odată cu venirea la putere a președintelui Putin, Zona Economică Specială Yantar s-a transformat într-un instrument care creștea dependența regiunii Kaliningrad de Moscova. Curând, corupția a crescut, iar oligarhii au început să asimileze resursele din mica industrie autohtonă. A fost restricționat în mod treptat accesul companiilor internaționale și se pune accentul mai mult pe prioritizarea întreprinderilor mari decât pe sprijinirea întreprinderilor mici și mijlocii. „La 1 aprilie 2016, privilegiile zonei economice speciale a Kaliningradului expiră, ceea ce înseamnă că nu va mai beneficia de reducerea taxelor vamale la comerț și va trebui să stea pe picioarele sale”. (Sukhankin, 2016). Corporațiile străine au început relocarea în 2012 și s-au orientat către Belarus, Polonia sau Lituania. Dezastrul economic pentru Kaliningrad de abia începuse în 2012, atunci când investițiile străine retrase din țară pe parcursul anului au lăsat un deficit serios, iar penuria de capital străin se simțea aspru în buzunarele cetățenilor oblastului. „Investițiile în regiune au scăzut pentru al patrulea an consecutiv (10% media anuală), iar veniturile nete ale rezidenților au scăzut în 2016 față de 2015 cu 6%”. (Wisniewska et al., p. 10). Pe lângă aceste aspecte, mai este și faptul că investitorii străini sunt descurajați să investească în regiunea Kaliningrad din cauză că doar o treime din micuțul teritoriu este accesibil civililor, din motive evidente de securitate națională. Din punct de vedere al corupției, aceasta este o oglindire perfectă a politicii Rusiei din perioada lui Putin. Economia rusească este subordonată oligarhilor. Oamenii cheie din mediul de afaceri sunt obedienți față de liderul suprem al țării și, în schimb, primesc contracte preferențiale, care îi transformă în miliardari, în detrimentul cetățenilor simpli. Se presupune că mai mult de 80% din resursele de chihlimbar⁴ ale Planetei se află în minele exclavei. „În 2015, fabrica de chihlimbar din Kaliningrad, situată în Yantarny, a extras 313 tone de chihlimbar, iar veniturile sale din vânzări au ajuns la 1,3 miliarde de ruble (aprox. 21 de milioane de dolari). Nivelul estimat al producției ilegale în Kaliningrad este în prezent de aproximativ

150 de tone anual”. (Ib., p. 12). Tot sectorul chihlimbarului este controlat de compania de casă a Administrației Prezidențiale Ruse – Rostec.

Kaliningradul beneficiază de câțiva factori pozitivi, care îi cresc importanța la nivel geopolitic și comercial. Kaliningrad este o regiune foarte importantă pentru China și pentru Noul Drum al Mătăsii. La finalul anului 2020, a fost inaugurată calea ferată pe ruta Xi'an-Kaliningrad, iar călătoria a durat aproximativ 11 zile (aproape 7.000 km). Portul Kaliningrad este singurul port al Federației Ruse care rămâne dezghețat pe toată perioada anului și acesta deschide calea Chinei către comerțul cu partea septentrională a Europei. Cu toate acestea, portul este unul modest, având o capacitate de operare manuală de doar 12.7 milioane de tone anual. Comparativ, porturile poloneze Gdynia și Gdansk au capacitate de 15, respectiv 25 de milioane de tone, iar portul lituanian Klaipeda are o capacitate de 40 de milioane de tone anual. În cazul de față, interesul locuitorilor regiunii Kaliningrad de dezvoltare și îmbunătățire a traiului nu coincide cu politicile Kremlinului. Exclavizarea din ce în ce mai accentuată resimțită de Kaliningrad, practic înghițită de țări membre ale UE și NATO (mai ales după aderarea Suediei și Finlandei), este și mai împovărătoare din cauza dependenței față de relațiile volatile Occident-Rusia. Relația dintre Moscova și Kaliningrad este simplă: bani în schimbul loialității. Comparativ cu traiul de viață din alte regiuni ale Federației Ruse, poziția strategică la Marea Baltică și apartenența la teritoriul european îi oferă o oarecare autosusținere. Dezavantajul este că, din cauza statutului de exclavă, cu teritoriul înconjurat de țări ale Uniunii Europene și departe de teritoriul mamă, sancțiunile europene împotriva Federației Ruse se simt cel mai rău în Kaliningrad. În plus, atitudinea provocatoare a Kremlinului față de suveranitatea statelor baltice (Letonia, Lituania și Estonia) sau a Poloniei pot atrage atitudini negative ale vecinilor Kaliningradului asupra exclavei. Economistul John Friedmann răspunde, în propria *teorie Centru-Periferie*⁵, de ce anumite regiuni sunt impactate din punct de vedere economic, politic și cultural în mod diferit și de ce anumite zone geografice sunt prospere, pe când altele se luptă în subzistență. Regiunea Kaliningrad este văzută ca un coridor internațional de dezvoltare, iar Friedmann sugerează că regiunile marginale (sau periferice) sunt obligate să coopereze cu vecinii pentru a se putea dezvolta armonios.

⁴ În limba rusă, „Yantar” se traduce „chihlimbar”.

⁵ Această teorie, patentată de economistul John Friedmann în 1963, explică felul în care subordonarea regională este exercitată de hegemon pe toate palierele – economic, militar, politic și cultural – asupra „sferei sale de influență”.

RĂZBOIUL ARMELOR ȘI DIPLOMAȚIA PĂCII

Echilibrul de putere în regiunea baltică

Din punct de vedere geopolitic, pentru Federația Rusă, fiecare stat baltic are anumite caracteristici geostrategice semnificative, pe care istoria le-a demonstrat în nenumărate rânduri. Spre exemplu, Estonia a fost înzestrată cu poziția sa geografică la intrarea în Golful Finlandei și în proximitatea Sankt Petersburgului. Controlul acestei zone de către Rusia liniștește Kremlinul cu privire la un posibil atac asupra districtului federal nord-vestic și, implicit, asupra orașului de importanță federală Sankt Petersburg. În timpul celui de Al Doilea Război Mondial, naziștii au efectuat, poate, cea mai sângeroasă blocadă din istoria lumii. Naziștii au decuplat populația orașului Leningrad de la ajutoare (militare, medicale, mâncare, apă potabilă etc.) timp de doi ani și jumătate, lucru ce a cauzat moartea a peste un milion de rezidenți ai orașului. Partea sudică a Mării Baltice se întrepătrunde cu Marea Câmpie Europeană, o zonă cu un relief care a înlesnit mereu invaziile militare. Istoria ne-a demonstrat, în cel puțin două rânduri, că invaziile totale ale Vestului către Est se fac cu ușurință, străbătând Câmpia germano-poloneză. Când rușii își proiectează strategia militară pentru zona nord-vestică și Marea Baltică, nu se sfiesc să folosească toată forța pentru a-și atinge obiectivele geostrategice, deoarece au întipărit în minte genocidul produs de naziști în perioada 1941-1944.

După destrămarea Uniunii Sovietice, Kaliningrad avea toate premisele să devină o poveste de succes în comparație cu alte regiuni ale Rusiei. Se dorea a fi un liant de cooperare între Rusia și Europa, iar în unele scenarii, era privit ca un Hong Kong rusesc la Marea Baltică. *„Din anii 1990 până la începutul anilor 2000, unitățile dislocate acolo au fost neglijate – la fel ca și Forțele Armate, în general. Marea Baltică nu mai avea de ce să fie protejată, iar acest lucru a lăsat Flota Rusă din Marea Baltică în derivă, căutând un *raison d'être*”.* (Westerlund, 2017). La finalul ultimului deceniu al secolului XX, Rusia era ocupată cu construcția conductei Nord Stream și cu mișcările separatiste din Cecenia. *„În 1997, Rusia și-a redus unilateral unitățile terestre și navale din regiunea sa nord-vestică cu 40%, contribuind în mod semnificativ la un mediu de securitate mai favorabil în rândul statelor baltice”.* (Forsström, 2019, p. 732). În primul deceniu după dizolvarea Uniunii Sovietice, NATO reprezenta doar o simplă atenționare, nimic concret. Alianța Nord-Atlantică a fost privită ca o amenințare directă asupra securității ruse începând cu anul 2010. De atunci, în fiecare doctrină militară actualizată a președintelui, Vladimir Putin a văzut NATO drept cea mai mare amenințare pentru existența Rusiei. Regiunea Kaliningrad este considerată, pe drept, unul dintre cei trei piloni ai securității flancului vestic al Federației Ruse. Crimeea-Armavir-Kaliningrad

crează un radar cuprinzător prin care Federația Rusă este anunțată în timp util de orice posibil atac venit dinspre Europa. *„Pe timp de pace și de criză, Kaliningrad oferă o poziție avansată pentru colectarea informațiilor și pentru supraveghere, dar reprezintă și o platformă strategică de descurajare folosind mijloace militare.”* (Westerlund, 2017).

Federația Rusă este împărțită în opt districte federale (fără a lua în considerare Crimeea), iar Districtul Federal Central, cu sediul administrativ la Moscova, și districtul federal nord-vestic, cu sediul administrativ la St. Petersburg, sunt sub protecția Districtului Militar Vestic. Districtul Militar Vestic, unde se află și Kaliningrad, este al doilea cel mai mic district militar al Rusiei din punct de vedere geografic, dar primul ca importanță, deoarece principalul inamic al rușilor a rămas NATO. Pe vremea Uniunii Sovietice, în locul Districtului Militar Vestic se afla districtul militar al Moscovei, districtul militar al Leningradului și cel al Kaliningradului. *„Moscova (...) consideră amenințările venite din vest ca fiind cele mai severe amenințări ce pot pune în pericol securitatea militară și existența statului rus”.* (Muzyka, 2021, p. 4). Armata Rusiei este a cincea cea mai numeroasă armată din punct de vedere al militarilor activi, aproximativ un milion de militari (după China, India, SUA și Coreea de Nord; România este pe locul 54 în acest top), dar e și armata cu cei mai mulți militari în rezervă, aproximativ două milioane. Din punct de vedere al bugetului, Armata Rusă s-a clasat, în 2021, pe locul 5 în topul țărilor ce au efectuat cheltuieli în domeniul militar. Conform estimărilor (Russian Forces, p. 3), Federația Rusă are în Districtul Militar Vestic două armate de arme combinate, a 20-a în Voronezh (la 300 km de Harkov) și a 6-a în St. Petersburg, și circa 200 de unități militare în acest district militar. Cu toate acestea, armata a 6-a de arme combinate este cea mai slabă, deoarece orice încercare de dezvoltare a acesteia ar putea părea o amenințare prea mare pentru statele baltice și, implicit, pentru NATO. Fie că vorbim de forțe NATO, ori de amatele naționale, prezența militară în țările baltice este mai degrabă neutră decât echilibrată. Estonia a alocat pentru apărare, în 2021, aproximativ 770 de milioane de dolari și are aproape 34.000 de militari (activi, plus în rezervă). Cifre similare are și Letonia, iar Lituania are cât cele două adunate. Interesant este că suma populației Estoniei (aprox 1.100.000) și cea a Letoniei (aprox 1,8 mil.) sunt aproape egale cu populația Lituaniei, aprox. 2.7 milioane de oameni. Personalul NATO din cele trei state baltice este în jur de 4.500 de militari. În cazul unui război total, se pare că Rusia domină regiunea. Sau, cel puțin, a avut această postură până în momentul invadării Ucrainei, în 2022. De atunci, Suedia și Finlanda – doi actori cheie în nordul Europei și în Marea Baltică – au decis integrarea acestora sub umbrela apărării colective oferite de NATO. Balanța de putere pare să se schimbe

și pe țărmul sudic al Balticii, chiar lângă exclava Kaliningrad. Polonia, îngrijorată de încălcările constante ale dreptului internațional de către Rusia, va deveni cea mai puternică forță terestră din Europa. Este clar că vom asista la schimbări mărețe în sudul și estul Europei, posibil ca inițiativele regionale să propulseze zona și să deturneze Europa Occidentală din punct de vedere economic și militar. În acest sens, este interesant să aflăm și deznodământul Războiului din Ucraina, care, în prezent, durează de peste 200 de zile. Regiunea Kaliningrad este, practic, înghițită de state membre ale UE și ale NATO, iar acesta reprezintă un motiv întemeiat pentru care Rusia nu ar trebui să atace vreun stat baltic. Cetățenii din exclavă se consideră ruși și au fost, în proporție covârșitoare, simpatizanți ai anexării Crimeei sau ai războiului din Ucraina. *„Pentru Rusia, principala semnificație a Kaliningradului este strict militară, acesta se aseamănă cu un portavion ce nu poate fi scufundat. Ca bază militară, regiunea contribuie semnificativ la profunzimea strategică a Rusiei și este un atu critic pentru Moscova și pentru realizarea sistemului anti-acces (A2AD) în Marea Baltică, subminând potențialul de manevră al NATO în statele baltice și Polonia”.* (Wolff, 2022). În prezent, rolul Kaliningradului este de instrument de coerciție asupra actorilor regionali care se află în raza armelor nucleare instalate în oblast sau în Districtul Militar Vestic. *„Sistemul de rachete Iskander a fost introdus pentru prima dată în regiune în 2016 și, apoi, a fost modernizat, în 2018, ca parte a strategiei ruse de a contracara desfășurarea de către NATO a unui scut de apărare anti-rachetă în Europa”.* (Ib.). Regiunea Kaliningrad este apărată de Corpul 11 Armată din cadrul Trupelor de Apărare de Coastă a Flotei, forțe de apărare aeriană și anti-aeriană, plus Flota Rusă la Marea Baltică. Cele mai de temut capacități ruse din componența Corpului 11 Armată sunt lansatoarele de rachete auto-propulsate BM-27 Uragan și BM-30 Smerch, care pot trage cu 12 rachete în 38 de secunde și pot produce distrugerii pe o suprafață de 67 de hectare. În Brigada 152, situată în Chenryakovsk (estul oblastului), se găsesc rachete Iskander. Rachetele balistice cu rază scurtă Iskander sunt o armă versatilă, ce poate avea ca încărcătură focoare nucleare. Acestea sunt la limita Tratatului INF (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty) și sunt foarte greu de interceptat. Rachetele Iskander pot ataca un punct aflat la maximum 500 km și pot fi lansate atât de pe o platformă terestră, cât și de pe una navală. Cel mai vestic punct pe care l-ar putea ataca într-o situație dramatică ar fi Berlinul. Dintre toate diviziile de apărare aeriană și anti-aeriană ale Rusiei, cele mai performante sunt în Districtul Militar Vestic. *„O caracteristică intrinsecă a spațiului de luptă din zona țărilor baltice este reprezentată de capacitățile aviatice ale Armatei ruse, care includ un regiment și o brigadă. Motivul din spatele unei astfel de poziții de forță este reprezentat de solul din jurul statelor baltice,*

care, din cauza numărului mare de lacuri, râuri și a terenului mlăștinos, nu este favorizat războiul terestru”. (Muzyka, p. 37). Flota Rusă la Marea Baltică are două baze: în Kronstadt (aparține de portul din St. Petersburg) și în Baltysk (Kaliningrad). Cele mai de temut arme sunt sistemele de lansare verticală a rachetelor de croazieră anti-navă Kalibr și Osnik, ambele cu arsenal nuclear, ambele putând atinge ținte la distanță de 1.000-2.000 km. Alături de acestea mai avem și rachetele Iskander, dar și pe cele hipersonice Zircon. Acestea din urmă pot atinge o țintă la 1.000 km și au o viteză de Mach 9 (11.000 km/oră), foarte greu de interceptat.

Diplomația militară

În Doctrina Militară rusă din anul 2014 este specificată o nouă posibilă amenințare asupra securității naționale – *„lovitura globală împotriva Rusiei”* (Forsström, 2019, p. 740). Rusia este cea mai întinsă țară de pe suprafața Pământului, împarte granițe terestre cu 16 state suverane și două granițe maritime cu SUA și Japonia. Chiar dacă Rusia a reprezentat o mare putere, din secolul XVIII până în prezent, iar acum are cel mai mare arsenal nuclear din lume, tot este nevoită să lege anumite alianțe militare pentru a putea apăra vastul său teritoriu. Mediul de securitate de la începutul secolului XXI tinde spre multipolaritate și se remarcă cu ușurință o stare de militarizare a statelor lumii. Rusia încearcă să-și țină legături cu statele regionale preferate prin exerciții militare comune și prin export de materii prime și armament la un preț avantajos. Câteva din cele mai importante exerciții militare pe care le gestionează Rusia împreună cu statele prietene sunt: *Shchit Soyuzu* (cu Belarus), *Frăția slavă* (Serbia+Belarus), *Vostok* (China+Mongolia), *Apărătorii prieteniei* (cu Egipt), *Kavkaz* (Armenia, Belarus, China, Iran, Pakistan, Myanmar), *Țenter* (China, Pakistan, Kyrgyzstan, India, Kazahstan, Tadjikistan, Uzbekistan). Însă, de când a început războiul din Ucraina, în 2022, se observă o atitudine mai rece a aliaților asiatici și caucazieni ai Rusiei și ralierea acestora din ce în ce mai mult în jurul Chinei. Observăm deja că două state suverane pe care Rusia le consideră în *ruskiy mir* au fost atacate de la începutul secolului XXI (Ucraina și Georgia). Nu o să mai dureze mult până când o să apară tensiuni la toate frontierele lumii ruse, precum cele dintre Armenia-Azerbaidjan și Tadjikistan-Kyrgyzstan, precum manifestațiile pro-democrație din Iran și Kazahstan, iar federația multi-etnică va sucomba, după 300 de ani caracterizați de veșnica dorință de expansiune.

Din moment ce cea mai mare amenințare la adresa Rusiei este NATO, iar cel mai probabil teatru de război va fi, din nou, bătrânul continent european, mi-am propus să analizez evoluția exercițiului militar Zapad („Vest”, în limba rusă) pentru a putea face niște previziuni asumate asupra ipoteticului scenariu al invadării teritoriului NATO prin țările baltice sau Polonia. *„Dintre toate districtele militare, Districtul*

Militar Vestic al Rusiei are cele mai robuste, mai numeroase și mai capabile forțe de luptă. Consolidarea direcției operaționale vestice rămâne prioritatea Moscovei. (Muzyka, p. 4). Militarizarea oblastului se află pe o pantă ascendentă în ultimii 20 ani. Această stare este justificată de reformele armatei ruse din regiune, de echipamentul militar nou transportat în oblast, de disponibilitatea sporită, caracterizată prin staționarea unui număr mare de militari, constanța exercițiilor militare efectuate în oblast, îmbunătățirea sprijinului de luptă și a logisticii.

Zapad 2021 a fost cel mai mare exercițiu militar executat în regiunea vestică a țării de unde, cred rușii, că vine cea mai mare amenințare: Occidentul. La acest exercițiu au participat militari din țări precum Rusia, Belarus, India, Kazahstan, Armenia, Mongolia, Kyrgystan și observatori din China, Vietnam, Sri Lanka, Pakistan, Myanmar, Uzbekistan. Kremlinul încearcă de mai mulți ani să mărească interoperabilitatea armatei beloruse cu cea rusă și, de asemenea, să obișnuiască belorușii cu prezența activă a militarilor ruși pe teritoriul lor. „Exercițiile Zapad 2021 vor sprijini eforturile lui Putin de a stabili o prezență militară rusă continuă în Belarus. Zapad 2021 va pune accentul pe activitățile logistice necesare pentru a stabili liniile de aprovizionare ce pot susține prezența Rusiei în Belarus”. (Barros, 2021, p. 3). Conform analiștilor, Rusia și Belarusia au avut exerciții militare comune aproape lunar începând cu august 2020. „În timpul exercițiului militar Zapad de anul trecut, trupele ruse și beloruse au practicat închiderea coridorului Suwalki atacând din Belarus în direcția Kaliningrad”. (Deni, 2022).

CONCLUZII

Chiar dacă Kaliningradul este cel mai mic subiect federal al Rusiei, acesta poate fi comparat cu o piesă foarte importantă de șah atunci când vine vorba despre meciul pe care-l duc rușii împotriva Occidentului. Regiunea are atât importanță militară, dar poate reprezenta și o foarte mare slăbiciune a Rusiei, deoarece, într-un război total, rezidenții Kaliningradului nu ar avea scăpare. Pentru politica externă a Rusiei, un Kaliningrad înarmat înseamnă dominarea statelor baltice și, poate, chiar a întregii mări. Pe plan intern, Kremlinul vrea să-și demonstreze capacitatea de putere mondială prin protejarea până și a acestei exclave aflate la peste o mie de kilometri de Moscova și încercuită doar de puteri ostile.

BIBLIOGRAFIE:

1. Barros, G. (2021). *Belarus Warning Update: Moscow and Minsk Hold Simultaneous Combat Readiness Exercises in Kaliningrad, Mainland Russia, and Belarus*. Institute for the Study of War, <https://www.jstor.org/stable/resrep28894>, accesat la 4 septembrie 2022.

2. Blank, J.S., Forsström, P. (2019). *The Russian Military in Contemporary Perspective*. Publicată de Strategic Studies Institute (US Army War College), <https://www.jstor.org/stable/resrep20098>, accesat la 21 septembrie 2022.
3. Deni, J.R. (2022). *NATO must prepare to defend its weakest point – the Suwalki Corridor*. NATO Must Prepare to Defend Its Weakest Point – the Suwalki Corridor. Foreign Policy.
4. Marcus, J. (2017). *Russian Zapad military exercise in Belarus raises tension*. Russian Zapad military exercise in Belarus raises tension – BBC News.
5. Menkiszak, M., Strzelecki, J., Żochowski, P., Wilk, A., Domańska, M., Wiśniewska, I. (2016). *Kaliningrad Oblast 2016. The society, economy and army*. Varșovia: Ośrodek Studiów Wschodnich Report.
6. Moses, J.C. (2004). Journal Article: *The Politics of Kaliningrad Oblast: a Borderline of the Russian Federation*. The Russian Review, vol. 63, nr. 1, <https://www.jstor.org/stable/3664694>, accesat la 12 septembrie 2022.
7. Muzyka, K. (2021). Rochan Consulting. *Russian Forces in the Western Military District*. CNA's Occasional Paper series.
8. Sebestov, A., Zotova, M.V. (2013). *Geography and economy of the Kaliningrad region: limitations and prospects of development*. Moscova: Institute of geography of the Russian Academy of Science.
9. Sukhankin, S. (2016). *Kaliningrad: Russia's stagnant enclave*, https://ecfr.eu/article/commentary_kaliningrad_russias_stagnant_enclave_6052/, accesat la 28 august 2022.
10. Vinokurov, E. (2004). *Economic Prospects for Kaliningrad. Between EU Enlargement and Russia's integration into the world economy*. Center for European Policy Studies. CEPS Working Document nr. 201.
11. Vinokurov, E. (2007). *Kaliningrad. Enclaves and Economic Integration*. Special Report. Center for European Policy Studies.
12. Wesrelund, F. (2017). *Russia's Military Strategy and Force Structure in Kaliningrad*. Swedish Defence Research Agency.
13. Wolff, S. (2022). *Kaliningrad: Russia's unsinkable aircraft carrier deep in NATO territory*. Kaliningrad: Russia's 'unsinkable aircraft carrier' deep in NATO territory, theconversation.com, accesat la 12 septembrie 2022.
14. *Kaliningrad Special Defence District (KOR)*. Kaliningrad Special Defence District (KOR), [globalsecurity.org](https://www.globalsecurity.org), accesat la 21 septembrie 2022.
15. *Kaliningrad: Russia's stagnant enclave*. Kaliningrad: Russia's stagnant enclave – European Council on Foreign Relations, ecfr.eu, accesat la 21 septembrie 2022.
16. OEC (2022). *Kaliningrad Region*. Informații preluate din Observatorul complexității economiilor. The Observatory of Economic Complexity, https://oec.world/en/profile/subnational_rus/kaliningrad-region?redirect=true, accesat la 23 septembrie 2022.
17. *Zapad („West”) exercises*, [globalsecurity.org](https://www.globalsecurity.org), accesat la 17 septembrie 2022.
18. http://www.castlesofpoland.com/prusy/krol_po131_en.htm, <https://ro.depositphotos.com/300702724/stock-photo-kaliningrad-russia-august-24-2019.html>, accesat la 15 septembrie 2022.

BĂTĂLIA KIEVULUI – CONSIDERAȚII PRIVIND DESFĂȘURAREA OPERAȚIILOR MILITARE LA NIVEL TACTIC –

Maior instructor superior drd. Claudiu Valer NISTORESCU

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

DOI: 10.55535/GMR.2022.4.07

Operațiile militare desfășurate pe teritoriul Ucrainei în timpul conflictului declanșat de către Federația Rusă la 24 februarie 2022 demonstrează că probabilitatea executării operațiilor de luptă la scară mare pe teritoriul Europei a crescut, precum și faptul că modul de executare al acestora este diferit. În acest context, este evidentă nevoia identificării unor lecții valoroase privind desfășurarea operațiilor în cadrul acestui conflict, lecții care să sprijine transformarea și adaptarea armatelor vestice la cerințele câmpului de luptă modern. Cu certitudine, Bătălia Kievului constituie o sursă de informații importante pentru liderii militari în ceea ce privește executarea operațiilor militare, indiferent de nivelul acestora. De aceea, consider oportună realizarea unei analize privind factorii care au determinat rezultatul acesteia.

Analiza realizată are ca principal obiectiv punerea în evidență a unor lecții privind planificarea și executarea operațiilor la nivel tactic de către cei doi adversari. Ea scoate în relief atât factorii determinanți ce au generat eșecul ofensivei rusești, cât și considerentele care au pus forțele ucrainene într-o poziție de avantaj, asigurându-le succesul în cadrul operației de apărare. Metodologia cercetării a presupus o analiză calitativă a informațiilor disponibile, care să permită evaluarea bătăliei din prisma funcțiilor luptei, în scopul identificării unor posibile deficiențe existente la nivelul armatelor occidentale în ceea ce privește executarea operațiilor de luptă.

Cuvinte-cheie: operații de luptă, mediu urban, noi sisteme de armament, implicații la nivel tactic, câmp de luptă.

INTRODUCERE

Dimineața zilei de 24 februarie 2022 avea să fie marcată de o știre prin care lumea era informată despre invazia terestră a Ucrainei de către Federația Rusă. În ciuda riscurilor și costurilor inerente unei operații militare la scară largă, precum și a expunerii detaliate a cursurilor probabile de acțiune, Federația Rusă a decis să-și atingă scopurile politice prin intermediul așa-numitei *operațiuni militare speciale* (Kagan, Bugayova, Barros, Stepanenko, Clark, 2021, p. 8). Astfel, pentru prima dată după Al Doilea Război Mondial, pe teritoriul Europei sunt executate operații de luptă convenționale, care pun față în față două forțe militare convenționale, extrem de letale, aparent suficient de determinate și capabile să desfășoare operații multi-domeniu.

Având în vedere semnificativele diferențe cantitative existente între forțele rusești și cele ucrainene, precum și estimările privind decalajul calitativ și tehnologic în ceea ce privește sistemele de armament, tehnica de luptă și echipamentele militare, estimările experților și specialiștilor militari occidentali au preconizat o înfrângere rapidă a ucrainenilor. Presupunerea (justificabilă, de altfel) că puterea de luptă copleșitoare a celor aproximativ 105 batalioane tactice de luptă/Battalion Tactical Group/BTG desfășurate la granițele Ucrainei va genera condițiile decisive pentru înfrângerea rapidă a forțelor ucrainene s-a dovedit a fi falsă. Obținerea supremației aeriene în primele zile ale conflictului, o condiție esențială pentru succesul operațiilor componente terestre, de asemenea, nu s-a realizat (Rice, Dan, 2022).

Mai multe analize occidentale referitoare la posibile opțiuni militare ale rușilor în Ucraina au identificat capitala, alături de alte centre urbane majore, ca fiind obiective militare importante, ocuparea rapidă a acestora fiind esențială pentru generearea colapsului la nivel politic și, implicit, înfrângerea voinței de a lupta a forțelor armate, precum și demoralizarea populației locale. O altă evaluare a Institute for the Study of War/ISW, realizată în săptămânile premergătoare declanșării conflictului, indică Kievul ca fiind obiectivul principal pe direcția generală de ofensivă nord, dinspre Belarus (Kagan et al., p. 11). Aceeași publicație evaluează importanța acestui obiectiv atât pentru succesul operațiilor manevriere ale forțelor rusești, cât și pentru ucrainenii ca sursă de putere, în plan fizic și moral.

TEORIE ȘI ARTĂ MILITARĂ

Într-adevăr, operațiile ofensive ale rușilor în faza inițială a conflictului au confirmat estimările privind înaintarea spre Kiev a acestora. Serviciile de informații occidentale, precum și o serie de centre și institute de cercetare în domeniul militar și de securitate au apreciat faptul că, cel mai probabil, capitala ucraineană va cădea în aproximativ 72 de ore (Watling, Reynolds, 2022, p. 1). Președintelui Zelensky i s-a oferit oportunitatea să părăsească țara, dar decizia lui de a rămâne a transformat orașul într-unul dintre centrele de gravitate ale Ucrainei. La 2 martie 2022, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies/RUSI sublinia faptul că „este doar o chestiune de timp până forțele rusești vor ajunge la marginea Kievului și vor realiza încercuirea completă a acestuia” (Davies, Lance, 2022). Totuși, la 22 martie, în actualizarea zilnică privind desfășurarea operațiilor militare, ISW evalua faptul că, cel mai probabil, forțele ruse din zona Kiev au pierdut inițiativa și au trecut la apărare, acest fapt marcând culminarea operației (Kagan, Fredrick, 2022).

Bătălia pentru Kiev, indiferent de durata războiului, poate fi considerată un episod emblematic al acestui conflict armat, un „punct de cotitură” care a transformat *blietzkrieg-ul* rusesc într-un război de uzură. De aceea, apreciem că această bătălie va constitui în viitor un reper privind planificarea și executarea operațiilor de luptă la scară mare, îndeosebi într-un mediu sever restricționat, cum este cel urban.

În acest sens, principalul obiectiv al prezentului demers este de a identifica lecții valoroase pe care această confruntare la nivel tactic, între două forțe relativ egale, le poate oferi în viitor liderilor militari. Modul în care tacticile, tehnicile și procedurile trebuie adaptate noilor cerințe ale câmpului de luptă, precum și implicațiile generate de noile sisteme de armament asupra operațiilor militare constituie obiectivele subsecvente ale analizei realizate. Metodologia cercetării este fundamentată pe analiza calitativă a mai multor documente și studii considerate a fi relevante în domeniul artei militare. Informațiile privind desfășurarea operațiilor provin din evaluările periodice ale instituțiilor internaționale de cercetare în domeniul de securitate, opinii ale unor persoane publice cu statut recunoscut de expert în securitate și științe militare, estimările și analizele realizate de către Alianța Nord-Atlantică și statele membre ale acesteia. Datele referitoare la caracteristicile tehnico-tactice ale sistemelor de armament și echipamentelor întrebuintate în teatrul de operații Kiev provin din informațiile oferite de către companiile dezvoltatoare. Subliniem faptul că, pornind de la informațiile disponibile, acest demers analizează operațiile militare din zona Kiev din perspectivă tactică.

Identificarea aspectelor și factorilor care au influențat planificarea, pregătirea și executarea operațiilor executate de forțele combatante are ca scop reliefaarea unor lecții și, implicit, îmbunătățirea procesului operației.

Trebuie precizat faptul că anumite informații referitoare la desfășurarea operațiilor vor fi distorsionate sau incomplete din rațiuni ce țin de securitatea operațiilor. Totodată, tendința beligeranților de a exagera și/sau diminua efectele sau impactul unor acțiuni în scop propagandistic ori pentru menținerea moralului ridicat al luptătorilor poate fi, de asemenea, un motiv pentru lipsa de acuratețe a unor date. De aceea, subliniem, din nou, raportarea exclusiv la surse bibliografice autentice și credibile.

SCENA BĂTĂLIEI ȘI REPERE PRIVIND PLANIFICAREA ȘI EXECUTAREA OPERAȚIILOR DE LUPTĂ ÎN ZONA DE OPERAȚII KIEV

Kievul, un oraș cu o suprafață de aproximativ 840 de kilometri pătrați și o populație de aproape trei milioane de locuitori, de două ori mai mare decât Bucureștiul, este situat pe malurile de est și de vest ale fluviului Nipru. Acest obstacol natural, care străbate orașul de la nord la sud, îl împarte, practic, în două orașe de mari dimensiuni, capabile să se susțină reciproc. Dispunerea urbei pe malurile unui curs de apă major reprezintă o caracteristică a marilor aglomerări urbane, acest fapt având implicații majore în ceea ce privește planificarea și executarea operațiilor de luptă. Zonele deluroase și împădurite care mărginesc orașul în zona de nord, precum și cursurile de apă care converg către Nipru, lacurile de acumulare și barajele existente cresc dificultatea operațiilor ofensive și avantajează forțele aflate în apărare.

Momentul declanșării atacului a fost atent ales, planificatorii ruși mizând pe o înaintare rapidă și în forță de-a lungul principalelor căi de comunicații, cu posibilitatea de a executa manevre în exteriorul acestora, solul fiind înghețat în acea perioadă a anului. Perspectiva prelungirii operațiilor până în primăvară, în zonele mlăștinoase de la nord de Kiev, cu siguranță, a fost exclusă, în încercarea de a evita capacana *rasputiței* în care au căzut tancurile lui Guderian în toamna anului 1941.

Atacul terestru dinspre nord al Federației Ruse a fost previzibil, forțele principale desfășurate pentru cucerirea Kievului înaintând astfel:

- pe direcția de ofensivă Belarus-Kiev, pe malul vestic al fluviului Nipru, o forță compusă din aproximativ 15.000-20.000 de militari, integrată în cadrul a patru regimente de blindate;

- pe direcția de ofensivă nord-est-Kiev, forțe blindate de valoare a două divizii, prin regiunile Chernihiv și Sumi destinate asaltului capitalei dinspre est (Vershinin, 2022).

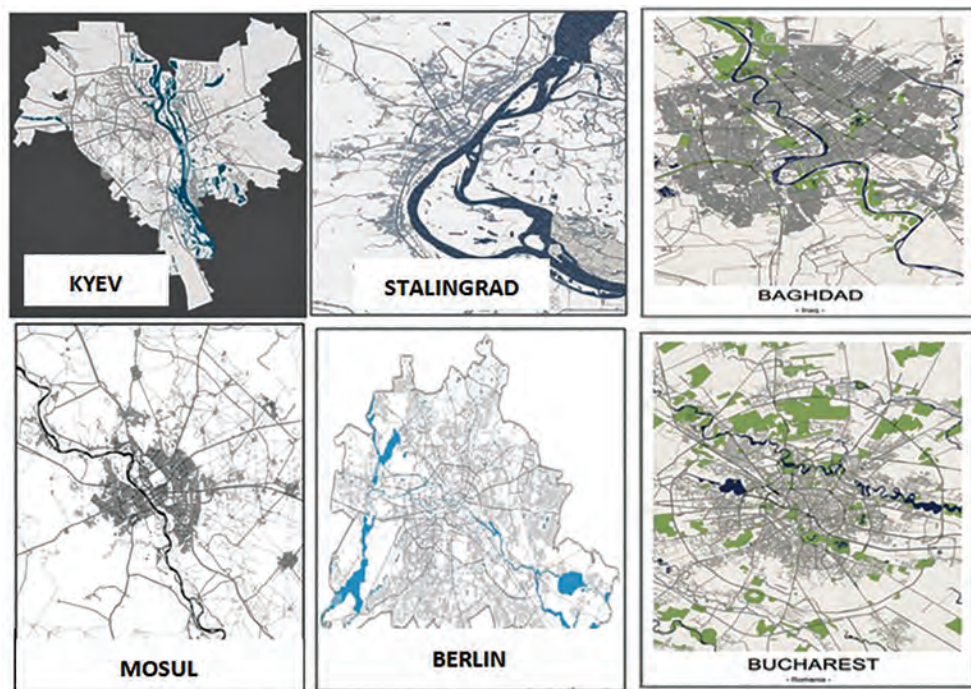

Figura nr. 1: Orașe de dimensiuni mari pe cursuri de apă
(<https://freevectormaps.com/>, accesat la 21 august 2022).

Coordonarea și sincronizarea acestor forțe au reprezentat o provocare pentru ruși, având în vedere dificultatea terenului, insuficiența căilor de comunicații și rezistența în adâncime a armatei ucrainene. Eșecul în realizarea acestor cerințe ale operațiilor manevriere ar fi condus la expunerea flancurilor situate pe cursul de apă, de aceea forțele ruse au acordat o atenție deosebită acestor aspecte, cel puțin în faza inițială a operației.

Este foarte probabil ca artizanii *operației militare speciale* să fi pornit de la o serie de ipoteze de planificare eronate în ceea ce privește capacitatea de luptă a ucrainenilor, determinarea și voința de a lupta a forțelor armate și nivelul de susținere a forțelor rusești de către populația locală. Dar, cu siguranță, planificarea la nivel operativ a operațiilor a avut în vedere îndeplinirea unor obiective, care, din punct de vedere teoretic, trebuiau să asigure premisele obținerii succesului. Evaluând modul de acțiune al forțelor destinate pentru cucerirea capitalei, din perspectiva

artei operative, este evidentă stabilirea de către planificatorii ruși a principalelor condiții decisive ce trebuiau îndeplinite astfel încât respectivele obiective să fie atinse:

- obținerea dominației aeriene în zona de operații Kiev, în special prin neutralizarea apărării antiaeriene ucrainene;
- ocuparea și controlul aeroportului Antonov, situat în orașul Hostomel, la vest de Kiev, în scopul realizării unui cap de pod aerian și dezvoltării ulterioare a ofensivei;
- cucerirea localităților din jurul Kievului și menținerea controlului asupra acestora ca o condiție esențială pentru securizarea liniilor de comunicații și realizarea eficientă a fluxului logistic;
- cucerirea și controlul a două mari noduri de comunicații feroviare situate în orașele Chernihiv și Nizhyn, care să faciliteze fluxul de resurse dinspre est spre Kiev.

Dificultatea cuceririi unui oraș de dimensiunile Kievului este evidentă, având în vedere sensibilitatea operațiilor ofensive în mediul urban. Trebuie subliniat că operațiile în mediul urban generează provocări forțelor aflate în ofensivă, iar orașele de mari dimensiuni, prin complexitatea terenului, capacitatea de a absorbi șocul acțiunilor ofensive și de a eroda treptat puterea de luptă a atacatorului, amplifică magnitudinea acestora. Forțele aflate în apărare sunt avantajate din punct de vedere tactic, mediul urban oferindu-le posibilitatea organizării unei apărări coezive eșalonate în adâncime. Fragmentarea terenului, de regulă, generează scena desfășurării simultane a mai multor ciocniri la nivel tactic și, astfel, realizarea unei superiorități a puterii de luptă la scară mare este dificil de realizat. Caracterul tridimensional al terenului impune o abordare metodică a operațiilor, acestea devenind consumatoare de timp și resurse. Presiunea fizică și psihică a luptătorilor este exacerbată de mediul urban, iar pierderile umane cresc semnificativ atât în rândul forțelor armate, cât și în cel al populației civile. Într-o analiză a Bătăliei pentru Mosul (16 octombrie 2016-17 februarie 2017), sunt evidențiate mai multe aspecte care subliniază dificultatea operațiilor de luptă în orașele de mari dimensiuni. Ele constituie lecții învățate și fac referire la: imposibilitatea izolării complete a orașului de către atacator, creșterea în timp a presiunii asupra forțelor aflate în ofensivă și, pe măsură ce acestea pătrund în adâncimea apărării, pierderea inițiativei de către forțele aflate în ofensivă odată ce sunt intrate în oraș. Evaluarea mai subliniază faptul că mediul urban dens facilitează susținerea operațiilor, iar atingerea obiectivelor depinde în mod direct de susținerea populației (Arnold, Fiore, 2022).

Este dificil de determinat dacă forțele rusești angajate în operațiile de cucerire a Kievului au ținut cont de aceste aspecte în planificarea și pregătirea acțiunilor. Cel mai probabil, bazându-ne pe informațiile de care dispuneau, nu au luat în calcul posibilitatea extinderii în timp a bătăliei. Eșecul în realizarea acelor condiții decisive pentru îndeplinirea obiectivelor stabilite a generat, la nivel tactic, o serie de probleme care au diminuat puterea de luptă a forțelor rusești.

Bătălia pentru Kiev s-a extins în timp și spațiu, iar după câteva săptămâni de la debutul operației, forțele rusești din proximitatea Kievului au fost nevoite să stopeze ofensiva și să consolideze pozițiile și aliniamentele atinse. Atingerea punctului culminant de către forțele rusești a marcat schimbarea formei de luptă. În ofensivă, punctul culminant este atins de către o forță în trei situații distincte:

1. când nu mai dispune de forțe proaspete pentru a fi introduse în luptă și a dezvolta operația ofensivă;
2. sistemul logistic este inefficient, iar aprovizionarea forțelor de la contact nu mai este posibilă;
3. în situația în care puterea de luptă a atacatorului este depășită de cea a forțelor aflate în apărare.

Cel mai probabil, în ciuda faptului că raportul de forțe a fost favorabil rușilor, ajungând până la 10:1 în anumite situații critice ale bătăliei, puterea de luptă a forțelor ucrainene a fost superioară celei a inamicului. Apreciem, de asemenea, că eșecul ofensivei a fost, în mare parte, o consecință directă a insuficienței forțelor proaspete necesare dezvoltării ofensivei, precum și a unui sistem logistic deficitar.

Indiferent de erorile realizate în cadrul procesului de planificare a operației și de modul defectuos în care forțele rusești au executat operațiile, una dintre principalele cauze ale înfrângerii a fost eficiența apărării forțelor ucrainene. În noaptea de 22 spre 23 februarie, pe baza unor informații veridice depre iminența declanșării invaziei, ucrainenii și-au schimbat pozițiile de-a lungul axei Belarus-Kiev, inducându-i, astfel, pe ruși în eroare în ceea ce privește realizarea dispozitivului de luptă (Rice, 2022). Organizarea în adâncime a apărării în puncte cheie și cedarea controlată a terenului a permis atragerea atacatorului în mai multe zone de angajare/killing area în care forțele au fost blocate, fixate și distruse de către ucrainenii prin intermediul unor elemente de manevră mobile, focul precis al artileriei și loviturile sistemelor Bayraktar TB 2. Momente decisive, precum împiedicarea rușilor să obțină controlul aeroportului Hostomel și să realizeze un cap de pod aerian, ambuscada de la Brovary, bătăliile din zona Pădurii Moschun, localitățile Ivankyiv, Bucha și Irpin au creat premisele pentru succesul apărătorilor urbei. De asemenea, întrebuintarea

inteligentă a terenului și infrastructurii a permis obținerea unei poziții de avantaj în spațiu și timp a forțelor ucrainene, care finalmente a condus la respingerea atacatorului și recucerirea teritoriului ocupat. Un exemplu relevant în acest sens este inundarea controlată a zonelor de la nord-est de oraș, precum și creșterea temporară a debitelor unor cursuri de apă, reducându-se astfel în mod drastic capacitatea de manevră a rușilor, precum și eforturile lor de a realiza un flux logistic eficient.

LECȚII IDENTIFICATE PRIVIND PLANIFICAREA ȘI EXECUTAREA LA NIVEL TACTIC A OPERAȚIILOR DE LUPĂ EXECUTATE PE TIMPUL BĂTĂLIEI KIEVULUI

Dorim să precizăm că, în prezent, nu există o încadrare exactă în timp și spațiu a bătăliei. Cele mai multe analize identifică data de 24 februarie ca moment al declanșării acesteia, bătălia încheindu-se la începutul lunii aprilie, odată cu recucerirea teritoriilor din zona Kiev de către forțele ucrainene. Din punct de vedere spațial, momentele decisive ale confruntării sunt localizate în zonele adiacente orașului. Deși forțele atacatoare s-au apropiat la aproximativ 10 km de centrul orașului, acestea nu au reușit să pătrundă și au fost oprite în localitățile limitrofe ale Kievului.

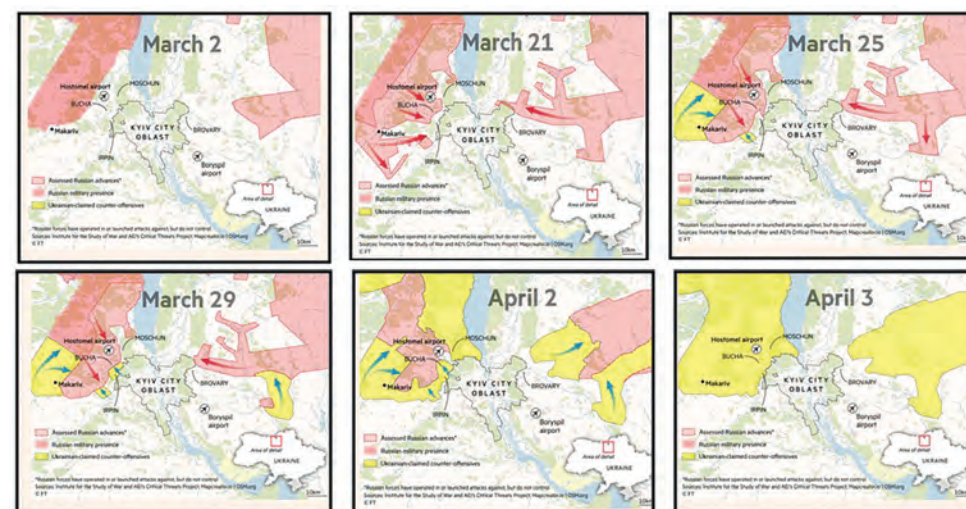

Figura nr. 2: Desfășurarea operațiilor pe direcția de efort Kiev
(<https://www.understandingwar.org>, accesat la 21 septembrie 2022)

Subliniem, încă o dată, că prezentul demers se concentrează asupra unor aspecte relevante privind desfășurarea acțiunilor tactice în zona Kiev. Analiza momentelor cheie care au contribuit la deznodământul bătăliei a permis identificarea unor informații de interes, în acest sens. Lecțiile identificate au fost grupate raportându-ne la funcțiile luptei. De asemenea, am identificat câteva aspecte relevante în ceea ce privește constituirea forței, întrebuințarea unor noi sisteme de armament, gestionarea moralului și voinței de a lupta a militarilor.

Constituirea forței

Coloana vertebrală a grupării de forțe terestre rusești a fost reprezentată de structurile tactice de luptă de nivel batalion. Această unitate tactică reprezintă una dintre soluțiile identificate de către ruși în urma războaielor ruso-georgiene. A fost dezvoltată în urma conflictului din Georgia, din 2008, și are ca scop obținerea unei entități suple și cu suficientă putere de luptă pentru a executa operații manevriere. Această inițiativă s-a dovedit a fi eficientă în cadrul operațiilor din estul Ucrainei în cadrul conflictului din 2014, din Donbas. Cadrul operațional și cerințele operațiilor specifice conflictelor la scară și intensitate mică au facilitat acestor structuri tactice obținerea succesului pe câmpul de luptă. De aceea, dezvoltarea lor a fost continuă, datele oficiale arătând că Federația Rusă deținea 66 de BTG (grupări tactice la nivel de batalion) în 2016 (Grau, Bartles, 2022), 136 în anul 2019 (Aleksii, 2019, p. 25) și aproximativ 168 în 2021 (Grau, Bartles).

BTG-urile sunt, de regulă, constituite având ca element central organica unui batalion de infanterie mecanizată/motorizată. Ele sunt întărite atât cu elemente de manevră, cât și cu elemente de sprijin de luptă și sprijin logistic: 1-2 companii de tancuri, 1 baterie de artilerie autopropulsată și/sau 1 baterie de aruncătoare multiple de rachete reactive/MLRS, 1 baterie antitanc, 1 baterie de artilerie antiaeriană, 1 companie geniu luptă, 1 companie de cercetare prin luptă, capabilități de război electronic/EW, capabilități de sisteme aeriene fără pilot/UAS și elemente de sprijin logistic suplimentare (Crane, Oliker, Nichiporuk, 2019, p. 32). Totuși, această structură, aparent robustă și letală, s-a dovedit a fi greu de integrat în cadrul unor operații terestre majore. În consecință, BTG-urile rusești s-au dovedit a fi ineficiente în faza inițială a conflictului ruso-ucrainean. Prin constituirea lor, a fost diminuată capacitatea de luptă a marilor unități generatoare, precum și abilitatea acestora de a integra și coordona eficient acțiunile BTG-urilor.

Din mai multe motive, unele politice, iar altele fundamentate de rațiuni tactice, forțele ucrainene nu au fost dispuse în poziții în noaptea de 23 spre 24 februarie.

Orașul, aparent, nu a fost pregătit pentru apărare. Totuși, planul pentru apărarea capitalei a prevăzut măsuri pentru constituirea rapidă a unei forțe versatile care să aibă șanse de succes. Unități regulate cu un nivel de instruire ridicat, unități de apărare teritorială completate cu personal mobilizat au intrat rapid în dispozitivul de apărare, blocând puncte cheie în jurul orașului. Creșterea rapidă a capacității de luptă prin mobilizarea populației locale și constituirea unităților de apărare teritoriale au impus comandanților ucraineni să detașeze structuri sau personal profesionist din cadrul unităților regulate care să asigure un nivel minim de instruire a noilor recruți. Aceste inițiative au asigurat premisele ca aceștia să utilizeze eficient sisteme de armament simple: puști de asalt, mortiere, sisteme de rachete antitanc dirijate, sisteme de apărare antiaeriană de tip MANPAD (Reynolds, Watling, 2022, p. 17). Mai mult de atât, sistemul de apărare ucrainean în zona Kiev a fost galvanizat prin întrebuințarea unor structuri tactice mobile și de mici dimensiuni, care au acționat în puncte cheie, în scopul executării de atacuri asupra coloanelor de blindate și unităților logistice ale rușilor sau coordonării loviturilor forțelor proprii.

Comandă și control

Ineficiența sistemului de comandă și control/C2 al forțelor rusești, în cadrul operațiilor pentru cucerirea Kievului, reprezintă o certitudine, acest fapt contribuind semnificativ la insuccesul lor. Pentru realizarea unei analize pertinente asupra modului de integrare a C2 la nivelul operațiilor, ne-am propus să răspundem la următoarea întrebare: „Care au fost factorii determinanți ai eșecului în exercitarea eficientă a C2?”.

Fără îndoială, cauzele sunt multe și nu avem pretenția de a oferi un răspuns exhaustiv. Totuși, am identificat mai multe aspecte relevante în acest sens. Posibilitatea scăzută în ceea ce privește planificarea și executarea operațiilor de luptă la scară largă, cu unități de nivel brigadă și divizie, este un prim aspect asupra căruia dorim să ne oprim. Deficiențele procesului de planificare la nivel tactic își au originea în filozofia de comandă a rușilor. Comanda detaliată nu oferă subordonaților libertatea și posibilitatea de a-și exprima creativitatea în urmărirea obiectivelor propuse. De regulă, „soluția” vine de eșalonul superior și răspunsul la întrebarea „în ce scop?” își pierde sensul. Comandanților din teren, de multe ori, le este sugerat în mod ferm răspunsul la întrebarea „cum?” să își îndeplinească misiunea.

Într-o amplă lucrare care analizează modul în care forțele armatei ruse luptă, Lester W. Grau și Charles K. Bartles identifică un alt factor determinant al modului în care rușii abordează planificarea operațiilor la nivel tactic. Analizând categoriile de personal din cadrul forțelor armate, ei ajung la următoarea concluzie: forțele

terestre ale Federației Ruse nu dispun de un număr suficient de ofițeri de stat major la nivel tactic, iar subofițerii nu sunt integrați corespunzător pe linie de comandă la nivelul structurilor mici (pluton, companie), acest din urmă lucru generând o suprasolicitare a ofițerilor (Grau, Bartles, 2016, p. 9).

Această problemă a fost parțial rezolvată la nivelul BTG-urilor prin detașarea de ofițeri din cadrul statelor majore ale eșaloanelor superioare. Acest lucru a funcționat în cadrul operațiilor la scară mică din estul Ucrainei, dar a adâncit și mai mult probleme existente la nivelul structurilor generatoare – brigadă și divizie. Abilitatea acestora de a planifica și conduce operații de luptă la scară largă a fost profund afectată. Bătălia pentru Kiev demonstrează existența unor profunde disfuncționalități în ceea ce privește abilitatea rușilor de a coordona și conduce eficient acțiuni ofensive la nivel brigadă și divizie. Grupurile de luptă de nivel batalion au acționat independent, fără un sprijin coerent și susținut al eșalonului superior. Angajarea succesivă a acestora în mici ciocniri în suburbiile Kievului a condus la degradarea treptată a puterii de luptă a acestora (ISW, 2022).

Disfuncționalitățile în coordonarea operațiilor la nivel divizie au determinat implicarea directă a comandanților de rang înalt (corp de armată, armată) în conducerea operațiilor structurilor subordonate, ceea ce a presupus deplasarea lor mai aproape de linia frontului. Acest fapt a oferit ucrainenilor șansa de a elimina mai mulți generali ruși, fie prin lovituri precise de artilerie asupra punctelor de comandă, fie prin acțiuni ale lunetiștilor.

Sistemul de comunicații al forțelor rusești dispuse pe axa Belarus-Kiev a fost ineficient. Informații credibile indică utilizarea la scară mare a mijloacelor radio pe unde scurte (ușor de interceptat) și a telefoanelor mobile. De asemenea, forțele angajate în ofensivă nu au dispus de sisteme de poziționare și navigație de tip GPS, orientarea și deplasarea realizându-se cu ajutorul unor hărți neactualizate. Acțiunile de război electronic/EW ale rușilor au avut succes în prima săptămână, dar, ulterior, datorită extinderii liniilor de comunicații, eficiența acestor operații a scăzut treptat. Deoarece securizarea liniilor de comunicații nu a fost realizată, dislocarea unor sisteme de apărare antiaeriană și de EW performante a fost afectată, existând un risc crescut ca acestea să fie distruse sau chiar capturate de către elemente ale forțelor speciale ucrainene. Acest fapt a permis ucrainenilor să-și coordoneze mult mai eficient acțiunile proprii, dar și să intercepteze convorbirile inamicului (Cranny-Evans, Withington, 2022).

Pe de altă parte, sistemul C2 al Armatei Ucrainei s-a dovedit a fi mult mai eficient și flexibil. Concepția operațiilor a urmărit evitarea șabloanelor în ceea ce

privește comanda și controlul forțelor, inclusiv dispunerea în teren a punctelor de comandă. De exemplu, în primele zile ale invaziei, mass-media informa despre mai multe lovituri ale rușilor asupra unor centre instituționale (școli, cămine culturale etc.) în localitățile din jurul Kievului. Aceste atacuri au vizat, cel mai probabil, lovirea punctelor de comandă ale forțelor ucrainene, a centrelor de recrutare sau a depozitelor eșaloanelor tactice, doctrina ambelor armate prevăzând constituirea lor în astfel de locații. Doar că ucrainenii, dând dovadă de ingeniozitate, au luat în calcul ceea ce numim *a second best option* în ceea ce privește poziționarea elementelor de dispozitiv sensibile. O filozofie de comandă centrată pe comanda misiunii, exercitată într-o manieră asemănătoare cu a armatelor vestice, le-a permis ucrainenilor să-și mențină intact și funcțional sistemul C2, în ciuda încercărilor rușilor de a-l neutraliza prin acțiuni ale EW sau lovituri de mare precizie. În acest sens, apreciem că libertatea de acțiune și inițiativa disciplinată a comandanților eșaloanelor tactice au permis supraviețuirea forțelor ucrainene în primele zile ale invaziei.

Informații

În ciuda eforturilor constante ale ofițerilor de informații ruși infiltrați de a aduce informații pertinente despre factorii ce pot influența desfășurarea operațiilor militare, structurile terestre angajate pe direcția de efort Belarus-Kiev nu au dispus de acestea. Astfel, la nivel tactic, realizarea pregătirii informative a câmpului de luptă s-a realizat fără a dispune de elementele necesare identificării cursurilor de acțiune probabile ale inamicului și nici de suficient timp pentru analiza factorilor ce țin de capacitățile acestuia, teren, vreme sau populație locală. Planificarea și pregătirea operației de desant aerian pentru ocuparea aeroportului Hostomel s-au realizat cu doar 72 de ore înainte de momentul declanșării ei, iar batalioanele de blindate au avut aproximativ 24 de ore pentru a realiza concepția operației (Watling, Reynolds, 2022, p. 3).

Forțele ucrainene au reușit să obțină o superioritate relativă în plan informațional printr-o analiză prealabilă și minuțioasă a terenului, determinând opțiunile inamicului. Recunoașterea detaliată a terenului și identificarea punctelor cheie ale acestuia – căi de apropiere, zone favorabile organizării ambuscadelor, rute de infiltrare, zone inundabile – au permis organizarea unei apărări coezive, pe alinamente intermediare a absorbi energia și șocul acțiunilor ofensive ale rușilor. Plasarea de senzori în punctele cheie ale terenului a permis confirmarea sau negarea cursurilor de acțiune ale inamicului și, în același timp, a facilitat localizarea precisă a acestuia în vederea lovirii lui. Un factor esențial în activitatea

de culegere a informațiilor l-a reprezentat populația locală. Civili au raportat constant poziționarea și activitățile forțelor rusești, iar serviciile de informații ucrainene, în urma probării informațiilor, au informat forțele regulate. Interceptarea convorbirilor militarilor ruși, multe dintre ele realizate prin intermediul telefoniei mobile sau al stațiilor radio comerciale, a permis devansarea inamicului în plan informațional și decizional, totodată.

Manevră și sprijin prin foc

Deși doctrinar, manevra și sprijinul prin foc sunt descrise ca funcții separate, ele intercondiționându-se. Combinarea manevrei și sprijinului prin foc, împreună cu activitățile informaționale și CIMIC, generează *acțiunea întrunită* în mediul terestru, prin care se asigură lovirea decisivă și afectarea capacității de luptă a inamicului, a voinței de luptă a acestuia, dar și a înțelegerii asupra situației. Acest tip de acțiune este direcționată prin intermediul informațiilor, comenzii și controlului și susținută de funcțiile de protecție a forței și sprijin logistic (AJP 3-2, 2022, p. 44). Având în vedere aceste repere teoretice, am optat pentru o analiză integrată a modului în care manevra și sprijinul prin foc au fost integrate la nivelul operațiilor de către cei doi adversari.

Abilitatea forțelor rusești de a executa operații manevriere în mod eficient a fost profund afectată de lipsa timpului necesar planificării și pregătirii unei operații militare de asemenea anvergură. Forțele de desant aerian destinate ocupării aeroportului Antonov au avut la dispoziție aproximativ 72 de ore pentru realizarea planului operației, iar forțele destinate asaltului terestru au dispus chiar de mai puțin timp.

Subliniem faptul că lipsa informațiilor viabile privind capacitatea de rezistență a ucrainenilor a afectat atât capacitatea de manevră, cât și modul în care capacitățile de sprijin prin foc ale rușilor au fost alocate. Acest fapt a generat eșecul acțiunii desantului aerian a VDV¹. Exploatarea surprinderii și șocul unei astfel de acțiuni tactice, o forță de nivel companie întărită, sprijinită de elicoptere de atac, a fost desantată în dimineața zilei de 24 februarie și a capturat aeroportul Antonov. În câteva ore, elemente ale Brigăzii 4 Reacție Rapidă a forțelor armate ale Ucrainei au contraatacat, eliberând aeroportul până la sfârșitul zilei, iar parașutiștii ruși au fost nevoiți să se retragă în zonele împădurite din împrejurimi. Ulterior, prin intervenția unităților terestre, aeroportul a fost recucerit, dar a devenit inutilizabil, dezvoltarea unui cap de pod aerian fiind imposibilă. Efectul surprizei și inițiativa

¹ Vozdushno-desantnye voyska Rossii/Forțele Aeropurtate Ruse (n.a.).

au fost pierdute, cucerirea rapidă a capitalei devenind un obiectiv mult mai greu de îndeplinit (Kofsky, 2022).

Analizând acest episod din cadrul bătăliei, am ajuns la concluzia că lipsa armamentului greu, apărarea antiaeriană neadecvată, inconsistența sprijinului aerian apropiat au făcut imposibilă menținerea aeroportului de către ruși. De asemenea, întârzierea realizării joncțiunii cu unitățile terestre a contribuit la eșecul misiunii elementului de desant. În concluzie, deși operațiile de desant aerian pot aduce un avantaj tactic important, ele trebuie atent planificate și sincronizate cu acțiunile forțelor care contribuie la îndeplinirea obiectivului stabilit. În caz contrar, riscul eșecului și al pierderii structurii de desant este semnificativ de ridicat.

Nici acțiunile unităților terestre nu s-au desfășurat conform planului. Deși au avansat rapid de-a lungul axei Belarus-Kiev, în mare parte exploatând faptul că ucrainenii nu și-au concentrat forțe la granița de stat, BTG-urile rusești și-au diminuat treptat puterea de luptă. Acestea au fost expuse constant la ambuscade și raiduri executate de forțele terestre ucrainene, dar și la loviturile artileriei și ale UAS. Nu au dispus de forțe de sprijin de luptă suficiente, în special artilerie cu rază lungă de acțiune și sisteme de apărare antiaeriană cu rază medie de acțiune. De asemenea, au întâmpinat și o serie de probleme logistice în ceea ce privește aprovizionarea cu carburanți, muniții, dar și hrană (Massicot 2022). Batalioanele care au reușit să pătrundă adânc în dispozitivul de apărare al forțelor ucrainene, ajungând până în suburbiile Kievului, au fost izolate și nu li s-a asigurat un sprijin de luptă și logistic corespunzător (Jones, 2022)

Proiectarea de către ucraineni a unui sistem de apărare stratificat și eșalonat în adâncime a diminuat drastic capacitatea de manevră a grupării de forțe terestre rusești. Organizarea apărării în punctele cheie ale terenului de-a lungul principalelor căi de acces în oraș a permis acestora să fracționeze și să întârzie înaintarea BTG-urilor rusești. Executarea de ambuscade de-a lungul comunicațiilor a permis blocarea și fixarea structurilor blindate aflate în ofensivă. Lovirea de la distanță a coloanelor blindate cu sistemele antitanc FGM-148 Javelin a oprit înaintarea acestora, imobilizându-le în urma distrugerii elementelor înaintate și a celor destinate siguranței de spate. În zonele urbane, rachetele antitanc dirijate Next Generation Light Antitank Weapon/NLAW au facilitat angajarea blindatelor de la distanță mică de către echipe mobile. Acest lucru a creat premisele lovirii elementelor de dispozitiv prin focul masat și precis al artileriei, coordonatele fiind furnizate de către elementele de la sol sau prin intermediul UAS (aeronave fără pilot la bord).

Eșecul în a capătura capitala în câteva zile prin acțiunea combinată a forțelor de desant aerian și a batalioanelor tactice de luptă a determinat trecerea spre o abordare metodică de cucerire a orașului de către ruși. S-a încercat izolarea acestuia și blocarea căilor principale de comunicații. Având în vedere dimensiunile orașului și numărul mare al rutelor terestre secundare care converg spre acesta, sigilarea orașului a fost imposibilă, raportându-ne la cantitatea de forțe de manevră de care rușii dispuneau.

Mai mult de atât, în încercarea de obține un număr cât mai mare de unități tactice blindate, comandanții ruși nu au asigurat elemente suficiente de infanterie în cadrul batalioanelor tactice de luptă (Spencer, 2022). Luând în considerare acest aspect, apreciem că insuficiența infanteriei (medie și ușoară) s-a dovedit a fi fatală în luptele din mediul urban. Astfel, avansarea în coloană a blindatelor rusești, fără dislocarea unor forțe care să asigure *screening-ul* zonei, a permis ambuscarea acestora în punctele obligate de trecere. Cel mai elocvent exemplu în acest sens este distrugerea unei coloane de blindate rusești în zona localității Brovary, la est de capitală. Folosind tactici de tipul *hit and run*, detașamente mobile și de mici dimensiuni ale ucrainenilor au hărțuit permanent forțele rusești. Carențele în ceea ce privește infanteria au generat imposibilitatea securizării liniilor de comunicații, menținerii și controlului adecvat al punctelor cheie din teren, realizării protecției tancurilor și a elementelor de infanterie grea în zonele restricționate. Mai mult de atât, binomul infanterie-tancuri, atât de necesar în zonele restricționate, în special în mediul urban, nu a funcționat eficient în operațiile ofensive pentru cucerirea Kievului.

O altă acțiune a ucrainenilor care a restricționat posibilitățile de manevră ale rușilor, oferind totodată posibilitatea lovirii acestora cu ajutorul sistemelor de artilerie și a UAS Bayraktar TB2, a fost distrugerea podurilor peste afluenții Niprului. Aceste acțiuni de distrugere a lucrărilor de artă au fost conjugate cu creșterea controlată a debitelor respectivelor râuri, trecerea lor fiind practic imposibilă. Acest lucru a dat naștere unor ambuteiaje și aglomerări de forțe care au fost lovite de artileria ucraineană, aceasta provocând pierderi însemnate. Mijloacele de trecere au lipsit aproape complet rușilor, planul de operație neanticipând forțarea sau trecerea unor cursuri de apă. Mai mult de atât, inundarea premeditată și controlată a unor zone joase a transformat terenul adiacent comunicațiilor într-o mlaștină în care deplasarea blindatelor a devenit imposibilă. Premisele exploatării avantajului unui sol înghețat au fost anulate în acest mod (Spencer, Collins, 2022). Unele treceri peste cursurile de apă au fost intenționat lăsate intacte, iar forțele rusești,

în lipsă de opțiuni, le-au folosit, ulterior căzând în ambuscade. De notorietate este distrugerea unei coloane de aproximativ 100 de vehicule în zona localităților Bucha și Irpin (Bowen, 2022).

Analizând factorii care au influențat manevra și sprijinul prin foc în cadrul operațiilor de luptă din zona Kiev, identificăm nevoia și importanța cooperării interinstituționale în cadrul apărării naționale. Manipularea în avantajul propriu a lucrărilor de artă nu se poate realiza fără expertiza specialiștilor în domeniu și executarea manevrei și a sprijinului prin foc în mediul urban implică o serie de cunoștințe solide în ceea ce privește infrastructura urbană, în special a obiectivelor sensibile.

Protecția forței

Una dintre cele mai mari provocări ale ucrainenilor în bătălia Kievului a fost asigurarea protecției în spațiul electro-magnetic. Cunoscând capacitățile rușilor în ceea ce privește războiul electronic/EW, planificatorii militari ucraineni au anticipat posibilitatea dominării acestui spațiu de către inamic. Un specialist în EW al ucrainenilor afirma: „Am crezut că acțiunile noastre în spectrul electro-magnetic vor fi complet interzise” (Watling, Reynolds, 2022, p. 2). Într-adevăr, în primele zile ale conflictului, efectele atacurilor în acest mediu au redus semnificativ capacitatea de apărare a ucrainenilor, creând condițiile infiltrării desantului aerian și înaintării rapide a unităților terestre. Totuși, pe măsura pătrunderii forțelor rusești în teritoriul ucrainean, efectele EW nu au mai fost atât de eficiente. Nesecurizarea liniilor de comunicații nu a permis dislocarea spre zona de contact a acestor capacități, existând un risc real de a fi distruse sau capturate.

În ciuda lovirii unui număr mare de radare și sisteme antiaeriene în primele zile ale ofensivei, apărarea antiaeriană a ucrainenilor nu a putut fi total neutralizată. Soldații ucraineni au folosit cu succes sisteme de tip MANPAD pentru lovirea elicopterelor de atac ale rușilor, destinate excutării misiunilor de Close Air Support/CAS și Close Combat Attack/CCA. Protecția capacităților aeriene destinate excutării misiunilor de desant aerian sau a aprovizionării forțelor nu a fost realizată corespunzător, rușii renunțând, în scurt timp, la acestea din cauza pierderilor foarte mari, cauzate, în special, de sistemele de rachete antiaeriene portabile. Pe de altă parte, BTG-urile rusești nu au dispus de un sistem de apărare antiaeriană adecvat, coloanele de blindate fiind expuse frecvent atacurilor cu UAS.

Un alt aspect pe care dorim să îl aducem în atenție este protecția balistică. Eficiența tunurilor de 30 mm și a mitralierelor de calibru mare de pe blindatele rusești a fost semnalată în mai multe cazuri de către militarii ucraineni.

Rapoartele acestora au arătat că aceste sisteme de armament au fost extrem de letale în lupta apropiată. Folosirea lor a adus următoarele avantaje: utilizarea unui număr redus de personal debarcat și putere mare de penetrare a blindatelor ușoare, clădirilor și adăposturilor. În acest sens, ca și lecție identificată, considerăm următoarele aspecte ca fiind esențiale: blocarea și angajarea acestor capacități înainte ca ele să intre în raza de acțiune eficientă a armamentului de care dispun și realizarea (în special în mediul urban) a unor acoperiri/adăposturi din materiale care să neutralizeze efectul respectivelor proiectile.

Efectele loviturilor de artilerie pot fi amplificate în mediul urban, iar datorită unui mediu electromagnetic congestionat, acuratețea munițiilor inteligente poate fi afectată. În condițiile în care evacuarea totală a populației civile dintr-un oraș de dimensiunile Kievului este puțin probabilă, comandanții militari, dar și autoritățile locale, trebuie să aibă în vedere asigurarea de adăposturi pentru aceasta. În situația în care populația se adăpostește în locuințele proprii, baricadarea ferestrelor cu saci de nisip poate fi de folos. Sticla spartă a ferestrelor rezultată în urma exploziilor poate provoca răni grave civililor, dar și militarilor. Numărul mare de victime civile generează supraîncărcarea sistemului medical civil și militar, dar și obstrucționarea operațiilor militare.

Modul în care deplasarea elementelor de manevră ale BTG-urilor rusești a fost executată nu a respectat, în majoritatea cazurilor, principii ce țin de protecția forței și asigurarea acțiunilor de luptă. Insuficiența forțelor destinate realizării cercetării, recunoașterii și supravegherii principalelor rute de acces a generat oportunități ucrainenilor pentru lovirea prin surprindere a coloanelor blindate. Siguranța staționării elementelor de manevră și a celor de sprijin logistic a fost necorespunzătoare din cauza insuficienței forțelor care să execute misiuni de pază. Nesecretizarea comunicațiilor a adâncit și mai mult această problemă, mai multe informații despre locația, compunerea și intențiile forțelor fiind compromise. De aceea, subliniem, din nou, importanța asigurării unor forțe suficiente destinate asigurării acțiunilor de luptă, atât la contact, cât și în zona de spate.

Sprijin logistic

Logistica forțelor terestre rusești se bazează în mod semnificativ pe întrebuintarea căilor de comunicații feroviare, având în vedere echipamentele grele de care acestea dispun. Analizele occidentale arată că unitățile tactice dispun de un număr insuficient de camioane de transport, autoutilitare sau autospeciale, iar starea tehnică precară a celor existente, precum și greutatea în realizarea mentenanței și aprovizionării cu componente adâncesc și mai mult deficiențele existente.

Având în vedere aceste considerente, este explicabil modul defectuos în care susținerea logistică a ofensivei a fost realizată.

Rețeaua de căi ferate la est și vest de Nipru este deficitară, ceea ce a limitat posibilitățile de aprovizionare pe această cale a unităților de manevră. Aprovizionarea dinspre est a depins de cucerirea și controlul nodurilor feroviare din orașele Chernihiv și Nizhyn, obiective care nu au fost îndeplinite. Toate aceste aspecte au fost atent analizate de către ucrainenii și una dintre primele acțiuni întreprinse a fost obstrucționarea legăturilor feroviare cu Rusia și Belarus, prin distrugerea unor noduri sau poduri feroviare (Gibson, 2022).

Eventualul cap de pod aerian de la Hostomel ar fi permis, pe lângă introducerea în luptă de noi forțe, și susținerea logistică a operațiilor acestora. Rețeaua de drumuri existente la nord de Kiev este precară și nu permite realizarea unor axe de aprovizionare paralele, cu drumuri de rocadă sau de varientare a punctelor obligatorii de trecere. Afluenții de vest ai Niprului canalizează deplasarea forțelor, obligându-le să folosească podurile peste cursurile de apă. Distrugerea acestor puncte cheie de către forțele aflate în apărare a blocat și încetinit nu numai manevra, ci și forțele de sprijin logistic ale rușilor. Convoaiele logistice, apărute antiaerian în mod necorespunzător, au fost adeseori atacate de către subunități mobile ale ucrainenilor, acestea blocându-le și provocându-le pierderi mari. Ca o consecință, elementele lovite ale acestor structuri logistice au blocat, la rândul lor, alte structuri luptătoare sau de sprijin luptă, introducerea lor în luptă fiind imposibilă (SCM Globe, *Russian Logistics for the Invasion of Ukraine*, 2022). Totodată, forțele de la contact, îndeosebi structurile de artilerie au fost private de muniția necesară, capacitatea lor de luptă fiind considerabil redusă. Imaginea tancurilor abandonate pe câmpul de luptă din cauza lipsei de carburant sau sistemele de artilerie autopropulsate care erau retrase în spate pentru a se reaproviziona cu muniție sunt dovezi clare ale ineficienței sistemului de aprovizionare (Stott, 2022).

Un ultim aspect pe care dorim să-l subliniem este incapacitatea rușilor de a neutraliza și distruge sistemul logistic al ucrainenilor. Deși departe de a fi perfectă, logistica acestora a funcționat totuși în sprijinul operațiilor de apărare, asigurând supraviețuirea forțelor în momentele critice ale bătăliei. Invadatorul nu a avut capacitățile necesare pentru a identifica depozitele și nici nu a putut bloca căile de comunicații terestre pentru a întrerupe fluxul de aprovizionare. Cel mai probabil, ucrainenii și-au pregătit din timp depozite și *cache-uri*, care să le asigure o aprovizionare rapidă în zonele principale de operații. Mediul urban, configurația

terenului în zonele adiacente orașului le-au permis ucrainenilor să-și proiecteze un sistem logistic descentralizat și flexibil.

Integrarea și întrebuințarea unor noi sisteme de armament

Bătălia Kievului reprezintă scena pentru testarea și confirmarea utilității în luptă a unor noi sisteme de armament. Efectele generate de sistemele de rachete antiblindate portabile occidentale (Javelin și NLAW) sunt de notorietate. Versatilitatea acestor arme este dată atât de capacitățile ingenioase de a lovi țintele, cât și de facilitatea în dislocarea și utilizarea sistemului. Modul de angajare *top-attack* sau *flying-top-attack* a permis lovirea blindatelor rusești în zona superioară, unde vulnerabilitatea lor este crescută. Funcția *fire-and-forget* a acestor sisteme de armament moderne creează posibilitatea evitării contramăsurilor luate de către inamic, în timp ce funcția *mid-flight abort-mission* facilitează corectarea traiectului de zbor al rachetei sau anularea misiunii și alegerea unei alte ținte (<https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/javelin.html>). Activarea rachetei la sistemul de proveniență britanică NLAW la mai puțin de 20 de metri a permis folosirea acestuia cu succes în mediul urban aglomerat (<https://www.saab.com/products/nlaw>).

Răspunsul militarilor ruși a venit rapid pentru a contracara aceste reale amenințări la adresa propriilor capacități blindate. În speranța reducerii efectelor distrugătoare ale rachetelor antitanc, aceștia au improvizat și montat „cuști” metalice în zona turelei blindatului. Această inovație s-a dovedit a fi ineficientă împotriva rachetelor echipate cu focos dual în tandem, care permite neutralizarea sistemelor de protecție adiționale, inclusiv a respectivelor improvizații (Parker, Horton, Neff, 2022).

O altă capacitate de lovire care trebuie menționată este UAS-ul de proveniență turcească, Bayraktar TB2. Acest sistem și-a câștigat renumele privind eficiența în operațiile de luptă convenționale în cadrul conflictului din Nagorno-Karabach, din anul 2020. Armata azeră, folosind aceste capacități, a reușit să distrugă sistemul de apărare antiaeriană al armenilor, ulterior decimându-le capacitățile blindate (Hecht, 2022). În faza inițială a conflictului din Ucraina, forțele armate ale acesteia au folosit ingenios aceste sisteme în scopul lovirii unor ținte sensibile: puncte de comandă, structuri de artilerie și sisteme de apărare antiaeriană, coloane de blindate sau elemente de sprijin logistic. În bătălia Kievului, aceste capacități moderne s-au dovedit a fi extrem de letale din cauza posibilității de infiltrare a acestora, în condițiile existenței unor linii de comunicații nesecurizate. Întrebuințarea munițiilor cu precizie ridicată ca vectori de lovire a crescut letalitatea și eficiența acestor sisteme.

Munițiile de tip *loitering*, cunoscute și sub denumirea de „*drone kamikaze*”, sunt alte sisteme noi de armament folosite în prezentul conflict din Ucraina. Acești vectori de lovire sunt încadrați într-o categorie aparte, unică și care combină caracteristicile atât ale dronelor, cât și ale munițiilor convenționale. Ele, în funcție de raza de acțiune, dar și de tipul de proiectil, pot produce efecte la nivel tactic, operativ sau strategic. Abilitatea lor de a „*rătăci*” deasupra câmpului de luptă pentru o anumită perioadă de timp, în căutarea țintei, le conferă unicitate (Deveraux, 2022). Aceste capacități au fost utilizate cu precădere de către personalul forțelor pentru operații speciale ucrainene, în scopul angajării unor elemente de dispozitiv vulnerabile: puncte de comandă și instalații/sisteme de comunicații izolate, posturi de observare și de pază, vehicule izolate aflate în staționare, personal debarcat, elemente de cercetare/patrulare. Cu siguranță, aceste sisteme inovatoare au și vor avea un impact asupra operațiilor militare, în funcție de situația existentă și cantitatea disponibilă. Suntem de părere că acest tip de muniții pot deveni o capacitate extrem de utilă în viitor, în special în mediile restricționate, cum sunt mediul urban sau mediul montan. De aceea, considerăm că efectele produse de aceste sisteme în cadrul operațiilor din Ucraina trebuie atent studiate, iar armatele occidentale trebuie să ia în considerare atât oportunitatea înzestrării cu astfel de sisteme, cât și dezvoltarea modalităților de contracarare a acestora.

Utilitatea acestor sisteme de armament pe câmpul de luptă modern este pusă în evidență prin faptul că ambii combatanți au căutat să le întrebuințeze ingenios pentru a obține un avantaj. Dispunând de o relativă paritate tehnologică, variantele rusești au fost folosite de către forțele angajate în ofensivă. Frecvența întrebuințării lor a crescut pe măsură ce conflictul s-a extins în timp, acest lucru demonstrând atât necesitatea integrării lor la nivelul operațiilor, cât și capacitatea de adaptare a forțelor rusești.

Moralul și voința de a lupta

De multe ori, teoreticienii și experții în domeniul militar au tendința de a face predicții în ceea ce privește deznodământul unei bătălii. Ei iau în considerare aspecte ce țin de cantitatea și calitatea capacităților militare, tehnologiile disponibile, capacitatea de susținere în timp, calitatea doctrinei militare. Componentele fizică și conceptuală, generatoare ale puterii de luptă, sunt relativ ușor de cuantificat și, fără îndoială, contribuie semnificativ la prevalarea pe câmpul de luptă. Dar, tot la fel de important este și aportul componentei morale. Motivația și determinarea militarilor, calitatea leadership-ului sunt factori care pot deveni decisivi, în ciuda discrepanțelor existente la nivelul celorlalte componente ale capacității de luptă.

În încercarea de a păstra secretul operației, pe timpul planificării și pregătirii acesteia, comandanții ruși nu au diseminat suficiente informații cu privire la obiectivele operației, concepția acestora și posibilitatea extinderii lor în timp și în spațiu. Nu au înțeles că, în condițiile câmpului de luptă modern, comanda misiunii reprezintă într-adevăr un *force multiplier*, iar înfruntarea unui inamic adaptabil și extrem de motivat necesită inițiativă și libertate de acțiune. În aceste condiții, considerăm că un *framework* fundamentat pe trinomul *aliniment de atac-direcție de ofensivă-obiectiv de cucerit* nu mai este adecvat.

Mai mult de atât, sistemul de comunicații disfuncțional, lipsa stațiilor de radio performante și a sistemelor GPS au generat confuzie la nivelul subunităților rusești, ceea ce a contribuit la degradarea treptată a moralului militarilor. Totodată, aprovizionarea greoaie a generat presiune asupra operațiilor terestre, iar lipsurile evidente după doar câteva zile au avut un impact negativ asupra motivației și încrederii soldaților ruși. Mizând pe un deznodământ rapid al bătăliei, BTG-urile rusești au dispus de cantități minime de resurse la începutul operației. Înlocuirea pierderilor umane cu militari în termen, slab motivați (acest fapt nu este recunoscut de către Federația Rusă), a adâncit și mai mult starea proastă a moralului.

Situația forțelor ucrainene a fost cu totul diferită față de cea a rușilor. Într-un studiu al RAND Corporation, voința de a lupta a militarilor, inclusiv a civililor mobilizați, reprezintă factorul cel mai important pe câmpul de luptă (RAND Co.; 2018, p. 1). Acest fapt este pus, încă o dată, în evidență în cadrul bătăliei analizate. Militarii ucraineni aparținând forțelor regulate, dar și civilii mobilizați în cadrul trupelor de apărare teritorială au demonstrat curaj și spirit de sacrificiu pe câmpul de luptă, rezistând ofensivei forțelor uneia dintre cele mai mari puteri militare din lume (Jenkins, 2022). În acest sens, subliniem, încă o dată, rolul pe care moralul îl are în obținerea succesului și importanța preservării acestuia ca factor esențial în menținerea voinței de a lupta.

CONCLUZII

Considerăm necesar a sublinia ideea că, poate, insuccesul inițial al rușilor nu este o întâmplare. Cu siguranță, sprijinul extern acordat ucrainenilor, în special în ceea ce privește furnizarea de informații, dar și sisteme de armament superioare din punct de vedere tehnologic, a avut un rol semnificativ. Transformarea armatei ucrainene, începând cu 2014, experiența în luptă, nivelul de instruire ridicat, determinarea și voința de a lupta a militarilor ucraineni au făcut, de asemenea, diferența.

Însă, un alt aspect esențial, factor determinant al eșecului armatei ruse în cucerirea Kievului, este reprezentat de modul acesteia de a lupta. Doctrina rusească,

de altfel construită pe aceleași fundamente ca și majoritatea doctrinelor armatelor moderne, inclusiv cele occidentale, nu și-a dovedit eficiența. Și nu este pentru prima dată. Marea Armată Roșie a eșuat lamentabil în fața micuței, dar determinatei armate finlandeze în ceea ce a rămas cunoscut în istorie ca Războiul de Iarnă (30 noiembrie 1939-13 martie 1940). Unitățile de blindate ale sovieticilor au fost blocate în fața liniei Manerheim sau distruse sistematic în pădurile înghețate la nord de lacul Ladoga. Ofensiva germană, în cadrul operației Barbarossa, a fost oprită cu costuri imense în fața Moscovei, în iarna anului 1941, și, abia după un an, sovieticii înfrâng la Stalingrad, acel moment de cotitură care a înclinat în mare măsură soarta războiului pe Frontul de Est. Armata a 40-a, unică la acea vreme în cadrul forțelor armate ale URSS, atât ca și configurare, cât și ca putere de luptă, a fost măcinată încet de către gherilele mujahedine timp de 10 ani în cadrul conflictului ruso-afgan, început în anul 1979. Bătălia pentru Groznei, de la sfârșitul anului 1994, a scos în evidență gravele deficiențe ale forțelor armate post-perioda Războiului Rece, îndeosebi sistemul de comandă și control greoi, slaba instruire a soldaților, incapacitatea de a executa eficient operații aero-terestre și vulnerabilitățile capabilităților blindate. În câteva ore, Brigada 131 Infanterie Motorizată, cunoscută și sub denumirea de Brigada Maikop, a fost distrusă de către rezistența cecenă, structura având aproximativ 800 de militari morți și aproximativ 150 de blindate scoase din luptă, multe dintre ele distruse (Galeotti, 2015, p. 37). Succesul din Georgia s-a datorat, în mare parte, incapacității georgienilor de a crea efectele necesare întrunirii condițiilor decisive pentru îndeplinirea obiectivelor operative. Superioritatea numerică și tehnologică a fost, de asemenea, un atu al rușilor, ele fiind exploatate într-un climat în care pierderile proprii și victimele colaterale nu au constituit aspecte esențiale (Modern War Institute, 2018).

Deși, de multe ori, conflictele în care forțele rusești au fost implicate au relevat mai degrabă statutul lor de „*Potemkin Army*”, capacitatea lor de a se adapta rapid nu trebuie să fie subestimată. Stalin a înlocuit incompetenții comandanți de pe frontul finlandez și a masat mai multe blindate, artilerie și avioane, forțând, astfel, victoria. Încercuirea și distrugerea Armatei a VI-a germane la Stalingrad, printr-o amplă manevră de învăluire pe direcții convergente, a marcat momentul trecerii la contraofensiva. Soldații Armatei a 40-a și-au adaptat treptat tacticile cerințelor războiului de gherilă și și-au îmbunătățit semnificativ abilitatea de a supraviețui pe câmpul de luptă. Transformarea armatei ruse, începută în urma războaielor ruso-cecene, a generat premisele realizării integrării unor noi capabilități la nivel tactic-operativ: EW, PSYOPS, UAS, sisteme de artilerie cu rază lungă de lovire, acest fapt contribuind la succesul operațiilor hibride din 2014.

Dovadă a flexibilității armatei ruse este modul de desfășurare a operațiilor de luptă în estul și sudul Ucrainei. Blitzkrieg-ul ineficient din faza inițială a invaziei a fost înlocuit cu o abordare metodică în Donbas, în zona orașelor Izium, Severodonetsk și Lisichansk. Această abordare readuce în actualitate una dintre aprecierile lui J.F.C. Fuller, care surprinde esența doctrinei specifice Primului Război Mondial: „*artileria cucerește, infanteria ocupă*”. În discursul de deschidere din cadrul conferinței științifice despre operațiile militare în mediul terestru, organizată de RUSI în data de 28 iunie 2022, șeful Statului Major al Forțelor Terestre ale Marii Britanii, generalul Patrick Sanders, a atras atenția asupra capacității ridicate de adaptare a rușilor, scoțând totodată în evidență că subestimarea acestora este prematură (<https://www.army.mod.uk/news-and-events/news/2022/06/rusi-land-warfare-conference-cgs-speech/>).

În final, dorim să subliniem o serie de aspecte care pot fi relevante pentru armatele occidentale în procesul lor de transformare și adaptare la caracterul războiului și cerințele operaționale, așa cum rezultă ele și prin prisma acestui conflict. Conflictul ruso-ucrainean relevă faptul că superioritatea numerică, deși necesară pentru realizarea concentrării efortului în punctele decisive ale bătăliei, nu este suficientă pentru obținerea victoriei. Deși raportul de forțe a fost de până la 10:1 în favoarea rușilor, imposibilitatea acestora de a realiza o putere de luptă superioară, precum și susținerea operațiilor în spațiu și timp pentru o perioadă îndelungată au generat finalmente eșecul ofensivei.

Operațiile de luptă moderne, executate la scară largă, nu implică obligatoriu zone de operații liniare și contigue, acest lucru fiind, de altfel, imposibil, având în vedere insuficiența forțelor și letalitatea noilor sisteme de armament. Bătălia Kievului a presupus mai multe lupte și ciocniri în puncte cheie, creându-se, astfel, zone de operații non-liniare și non-contigue. Abordarea operațiilor în această situație presupune întrebuințarea de forțe mobile, dar și de sisteme de armament cu rază lungă de acțiune și precizie ridicată, informațiile precise și oportune fiind esențiale în acest sens. Flexibilitatea operațiilor, dar mai ales flexibilitatea în plan mental a comandanților reprezintă cheia obținerii succesului în cadrul operațiilor de luptă moderne.

Experiența modestă a armatelor vestice în ceea ce privește operațiile de luptă convenționale generează o nevoie acută pentru realizarea unei tranziții în plan conceptual, dar mai ales în plan mental. Comandanții nivelului tactic trebuie să conștientizeze diferențele existente între operațiile de tip COIN și cele de tip combat, în special riscul crescut de a suferi pierderi semnificative în cadrul acestora din urmă.

În acest context, contribuția comandantului la menținerea unui moral ridicat este esențială. De asemenea, trebuie conștientizată existența dificultăților în realizarea unui control strict al operației de către eșalonul superior, precum și capacitățile limitate de sprijin ale acestuia. În acest sens, inițiativa subordonaților facilitată de filozofia comenzii misiunii este esențială în condițiile fricțiunilor, incertitudinii și ambiguității specifice luptei armate.

Modul în care ucrainenii și-au mobilizat și constituit forța de apărare a capitalei reprezintă, de asemenea, o lecție. Insuficiența forțelor regulate a generat nevoia creării unei forțe hibride în care rezerviștii și voluntarii mobilizați au fost integrați rapid la nivelul forțelor convenționale, iar elementele forțelor speciale au acționat la nivel tactic, sprijinind acțiunile acestora în momentele critice. În concluzie, armatele vestice trebuie să aibă în vedere realizarea unor instrumente care să permită mobilizarea resursei umane necesare completării forțelor regulate. Menținerea unei rezerve minime este necesară, aceasta fiind ajustată în funcție de context.

Deficiențele în planificarea operației ofensive și execuția defectuoasă a planului forțelor rusești nu trebuie să pună în umbră intensitatea luptelor sau sacrificiul și profesionalismul forțelor ucrainene. Indiferent de deznodământul conflictului din Ucraina, Bătălia Kievului va rămâne un reper al acestui conflict și chiar unul dintre reperele războiului convențional contemporan. Bătălia a fost decisivă, deoarece orașul Kiev a reprezentat, pentru ambii adversari, un obiectiv strategic. Cucerirea acestuia de către ruși a fost esențială pentru obținerea controlului asupra întregii țări. Rezistența și respingerea agresorului în zona capitalei au fost cruciale pentru ucraineni, reprezentând dovada determinării la nivel politico-militar de a nu ceda fără luptă. Superioritatea rușilor i-a determinat pe aceștia să mizeze pe o operație rapidă, planificată și executată „*ca la carte*”. Doar că ucrainenii au cunoscut foarte bine respectiva carte.

BIBLIOGRAFIE:

1. Maj. Arnold, T.D. (U.S. Army), Maj. Fiore, N. (U.S. Army). *Five Operational Lessons from the Battle for Mosul*, <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/JF-19/Arnold-Fiore-Lessons-Mosul.pdf>, accesat la 29 iunie 2022.
2. Bowen, J. (2022). *Ukraine war: Bucha Street littered with burned-out tanks and corpses*, <https://www.bbc.com/news/world-europe-60970818>, accesat la 23 august 2022.
3. Crane, K., Olikier, O., Nichiporuk, B. (2019). *Trends in Russia's Armed Forces*. SUA: RAND Corporation.

4. Cranny-Evans, S., dr. Withington, T. (2022). *Russian Comms in Ukraine: A World of Hertz*. RUSI, <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/russian-comms-ukraine-world-hertz>, accesat la 19 iulie 2022.
5. Davies, L. (2022). *Russian Urban Warfare and the Assault on Kyiv*. Royal United Services Institute for Defence and Security Studies/RUSI, <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/russian-urban-warfare-and-assault-kyiv>, accesat la 22 iunie 2022.
6. Deveraux, B. (2022). *Loitering Munitions In Ukraine And Beyond*, <https://warontherocks.com/2022/04/loitering-munitions-in-ukraine-and-beyond/> accesat la 27 iulie 2022.
7. Galeotti, M. (2015). *Războaiele ruso-cecene 1994-2009*. Editura Corint.
8. Gibson, R. (2022). *Logistic Lessons in the Russia-Ukraine War*, <https://cove.army.gov.au/article/logistic-lessons-russia-ukraine-war>, accesat la 25 iulie 2022.
9. Grau, L.W., Bartles, C.K. (2016). *The Russian Way Of War, Force Structure, Tactics, and Modernization of the Russian Ground Forces*. Foreign Military Studies Office. SUA: Fort Leavenworth, Kansas.
10. Grau, L.W., Bartles, C.K. (2022). *Getting to Know the Russian Battalion Tactical Group*. Royal United Services Institute for Defence and Security Studies/RUSI, <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/getting-know-russian-battalion-tactical-group>, accesat la 18 iulie 2022.
11. Hecht, E. (2022). *Drones in the Nagorno-Karabakh War: Analyzing the Data*. Military Strategy Magazine/vol. 7, nr. 4, <https://www.militarystrategymagazine.com/volume/7/issue/4/> accesat la 26 iulie 2022.
12. Jenkins, B.M. (2022). RAND Corporation. *The Will to Fight, Lessons from Ukraine*, <https://www.rand.org/blog/2022/03/the-will-to-fight-lessons-from-ukraine.html>, accesat la 24 august 2022.
13. Jones, S.G. (2022). *Russia's Ill-Fated Invasion of Ukraine: Lessons in Modern Warfare*. Center for Strategic and International Studies/CSIS, <https://www.csis.org/analysis/russias-ill-fated-invasion-ukraine-lessons-modern-warfare>, accesat la 23 august 2022.
14. Kagan, F.W. (2022). *What Stalemate Means In Ukraine And Why It Matters*. Institute for the Study of War, <https://www.understandingwar.org/backgrounder/what-stalemate-means-ukraine-and-why-it-matters>, accesat la 18 iulie 2022.
15. Kagan, F.W., Bugayova, N., Barros, G., Stepanenko, K., Clark, M. (2021)., *Forecast Series: Putin's Likely Course of Action in Ukraine, Strategic Misdirection: An Alternate Framework For Understanding Russia's Play In Ukraine*. Institute for the Study of War, <https://www.understandingwar.org/>, accesat la 20 iunie 2022.
16. Kofsky, J. *An Airfield too Far: Failures at Market Garden and Antonov Airfield*. Modern War Institute. West Point, <https://mwi.usma.edu/an-airfield-too-far-failures-at-market-garden-and-antonov-airfield/>, accesat la 22 august 2022.
17. Massicot, D. (2022). *Russian Forces in Ukraine: Muddling Through*. RAND Co, <https://www.rand.org/blog/2022/08/russian-forces-in-ukraine-muddling-through.html>, accesat la 23 august 2022.
18. Parker, C., Horton, A., Neff, W. (2022). *What to know about the role Javelin antitank missiles could play in Ukraine's fight against Russia*, <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/12/javelins-ukraine-russia/> accesat la 26 iulie 2022.
19. Ramm, A. (2019). *The Russian Army: Organization and Modernization*. SUA: Center for Naval Analyses, <https://www.cna.org/reports/2019/10/russian-army-organization-and-modernization>, accesat la 17 iulie 2022.
20. Reynolds, N., Watling, J. (2022). *Ukraine at War Paving the Road from Survival to Victory*. Royal United Services Institute for Defence and Security Studies/RUSI, <https://static.rusi.org/special-report-202204-operation-z-web.pdf>, accesat la 30 iunie 2022.
21. Rice, D. (2022). *The Untold Story of the Battle for Kyiv*. Small Wars Journal, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/untold-story-battle-kyiv>, accesat la 21 iunie 2022.
22. Spencer, J. (2022). *Russia, Ukraine, And Urban Warfare*. Modern War Institute. MWI's Urban Warfare Project Podcast, <https://mwi.usma.edu/russia-ukraine-and-urban-warfare/>, accesat la 23 august 2022.
23. Spencer, J., Collins, L. (2022). *Waterworld: How Ukraine Flooded Three Rivers to Help Save Kyiv*. Modern War Institute, <https://mwi.usma.edu/waterworld-how-ukraine-flooded-three-rivers-to-help-save-kyiv/> accesat la 23 august 2022.
24. Stott, A. (2022). *The Weakening Logistics Chain of the Russo-Ukrainian War: An Unfolding Case Study*, <https://cove.army.gov.au/article/weakening-logistics-chain-russo-ukrainian-war>, accesat la 25 iulie 2022.
25. Vershinin, A. (2022). *Lessons From the Battle for Kyiv*, <https://www.russiamatters.org/analysis/lessons-battle-kyiv>, accesat la 27 iunie 2022.
26. Watling, J., Reynolds, N. (2022). *Operation Z The Death Throes of an Imperial Delusion*. Royal United Services Institute for Defence and Security Studies/RUSI, <https://static.rusi.org/special-report-202204-operation-z-web.pdf>, accesat la 30 iunie 2022.
27. *Analyzing the Russian Way of War. Evidence from the 2008 Conflict with Georgia*. Modern War Institute. SUA: West Point, <https://mwi.usma.edu/wp-content/uploads/2018/03/Analyzing-the-Russian-Way-of-War.pdf>, accesat la 22 iulie 2022.
28. Institute for the Study of War. *Russian Offensive Campaign Assessment*, <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-march-9>, accesat la 17 iulie 2022.
29. RAND Co. (2018). *Will to Fight*, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2341.html, accesat la 22 iulie 2022.
30. SCM Globe (2022). *Russian Logistics for the Invasion of Ukraine*, <https://www.scmglobe.com/russian-logistics-for-the-invasion-of-ukraine/> accesat la 25 iulie 2022.
31. <https://www.army.mod.uk/news-and-events/news/2022/06/rusi-land-warfare-conference-cgs-speech/>, accesat la 21 iulie 2022.
32. <https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/javelin.html>, accesat la 21 august 2022.
33. <https://www.saab.com/products/nlaw>, accesat la 19 iulie 2022.

SISTEMELE DE ARME AUTONOME LETALE – TEHNOLOGIE EMERGENTĂ ȘI POTENȚIAL NIMICITOARE –

Colonel (r.) dr. Romică CERNAT

Ministerul Apărării Naționale
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.08

Reînnoirea competiției pentru statutul de super putere a determinat revigorarea accentului în planificarea apărării, de către marile puteri, pe capacitățile destinate ducerii așa-numitului război convențional de amploare, sofisticat tehnologic, care presupune acțiuni militare la scară largă și de mare intensitate. Armele care pot fi asimilate ducerii războiului de mare finalitate includ, printre altele, utilizările militare ale sistemelor de arme autonome letale (SAAL) și ale inteligenței artificiale (IA). Conexiunea dintre robotică și sistemele autonome și IA are potențialul de a schimba natura războiului. Teoretic, un sistem de arme letale ar trebui să fie considerat autonom dacă este astfel conceput încât să își poată modifica programarea integrată, să nu țină cont de obiectivele stabilite inițial și să își modifice regulile de atac fără intervenție umană. Judecata umană va rămâne esențială, dar linia de demarcație dintre ceea ce oamenii și aparatele fac cel mai bine se va schimba continuu în următorii ani. Cea mai crucială dimensiune a autonomiei este misiunea pe care o îndeplinește aparatul. Există așteptări și provocări semnificative, oportunități și riscuri asociate SAAL pe întreaga gamă de operații militare. SAAL vor influența în viitor operațiile militare și vor avea cel puțin un efect evolutiv, dacă nu unul revoluționar.

Cuvinte-cheie: arme autonome, dronă, inteligența artificială, operator uman, automatizare.

CONSIDERAȚII PRELIMINARE

Evenimentele din ultimii ani, în special din 2014, au testat, dacă nu subminat, ipotezele strategice care stau la baza modului de acțiune al NATO. În estul Europei, Rusia a ocupat Crimeea și a lansat un război separatist în estul Ucrainei, își modernizează forțele convenționale și neconvenționale și a lansat o invazie a Ucrainei în 24 februarie 2022, o „operație militară specială” pentru a proteja populația civilă și pentru a „demilitariza” și „de-nazifica” Ucraina. Statele Unite și aliații și partenerii săi au întreprins acțiuni pentru a accelera livrarea și a menține un pachet de asistență eficient pentru a sprijini Ucraina în vederea interzicerii ofensivei Rusiei, care este mai limitată în ceea ce privește teritoriul, dar nu în ceea ce privește brutalitatea și, în final, crearea condițiilor pentru acțiuni ofensive ale Ucrainei. Ucraina a solicitat, în mod repetat, arme mai avansate, inclusiv SAAL, aeronave și sisteme de apărare aeriană, pentru a crește raza de acțiune, adâncimea și letalitatea acțiunilor sale militare. Printre cele mai eficiente arme în luptă s-au dovedit a fi, pentru ambele părți, SAAL.

Totodată, Rusia și-a intensificat activitățile militare în nordul Europei, în special prin dislocarea de rachete ce pot folosi focoaase nucleare în Kaliningrad (un teritoriu rus la Marea Baltică și care nu este contiguu cu Rusia în sine) și Belarus, multiplicând activitățile sale de patrulare aeriană în apropierea spațiului aerian al altor state și întărind prezența sa navală în Marea Baltică, Oceanul Arctic și Marea Nordului. Luate împreună, aceste mișcări au intensificat îngrijorările NATO cu privire la agresiunea rusă și implicațiile acestora pentru teritoriile NATO, în special pentru aliații NATO din Europa Centrală și de Est. La sudul Europei, instabilitatea a rezultat în parte din „Primăvara arabă”, care a dus la prăbușirea statelor, război civil în unele cazuri și fluxurile semnificative de refugiați în Europa. Acest lucru a dus la tensiuni politice în întreaga Uniune Europeană, precum și la îngrijorări cu privire la teroriști încorporați în fluxurile de refugiați.

Reînnoirea competiției pentru statutul de super putere de către Rusia, evidențiată de cucerirea și anexarea Crimeii în martie 2014 și acțiunile ulterioare în Ucraina, a dus la accentuarea consolidării capacităților militare ale SUA și ale NATO în planificarea apărării pentru combaterea potențialei agresiuni ruse în Europa.

TEORIE ȘI ARTĂ MILITARĂ

Provocările generate de tehnologiile emergente și perturbatoare în domeniul armamentelor pot fi reprezentate de cinci evoluții tehnologice semnificative și potențial perturbatoare: arme hipersonice, apărare antirachetă, inteligență artificială și automatizări, capacități de contracarare spațială și operații specific rețelei de calculatoare (cyber). (Futter, 2021, p. 1). Acest articol va evidenția numai nuanțele specifice sistemelor de arme autonome letale și încearcă să evalueze influența comparativă a SAAL și IA, în special în trei domenii: comandă și control; platforme de livrare și vehicule și aplicații convenționale ale sistemelor autonome; cu efecte asupra stabilității și securității internaționale.

Programele de achiziție a armamentelor care pot fi asociate cu pregătirea pentru războiul de mare finalitate includ (pentru a menționa câteva exemple) cele pentru achiziționarea: aeronavelor avansate și a bombardierilor cu rază mare de acțiune, navelor de război extrem de capabile (submarine și distrugătoare de atac), capabilităților de apărare împotriva rachetelor balistice, armelor de atac cu bătaie mare terestre și anti-navă, noilor tipuri de arme, cum ar fi laserele și proiectile de super viteză, capabilităților noi de informații, supraveghere și recunoaștere, capabilităților spațiale militare, capabilităților de război electronic, capabilităților militare cibernetice, armelor hipersonice și utilizărilor militare ale roboticii și vehiculelor autonome fără pilot, tehnologiilor cuantice și inteligenței artificiale.

Rezultatul întrebuirii în luptă și realizarea obiectivului și scopului de către sistemele semi-autonome confirmă că sistemele de arme complet autonome vor deveni din ce în ce mai fezabile pentru liderii militari. Dezvoltarea SAAL este recunoscută ca având loc sau prevăzută să se materializeze, de către numeroși adversari probabil egali sau asimetrici. (Congressional Research Service, 2016, summary).

Abordarea marilor puteri față de SAAL este determinată, în mare măsură, de amenințarea percepută din partea adversarilor, combinată cu lecțiile învățate din conflictele continue din Siria și Ucraina despre cum va arăta viitorul câmp de luptă. Strategii militare consideră decisivă dominarea informativă pe câmpul de luptă în Ucraina și apreciază SAAL drept tehnologia potrivită, ca element esențial, pentru îndeplinirea acestui obiectiv. Combinația dintre utilizarea diferitelor tipuri de SAAL, împreună cu contramăsuri împotriva acestor sisteme, va fi aspectul pe care armata va pune un accent important. În Ucraina, Federația Rusă se presupune că a desfășurat o muniție „la pândă”, Kalashnikov Zala Aero Kub-BLA, adaptată pentru utilizarea IA, în timp ce Ucraina a folosit drone Bayraktar TB2, fabricate în Turcia, care au unele capacități autonome.

Autonomia/automatizarea este aplicarea IA pentru anumite sarcini, unele dintre ele ar putea implica robotică și, prin urmare, sisteme de arme automatizate sau autonome. Există diferite variante de autonomie în ceea ce privește funcția și sofisticarea. Aceste distincții există de-a lungul unei secvențe continue, începând cu sisteme automatizate discrete, sisteme autonome mai capabile și orientate spre obiective. Epoca armelor autonome a sosit. Astăzi, pe glob, cel puțin treizeci de state au arme care pot căuta și distruge țintele inamice pe cont propriu. De la drona Harpy, din Israel, până la nava robot de vânătoare submarină americană, Sea Hunter, implicațiile rezultate ca urmare a acordării armelor în libertatea de a lua decizii privind viața și moartea și problemele legale și etice din jurul utilizării lor, toate reprezintă consecințe ale războiului de generație viitoare. Ca urmare, țările membre ale NATO vor promova inovația și își vor amplifica investițiile în tehnologii emergente și perturbatoare. (NATO, 2022, p. 6).

IA permite, în esență, dispozitivelor robotice să funcționeze fără intervenția umană, bazându-se, în anumite limite, pe interacțiunea lor cu mediul. Ca și IA, automatizarea a fost utilizată în aspecte ale avertizării nucleare timpurii și în sisteme de determinare și lovire a obiectivelor, timp de mai multe decenii, deși, în mare parte, implică un grad ridicat de control uman. Cu toate că armele autonome au fost inițial considerate un experiment științific, rezultatele utilizării acestora în luptă determină o reconsiderare și o evaluare multilaterală a SLAA. În ultima perioadă de timp, marile puteri democratice au încercat să găsească soluții pentru a neutraliza descurajarea nucleară și pentru a elimina riscurile escaladării nucleare. Soluțiile au fost reprezentate, printre altele, de dezvoltarea IA și de utilizarea SAAL. Oricum, ambele soluții sunt însoțite de riscuri.

De obicei, statele acceptă să procure sisteme letale cu o autonomie mare, chiar dacă acestea prezintă riscuri relevante, pentru a proteja și asigura mijloacele care au misiunea de a executa a doua lovitură. Chiar și așa, aplicațiile militare convenționale ale sistemelor autonome au capacitatea de a afecta, deopotrivă, abordarea forțelor nucleare și stabilitatea generată de prima lovitură, împiedicând declanșarea unui război neașteptat. (Horowitz, Scharre, Velez-Green, 2019, p. 1).

CLARIFICĂRI CONCEPTUALE

Până acum, sistemele de arme autonome letale nu au o definiție discutată sau negociată și apoi acceptată de toate părțile în organizațiile internaționale. În literatura de specialitate, SAAL reprezintă sau descriu o clasă specială de sisteme de arme care folosesc seturi de programe pentru senzori și algoritmi de calculator

în vederea identificării în mod independent a unei ținte și a o repartiza unui sistem de arme de la bord în scopul angajării și distrugerii țintei fără control uman manual asupra sistemului.

În Raportul Comitetului Internațional de Salvare al ONU, sistemele de arme autonome au fost definite ca arme care pot selecta și ataca în mod independent țintele, adică au autonomie în „funcțiile critice” privind descoperirea, urmărirea, selectarea și atacarea țintelor. (ICRC, 2014, p. 1).

Majoritatea definițiilor se bazează, în principal, pe rolul operatorului uman în ceea ce privește selectarea țintei și deciziile de lovire mai degrabă decât pe sofisticarea tehnologică a sistemului de arme. Pentru simplitate, acest articol va folosi termenul SAAL pentru a descrie orice sistem care se potrivește definițiilor prezentate în figura nr. 1.

Semi-autonom	Supravegheat de om	Complet autonom
Operatorii – parte a procesului „Human in the loop” Sistem de arme care, odată activat, este destinat să angajeze doar ținte individuale sau grupuri specifice de ținte care au fost selectate de un operator uman. Include muniții „trage și retrage-te”.	Operatorii supraveghează „Human on the loop” Un sistem de arme autonom care este conceput pentru a asigura operatorilor umani capacitatea de a interveni și de a opri lupta, inclusiv în cazul unei defecțiuni a sistemului de arme, înainte de a se produce niveluri de daune inacceptabile.	Operatorii – nu sunt parte a procesului „Human out of the loop” Un sistem de arme care, odată activat, poate selecta și activa ținte fără o intervenție suplimentară din partea unui operator uman.

Figura nr. 1: Spectrul autonomiei în SAAL (Caton, 2015, p. 3).

Autonomia este o capacitate (sau un set de capacități) care permite ca o anumită acțiune a unui sistem să fie automatizată sau, în limitele programate, „auto-guvernată”. Aceasta nu presupune luarea de decizii independente și acțiuni fără restricții. (Department of Defense, 2012, p. 1).

Autonomia se referă la capacitatea unui sistem de a opera și de a se adapta la schimbarea circumstanțelor fără sau cu control uman redus. În ciuda concentrării unei mari părți din literatura de specialitate pe aparatul care folosește sau aplică puterea mecanică și are mai multe părți, fiecare cu o funcție definită și împreună efectuează o anumită sarcină, autonomia este un concept mult mai larg, care include scenarii precum coordonarea automatizată a mișcării și procese automatizate de selectare, organizare și supraveghere a conținutului într-o colecție de sisteme. Autonomia include, de asemenea, sisteme care pot diagnostica și repara defecțiuni în propria operare, cum ar fi identificarea și soluționarea vulnerabilităților de securitate. (National Science and Technology Council Committee on Technology, 2016, p. 10). Pe de altă parte, automatizarea apare atunci când un mecanism funcționează singur, iar anterior putea fi pus în funcțiune doar de un operator. Termenul se referă atât la munca fizică, precum și la munca mentală sau cognitivă care ar putea fi înlocuită cu IA.

Statele părți la Convenția referitoare la interdicțiile privind utilizarea anumitor arme convenționale care pot fi considerate a fi excesiv de dăunătoare sau a avea efecte nediscriminate (CCW) discută probleme tehnice, juridice, militare, etice și alte subiecte majore sau probleme specifice tehnologiilor emergente, în ciuda faptului că este evident că nu există o înțelegere comună a SAAL. Unele state au asimilat SAAL cu aeronave pilotate de la distanță sau „drone” militare, poziție pe care Statele Unite nu o acceptă, deoarece, prin definiție, aeronavele pilotate de la distanță sunt dirijate direct de operatori, așa cum sunt aeronavele cu echipaj. Alte state au pus accentul pe IA, armatele-robot sau pe faptul dacă „controlul uman decisiv” – un termen nedefinit – este exercitat asupra deciziilor privind viața și moartea.

O definiție folosită de Departamentul de Apărare al SUA prezintă SAAL ca „un sistem de arme care, odată activat, poate selecta și lovi ținte fără alte intervenții din partea unui operator uman. Aceasta include sisteme de arme autonome controlate/supravegheate de om, care sunt concepute pentru a permite operatorilor umani să suspende funcționarea sistemului de arme, dar pot selecta și lovi ținte fără alte intervenții umane după activare”. (Department of Defense, 2017, p. 14). Exclue în mod specific: sistemele cyberspațiale pentru operații cyberspațiale; platformele

fără arme și fără pilot; munițiile neghidate; munițiile ghidate manual de către operator (de exemplu, muniții ghidate cu laser sau cablu); minele; sau armamentul exploziv neexplodat. (Caton, p. 4). O obligație esențială este cerința ca SAAL să fie astfel concepute pentru a permite comandanților și operatorilor să exercite niveluri adecvate de judecată umană asupra utilizării forței. (Department of Defense, pp. 4, 5, 14).

Pentru a respecta prevederile CCW, respectiv pentru a nu fi excesiv de dăunătoare sau pentru a avea efecte nediscriminate, armele autonome supravegheate de operator utilizate pentru apărarea rachetelor, instalațiilor sau platformelor operate de om – dar care nu atacă forța vie – și armele autonome care „folosesc forță neletală, non-cinetică, cum ar fi unele forme de atac electronic, împotriva tehnicii” sunt exceptate de această prevedere de eșalonul ierarhic. (Congressional Research Service, 2020, p. 16).

SAAL sunt o clasă de sisteme de arme capabile să identifice în mod independent forța vie, un obiect sau loc selectat ca obiectiv al unui atac și să utilizeze un sistem disponibil sau situat pe o navă, o aeronavă sau un alt sistem de arme pe o platformă, pentru a ataca și distruge ținta fără control uman manual. SAAL necesită algoritmi de calculator și seturi de senzori pentru a clasifica un obiect ca ostil, a lua o decizie de atacare și pentru a ghida o armă către țintă. Această capabilitate ar permite sistemului să funcționeze în medii în care comunicațiile sunt dificil de operat sau interzise, iar sistemele tradiționale convenționale nu pot fi capabile să funcționeze. Caracteristica principală a acestei definiții este rolul operatorului uman în ceea ce privește selectarea țintei și deciziile de lovire. Aceasta presupune că sistemul folosește autonomie pentru funcții legate de lovire inclusiv, dar fără a se limita la următoarele operațiuni: descoperirea, urmărirea și identificarea țintelor potențiale; selectarea potențialelor ținte; prioritizarea țintelor selectate; determinarea momentului la care să se declanșeze lovirea; sau furnizarea de recomandări finale pentru țintele selectate, cu condiția ca să fie păstrat controlul uman asupra deciziei de a selecta ținte individuale și grupuri de ținte definite clar sau identificate pentru lovire.

Există un sistem de blocare muniții după lansare, care se bazează pe tactici, tehnici și proceduri pentru a maximiza probabilitatea ca singurele ținte din cadrul grupului de ținte selectate, atunci când descoperirea țintelor se activează, să fie acele ținte individuale sau grupuri de ținte specifice care au fost selectate anterior de un operator uman. Înainte de a intra în dotare, SAAL sunt verificate pentru

a se asigura că: proiectarea sistemului încorporează capabilitățile necesare pentru a permite comandanților și operatorilor să exercite niveluri adecvate de analiză umană în utilizarea forței; sistemul este conceput pentru a finaliza misiunile într-un interval de timp în concordanță cu intențiile comandantului și operatorului și, dacă nu poate face acest lucru, să înceteze lupta sau să caute inputuri suplimentare de la operatorul uman înainte de a continua lupta, iar proiectul sistemului include siguranță, mecanisme anti-bruiaj și protecția informațiilor, angajarea și minimizarea probabilității sau consecințelor eșecurilor care ar putea duce la loviri neintenționate sau la pierderea controlului sistemului. (Department of Defense, p. 7).

În ceea ce privește rolul operatorului uman, politica și responsabilitățile pentru dezvoltarea și utilizarea sistemelor de arme autonome necesită ca toate sistemele, inclusiv SAAL, să fie concepute pentru a permite comandanților și operatorilor să exercite grade, adecvate sau potrivite circumstanțelor, de judecată umană asupra utilizării forței. Mai mult, judecata umană asupra utilizării forței nu necesită un control manual, din partea operatorului, al sistemului de arme, așa cum este adesea înțeles, ci mai degrabă o implicare umană mai amplă în decizii despre cum, când, unde și de ce SAAL va fi întrebuințat.

Politica unor state (exemplu Marea Britanie) se bazează pe o distincție între sistemele de arme automatizate și „sistemele de arme complet autonome”. Pentru acestea, un sistem automatizat sau automat este „... programat pentru a urma logic un set predefinit de reguli cu rezultate previzibile”, în timp ce un sistem autonom este capabil să înțeleagă intenția și instrucțiunea la un nivel superior. Un sistem de arme autonome ar fi capabil să înțeleagă și să-și perceapă mediul și să decidă un curs de acțiune dintr-o serie de alternative, fără a depinde de supravegherea și controlul uman. Concepția este că activitatea generală a unui astfel de sistem ar fi previzibilă, dar acțiunile individuale este posibil să nu fie. (ICRC, 2014, p. 10).

Factorii de determinare a nivelurilor de autonomie în sistemele de arme includ: capacitatea sistemului de arme de a îndeplini o misiune sau o sarcină militară; robustețea sistemului împotriva eșecurilor și a accesului neautorizat al inamicului; un design care asigură că analiza umană este păstrată pentru decizii adecvate; și capacitatea sistemului de a fi utilizat în conformitate cu dreptul umanitar internațional, așa cum este stabilit.

Există diverse modalități de a discuta autonomia în sistemele de arme. Definițiile termenilor și chiar taxonomia sistemelor existente nu sunt întotdeauna consecvente, TEORIE ȘI ARTĂ MILITARĂ

în rândul autorilor, pe această temă. De fapt, „*ce este autonomia?*”. Analiza sintetizată a numeroaselor definiții confirmă o secvență comună a „*autonomiei*” în sistemele de arme, bazată, în principal, pe două elemente: (1) *specificitatea țintei* (informații geografice, temporale și descriptive care determină ținta pentru care se destină forța letală) furnizată de operatorii umani atunci când sistemul de arme este pus în funcțiune și (2) *flexibilitatea în execuție* (limitele potențialei auto-inițiate acțiuni) la dispoziție în funcție de obiectivele repartizate. (Congressional Research Service, p. 5).

Autonomia, în afara literaturii tehnice, funcționează în principal ca un termen general pentru o varietate de preocupări care se referă la luarea deciziilor și predictibilitatea sistemelor de arme din ce în ce mai computerizate. Definițiile care sunt specifice literaturii non-tehnice definesc, în general, autonomia în termeni ai subproceselor relevante din punct de vedere etic ale sistemului în ansamblu, cum ar fi selectarea, prioritizarea și determinarea gradului de neutralizare al obiectivelor și/sau inițierea atacului. Autonomia letală este frecvent definită în literatura de specialitate numai prin faptul că un operator ia sau nu decizia de determinare a obiectivelor. (Ib., p. 6). În loc ca autonomia să fie privită ca o proprietate intrinsecă a unui vehicul fără operator în mod separat, proiectarea și funcționarea sistemelor autonome trebuie analizate în termeni ai cooperării sistemului uman. Datorită complexității software-lui, sistemele autonome prezintă o varietate de provocări pentru comandanți, operatori și proiectanți, atât în modul în care aceste sisteme interacționează în medii dinamice, cât și în colaborarea cu sistemul uman.

Atât specificitatea țintei, cât și flexibilitatea în execuție a unui sistem autonom pot varia în funcție de conflict, misiune sau chiar de obiectivul individual. Prin urmare, un anumit sistem de arme ocupă un interval mai degrabă decât un punct, în secvența continuă a autonomiei, determinat de potențialele sale întrebuințări și are un grad specific de autonomie numai după ce este pus în funcțiune cu acești parametri alocați. (Ib., p. 5). Luând în considerare faptul că sunt percepții greșite referitoare la autonomie cu privire la luarea deciziilor, este necesar să fie clarificat și înțeles, de către liderii militari, că toate SAAL sunt supravegheate și direcționate în executarea misiunilor de către operatori umani, într-o oarecare măsură, iar software-ul sistemelor autonome include sau conține punctul sau nivelul proiectat, dincolo de care acțiunile și deciziile delegate computerului nu se extind sau nu se depășesc.

Inteligența artificială este o tehnologie transformatoare. Marile puteri dezvoltă aplicații de IA pentru o gamă largă de activități militare. Termenul inteligență artificială a fost inventat în 1955 de John McCarthy, un informatician, pentru a descrie obiectivul propus pentru o dezbatere despre computere ca mecanism de gândire. Până în ziua de azi însă, nu există o definiție general acceptată pentru IA în comunitățile comerciale, academice sau guvernamentale. (The Institute for Foreign Policy Analysis, 2019, p. 4). Cercetătorii în domeniul dezvoltării IA încearcă în general să înțeleagă procesele semnificative, ca sursă sau bază a gândirii și a comportamentului inteligent, și implementarea acestora în aparate care folosesc sau aplică puterea mecanică și având mai multe părți, fiecare cu o funcție definită și împreună efectuând o anumită sarcină.

Secretarul apărării din SUA folosește următoarea definiție a IA, considerând IA ca „*orice sistem artificial care îndeplinește sarcini în condiții diferite și imprevizibile, fără o supraveghere semnificativă a omului sau care poate învăța din experiență și îmbunătăți performanța atunci când este expus acțiunii unor noi seturi de date*”. (Congressional Research Service, 2020, p. 1). Oricare sisteme artificiale care îndeplinesc aceste sarcini pot fi realizate într-o anumită măsură în software-ul computerului, hardware și în circumstanțe suplimentare care formează cadrul pentru a fi înțelese și evaluate complet, până acum neinvestigate. Astfel de sisteme pot îndeplini sarcini care solicită o capacitate asemănătoare omului de a vedea, auzi sau conștientiza ceva prin intermediul senzorilor, dobândirea de cunoștințe și înțelegere, procurarea de date, informații sau abilități prin experiență, studiu sau prin faptul că sunt antrenate, făcând planuri, oferirea sau schimburi de informații și activități fizice. Domeniul IA cuprinde multe metodologii și domenii de importanță deosebită, cum ar fi: învățarea automată, învățarea profundă, rețele neuronale, robotică, viziune artificială/computerizată (procesarea imaginii) și procesarea limbajului natural. Armatele studiază aplicarea IA în multe domenii, inclusiv: colectarea și analiza informațiilor, logistica, operațiile cibernetice, operațiile informaționale, comanda și controlul și în realizarea unei varietăți de vehicule semiautonomie și autonome.

Sfera de aplicare a IA a înregistrat o creștere extraordinară în ultimii ani. O mare parte din aceste beneficii recente au provenit din „*învățarea profundă*”, un tip de învățare automată bazată pe rețele neuronale artificiale, în care sunt utilizate multiple straturi de procesare pentru a extrage caracteristici progresive la nivel superior din date. Cu toate acestea, sistemele IA mai vechi din „*primul val*”, care utilizează logica de luare a deciziilor bazată pe reguli, au fost utilizate în sisteme

automatizate și autonome de zeci de ani, inclusiv în operațiile nucleare. (Horowitz, et al., p. 5).

IA constituie, de asemenea, codificarea sistemelor de calculatoare și software-ul capabil să îndeplinească sarcini care necesită informații dacă sunt întreprinse de oameni. Nu este un sistem abstract, ci ceva care poate fi aplicat în mai multe moduri diferite, în funcție de sarcina concretă. Este util să se distingă între IA restrânsă, care are obiective specifice și este limitată de programarea sa și de problema care trebuie rezolvată, și IA generală (nu trebuie confundată cu inteligența generală artificială – noțiune a superinteligenței), ce presupune scrierea de software care permit sistemelor să „învețe” prin analiza seturilor de date și, apoi, să ia decizii. Majoritatea IA și, mai ales, sistemele utilizate în prezent în zona domeniului nuclear sunt tipuri bazate pe reguli „în cazul care”, în principal, pentru că sunt previzibile. Cu toate acestea, revoluția în tehnologia de calcul și informațională a creat cerința privind puterea de procesare și expertiza necesară pentru a permite posibilitatea utilizării aplicațiilor mai ample. (Futter, p. 7).

Se poate spune că am intrat în „a patra revoluție industrială”, caracterizată de progrese rapide și convergente în domeniul IA, roboticii, internetului obiectelor, calculului cuantic, nanotehnologiei, biotehnologiei și fabricării 3D și altor tehnologii. În special, IA este un domeniu critic și cu ascensiune rapidă al dezvoltării tehnologice, care prezintă implicații majore privind securitatea militară și economică națională. (The Institute for Foreign Policy Analysis, p. 3). În teorie, nu există încă arme pe deplin autonome, controlate de computer, spun oficialii ONU. Dezbaterile este încă la început, iar experții s-au blocat uneori în definițiile de bază. Statele Unite au susținut că este prematur să stabilească o definiție a acestor sisteme, cu atât mai mult să le reglementeze.

ASPECTE PRIVIND EVOLUȚIA ȘI CERINȚELE OPERAȚIONALE

Utilizarea SAAL în război nu este chiar un concept nou. S-ar putea susține că dezvoltarea și implementarea unor astfel de sisteme au evoluat în ultimul secol și s-au accelerat semnificativ după atacurile din 11 septembrie 2001 asupra SUA. SAAL sunt foarte cuprinzătoare și nu se limitează la: sisteme de arme autonome; roboți; drone; sisteme fără pilot; vehicule fără pilot și platforme fără pilot. SAAL extind integrarea rapidă și continuă a capabilităților în mai multe teatre de operații. (Caton, p.xi). O mare varietate de subiecte sunt supuse dezbaterii în literatura de specialitate cu privire la luarea în considerare și dezvoltarea sistemelor

de arme autonome letale. Deși nu există o clasificare exactă în ceea ce privește concepția și dezvoltarea SAAL, numeroasele probleme aflate în dezbateri pot fi separate în mod util în cele cu privire la riscuri și beneficii potențiale, probleme legale și preocupări morale sau etice.

Liderii militari susțin că viitoarele conflicte desfășurate într-un mediu sofisticat, extrem de contestat cu zone anti-acces/interzise, vor fi câștigate de către partea ce deține un avantaj informațional, declanșând capacitatea de a se perfecționa mai rapid, de a învinge prin ingeniozitate și de a fi mai agilă decât adversarii în mai multe domenii. Pentru a-și menține avantajul informațional și pentru a domina acest nou câmp de luptă, se presupune că armatele adoptă o abordare centrată pe rețea (conectarea fiecărui senzor cu fiecare armă de foc) în încercarea de a transfera datele în viteză de reacție a armelor și de a executa întrunirea tuturor teatrelor de operații în scopul de a nimici un adversar atacându-l din toate mediile. În ultimele câteva decenii, armatele din toată lumea au încorporat cu succes funcțiile autonome în armamentul lor. În prezent, există patru Zone de Capabilități Întrunite prevăzute pentru sistemele fără operator pentru a sprijini: cunoașterea sau percepția spațiului de luptă, aplicarea forței, protecția și logistica. În timp ce multe dintre cerințele de bază ale mișcării, detectării, navigației și conectivității au fost rezolvate la nivel prototip în anii 1980 și 1990 și s-au perfecționat în continuare prin experiența de luptă în secolul XXI, rămân totuși provocări tehnologice semnificative pentru dezvoltarea sistemelor de arme autonome.

Principalele provocări tehnologice sunt următoarele: interoperabilitate și modularitate; sisteme de comunicare, spectru și reziliență; securitate: cercetare și informații/protecția tehnologiei; reziliență, persistență; autonomie și comportament cognitiv și armament. Abordarea acestor tehnologii într-o manieră concertată poate produce evoluții dramatice care facilitează performanța misiunii, rezistența, fiabilitatea și sincronizarea la niveluri reduse de risc uman și responsabilitatea logistică. (Ib., p. 16). Cercetătorii au identificat șase domenii cheie în care progresele autonomiei ar avea un beneficiu semnificativ pentru sistemul fără operator, care pot fi rezumate astfel: percepție, planificare, învățare, interacțiune om-robot, înțelegerea limbajului natural și coordonarea multi-factor.

Comunitatea științei și tehnologiei militare a identificat nevoia de perfecționare a capabilităților în cinci domenii: raționament tactic adaptiv; conștientizare situațională concentrată; mișcare securizată, în siguranță și adaptativă; interacțiune proactivă eficientă cu operatorii; și interacțiunea cu lumea materială. (Ib.,

p. 19). SAAL oferă comandanților acces la informații pentru a permite numeroase opțiuni în vederea desfășurării de operații simultane și secvențiale folosind surpriza și integrarea rapidă și continuă a capacităților din toate domeniile (aerian, naval, terestru, spațial, cibernetic) în vederea obținerii de avantaje materiale și psihologice și influență și control asupra mediului operațional. Liderii militari susțin că utilizarea SAAL va fi esențială pentru operații în toate fazele unui tip de conflict, atât datorită capacității lor și avantajelor lor de performanță, cât și datorită capacității lor de a-și asuma riscuri mai mari decât sistemele operate de militari. Viteza crescută și efectele războiului, combinate cu o creștere exponențială a datelor disponibile, au determinat liderii militari să pledeze pentru asigurarea unor sisteme de comandă și control mai performante, care ar optimiza cunoașterea situației, luarea rapidă a deciziilor și capacitatea de a conduce forțele în mai multe teatre de operații (aerian, spațial, cibernetic, terestru, naval). Utilizarea IA se amplifică într-o gamă largă de sectoare. Mari puteri, printre care Statele Unite, Regatul Unit, Franța, Germania, China și Rusia, cercetează în prezent noi aplicații pentru IA în scopul menținerii unui avantaj asimetric față de adversari. Există multe energii esențiale care impulsionează eforturile pentru dezvoltarea SAAL, inclusiv schimbarea mediului internațional de securitate, în special transferul strategic către teatrul Asia-Pacific și provocarea anti-acces/interzicere zonă rezultată, soluțiile tehnice accesibile și eficacitatea militară. Având în vedere aceste circumstanțe, armatele vor dezvolta și vor desfășura capacități fără operator accesibile, flexibile, interoperabile, integrate și avansate tehnologic.

Înainte de a fi desfășurate în teren, SAAL trebuie să finalizeze formal testarea și evaluarea operațională. Acest lucru presupune trei faze, respectiv faza de cerințe și dezvoltare, testare și evaluare și tranziția către implementarea operațională. (Department of Defense, p. 56). În cele din urmă, SAAL, ca tehnologie, trebuie să fie accesibile și realiste pentru a desfășura o rețea care poate conecta în siguranță și în mod fiabil senzorii la armament și să asigure comanda și controlul într-un mediu letal, abundent în acțiuni specifice războiului electronic.

IA are aplicații într-o varietate de sectoare, inclusiv: cibersecuritate – detectarea autonomă și luarea deciziilor pentru a îmbunătăți timpii de reacție la amenințări; apărare-sisteme de arme autonome și semi-autonome; explorare spațială-nave spațiale și autonomie în exploatare. Înainte de a implementa SAAL, armatele trebuie să rezolve următoarele aspecte: dezvoltarea aplicațiilor asociate autonome pentru utilizare în întreaga gamă de operații militare și tehnologiile necesare pentru

dezvoltarea SAAL. IA este încorporată într-o serie de alte aplicații de culegere de informații, supraveghere și recunoaștere, precum și în logistică, operațiuni cibernetice, operațiuni informaționale, comandă și control, vehicule semiautonomes și autonome și sisteme letale de arme autonome. (Congressional Research Service, 2020, p. 10).

Sistemele de arme autonome (denumite și operator „în afara buclei/procesului”) reprezintă „un sistem de arme care, odată activat, poate selecta și lovi ținte fără alte intervenții din partea unui operator uman”. Exemplele includ unele muniții „la pândă” care, odată lansate, caută și atacă țintele prevăzute (de exemplu, instalațiile radar) pe o zonă specificată și fără altă intervenție umană sau sisteme de arme care folosesc autonom „bruij electronic” pentru a perturba comunicațiile. (ICRC, 2014, p. 6). Un sistem de arme cu „autonomie completă” în selecția țintei și atac oferă potențial capacități suplimentare în protecția forței, în special în situațiile în care timpul este limitat și elimină adițional riscurile pentru utilizatorul sistemului de arme și forța vie. Aceste sisteme pot oferi economie în personal, costuri asociate și utilizare potențială pentru misiuni „de rutină, imorale, periculoase și intense”. Sistemele de arme complet autonome pot să nu fie utile în conflictele de intensitate scăzută, dar ar putea fi utile în conflictele de mare intensitate împotriva obiectivelor militare și în circumstanțe foarte limitate. Aceste situații ar putea include situații defensive critice limitate în timp, în special cele în care ritmul operațiunilor și presiunea timpului pentru un răspuns sunt presante.

Problema aici nu este că echipamentele tehnice vor face astfel de erori și operatorii nu. Chestiunea este că diferența dintre eroarea umană și eroarea algoritmică este ca diferența dintre trimiterea unei scrisori și a face o postare pe o aplicație de socializare. Dimensiunea, domeniul de aplicare și viteza sistemelor de roboți ucigași – dirijați de un algoritm de selectare a țintei, desfășurați pe un întreg continent – ar putea face identificări greșite datorate operatorilor individuali, precum lovirea recentă a dronei americane în Afganistan, în așa fel încât să pară simple erori de aproximare prin comparație. Cu toate acestea, proliferarea la scară mare este la fel de negativă. Statele ar putea concura pentru a dezvolta versiuni din ce în ce mai devastatoare de arme autonome, inclusiv pe cele capabile să gestioneze armele chimice, biologice, radiologice și nucleare. Pericolele morale ale escaladării letalității armelor ar fi amplificate prin escaladarea utilizării armelor. Armele autonome de înaltă performanță pot duce la războaie mai frecvente, deoarece vor diminua două dintre forțele esențiale care au prevenit și au scurtat războaiele: îngrijorarea pentru

civili în toate zonele și interesul pentru propriii soldați. Este posibil ca armele să fie echipate cu regulatori etici costisitori, concepuți pentru a minimiza daunele colaterale, folosind ceea ce se numește „mitul loviturii chirurgicale” pentru a potoli protestele morale. Armele autonome vor reduce, de asemenea, atât cerința, cât și riscul pentru propriii soldați, modificând dramatic analiza cost-beneficiu la care statele trebuie să facă față în timpul lansării și pe timpul susținerii războaielor. Războaiele asimetrice – adică războaiele purtate pe teritoriul statelor care nu au tehnologie competitivă – sunt susceptibile să devină mai frecvente.

Uciderile direcționate de către drone, până de curând, s-au limitat la actori non-statali. Până când, pentru prima dată în ianuarie 2020, o dronă echipată cu armament de către un stat a vizat un oficial la nivel înalt al unui stat străin și a făcut acest lucru pe teritoriul unui al treilea stat. S-ar putea susține că loviturile cu drone au fost opțiunea preferată pentru factorii de decizie și militari deopotrivă, datorită eficienței lor adecvate, eficacității, adaptabilității, acceptabilității, contestării și câștigului politic, dar s-ar putea remarca faptul că beneficiile lor au fost la fel de iluzorii ca „mitul unei lovituri chirurgicale”. Din cauza absenței actuale a unei monitorizări eficiente, a fost practic imposibil de știut dacă o persoană ucisă într-un atac cu dronă a fost, de fapt, o țintă legală, adăugând faptul că vătămarea populației civile, inclusiv decese, răniri și traume, probabil au fost în mare parte subraportate.

De fapt, autonomia este deja folosită pentru o mare varietate de sarcini militare, inclusiv multe legate de utilizarea forței. Acestea includ: identificarea, urmărirea, prioritizarea și eșalonarea țintelor; deciderea momentului în care să execute focul o armă; manevrarea și angajarea țintelor; și sincronizarea detonării. Conform cercetărilor din domeniu, cel puțin 30 de țări au sisteme defensive cu moduri autonome supravegheate de operator, care sunt utilizate pentru a apăra bazele și vehiculele militare de atacuri cu avertizare scurtă, unde timpul de angajare ar fi prea scurt pentru ca un operator să răspundă și, în câteva excepții rare, autonomia este folosită pentru arme pentru a selecta și angaja ținte pe cont propriu. (Scharre, Horowitz, 2015, p. 11). Categoriile de forțe armate susțin că perfecționarea proceselor și capabilităților vechi este insuficientă. Fiecare categorie pledează pentru acest tip de tehnologie avansată pentru a sprijini operațiile într-o luptă extrem de contestată, având siguranța că nu doar echipamentele tehnologice, ci și aeronavele, munițiile, sateliții, navele, submarinele, tancurile și personalul sunt la locul potrivit, la momentul potrivit, neutralizând ținta legitimă cu efectele adecvate,

în câteva secunde. SAAL combină misiunile de lovire și informații, supraveghere și recunoaștere într-o singură platformă, transformându-le într-o nouă capabilitate revoluționară. Una dintre principalele sarcini operaționale este de a sprijini misiunile pentru a neutraliza dispozitivele explozive improvizate și pentru a elimina țintele decisive. SAAL inamice vor complica operațiile aeriene, terestre și navale prin adăugarea de noi amenințări, la altitudine joasă, terestre și amfibii, forței care trebuie să fie contracarată. Această contingentă va necesita dezvoltarea de contramăsuri de către forțele proprii, inclusiv tactici, tehnici, proceduri și instruire care permit forței să opereze în mediul emergent.

Sistemele autonome ar putea fi utilizate pentru a efectua operații de teledetecție în zone care anterior erau greu accesibile pentru sistemele cu echipaj uman și controlate de la distanță, cum ar fi în apă la mare adâncime. Sisteme autonome fără pilot, cum ar fi dronele aeriene sau vehiculele subacvatice fără operator, ar putea fi, de asemenea, văzute de statele posesoare de arme nucleare ca alternativă la rachetele balistice intercontinentale, precum și la bombardierele și submarinele pentru lansarea armelor nucleare. Acestea ar fi recuperabile (spre deosebire de rachete și torpile) și ar putea fi desfășurate pe perioade foarte lungi de zile, luni sau chiar ani. (United Nations University, 2018, p. 14). În cele din urmă, armele autonome vor submina ultima soluție temporară a umanității împotriva crimelor de război și atrocităților: legile internaționale ale războiului. Aceste legi, codificate în tratate care ajung până la Convenția de la Geneva din 1864, reprezintă linia internațională subțire albastră care separă războiul purtat cu demnitate de masacru. Pentru a aborda controversile din ce în ce mai mari cu privire la atacurile de drone, experții juridici recunoscuți la nivel internațional au făcut o analiză juridică detaliată, care a examinat atât principiile „*jus as bellum*” (dreptul la război), cât și „*jus in bello*” (ducerea războiului, dreptul umanitar internațional). În general, ei au concluzionat că există puține motive pentru a trata dronele ca fiind distincte de alte sisteme de arme în ceea ce privește consecințele legale ale întrebuintării lor.

CONCLUZII

SLAA vor continua să se dezvolte atât în capabilități, cât și în număr. Acest progres este un fenomen internațional care include aplicații militare, guvernamentale și comerciale în toate domeniile – aerian, terestru și naval. IA este un domeniu cu evoluție rapidă, care prezintă o influență crucială în viitor asupra securității și stabilității internaționale, datorită multitudinii de beneficii potențiale. Utilitatea

militară a SAAL a fost demonstrată în operațiile militare. Autonomia deplină este mai mult decât o simplă mobilitate, este vorba despre luarea deciziilor. IA și, implicit, SAAL au un potențial semnificativ de a perturba bazele stabilității nucleare și de a submina descurajarea pe termen lung, în special într-un mediu strategic din ce în ce mai multipolar.

Având în vedere gama largă de aplicații a IA în domenii diferite, coordonarea inter-agenții va fi probabil un mecanism important pentru eforturile în curs de desfășurare, inclusiv luarea în considerare a abordărilor de reglementare adaptive, pentru a permite progrese rapide tehnologice. Progresul în tehnologia militară, recent, este evaluat frecvent prin capabilitatea unei arme de a menține echipajul și personalul în afara câmpului de luptă și de capabilitatea acesteia de multiplicare a forței. Aceste capabilități servesc la reducerea costurilor asociate cu războiul.

Sistemele de arme autonome utilizate astăzi – „*autonome*” sau „*autonome supravegheate*”, în conformitate cu definițiile utilizate – prezintă constrângeri în mai multe privințe: în primul rând, sunt limitate în misiunile pentru care sunt utilizate (de exemplu, funcții defensive împotriva atacurilor cu rachetă sau funcții ofensive împotriva instalațiilor militare specifice, cum ar fi radarul); în al doilea rând, acestea sunt limitate privind tipurile de ținte pe care le atacă (de exemplu, în principal mijloace sau obiective mai degrabă decât forța vie), iar în al treilea rând, sunt utilizate în circumstanțe limitate (de exemplu, medii relativ simple și previzibile, cum ar fi pe mare sau pe uscat, în afara zonelor populate). Rolul sistemului de arme – defensiv sau ofensiv – și tipul de țintă – obiectiv militar (așa-numit „*anti-material*”) sau combatant (adică anti-personal) pot fi, de asemenea, factori cheie care afectează întrebuințarea lor. În plus, categoriile de forțe militare experimentează din ce în ce mai mult sisteme auto dirijate și fără pilot.

Cu toate acestea, este încă posibil ca „*sistemele de arme complet autonome*”, care operează fără supraveghere umană, să aibă o valoare militară decisivă în situații critice – cum ar fi răspunsul la un atac masiv sau în cazul în care o misiune este critică, dar legăturile de comunicare sunt interzise sau „*bruiate*” –, cu condiția ca utilizatorul să fie convins că sistemul de arme ar fi mai eficace decât forțele combatante în aceeași situație. SAAL – asociate frecvent cu roboții ucigași – au fost folosite în vederea neutralizării forței vii pentru prima dată în istorie în 2020, în timpul Războiului Civil din Libia, așa cum se susține în raportul Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite. Studiul evenimentelor similare, din trecut, legitimează,

prin urmare, declanșarea ultimei curse majore de înarmare, una care are capacitatea de a deveni ultima pentru omenire.

Potențialul emergent al IA, în aceeași măsură, este relevant și pentru armele nucleare, strategii și doctrine. IA ar putea fi, de asemenea, un stimul pentru armonizarea diferențelor dintre aceste domenii. Această întrepătrundere a IA cu domeniul nuclear și doctrinele necesită un studiu critic mai amplu, cercetare și examinare nu numai de către militari și cercetători, ci și de către mediul internațional. Marile puteri și-au dat seama că domeniul IA, care tocmai a apărut și arată indici ai potențialului său viitor, ar putea juca un rol decisiv în dezvoltarea, perfecționarea și multiplicarea capacității lor de lovire și de represalii, inclusiv capacitatea de a răspunde unui atac nuclear, executat prin surprindere. Progresele aparținând ultimei perioade de timp în IA, învățarea automată și autonomia, au potențialul de a eroda, în mare măsură, fundamentele strategiei nucleare; acest aspect are posibilitatea de a fi favorabil, avantajos sau neoptimist, de nedorit în aceeași măsură. În primul rând, ar putea consolida stabilitatea și va scădea posibilitatea unei erori de calcul și a exacerbarii incidentale. În al doilea rând, ar putea stimula adversarii să răspundă cu acțiuni perturbatoare care ar putea escalada amenințarea unui război nuclear.

Letalitatea autonomă asigură o relevanță în ascensiune, copleșitoare, pe timpul operațiilor militare și joacă un rol cheie în descurajarea strategică. Sistemele de arme letale din ce în ce mai autonome, care nu au sau nu au nevoie de un echipaj sau de personal și sunt autorizate să aplice capacitatea de a provoca moarte sau daune grave sau daune în absența acțiunii umane, vor îndeplini un rol decisiv în probabilitatea declanșării războaielor. Statele care au folosit drone pe motiv de autoapărare, definită într-o manieră foarte elastică împotriva presupușilor teroriști, au riscat să creeze o situație în care nu vor exista „*linii roșii*” cu adevărat. Pe măsură ce mai mulți actori guvernamentali și non-statali dobândesc drone echipate cu armament și le folosesc pentru uciderea cu destinație, există un pericol evident ca războiul să fie văzut ca normal mai degrabă decât opusul păcii. Războiul riscă să fie normalizat ca un însoțitor necesar pentru pace și nu opusul acesteia. În absența unor reglementări relevante ale armelor și a forumurilor oficiale pentru a discuta în mod specific despre desfășurarea dronelor, putem fi martori ai amplificării utilizării lor și acest caz crește pericolul unei conflagrații globale.

Acest proces diplomatic și verdictul potențial al dreptului internațional ar putea controla sau opri dezvoltarea armelor adaptate pentru utilizarea IA, în special a celor în care dispozitivele selectează și atacă țintele fără intervenție umană.

BIBLIOGRAFIE:

1. Caton, J.L. (2015). *Autonomous weapon systems: a brief survey of developmental, operational, legal, and ethical issues*. Strategic Studies Institute. US Army War College, <https://e.pdfpremiumfree.com/downloads/autonomous-weapon-systems-a-brief-survey-of-developmental-operational-legal-and-ethical-issues/>, accesat la 15 septembrie 2022.
2. Futter, A. (2021). EU Non-Proliferation and Disarmament Consortium. *Explaining the nuclear challenges posed by emerging and disruptive technology: a primer for European policymakers and professionals*. Nr. 73, pp. 1,7, https://www.nonproliferation.eu/wp-content/uploads/2021/03/EUNPDC_no-73_FINAL-1.pdf, accesat la 15 septembrie 2022.
3. Horowitz, M.C., Scharre, P., and Velez-Green, A. (2019). *A Stable Nuclear Future? The Impact of Autonomous Systems and Artificial Intelligence*, pp. 1, 5, <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1912/1912.05291.pdf>, accesat la 15 septembrie 2022.
4. Scharre, P., Horowitz, M.C. (2015). *An Introduction to Autonomy in Weapon Systems*, https://www.files.ethz.ch/isn/188865/Ethical%20Autonomy%20Working%20Paper_021015_v02.pdf, accesat la 15 septembrie 2022.
5. Congressional Research Service, *Artificial Intelligence and National Security*, 2020, pp. 1, 10, 16, <https://sgp.fas.org/crs/natsec/R45178.pdf>, accesat la 15 septembrie 2022.
6. Congressional Research Service, *Lethal Autonomous Weapon Systems: Issues for Congress*, 2016, pp. 1, 5-7, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1170011.pdf>, accesat la 15 septembrie 2022.
7. Department of Defense Defense Science Board, Task force report: *The Role of Autonomy in DoD Systems*, 2012, p. 1,56, <https://irp.fas.org/agency/dod/dsb/autonomy.pdf>, accesat la 15 septembrie 2022.
8. Department of Defense, *Directive Number 3000.09*, 2012. Incorporating Change 1, 2017, pp. 4, 5, 7, 14, <https://www.esd.whs.mil/portals/54/documents/dd/issuances/dodd/300009p.pdf>, accesat la 15 septembrie 2022.
9. Executive Office of the President National Science and Technology Council Committee on Technology, *Preparing for the future of artificial intelligence*, 2016, p. 10, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/whitehouse_files/microsites/ostp/NSTC/preparing_for_the_future_of_ai.pdf, accesat la 15 septembrie 2022.
10. ICRC, Report of the ICRC Expert Meeting on 'Autonomous weapon systems: technical, military, legal and humanitarian aspects', 26-28 martie 2014, Geneva, 9 mai 2014, pp. 1, 6, 9, 10, <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/2014/expert-meeting-autonomous-weapons-icrc-report-2014-05-09.pdf>, accesat la 15 septembrie 2022.
11. NATO 2022 Strategic Concept, summitul NATO de la Madrid, 29 iunie 2022, p. 6, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf, accesat la 15 septembrie 2022.
12. The Institute for Foreign Policy Analysis, *National Security Update the Military Applications and Use of Artificial Intelligence*, 2019. Report, pp. 3, 4, <https://policycommons.net/artifacts/1777473/national-security-update/2509119/>, accesat la 15 septembrie 2022.
13. United Nations University, Centre for Policy Research, *AI & Global Governance: AI and Nuclear Weapons – Promise and Perils of AI for Nuclear Stability*, 2018, <https://cpr.unu.edu/publications/articles/ai-global-governance-ai-and-nuclear-weapons-promise-and-perils-of-ai-for-nuclear-stability.html>, accesat la 15 septembrie 2022.

CONFIGURAȚII GEOPOLITICE ALE ISTMULUI PONTO-BALTIC ÎN CONTEXTUL AGRESIUNII DIN UCRAINA

Drd. Andreea-Amalia STĂNICĂ

Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.09

Pornind studiul de la teoria Heartland-ului, formulată de Halford John Mackinder, conform căreia guvernarea Europei de Est conduce la guvernarea lumii, identificăm importanța geopolitică a istmului ponto-baltic. Regiunea mărginită imaginar la nord de Marea Baltică, iar la sud de Marea Neagră a reprezentat, de-a lungul istoriei, un punct fierbinte. Astfel, importanța strategică a istmului ponto-baltic și interesele contradictorii asupra regiunii constituie obiectul actual al confruntării dintre Federația Rusă și Occident. Agresiunea ilegală a statului rus în Kiev conduce la confirmarea ipotezei conform căreia Moscova reprezintă principala amenințare la adresa securității și integrității teritoriale a statelor din regiunea ponto-baltică.

În acest sens, pentru ancorarea la realitățile geopolitice regionale, în prima parte a cercetării vor fi conturate atât coordonatele geografice ale istmului ponto-baltic, cât și coordonatele istorice enunțate la nivel național, prin raportare la viziunea savanților Simion Mehedinți și Nicolae Iorga.

Ulterior, va fi analizată strategia Federației Ruse în regiune, făcând trimitere la alimentarea permanentă a conflictelor pe teritoriul statelor care promovează o viziune euroatlantică. De asemenea, va fi identificat rolul României în regiunea ponto-baltică, prin prisma statutului de pivot regional și actor relevant în procesul de consolidare a flancului estic al NATO.

Cercetarea va fi rezultatul utilizării încrucișate a metodologiilor cantitative și calitative, pentru o abordare aprofundată a subiectului supus studiului.

Cuvinte-cheie: istmul ponto-baltic, Marea Neagră, Marea Baltică, Heartland, NATO.

GEOPOLITICA REGIUNII PONTO-BALTICE

Regiunea ponto-baltică, identificată în lucrările de specialitate și sub denumirile de „*istm ponto-baltic*” sau „*Intermarium*”, a fost cunoscută încă din secolul al XX-lea drept „*Marele Istm de Est*”, versiune oferită de istoricii poloni (Ilyn, 2012, pp. 62-75).

Din punct de vedere teritorial, istmul cuprinde statele care se regăsesc de-a lungul axei nord-sud, trasată imaginar între Marea Baltică și Marea Neagră, respectiv: Estonia, Letonia și Lituania, Belarus, Polonia, România, Republica Moldova, Ungaria, Slovacia și Ucraina¹. Astfel, putem identifica limitele teritoriale de vest și de est, mai puțin definite, respectiv extremitatea vestică a Munților Carpați și coasta maritimă a Georgiei (Popescu, 2021, p. 233). Ca relief predominant, regiunea este o câmpie care face legătura pe direcțiile nord-sud, est-vest, având o gamă diversă de resurse naturale precum lemn, minereuri și hidrocarburi (Suciu, Muntele, 2022).

Din punct de vedere geostrategic, masa întinsă a teritoriului istmului ponto-baltic a reprezentat, de-a lungul istoriei, un punct fierbinte, zonă de conflict între Est și Vest. Din punct de vedere militar, regiunea a permis aplicarea rapidă a unor manevre de repliere, respectiv retragere strategică, reușita acestora fiind amplificată de condițiile climatice continentale, cu vară caldă și iarnă geroasă (Prisăcaru –1, 2018).

În acest sens, ne putem raporta la perioada interbelică, după semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov, URSS și Germania nazistă luând decizia de a împărți sferele de influență din zona tampon care se regăsește între Marea Neagră și Marea Baltică (Ib.). Astfel, istmul ponto-baltic a devenit o zonă controlată de cele două puteri totalitare, fiind martora declanșării celui de-Al Doilea Război Mondial prin atacarea Poloniei în septembrie 1939 (Ib.).

Istmul ponto-baltic, falie intercivilizațională localizată între vestul și estul continentului european, a fost de-a lungul timpului subiect de dispută geopolitică și geostrategică a diferitelor state și popoare, acestea căutând permanent obținerea controlului regional. Aceste intenții derivă din teoria formulată de Halford John Mackinder, conform căreia cucerirea Europei de Est conduce la guvernarea lumii (Dobrescu, pp. 48-65). În acest sens, prin raportare la secolul XXI, regiunea este subiect de dispută între Occident și Federația Rusă.

¹ De asemenea, regiunea cuprinde fragmentar și secțiuni teritoriale din Bulgaria, Serbia, Slovenia, Austria, Bosnia și Herțegovina, Cehia, Croația, Germania și Federația Rusă.

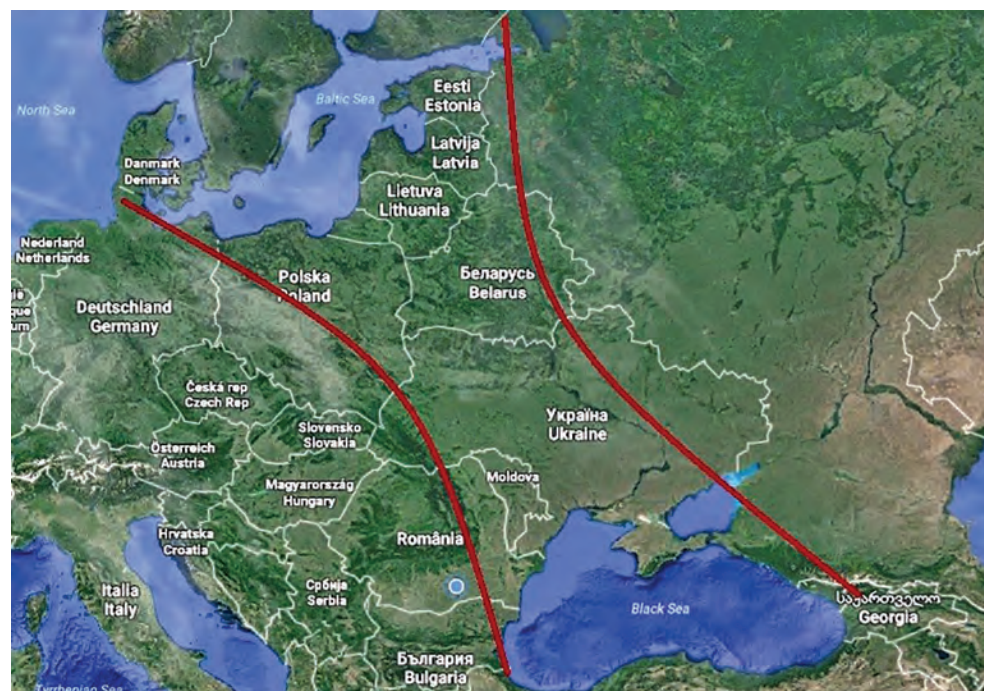

Figura nr. 1: Istmul ponto-baltic – frontiere estice și vestice estimative (Popescu, ib.)

Mackinder, reprezentant al școlii geopolitice anglo-saxone, identifică în teoria sa Europa de Est drept Inima Lumii, zonă pivot care cuprinde bazinele Mării Negre și Mării Baltice, precum și râurile adiacente (Ib.). Făcând trimitere la coordonate istorice, respectiv statutul de mare închisă al Mării Mediterane în perioada în care Imperiul Roman și-a exercitat dominația asupra acesteia, Mackinder formulează ideea conform căreia Marea Neagră și Marea Baltică ar putea deveni mări închise, sub dominația puterii statale care va controla Heartland-ul (Ib.). Astfel, teoreticianul a enunțat următoarea teorie:

„Cine stăpânește Europa de Est stăpânește Heartland-ul.

Cine stăpânește Heartland-ul stăpânește Insula Lumii.

Cine stăpânește Insula Lumii stăpânește lumea”. (Mackinder, H.J., 1962, p.150).

Cu toate că este un teoretician controversat, pentru a putea contrabalansa inițiativele imperialiste ale Federației Ruse, din prezent, ideea strategică a lui Mackinder conform căreia Europa de Vest trebuie să contracareze orice intenție de control al resurselor Europei de Est (Dobrescu, p. 48-65) își regăsește aplicabilitatea.

Din punct de vedere strategic, Heartland-ul lui Mackinder a fost în continuă confruntare cu Rimland-ul lui Spykman, între cele două regiuni existând tendința de a se extinde una pe teritoriul celeilalte (Ib.).

Nicholas Spykman, profesor de relații internaționale, a lansat, în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial, teoria țărmurilor, având la bază analiza lui Mackinder. Cercetătorul a extins teoriile geopoliticianului anglo-saxon, racordându-le la noua viziune globală, fiind formulat un joc strategic din perspectiva americană la nivel internațional (Ib.). Astfel, Spykman a pus accentul pe fâșia de țărm care înconjoară continentul eurasiatic, ajungând la următoarea concluzie:

„Cine stăpânește rimland-ul stăpânește Eurasia.

Cine stăpânește Eurasia controlează destinele lumii întregi”. (Dobrescu, pp. 65-67).

În contextul actual, prin realizarea unei paralele din punct de vedere teoretic, putem discuta despre existența unui rimland strategic conturat de Marea Neagră și Marea Baltică, regiune cu rol strategic semnificativ în combaterea amenințărilor orchestrate de Federația Rusă la adresa actorilor euroatlantici.

Importanța geostrategică a celor două mări care definesc frontiera nordică și sudică a regiunii ponto-baltice poate fi analizată prin raportare la teoria puterii maritime, formulată de Alfred Mahan.

În lucrarea sa – „Influența puterii maritime în istorie”, autorul american analizează puterea statală din perspectiva poziționării geografice, ieșirea la mare fiind un avantaj prin conferirea capacității de apărare a unui teritoriu dincolo de granițele sale continentale (Coman, 2018). Astfel, luând în calcul și posibilitățile de dezvoltare, Mahan a formulat ideea conform căreia controlul anumitor zone maritime (rute, puncte de trecere, canale, strâmțori) este favorabil din punct de vedere economic (Ib.). În strânsă conexiune cu poziționarea geografică este atât conformația țărmurilor, litoralul fiind analizat din punct de vedere al conturului, lungimii și numărului de porturi, cât și densitatea și mentalitatea populației, respectiv abundența resurselor (Ib.).

Teoria lui Mahan a fost pusă în aplicare de președintele Roosevelt, SUA dezvoltându-se în termeni strategici începând cu achiziția Canalului Panama, în anul 1903 (Dobrescu, p. 45). Începând din acea perioadă, SUA au continuat să-și contureze statutul de putere maritimă, construind o flotă maritimă puternică din punct de vedere militar.

Importanța geostrategică a Mării Negre și a Mării Baltice a determinat amplasarea unor componente ale forțelor navale SUA în regiune. Din punct de vedere al strategiei Federației Ruse, aceasta se bazează pe cele două teritorii cu deschidere la Marea Neagră, respectiv Marea Baltică, Peninsula Crimeea și Kaliningrad.

Aflându-ne într-o perioadă în care asistăm la o schimbare a jocurilor de putere din lume, prin raportare la teoriile geopolitice enunțate, putem formula ideea conform căreia regiunea ponto-baltică se află la confluența dintre acestea.

SIMION MEHEDINȚI ȘI NICOLAE IORGA – VIZIUNI GEOPOLITICE

Rolul istmului ponto-baltic, precum și importanța puterii maritime a unui stat au fost subiecte dezbătute de-a lungul dezvoltării geopoliticii românești.

În acest sens, savantul Simion Mehedinți, fondator al Școlii geografice românești, a considerat în teoria sa că geopolitica unui popor este determinată de aspecte ale dinamicii spațiilor și popoarelor (Săgeată, 2018). Simion Mehedinți s-a axat pe o temă centrală, analizând statul din perspectiva actorilor aflați în vecinătate. Astfel, cu semnificație aparte pentru geopolitica românească au fost „*istmul ponto-baltic, strâmtorile ponto-mediteraneene, Dunărea și Carpații*” (Ib.). În ceea ce privește importanța accesului la mare al unui stat, Mehedinți afirma în scrierile sale că „*țărmlul mării este cea mai favorabilă fațadă*” (Pintescu, 2005), astfel „*toate neamurile care vor să aibă un mare viitor, spre mare și ocean se îndreaptă*” (Ib.). De asemenea, savantul român identifică provincia Dobrogea, aflată în proximitatea Mării Negre, „*fâșia de pământ între Dunăre și Mare*” (Ib.) drept „*fațada naturală a statului român spre calea liberă a Oceanului*” (Ib.).

Importanța puterii maritime a unui stat a fost tratată și de istoricul Nicolae Iorga, acesta formulând o serie de cursuri publicate în anii 1913 și 1919, „*Chestiunea Dunării*”, respectiv „*Chestiunea Oceanelor*”.

Prin raportare la statutul de pivot regional al României la nivelul continentului european, Nicolae Iorga aprecia următoarele aspecte regăsite în cadrul primului număr al revistei românești de geopolitică: „*România are norocul – și primejdia, natural – de a sta la o astfel de răspântie geopolitică. Suntem ceea ce Nicolae Iorga numea: un Stat de necesitate europeană. (...) Statul nostru este, deci, în atenția estului și vestului, nordului și sudului... Ea deține, cum s-a spus, cu adevărat o pozițiune-cheie*” (Geopolitica și Geoistoria, p. 3).

STRATEGIA INFLUENȚĂ A FEDERAȚIEI RUSE ÎN ZONA PONTO-BALTICĂ

De-a lungul timpului, Federația Rusă a desfășurat o politică externă agresivă, bazată pe influență la nivelul fostelor republici sovietice. În acest sens, statele independente localizate din punct de vedere teritorial în zona est-europeană au fost profund mutilate la nivel politic, economic, social de reminiscențele sovietice. Necesitatea de a-și exercita influența în regiune a fost cauzată de reticența față de expansiunea Alianței Nord-Atlantice și a Uniunii Europene. Astfel, statele regăsite în zona ponto-baltică se află în tensiune continuă, fiind apreciate de statul rus drept „*străinătate apropiată*” (Brau, Rac, 2021).

În plan politic, strategia Federației Ruse se bazează pe activitatea partidelor pro-ruse, conduse de regimul oligarhic din statele aflate în regiunea ponto-baltică.

Pentru a-și atinge obiectivele, statul rus utilizează instrumente de soft-power, propaganda și promovarea de fake-news, cu ajutorul acestora candidații politici afiliați intereselor Moscovei reușind să-și promoveze viziunea în campaniile pre-electorale. Exemple în acest sens se regăsesc în Republica Moldova, unde cetățenii susțin Partidul „*Șor*”², respectiv Partidul Socialiștilor.

În plan economic, statul rus marjează pe dependența energetică a statelor (gaze naturale, combustibili minerali), respectiv pe implicațiile în sistemul bancar. Exemple în acest sens pot fi banca Comerțbank (instituție financiară fondată în perioada URSS, cu acționariat preponderent din partea unor cetățeni ruși) și Moldindconbank³.

În plan social, Moscova se bazează pe minoritățile ruso-fone sau de origine rusă, regăsite în proporții semnificative în fostele republici sovietice. În ceea ce privește Ucraina, statul rus a marjat pe comunitatea vorbitoare de limba rusă atât pentru a invada Crimeea, cât și pentru a menține tensiunile armate din Donbas escaladate în prezent la nivel de război. În aceeași situație se află și Republica Moldova, pe teritoriul căreia se încearcă soluționarea conflictului înghețat din Transnistria de cel puțin două decenii. Pentru a menține populația în sfera sa de influență, Federația Rusă derulează campanii de dezinformare cu obiectivul de a îndepărta orice model de guvernare occidental.

În plan militar, statul rus amplifică tensiunile în regiunea ponto-baltică prin militarizarea Kaliningradului și plasarea flotei ruse în apele Mării Baltice. Din punct de vedere strategic, mutarea a fost avantajoasă până în anul 2022, luând în calcul neutralitatea Suediei și a Finlandei, state neafiliate la structurile euroatlantice. Cu relevanță din punct de vedere militar este, de asemenea, anexarea Crimeei din anul 2014, când Federația Rusă și-a asigurat prezența în Marea Neagră, destabilizând climatul regional.

ROLUL ROMÂNIEI ÎN CADRUL INTERMARIUMULUI PONTO-BALTIC

Prin conexare la trecutul istoric al regiunii, identificăm parcursul României, stat care a fost sub ocupație sovietică pentru o perioadă de 14 ani, apoi a cunoscut o politică socialistă în perioada președinției lui Nicolae Ceaușescu, înlăturată în contextul căderii comunismului din zona est-europeană. După o serie de permutări desfășurate la nivel guvernamental, anul 2004 a fost marcat de aderarea la Alianța Nord-Atlantice, iar anul 2007 de aderarea la Uniunea Europeană. Angrenarea la structurile euroatlantice a fost și este considerată cea mai bună strategie a României pentru dezvoltare și asigurare a unui climat echilibrat din punct de vedere securitar.

² Mai multe detalii despre președintele partidului, Ilan Șor, pe http://alegeri.md/w/ilan_%C8%98or.

³ Acționarii Moldovei, cine deține băncile moldovenești, <https://newsmaker.md/ro/actionarii-moldovei-cine-detine-bancile-moldovenesti/>.

Astfel, prin prisma alinierii la valorile și viziunile occidentale, România reprezintă un pilon de stabilitate din punct de vedere regional, desfășurând relații bune atât cu statele aflate în proximitate, cât și cu Statele Unite ale Americii (Mureșan, 2020). Importanța României din punct de vedere strategic a fost conștientizată după anul 2014, marcat de anexarea peninsulei Crimeea de către Federația Rusă. Mișcarea agresivă desfășurată la frontiera estică a NATO a fost contestată de întreaga comunitate euroatlantică, statele riverane jucând din acel moment un rol important în prevenirea și combaterea amenințărilor din regiune⁴.

Conștientizarea importanței Mării Negre, aflată la confluența dintre Est și Vest, precum și dezideratele de a amplifica nivelul de cooperare și dezvoltare în cadrul NATO și UE, au făcut ca România să fie implicată în formarea unor platforme de cooperare regională, în anul 2015 lansându-se Inițiativa celor Trei Mări, respectiv București 9.

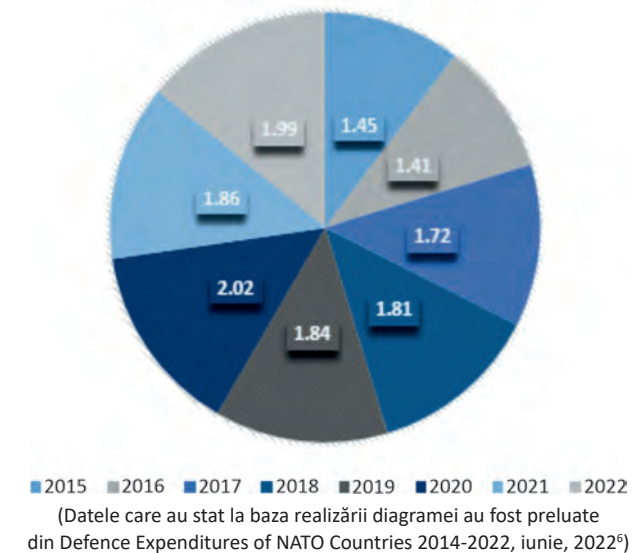
Relațiile Bucureștiului cu actorii regionali au condus la implicarea României în cadrul trilateralelor România-Polonia-Turcia, România-Polonia-Ucraina, România-Ucraina-Republica Moldova, respectiv România-Bulgaria-Turcia (Simileanu, 2021). Prin intermediul acestor inițiative comune de cooperare în vederea asigurării securității la nivel multidimensional, statele aflate în flancul estic al NATO creează o barieră în fața amenințărilor dirijate de Federația Rusă (Ib.).

Raportat la relația României cu Statele Unite ale Americii, aceasta s-a dezvoltat treptat, în anul 1997, România punând bazele unui parteneriat strategic care a devenit atât un reper național de politică externă, cât și un mijloc de susținere a *reformelor* de natură politică, economică, militară și administrativă la nivel intern (MAE). De asemenea, SUA au susținut demersurile de integrare ale României în Alianța Nord-Atlantică, acțiune fundamentată de implicarea statului român în combaterea amenințărilor teroriste prin detașarea de personal militar în Afganistan și Irak (Ib.). Relațiile bilaterale ale României cu Washingtonul au fost marcate de o serie de evenimente, respectiv semnarea Acordului privind acțiunile forțelor SUA pe teritoriul național (2015), semnarea Acordului privind amplasarea scutului anti-rachetă al SUA pe teritoriul național (2011), adoptarea unor Declarații Comune privind Parteneriatul Strategic pentru secolul XXI (începând cu anul 2011), încheierea Memorandumurilor de Înțelegere SUA-România (2019) (Ib.).

Pentru a atinge dezideratele unei puteri militare aliniate la standardele NATO, începând cu anul 2017, România s-a angajat să aloce 2% din produsul intern brut anual pentru o perioadă de zece ani⁵. Astfel, ascensiunea atinsă până în 2022

a condus modernizarea echipamentelor și infrastructurii, urmărindu-se obiectivul de a „dezvolta și menține (...) capacități de apărare robuste și reziliente, credibile, interoperabile, flexibile și eficiente” (Ib.).

Cheltuielile României pentru apărare în perioada 2015-2022 (PIB)

În contextul războiului ruso-ucrainean, România a demonstrat, încă o dată, importanța sa din punct de vedere strategic, fiind una dintre rutele principale de transport al refugiaților ucraineni și al donațiilor de proveniență occidentală⁷.

CONCLUZII

Nivelul de securitate și de dezvoltare al statelor localizate în Europa de Est trebuie să reprezinte o preocupare continuă atât la nivelul politicii interne a fiecărui actor regional, cât și pentru organizațiile internaționale. Apărarea flancului estic al NATO și respectarea viziunii euroatlantice reprezintă o necesitate pentru a contracara tendințele anti-occidentale ale Federației Ruse, materializate de-a lungul timpului prin alimentarea unor tensiuni pe teritoriile fostelor republici sovietice. În acest sens, pentru a înlătura presiunea exercitată de politica externă a statului rus în zona

⁴ Administrația Prezidențială, 14 iunie 2021, NATO. Comunicatul summitului NATO de la Bruxelles, <https://www.presidency.ro/ro/media/comunicatul-summitului-nato-de-la-bruxelles-14-iunie-2021>.

⁵ Biroul de presă, Ministerul Apărării Naționale. 2021, al cincilea an consecutiv de alocare a două procente din PIB pentru apărare, https://www.mapn.ro/cpresa/16892_2021,-al-cincilea-an-consecutiv-de-alocare-a-doua-procente-din-pib-pentru-aparare.

⁶ NATO. Defence Expenditures of NATO Countries 2014-2022, iunie, 2022, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_197050.htm.

⁷ Ministerul Afacerilor Externe. Minister Bogdan Aurescu presented Romania's contribution to countering the effects of Russia's War against Ukraine at the Un Security council in New York during the Debate on Maintenance of international peace and security- conflict and food security, 23 mai 2022, <https://www.mae.ro/en/node/58731>.

ponto-baltică, statele din acest areal trebuie să creeze front comun și să amplifice cooperarea atât în cadrul UE și al NATO, cât și în cadrul platformelor de cooperare dezvoltate la nivel regional.

Conștientizarea amenințărilor la care este supusă comunitatea euroatlantică la nivel macro, respectiv statele din regiunea ponto-baltică la nivel micro, prin prisma poziționării geografice și tranziției la tradițiile occidentale, constituie un moment cheie pentru dezvoltarea și implementarea unei strategii mai bune de previziune și contracarare.

Prin raportare la statul ucrainean și agresiunea constantă la care a fost și este supus în prezent, respectiv anexarea peninsulei Crimeea în 2014, alimentarea tensiunilor în regiunile aflate la frontiera estică, Donețk și Luhansk, culminată cu invazia teritoriilor, întreaga comunitate euroatlantică trebuie să formuleze un capitol de „lecții învățate” pentru a pune bazele unor noi strategii de politică externă. În acest sens, trebuie avute în vedere următoarele aspecte:

- Interesele Federației Ruse de a menține în sfera de influență statele din Europa de Est este un deziderat pentru care va lupta cu orice preț.
- Eventualele dezacorduri dintre membrii NATO și UE constituie vulnerabilități care vor fi exploatate de statul rus.
- Formatele de cooperare regională trebuie să se dezvolte și să acționeze prin aliniere la viziunea euroatlantică, având rolul de a consolida cooperarea și nu de a destabiliza climatul intern al NATO și al UE.
- Modernizarea componentei militare a fostelor republici sovietice cu tehnică și echipament de origine occidentală este un obiectiv care trebuie atins în cel mai scurt timp.
- Analizând conflictul militar din prezent, partenerii NATO trebuie să acționeze în vederea respectării angajamentelor de alocare a cel puțin 2% din produsul intern brut pentru apărare.

BIBLIOGRAFIE:

- Brau, H., Racz, A. (2021). *Russia's Strategic Interests and Actions in the Baltic Region*, DGAP Report, <https://dgap.org/en/research/publications/russias-strategic-interests-and-actions-baltic-region>, accesat la 2 septembrie 2022.
- Coman, A.L. (2018). *Viziunea geopolitică a lui Alfred Thayer Mahan*. În Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, vol. 4, nr. 4, <https://revista.unap.ro/index.php/revista/article/view/387/363>, accesat la 17 septembrie 2022.
- Dobrescu, P. (2003). *Geopolitica*. Editura Comunicare.ro.
- Ilyin, M. (2012). *The Baltic-Pontic region in the Europe-Eurasia dual system*. Baltic Region, pp. 62-75, 10.5922/2079-8555-2012-2-7.

- Mackinder, H.J. (1962). *Perspective, Democratic Ideals and Reality*. New York: The Norton Library.
- Mureșan, D. (2020). *Iohannis: România, un pilon de stabilitate și securitate și un aliat credibil al NATO*, https://www.defenseromania.ro/iohannis-romania-un-pilon-de-stabilitate-i-securitate-i-un-aliat-credibil-al-nato_605122.html, accesat la 11 septembrie 2022.
- Popescu, A.I.C. (2021). *The Black Sea Region – Geographical, geopolitical, geostrategic and geoeconomic identity*. În revista *Gândirea militară românească*, 2021, p. 233, https://www.academia.edu/53728805/THE_BLACK_SEA_REGION_GEOGRAPHICAL_GEOPOLITICAL_GEOSTRATEGIC_AND_GEOECONOMIC_IDENTITY, accesat la 2 septembrie 2022.
- Pintescu, F. (2005). *Geopolitica și geostrategia pontică românească între tradiție și actualitate*. Revista *Geopolitica*, anul III, nr. 14-15, Marea Neagră – confluențe geopolitice. București: Editura Top Form.
- Prisăcaru, D. (2018). *Blestemul geografiei și vulnerabilitățile statului român interbelic (1)*, <https://www.art-emis.ro/istorie/blestemul-geografiei-si-vulnerabilitatile-statului-roman-interbelic-1>, accesat la 11 septembrie 2022.
- Săgeată, R. (2018). *Geopolitică, Geografie politică*, <https://www.geopolitic.ro/2018/03/geopolitica-geografie-politica-2/>, accesat la 12 septembrie 2022.
- Simileanu, V. (2021). *Despre sisteme, trilaterale și geopolitică*, <https://www.geopolitic.ro/2021/04/despre-sisteme-trilaterale-si-geopolitica/>, accesat la 22 septembrie 2022.
- Suciu, F.B., Muntele, I. (2022). *Povestiri din stepă. Istoria unui spațiu disputat*, <https://intelligence.sri.ro/povestiri-din-stepa-istoria-unui-spatiu-disputat/>, accesat la 17 septembrie 2022.
- Ilan Șor, http://alegeri.md/w/Ilan_%C8%98or, accesat la 17 septembrie 2022.
- Acționarii Moldovei, cine deține băncile moldovenești, <https://newsmaker.md/ro/actionarii-moldovei-cine-detine-bancile-moldovenesti/>, accesat la 17 septembrie 2022.
- Administrația Prezidențială. (2021). NATO, Comunicatul summitului NATO de la Bruxelles, <https://www.presidency.ro/ro/media/comunicatul-summitului-nato-de-la-bruxelles-14-iunie-2021>, accesat la 22 septembrie 2022.
- Biroul de presă, Ministerul Apărării Naționale. 2021, *al cincilea an consecutiv de alocare a două procente din PIB pentru apărare*, https://www.mapn.ro/cpresa/16892_2021,-al-cincilea-an-consecutiv-de-alocare-a-doua-procente-din-pib-pentru-aparare., accesat la 3 septembrie 2022.
- Geopolitica și Geoistoria* (1941). Revistă română pentru sud-estul european, Anul I, nr. 1, septembrie-octombrie 1941, Societatea Română de Statistică, p. 3. În *România 1918-2018. Un secol de frământări geopolitice*. București: Editura ASE, <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=969800>, accesat la 17 septembrie 2022.
- Ministerul Afacerilor Externe, *Minister Bogdan Aurescu presented Romania's contribution to countering the effects of Russia's War against Ukraine at the UN Security Council in New York during the Debate on Maintenance of international peace and security- conflict and food security*, <https://www.mae.ro/en/node/58731>, accesat la 17 septembrie 2022.
- Ministerul Afacerilor Externe. Parteneriatul strategic România-SUA, <https://www.mae.ro/node/4944>, accesat la 22 septembrie 2022.
- NATO. *Defence Expenditures of NATO Countries 2014-2022*, iunie, 2022, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_197050.htm, accesat la 17 septembrie 2022.

CARACTERUL PROACTIV AL AVERTIZĂRII ÎN ANTICIPAREA SITUAȚIILOR DE CRIZĂ

Sorin-Iulian CARPEN

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.10

Utilizarea adecvată a avertizării poate să contribuie în mod decisiv la evitarea sau reducerea unor consecințe majore, în cazul unor situații de criză. Lucrarea intenționează să sublinieze contribuția pe care avertizarea strategică o poate avea în dezvoltarea proactivă a procesului decizional.

În cadrul acestei lucrări, este analizat modul în care problematica avertizării a fost abordată de o serie de experți în domeniu. Totodată, se remarcă faptul că acordarea unei atenții adecvate metodelor de analiză pe termen mediu și lung oferă posibilitatea unei tranziții eficiente către o abordare proactivă a avertizării, în scopul evitării surprinderii strategice, adaptării strategiilor și menținerii competitivității în mediul operațional.

Cuvinte-cheie: avertizare, criză, proactiv, tendințe, Ucraina.

INTRODUCERE

Omenirea s-a confruntat, în ultimii ani, cu cel puțin două situații majore de criză, cu origini și tipologii relativ diferite, însă cu implicații asemănătoare în plan securitar. Prima, având ca punct de plecare domeniul medical – pandemia Covid 19, cea de-a doua, având o exprimare primară în domeniul militar – agresiunea rusă asupra Ucrainei.

În ambele situații, s-a discutat despre cauze, evoluții și posibile consecințe, înțelegerea acestor elemente fiind absolut necesară pentru nivelul decizional. În ambele cazuri, avertizarea a avut un rol important, indiferent dacă aceasta a avut o formă de exprimare explicită sau implicită.

Conceptul de avertizare nu reprezintă o noutate, acesta cunoscând, de-a lungul timpului, numeroase dezvoltări teoretice și practice, în special sub forma sistemelor de avertizare timpurie și legate de rolul acestora în anticiparea sau chiar prevenirea unor situații de criză. Pe fondul multitudinii domeniilor în care s-a încercat implementarea unor sisteme de avertizare și a particularităților specifice acestor domenii, este dificilă formularea unei definiții cuprinzătoare a avertizării.

Pornind de la acest aspect, se intenționează readucerea în discuție a caracterului anticipatoriu al avertizării și sublinierea contribuției pe care avertizarea strategică o poate avea în dezvoltarea proactivă a procesului decizional.

În acest demers, este analizat modul în care problematica avertizării a fost abordată de-a lungul timpului de o serie de experți în domeniu. Lucrarea pleacă de la premisa că orice dată/informație înregistrată anterior sau pe timpul derulării unei crize ar putea deveni, la un moment dat, un fundament pentru o avertizare, care să fie utilizată în cadrul ciclului decizional. Pentru ca acest lucru să se realizeze, este necesar ca sistemul suport pentru decizii să fie suficient de bine organizat și dezvoltat, astfel încât să contribuie în mod activ la transformarea datelor/informațiilor într-o avertizare.

Pentru a susține caracterul proactiv pe care avertizarea îl poate avea, în cadrul lucrării a fost utilizat principiul identificării tendințelor/trend-urilor, insistându-se pe necesitatea înțelegerii naturii acestora. Pe parcursul lucrării, nu sunt aprofundate și metode specifice pentru analiza tendințelor, însă trebuie menționat că astfel de metode au cunoscut diferite dezvoltări în ultimii ani, fiind utilizate, la un moment dat, inclusiv la unele niveluri de decizie din România (Chifu, 2013).

TEORIE ȘI ARTĂ MILITARĂ

Pe de altă parte, se propune o reprezentare grafică a principalelor concepte și procese menționate în cadrul lucrării, cu intenția de a evidenția raportarea avertizării la caracterul proactiv, respectiv la spectrul analitic. Totodată, în ultima parte a lucrării, se apelează la o scurtă exemplificare a aspectelor teoretice enunțate, pe baza dezvoltărilor recente din Ucraina.

AVERTIZAREA ÎNTRE NIVELURILE STRATEGIC ȘI TACTIC

Din punct de vedere etimologic, noțiunea de avertizare este legată de acțiunea de a preveni în legătură cu consecințele unei posibile situații (DEX, 2016). Unele definiții din limba engleză ale avertizării abordează și aspectul înțelegerii unui posibil pericol sau a unei posibile probleme, care ar urma să se manifeste în viitor (Cambridge, 2013). Privită din perspectiva gestionării unor situații de criză, avertizarea reprezintă mai degrabă un proces al cărui obiectiv este reprezentat de emiterea unei notificări, în scopul adoptării unor măsuri preventive. În funcție de tipologia crizei, această notificare poate face referire, de exemplu, la un potențial act ostil (în cazul unor crize politico-militare și de securitate), la o posibilă catastrofă umanitară/naturală (în cazul unor crize generate de astfel de catastrofe) sau la posibile evoluții periculoase (în cazul unor crize în domeniile economic/financiar/bancar și protecției infrastructurilor critice) (Popescu, 2018).

Trebuie remarcate însă multitudinea abordărilor referitoare la procesul de avertizare, precum și provocările de ordin tehnic și conceptual legate de acest proces, aspecte care îngreunează realizarea unei caracterizări clare și cuprinzătoare a avertizării.

În principiu, utilitatea previziunii și anticipării unor riscuri în cadrul procesului decizional este dată de contribuția acestora la reducerea incertitudinii, în special pe termen mediu și lung (Trujillo-Cabezas, 2020). Evoluțiile tehnologice specifice mediului actual contribuie la accelerarea dinamicii acțiunilor, însă micșorează, în acest fel, ecartul temporal dintre nivelurile strategic și tactic. O provocare majoră este reprezentată de capacitatea de gestionare a fluxului de date și informații, acceptând faptul că modul în care acestea contribuie la cunoașterea și înțelegerea mediului operațional este relativ diferit la nivelurile tactic și operativ față de cel strategic (COPD 2.0, 2013).

Din perspectivă strategică, interesează mai degrabă realizarea unei imagini de ansamblu a mediului operațional, înțelegerea contextului general și a posibilităților evoluției viitoare. Nivelul strategic solicită evaluări pe termen mediu și lung, care să ofere o perspectivă mai largă asupra viziunilor și conceptelor legate de obiectivele strategice și starea finală dorită (Pherson, 2021).

Nivelul tactic este mai preocupat de acele date și informații care sprijină în mod direct operațiile și într-o mai mică măsură de contextul general în care se desfășoară acestea. De aceea, la nivelul tactic, evaluările se referă, în general, la acțiuni punctuale și se concentrează, în special, pe aspecte legate de menținerea ritmului operațional și analiza responsabilităților până la nivel individual.

În încercarea de a realiza o punte între tactic și strategic, nivelul operativ oferă evaluări periodice ale activităților și funcțiilor necesare pentru implementarea strategiilor (Pherson, 2021).

O dezbatere utilă vizează rolul pe care avertizarea îl are în anticiparea unor evoluții sau acțiuni viitoare cu impact asupra mediului operațional și/sau entităților din cadrul acestuia. Cynthia Grabo, cunoscută în principal pentru preocupările sale privind teoretizarea domeniului avertizării strategice, considera că avertizarea poate fi caracterizată ca „o teorie, o deducție, o percepție sau chiar o credință, un produs al unui raționament sau al logicii, o ipoteză a cărei validitate nu poate fi confirmată sau infirmată decât atunci când ar putea fi prea târziu” (Grabo, 1987). C. Grabo remarcă faptul că, în pofida multiplelor abordări ale avertizării, nu există o definiție clară și unanim acceptată în ceea ce privește avertizarea strategică și susține că, pentru mulți, aceasta este sinonimă cu informația cu caracter de avertizare ce poate fi furnizată, cât mai devreme posibil, de un sistem destinat acestui scop (Grabo, 2002). O astfel de abordare face ca o clasificare a tipurilor posibile de avertizare să fie legată strict de caracterul temporal, în esență de momentul furnizării informației, fără a se avea în vedere și o referire clară la iminența acțiunii care face obiectul avertizării.

Pe de altă parte, dacă este luat în calcul și aspectul certitudinii, Grabo remarcă faptul că o analiză cuprinzătoare a unui set de informații ar putea fi posibilă doar în momentul în care acțiunea adversarului atinge un nivel de probabilitate atât de ridicat, încât o transformă în iminentă (Grabo, 2002). Căutarea unui nivel de certitudine minim pentru aspectele care fac obiectul avertizării poate avea ca efect tranziția utilității avertizării de la strategic către tactic. Practic, formularea unei avertizări pe baza informațiilor disponibile s-ar face în momentul în care acțiunea inamicului devine iminentă sau a fost deja declanșată. O astfel de avertizare va fi utilă mai degrabă liderilor din zona operativ-tactică, pentru a conduce operațiile curente și a le planifica pe cele viitoare (Grabo, 1987) și mai puțin liderilor de nivel strategic.

Din perspectiva lui John Bodnar (2003), avertizarea poate fi considerată o încadrare/potrivire a unor indicatori dintr-un moment din trecut sau actual

într-un model reprezentând viitorul. În viziunea sa, în fundamentarea avertizării există o dependență de o serie de modele sau imagini mentale referitoare la mediul de interes și la modul în care interacționează diferitele elemente prezente în acest mediu (Bodnar, 2003). Bodnar susține că, pentru generarea unor astfel de modele, este necesar un proces de analiză, iar principalul obiectiv al avertizării strategice este să ofere informării curente contextul în care să fie încadrate rapoartele și sintezele pe termen scurt (Bodnar, 2003). J. Bodnar propune ca diferențierea între avertizarea care se adresează nivelului strategic și cea de la nivel tactic să fie fundamentată pe modul de utilizare a resurselor. Astfel, avertizarea poate fi considerată mai utilă la nivel tactic atunci când se referă la o acțiune a adversarului ce poate fi combătută cu resursele avute la dispoziție. Atunci când face referire la o acțiune a adversarului ce necesită o realocare semnificativă de resurse pentru formularea unui răspuns eficient, avertizarea se adresează mai degrabă nivelului strategic (Bodnar, 2003).

În cadrul unei analize referitoare la evoluția avertizării strategice, Gentry J. și Gordon J. (2018) realizează o clasificare a tipurilor de avertizare în funcție de momentul declanșării efective a situației de criză. Astfel, autorii de mai sus apreciază că avertizarea este mai utilă nivelului tactic atunci când se referă la orice moment ulterior declanșării ostilităților, în timp ce, pentru nivelul strategic, avertizarea trebuie să facă referire la momente anterioare declanșării acestora (Gentry, Gordon, 2019).

În esență, se poate considera că, în absența unei orientări date de avertizarea strategică, mecanismele de culegere nu pot fi corect utilizate pentru obținerea de date și/sau informații suplimentare, iar semnalele care pot declanșa mecanismele de avertizare la nivel tactic ar putea fi interpretate eronat sau chiar ignorate (Grabo, 1987). Altfel spus, limitarea cunoașterii contextului mai larg al amenințării (furnizată în mod normal de avertizarea strategică) afectează considerabil și procesul de avertizare la nivel tactic, iar resursele disponibile se pot confrunta cu incapacitatea de a acționa eficient.

ABORDAREA AVERTIZĂRII DIN PERSPECTIVA COMPONENTEI PROACTIVE

În cadrul acestei lucrări, am pornit de la premisa că „*a fi proactiv*”¹ presupune existența unei acțiuni care are ca obiectiv generarea unui rezultat pozitiv (Cambridge, 2013). Pentru această acțiune, este necesară o atitudine activă, ca premisă pentru generarea rezultatului pozitiv în perspectiva unui context viitor.

¹ Termenul „*proactiv*”, considerat neologism în limba română, este utilizat în cadrul lucrării cu sensul dat cuvântului „*proactive*” în limba engleză. (n.a.)

Pe de altă parte, atitudinea reactivă presupune existența unei reacții, determinată de un eveniment sau o acțiune. Putem considera, astfel, că diferența dintre caracterul proactiv și cel reactiv este dată cel puțin de relația de determinare față de un eveniment sau o acțiune. În cazul componentei proactive, elementul anticipatoriu este mai pregnant, iar contextul viitor în care se dorește generarea rezultatului pozitiv este mai degrabă unul estimat, urmând ca nivelul de probabilitate al estimării să fie validat în timp. Elementul anticipatoriu poate fi prezent și în cazul componentei reactive, însă nivelul de certitudine al evenimentului sau acțiunii care determină reacția este mai ridicat decât în cazul componentei proactive.

Atunci când nu este generată de intuiție, anticiparea reprezintă rezultatul unui intens proces de analiză estimativă. Întâlnit de obicei la nivel strategic, acest proces este profund orientat către viitor și are în vedere o componentă proactivă în abordarea cursurilor de acțiune pe care factorii de decizie le au la dispoziție pentru a răspunde unor stimuli (Pherson, 2021, p. 14).

Analiza estimativă este orientată, printre altele, către identificarea și înțelegerea naturii unor tendințe² (Postma, Papp, 2021) precum și a eventualelor riscuri, negative sau pozitive, ce ar putea însoți tendințele respective.

În principiu, noțiunea de „*tendință*”/„*trend*” este utilizată pentru a exprima aspectul evolutiv al unei situații. Liebl și Schwarz (2009) remarcă însă faptul că termenul „*tendință*” a generat multiple confuzii, în special în ceea ce privește zona de strategie și management. Astfel, deși termenul este utilizat în numeroase lucrări, foarte mulți autori evită să definească ceea ce înțeleg prin „*tendință*” (Liebl, Schwarz, 2009). Această situație nu se regăsește însă și în statistică, în care „*tendința*” este foarte clar definită și, în același timp, foarte utilă în prognozarea unor modele în domeniul economic. (Ștefănescu, Dumitriu, 2018). Cu toate acestea, deși poate fi acceptat faptul că datele reprezintă fundamentul analizei unei tendințe, utilitatea unei abordări strict din punct de vedere cantitativ în domeniul managementului strategic este discutabilă.

Trebuie menționat faptul că, în cadrul lucrării, este luată în considerare reprezentarea piramidală a legăturii între „*date*”, „*informații*” și „*cunoaștere*” (cunoscută și sub denumirea de DIKW³). Utilizarea acestui model piramidal nu presupune însă și acceptarea existenței de drept a unei relații de ierarhizare între

² În cadrul lucrării, a fost utilizat termenul de „*tendință*” ca variantă în limba română a termenului „*trend*”.

³ Diagrama DIKW (Data-Information-Knowledge-Wisdom/Date-Informații-Cunoaștere-Înțelepciune) reprezintă un model grafic sub formă piramidală, care se referă la relația dintre date, informații, cunoștințe și înțelepciune. Acest model este încă utilizat ca fundament teoretic în domenii precum știința informației, fiind atribuit, în unele articole de specialitate, teoreticienilor Stephan H. Haeckel și Richard Nolan (Tariq, 2013).

conceptele care fac obiectul reprezentării. Acest aspect este relativizat în lucrare prin luarea în calcul a diferențierii între „date” și „informații” pe baza caracterului dinamic al acestora⁴ (Sanders, 2016). De asemenea, din punctul de vedere al autorului, contextualizarea datelor reprezintă o condiție pentru ca acestea să poată fi considerate informații.

Revenind la analiza estimativă, scopul acesteia este reprezentat de emiterea unor avertizări, care, atunci când sunt acceptate și asumate de nivelul decizional (Grabo, 1987), pot genera condițiile necesare pentru evitarea surprinderii strategice (Schwarz, 2005). Pe de altă parte, absența sau ignorarea unui astfel de mecanism de analiză poate reprezenta o potențială sursă de eșec la nivel strategic (Haghani, 2018), în condițiile în care admitem faptul că nicio dezvoltare cu potențial de criză nu se produce fără emiterea unor semnale precursore (Schwarz, 2005). Dacă sunt corect interpretate, aceste semnale pot contribui la identificarea tendințelor emergente și, ulterior, la emiterea unei avertizări referitoare la efectele acestor tendințe.

La identificarea tendințelor contribuie transformarea datelor (colectate de diferiți senzori) în informații, prin contextualizare și dinamizare. Acest proces este reprezentat în *figura nr. 1* prin întrebările fundamentale „cine?” „ce?” „unde?” și „când?”. Ulterior, informațiile ar urma să fie utilizate în dezvoltarea cunoașterii („cum?”), înțelegerii („de ce?”) și interpretării („cu ce scop?”) anumitor acțiuni (Corduneanu, 2020, pp. 73-82).

Oricât de facilă ar părea această transformare, ea reprezintă un întreg proces, a cărui complexitate nu ar trebui tratată în mod simplist. Prin intermediul acestui cadru și prin răspunsurile la întrebările fundamentale, formulate cu ajutorul analizei descriptive, analizei explicative și analizei de evaluare, sunt generate premisele unei tranziții de la o abordare reactivă la una proactivă (Pherson, 2021, p. 14) a situațiilor cu potențial de risc sau de criză.

O astfel de construcție se fundamentează și pe principiul dezvoltat de Schwarz (2005), care consideră că obiectivul unui sistem de avertizare la nivel strategic este reprezentat de înțelegerea, cât mai precis posibil, a naturii tendințelor identificate. Neînțelegerea sau chiar înțelegerea parțială a tendințelor ar putea avea drept consecință implementarea neadecvată a strategiilor (Liebl, Schwarz, 2009).

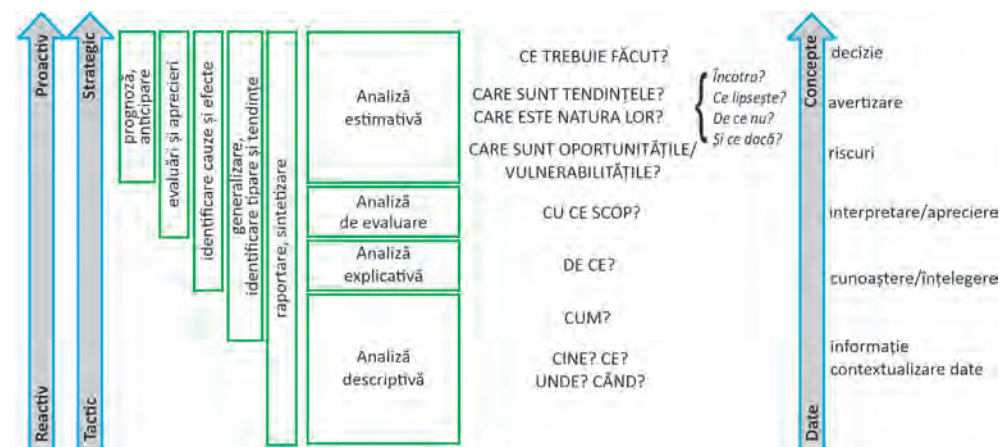

Figura nr.1: Un posibil model privind integrarea avertizării în spectrul analitic, propus de autorul prezentului articol⁵

În încercarea de a stabili o serie de limite pentru definirea tendinței ca problemă de ordin strategic, Schwarz remarcă faptul că, în literatura de specialitate, se pornește, printre altele, de la ipoteza că o tendință are un ciclu de viață, care se suprapune de multe ori cu ciclul atenției (publice) de care se bucură un subiect: o importanță mai mică în prima parte a existenței subiectului respectiv, până la atingerea unui punct critic de interes; ulterior, o creștere abruptă, până la atingerea unui nivel de saturație; respectiv o descreștere, până la dispariția interesului, de obicei prin normalizare (Downs, 1972; Postma, Papp, 2021).

Pornind de la durata ciclului de viață al unei tendințe, Postma și Papp (2021) consideră relevantă clasificarea acestora în cel puțin trei categorii, având următoarele caracteristici:

- cu durata de până la 5 ani (micro-tendințe) – pot îmbrăca forma unor fenomene sau evenimente; au cel mai mic nivel de abstractizare; monitorizarea și analiza lor sprijină identificarea meso-tendințelor;
- cu durata cuprinsă între 5 și 10 ani (meso-tendințe) – surprind modificări ale unor domenii specifice ale societății și sunt vizibile în numeroase sectoare, industriei, grupuri, regiuni, state; acestea trebuie analizate individual,

⁴ J. Sanders consideră că datele pot fi definite ca „reprezentări spațiale organizate din cadrul unui flux de informații”, care „există doar în prezența unui agent de modelare, care este capabil să manipuleze componentele statice pentru a forma o reprezentare” (Sanders, 2016). De asemenea, în viziunea lui J. Sanders, un flux de informații poate fi construit prin suprapunerea datelor, reprezentate în termeni de proprietăți ale fluxului dat (Sanders, 2016).

⁵ Modelul propus reprezintă o adaptare a modelului Pherson de reprezentare a spectrului analitic (Pherson, 2021, pp.14, 43) și integrarea în această reprezentare a modelului Liebl-Schwarz privind înțelegerea naturii tendințelor (Liebl, Schwarz, 2009, pp.12-13). Intenția autorului a fost de a realiza un model de reprezentare a principalelor concepte și procese menționate în cadrul lucrării, prin care să fie evidențiată raportarea avertizării la caracterul proactiv, respectiv la spectrul analitic.

deoarece concluziile rezultate din studierea unei tendințe nu sunt aplicabile automat și în cazul altei situații;

- cu durata de peste 10 ani (mega-tendințe) – se referă la modificări ale societății (precum demografie, economie, cultură, tehnologie, ecologie, politică); efectele acestora sunt vizibile în momentul în care evoluția lor depășește un punct critic și atunci când au determinat mai multe meso-tendințe; mega-tendințele pot fi identificate prin analiza unor meso-tendințe; pe de altă parte, identificarea și înțelegerea mega-tendințelor, a punctelor lor critice și a duratei ciclului lor de viață, ar putea contribui la anticiparea unor meso- și micro-tendințe (Postma, Papp, 2021).

Schwarz și Liebl (2009) consideră că, pentru a putea reprezenta un potențial de ordin strategic, o tendință trebuie să aibă în primul rând un caracter de noutate, iar manifestarea sa să nu reprezinte, încă, un fenomen și/sau acțiune cuantificabile, care au fost deja identificate și evaluate (Liebl, Schwarz, 2009). În viziunea lui Schwarz (2005), scopul identificării potențialului strategic al unei tendințe reprezintă mai mult decât „a fi mai rapid decât competiția” sau „a fi mai bine pregătit în fața unei crize”. Efortul în cadrul unui sistem de avertizare ar trebui canalizat, în primul rând, către înțelegerea naturii unei tendințe și nu neapărat către identificarea direcției sale de evoluție. Din această perspectivă, putem considera că setul de întrebări, pe care Schwarz și Liebl l-au dezvoltat pentru identificarea și înțelegerea unor noi tendințe, este încă util:

„1. Încotro? Ce contexte sunt implicate într-o tendință? Ce poate fi considerat nou? Care este stadiul actual al ciclului de viață al tendinței?

2. Ce lipsește? Care este elementul paradoxal al tendinței? Care este contratendința corespunzătoare? Există contexte care ar fi necesare pentru ca tendința să avanseze în procesul de normalizare?

3. De ce nu? Există contexte care ar putea împiedica evoluția tendinței în procesul de normalizare? Cum s-ar putea relaționa tendința cu alte tendințe?

4. Și ce dacă? Ce aspecte ale tendinței se potrivesc cu așteptările proprii? Ce este neașteptat sau reprezintă o anomalie? Ce aspecte ale tendinței constituie provocări pentru actuala strategie? Care este contextul în care tendința va avea efectul negativ cel mai puternic? Care este contextul în care tendința va avea cel mai mare potențial strategic?” (Liebl, Schwarz, 2009, pp. 12-13).

Aceste întrebări, adăugate răspunsurilor la întrebările fundamentale („cine?”; „ce?”; „unde?”; „când?”; „cum?”, „de ce?”, „cu ce scop?”), ar putea completa procesul reprezentat în figura nr. 1, prin identificarea riscurilor pozitive (interpretate

ca oportunități) sau negative (interpretate ca vulnerabilități). Pornind de la analiza riscurilor, pot fi formulate ulterior avertizări, care să producă adaptarea strategiilor la realitățile viitoare și să imprime acestor strategii un caracter proactiv.

ABORDAREA AVERTIZĂRII

DIN PERSPECTIVA MEDIULUI COMPETITIV

Experiența marilor companii din perioada crizei generată de pandemie, sintetizată într-un studiu elaborat în cadrul companiei de analiză McKinsey, de un colectiv condus de Alfonso Natale (2022), a indicat necesitatea investițiilor în capacitățile de previziune și de evaluare a riscului ca posibilă modalitate de consolidare a rezilienței. Totodată, în cadrul acestui studiu, a fost identificată intenția marilor companii de a realiza tranziția de la un mod reactiv către unul proactiv de management al crizelor. În acest sens, s-au considerat necesare acțiuni pentru îmbunătățirea capacităților de raportare și de valorificare a datelor în mod oportun și într-o mai mare profunzime. Companiile au luat în considerare inclusiv posibilitatea integrării unor soluții digitale pentru identificarea unor tendințe, precum și pentru realizarea de analize estimative. În acest cadru, s-a remarcat dispoziția unor companii de a se îndrepta către o abordare holistică, în sensul în care atenția nu mai este concentrată pe un anumit grup de riscuri, ci se tinde către o evaluare a mediului pe termen mai lung, de perspectivă, care depășește abordarea reactivă a incertitudinii (Natale, Poppensieker, Thun, 2022). În acest fel, companiile consideră că reziliența dobândită prin avertizare ar putea reprezenta un avantaj competitiv în timpul unor crize.

Pe de altă parte, studiul menționat a evidențiat dificultatea menținerii pe termen lung a acestei abordări. Astfel, nu poate fi exclus ca, pe fondul estompării, în timp, a impactului unei crize, după traversarea acesteia, să existe tentația ca efortul general al companiilor să se îndrepte către o serie de priorități imediate. O astfel de modificare în abordare ar putea avea ca efect diminuarea capacității companiilor de a răspunde provocărilor unor crize viitoare (Ib.).

În același timp, nu trebuie pierdut din vedere faptul că, deși multe din consecințele unei crize sunt observabile într-un orizont de timp apropiat acesteia, există și efecte care se manifestă pe o perioadă mai îndelungată după traversarea crizei, fiind posibil chiar să genereze noi provocări la adresa sistemelor și organizațiilor sau chiar noi situații de criză (Chifu, 2013; Banu, 2021).

Un element esențial în înțelegerea tendințelor ca fundament pentru emiterea de avertizări poate fi constituit și de dezvoltarea arhitecturii de avertizare. Dinamizarea acestei arhitecturi poate asigura comunicarea eficientă atât între elementele și structurile componente, cât și cu structuri similare externe. În acest mod, pot fi evitate situațiile de izolare a unora dintre componente sau chiar a sistemului, în ansamblul său.

Pentru înțelegerea unei tendințe, este necesar ca, la nivelul întregii arhitecturi de avertizare, să existe un mod unitar de raportare față de identificarea și caracterizarea acestora. În pofida diferențelor de perspectivă dintre nivelurile strategic, operativ și tactic pe care le-am menționat anterior, este puțin probabil ca într-o organizație să existe posibilitatea duplicării senzorilor și/sau structurilor de culegere a datelor și/sau informațiilor, astfel încât să fie făcută o alocare exclusivă fiecăruia dintre aceste niveluri. Din acest motiv, se poate considera că la baza procesului de cunoaștere-înțelegere-apreciere-avertizare se va afla, în mare parte, același set de date pentru toate nivelurile – strategic, operativ sau tactic.

În mod practic, din datele colectate într-un moment prezent pot rezulta informații pentru evaluări pe termen scurt, care să sprijine în mod direct desfășurarea operațiilor. Aceleași date și informații, analizate într-un context diferit, pot sprijini formularea de răspunsuri la setul de întrebări propus de Liebl și Schwarz pentru identificarea unor tendințe. În acest mod, înțelegerea tendințelor poate fundamenta evaluări pe termen mediu și lung, respectiv emiterea de avertizări pentru adaptarea proactivă a strategiilor, în scopul îndeplinirii obiectivelor și menținerii competitivității în mediul operațional.

În perioada de la începutul anilor '80, în care au fost puse bazele unor concepte precum „*competitive intelligence*” (Corduneanu, 2020), prin preluarea principiilor de avertizare utilizate în structurile de stat (Barnea, 2020), W.A. Reinhardt a realizat o serie de observații referitoare la apariția unor modificări în mediul de operare al companiilor, apreciind că piețele economice în creștere nu mai pot fi considerate izolate. Printre factorii generatori de schimbare, Reinhardt a identificat în acel moment: impactul unor elemente non-economice, accelerarea schimbărilor la nivel social și economic cauzate de introducerea de noi tehnologii, intensificarea influenței guvernelor în economie, emergența unor noi puteri economice și sociale, alterarea profundă a structurii demografice și a standardelor educaționale (Reinhardt, 1984). Surprinzător sau nu, o parte dintre acești factori se pot regăsi în caracterizarea cauzelor generatoare de schimbare și în mediul actual.

Totodată, Reinhardt propunea implementarea unor sisteme de avertizare strategică în cadrul companiilor, ca modalitate de diminuare a incertitudinii în creștere a mediului de operare. În acest sens, Reinhardt enunța câteva principii pentru fundamentarea teoriei sale, principii care ar putea fi considerate valabile și în prezent, după cum urmează:

„- *schimbările sociale și politice nu se produc accidental; ele sunt realizate de oameni și direcționate de interese umane;*

- *schimbările sunt susținute de mecanisme specifice de dezvoltare și modele de dispersie relativ stabile;*

- *schimbările în mediul companiei sunt generate de evenimente specifice;*

- *schimbările sunt deseori impulsionate sau direcționate de precursori;*

- *schimbările din mediul companiei sunt precedate de semnale.”* (Reinhardt, 1984).

Modelul de sistem de avertizare propus în acel moment de Reinhardt pentru a fi aplicat în cadrul companiilor era profund inspirat din sistemele militare de avertizare timpurie specifice perioadei Războiului Rece, care se fundamentau, în principal, pe monitorizarea unor indicatori prestabiliți. Arhitectura modelului Reinhardt reprezenta, de fapt, o adaptare pentru mediul economic a unui sistem de supraveghere compus dintr-o serie de radare sectoriale (departamentele companiei), semnalele relevante colectate de acestea fiind transmise către stații centrale (nivelul superior de management), la nivelul cărora se realizează o analiză integrată. După implementarea acestui sistem pentru o perioadă de cinci ani, Reinhardt a remarcat avantajele pe care anticiparea făcută în mod sistematic și consecvent le aduce companiei, precum și faptul că analiza mediului trebuie extinsă și asupra modificărilor din alte domenii diferite de cele în care acționează compania, inclusiv în domeniile politic și social. Și în acest caz, una dintre provocările observate a fost reprezentată de gestionarea fluxului informațional, fiind necesară realizarea unui echilibru între nevoia de filtrare a datelor și informațiilor și necesitatea de a nu concentra cunoașterea într-un singur punct (Ib.).

Necesitatea realizării unei arhitecturi care să susțină consecvența și sistematizarea gândirii și acțiunii s-a menținut până în prezent, fiind menționată și de literatura de specialitate contemporană. Principala evoluție conceptuală față de perioada dezvoltării modelului Reinhardt ar putea fi reprezentată de o mai mare profunzime a interconectării între domenii. La aceasta s-ar putea adăuga și componenta proactivă, considerându-se că sistemele de avertizare și traversarea unor crize ar trebui privite și ca oportunități pentru adaptarea în fața următoarelor situații de criză (Mitroff, 2020).

Avner Barnea (Barnea, 2020) propune o abordare inter-organizațională în analiza avertizării, pornind de la ideea că atât mediul privat, cât și cel de stat au dezvoltat în timp sisteme de avertizare utilizând principii similare. A. Barnea consideră însă că în cadrul companiilor private se realizează o analiză mai eficientă a erorilor, mai ales când acestea aparțin nivelurilor decizionale.

Constatarea făcută de Barnea pare să fie susținută de evoluțiile din timpul pandemiei, sistemul de stat, în general, și cel militar, în particular, având ocazia să se adapteze noului mediu pornind de la lecțiile identificate de companiile private. Multe dintre structurile economice private care au trecut prin criza generată de pandemie au reușit să identifice rapid noi soluții, începând de la reconfigurarea lanțurilor logistice (rearanjarea hub-urilor logistice, scurtarea dimensiunii lanțurilor logistice; readaptarea stocurilor în funcție de anticiparea necesităților) până la reconfigurarea nivelurilor de decizie pentru asigurarea continuității și solidității lanțurilor decizionale (prin aplicarea conceptelor de tip „remote” (la distanță), accelerarea digitalizării și menținerea în teren doar a elementelor strict necesare) (Natale, Poppensieker, Thun, 2022).

Principala problemă identificată de Barnea în raport cu eșecurile de avertizare nu este reprezentată însă de o lipsă a informațiilor, ci, mai degrabă, de combinația dintre limitările organizaționale, eșecurile de analiză și o posibilă relație problematică cu nivelul decizional (Barnea, 2020).

Atenția acordată avertizării strategice ar trebui să rămână la un nivel ridicat, însă concentrarea exclusiv pe aspectul diminuării unor efecte negative creează premisele ca eșecurile să fie mai vizibile decât reușitele. Multe dintre reformele implementate în arhitectura de avertizare strategică au fost generate și/sau impulsionate de eșecuri (Ib.), aspect care evidențiază caracterul reactiv al adaptării.

AVERTIZAREA DIN PERSPECTIVA CONFLICTULUI DIN UCRAINA

Neidentificarea, interpretarea eronată sau posibila ignorare a unor tendințe existente anterior anului 2014 au determinat absența unor semnale de avertizare referitoare la apariția așa-ziselor „omuleți verzi” în Peninsula Crimeea la începutul anului 2014. În acest mod, Federația Rusă a realizat surprinderea strategică nu doar în ceea ce privește autoritățile ucrainene, ci și în cazul comunității internaționale (Bruusgaard, 2014). În absența avertizării strategice, structurile de nivel tactic ale forțelor armate ucrainene au fost private de capacitatea de a formula un răspuns adecvat situației din acel moment, eventualele avertizări emise la acel nivel pierzând din utilitate.

Pe de altă parte, se poate aprecia că, în perioada anterioară invadării Ucrainei în februarie 2022, s-a reușit o mai bună înțelegere a riscului, posibil și pe fondul unei mai bune monitorizări a mediului operațional, completată de identificarea unor tendințe, realizarea de evaluări predictive, diseminarea și comunicarea avertizării. Acest lucru a permis pregătirea unei capacități mai bune de răspuns comparativ cu anul 2014, atât în plan politico-militar, cât și diplomatic (ISW, 2022). Spre deosebire de situația din 2014, înțelegerea tendințelor și existența unor avertizări de nivel strategic au oferit suficient timp statelor occidentale să ofere asistență Ucrainei în pregătirea unei strategii de apărare mai solide. Mai mult, a fost aleasă o abordare inedită pentru diseminarea avertizării, mass-media având la dispoziție numeroase surse deschise ca bază pentru relatări, sporind astfel nivelul de credibilitate al informațiilor difuzate. Sunt de remarcat, în acest sens, contribuțiile sectorului privat și al social-media, care au permis practic atât mijloacelor de comunicare în masă, cât și persoanelor private să urmărească în mod direct efortul de mobilizare al forțelor ruse la frontiera cu Ucraina (Abdalla, Davies, Gustafson, Lomas, Wagner, 2022).

Se poate aprecia că această abordare a avut un caracter proactiv și, în pofida faptului că nu a împiedicat invadarea Ucrainei, a forțat Federația Rusă în multe momente să cedeze inițiativa și să adopte o atitudine mai degrabă reactivă.

Monitorizarea activităților întreprinse de forțele ruse, în special începând cu primăvara anului 2021 – de exemplu, dislocările de forțe în Districtul Militar Sud, la sfârșitul lunii martie 2021, în nordul, estul și sudul Ucrainei (Gressel, 2021), desfășurarea exercițiului întrunit de nivel strategic Zapad 21 (Kofman, 2021) –, au permis obținerea de date și informații care au putut fi utilizate în procesul de dezvoltare a cunoașterii, înțelegerii și interpretării acțiunilor ruse.

Putem aprecia că înțelegerea naturii tendinței identificate în acest caz – de escaladare la frontiera cu Ucraina până la generarea premiselor unei acțiuni la scară largă pe teritoriul ucrainean – a presupus, printre altele, și un efort de înțelegere a contextului în care ar fi putut fi luată decizia politică pentru o acțiune pe scară largă și a rațiunii care ar putea reprezenta fundamentul pentru aceasta.

Caracterul de noutate al tendinței ar putea fi considerat însuși faptul că aceasta a reprezentat cea mai mare concentrare de forțe ruse din perioada care a urmat destrămării Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (URSS), la care s-a adăugat o modificare a disponibilității Belarusului de a avea un rol în acțiunile Federației Ruse (Abdalla et al.).

Dificultatea identificării tendințelor, interpretării datelor și utilizării lor în cadrul analizei estimative astfel încât să se obțină anticiparea necesară avertizării strategice, în special în ceea ce privește momentul declanșării acțiunilor Federației Ruse, ar putea fi evidențiată în acest caz de diferențele semnificative existente între evaluările privind evoluțiile din Ucraina făcute în acel moment de state cu suficiente capacități de analiză strategică (Ib.).

CONCLUZII

Analizând avertizarea din perspectiva caracterului proactiv, se poate afirma că tranziția eficientă de la o atitudine reactivă ar putea fi realizată atunci când procesul de cunoaștere-înțelegere-apreciere creează posibilitatea diseminării unei avertizări sau a unui produs de avertizare cât mai curând posibil anterior momentului declanșării unei crize. Totodată, derularea acestui proces permite realocarea de suficiente resurse pentru formularea unui răspuns în cazul în care va fi necesar (conform abordării Gentry și Gordon, respectiv abordării Bodnar). Creșterea nivelului de certitudine nu reprezintă însă întotdeauna și un garant al capacității de a acționa proactiv, având în vedere posibilitatea pierderii caracterului anticipatoriu al avertizării și scăderii utilității acesteia pentru nivelul strategic (abordarea Grabo).

Din dorința de a reduce incertitudinea și de a evita expunerea organizației în situații care pot să genereze surprindere, la nivelul decizional există uneori tentația de a se apela la elemente mai concrete, furnizate de informarea curentă. Deși informarea curentă poate reprezenta o sursă de informații pentru avertizarea de nivel strategic, aspectul mai mult descriptiv al analizei făcute la acest nivel și orizontul de timp acoperit fac dificilă identificarea unor tendințe.

Pe de altă parte, se remarcă faptul că acordarea unei atenții adecvate, la nivelul decizional, metodelor de analiză pe termen mediu și lung, oferă posibilitatea unei tranziții eficiente către o abordare proactivă a actului decizional. Identificarea unor tendințe și înțelegerea naturii acestora poate reprezenta una dintre metodele utile pentru anticiparea unor evoluții cu potențial de criză, adaptarea în consecință a nivelului strategic și orientarea nivelurilor tactic/operativ.

Sistemele de avertizare au o dezvoltare mai ușor de cuantificat în domeniile în care datele colectate de senzori sunt concrete și mai ușor de măsurat. Din acest motiv, și tendințele pot fi mai puțin dificil de identificat în domeniile mai apropiate de zona statistică. Literatura de specialitate abundă în dezvoltări privind anticiparea sau prevenirea în domenii precum prevenirea dezastrelor naturale, financiar-bancar

sau medical. În ceea ce privește prevenirea conflictelor cu dezvoltare militară, a crizelor sociale sau crizelor politice, anticiparea unor tendințe generatoare de riscuri este mai dificilă, mai ales când atenția este focalizată pe un anumit tip de risc, de obicei generat de relația cu un adversar/competitor și de efortul de a obține un avantaj strategic în raport cu acesta (Barnea, 2020).

Realizarea unei arhitecturi integrate de avertizare, care să promoveze un mod unitar de raportare la identificarea și caracterizarea tendințelor, ar putea reprezenta o bază pentru dezvoltarea de noi modele de înțelegere a riscului într-un mediu caracterizat de competitivitate. Pornind de la modul de adaptare al companiilor civile în timpul unor crize recente, o evoluție logică ar fi reprezentată de integrarea noilor tehnologii în arhitectura de avertizare.

BIBLIOGRAFIE:

1. Abdalla N.S, Davies P.H.J, Gustafson K., Lomas D., Wagner S., (2022). *Intelligence and the War in Ukraine_Part 1 – War on the Rocks*, <https://warontherocks.com/2022/05/intelligence-and-the-war-in-ukraine-part-1/>, accesat la 22 august 2022.
2. Banu, S.-G. (2021). *Crizele de după criză. O lume fără busolă și fără hegemon*. În *Revista Intelligence*, <https://intelligence.sri.ro/crizele-de-dupa-criza-o-lume-fara-busola-si-fara-hegemon/>, accesat la 9 septembrie 2022)
3. Barnea, A. (2020). *Strategic intelligence: a concentrated and diffused intelligence model*. Intelligence and National Security, https://www.academia.edu/42733989/Intelligence_and_National_Security_Strategic_intelligence_a_concentrated_and_diffused_intelligence_model?email_work_card=title, accesat la 22 august 2022.
4. Bodnar, J. (2003). *Warning Analysis for the Information Age: Rethinking the Intelligence Process*. Center for Strategic Intelligence Research, Joint Military Intelligence College, https://ni-u.edu/ni_press/pdf/Warning_Analysis.pdf , accesat la 2 august 2022.
5. Bruusgaard, K.V. (2014). *Crimea and Russia's Strategic Overhaul*. Parameters, US Army College, vol. 44, nr. 3, <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2730&context=parameters>, accesat la 21 august 2022.
6. Corduneanu, I. (2020). *Competitive Intelligence – o perspectivă din domeniul energetic*. București: Editura Top Form.
7. Chifu, I. (2013). *Analiză prospectivă. Experiența internațională și o abordare românească*. În *Revista Română de Studii de Intelligence*, nr. 10/dec. 2013, pp. 167-186, <https://www.animv.ro/wp-content/uploads/2017/10/RRSI10.pdf>, accesat la 22 august 2022.
8. Downs, A. (1972). *Up and down with ecology – the issue-attention cycle*. The Public Interest 1972, pp. 39-41 <https://www.nationalaffairs.com/storage/app/uploads/public/58e/1a4/b56/58e1a4b56d25f917699992.pdf>, accesat la 29 august 2022.
9. Gentry, J.A., Gordon, J.S. (2019). *Strategic Warning Intelligence*. Washington D.C., Georgetown University Press.

10. Gentry, J.A., Gordon, J.S. (2018). *U.S. Strategic Warning Intelligence: Situation and Prospects*. În *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*, 31:1, pp. 19-53, https://www.researchgate.net/publication/321695347_US_Strategic_Warning_Intelligence_Situation_and_Prospects, accesat la 9 august 2022)
11. Grabo, C. (1987). *Warning Intelligence*. Intelligence Profession Series, The Association of Former Intelligence Officers, Virginia.
12. Grabo, C. (2002). *Anticipating Surprise: Analysis for Strategic Warning*. Center for Strategic Intelligence Research. Joint Military Intelligence College, https://www.ni-u.edu/ni_press/pdf/Anticipating_Surprise_Analysis.pdf, accesat la 3 august 2022.
13. Gressel, G. (2021). *War of unreality: Why Russia is threatening to escalate the Ukraine conflict*, <https://ecfr.eu/article/war-of-unreality-why-russia-is-threatening-to-escalate-the-ukraine-conflict/>, accesat la 9 august 2022.
14. Haghani, S. (2017). *Aktuelle Kernthemen für positive Unternehmensentwicklungen*, <https://www.rolandberger.com/de/Insights/Publications/Strategische-Planung-in-volatilen-Zeiten.html>, accesat la 19 august 2022.
15. Jensen, B., Bogart, A. (2022). *The Coming Storm – Insights from Ukraine about Escalation in Modern War*, https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/220526_Jensen_OnFutureWar_Ukraine.pdf?mqiMWgk6ruLQNm41ATZrcIlg6Gu8WHeMW, accesat la 29 august 2022)
16. Kofman, M. (2021). *Zapad 2021: What We Learned From Russia's Massive Military Drills*, <https://www.themoscowtimes.com/2021/09/23/zapad-2021-what-we-learned-from-russias-massive-military-drills-a75127>, accesat la 9 august 2022.
17. Liebl, F., Schwarz, J.O. (2009). *Normality of the future: Trend diagnosis for strategic foresight*. *Futures*, vol. 42, nr. 4, pp. 313-327, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0016328709001918>, accesat la 10 august 2022.
18. Mitroff, I. (2020). *Proactive Crisis Management: Learning from the Best*, <https://mitroff.net/2020/03/20/proactive-crisis-management-learning-from-the-best/>, accesat la 29 august 2022.
19. Natale A., Poppensieker T., Thun, M. (2022). *From Risk Management to Strategic Resilience*, <https://www.mckinsey.com/business-functions/risk-and-resilience/our-insights/from-risk-management-to-strategic-resilience>, accesat la 10 august 2022.
20. Pherson, H.K., Pherson, R. (2021). *Critical Thinking for Strategic Intelligence – 3rd Edition*. SAGE Publications.
21. Popescu, F. (2018). *Contribuții privind modelarea, testarea și validarea unui sistem hibrid de avertizare timpurie necesar în managementul proiectelor industriale complexe de mari dimensiuni din mediul transnațional (Teză de doctorat)*. Universitatea „Politehnică” din București.
22. Postma, A., Papp, B. (2021). *Of trends and trend pyramids*. *Journal of Tourism Futures*, vol. 7, nr. 2, pp. 162-167, <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JTF-11-2019-0129/full/html>, accesat la 14 octombrie 2022.
23. Reinhardt, W.A. (1984). *An early warning system for strategic planning*. *Long Range Planning*, volume 17, nr. 5, pp. 25-34, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0024630184900347>, accesat la 2 iunie 2022.
24. Trujillo, R. (2020). *Integrating Foresight, Artificial Intelligence and Data Science to Develop Dynamic Futures Analysis*. *Journal of Information Systems Engineering and Management*.
25. Sanders, J. (2016). *Defining Terms: Data, Information and Knowledge*. SAI Computing Conference. Londra, https://www.researchgate.net/publication/305474792_Defining_Terms_Data_Information_and_Knowledge, accesat la 10 septembrie 2022.
26. Ștefănescu, R., Dumitriu, R. (2018). *Introducere în analiza trendului*, <https://ssrn.com/abstract=3128521>, accesat la 14 octombrie 2022.
27. Schwarz, O.Jan. (2005). *Pitfalls in implementing a strategic early warning system*. *Foresight*, 7(4), 22-30, https://www.researchgate.net/publication/243463147_Pitfalls_in_implementing_a_strategic_early_warning_system/link/53d506980cf2a7fbb2ea2fc9/download, accesat la 17 august 2022.
28. Tariq, M.U. (2013). *Using Knowledge Management for Organisational Learning*. *International Journal for Management Science and Technology*. 1. 3., https://www.researchgate.net/publication/235952193_Using_Knowledge_Management_for_Organisational_Learning/citation/download, accesat la 28 octombrie 2022.
29. Cambridge Advanced Learner's Dictionary (2013). Cambridge University Press.
30. COPD 2.0 (2013) *Comprehensive Operations Planning Directive 2.0*. Allied Command Operations, https://www.act.nato.int/images/stories/events/2015/sfpdpe/copd_v20.pdf, accesat la 18 iulie 2022.
31. Dicționarul explicativ al limbii române (2016). Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti”. București: Editura Univers Enciclopedic Gold.
32. ISW (2022). *Indicators and Thresholds for Russian Military Operations in Ukraine and/or Belarus*. Institute for the Study of War (ISW). Russia Team, <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/ISW%20Ukraine%20Indicators%20Update.pdf>, accesat la 6 iunie 2022.

PROBLEMATICA TEHNOLOGIILOR DISRUPTIVE ÎN CONTEXTUL COOPERĂRII EUROPENE ÎN DOMENIUL APĂRĂRII

Dr. Dragoș ILINCA

Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.11

Dezvoltarea tehnologiilor disruptive reprezintă una dintre temele principale ale agendei de securitate contemporane, atât din perspectivă națională, cât și la nivelul cooperării multinaționale. În acest sens, cooperarea europeană derulată sub auspiciile instituționale ale Politicii de Securitate și Apărare Comune a abordat gradual impactul tehnologiilor disruptive la adresa modului de structurare a răspunsului Uniunii Europene la provocările de securitate contemporane. Abordarea acestui subiect a evoluat gradual către profilarea unei tipologii distincte la nivelul căreia caracterul specific derivă și din parametrii particulari ai modului de interacțiune între instituțiile Uniunii Europene. În egală măsură, caracterul specific al abordării europene vizează și modul de finanțare a procesului de dezvoltare a capabilităților de acest tip, inclusiv în ceea ce privește completarea efortului național prin oportunități oferite de bugetul UE. Din această perspectivă, se poate opina asupra faptului că problematica tehnologiilor disruptive va deveni din ce în ce mai vizibilă pe agenda de cooperare europeană, inclusiv în ceea ce privește prioritățile avansate prin intermediul Busolei Strategice, precum și la nivelul inițiativelor practice lansate în context PSAC, după cum este cazul PESCO și EDF.

Cuvinte-cheie: Busola Strategică, PESCO, Fondul European pentru Apărare, Politica de Securitate și Apărare Comună, tehnologii disruptive.

INTRODUCERE

Comunicarea este fundamentată prin cercetarea surselor de bază privind cooperarea europeană în domeniul securității și apărării, care sunt absolut necesare pentru identificarea principalelor repere și tendințe ale acestei problematice. Din perspectiva metodelor de studiu utilizate, acestea vizează documentarea științifică, susținută prin expertiză personală și documentare directă. De asemenea, au fost utilizate analiza de conținut, studiul comparativ, studiul de caz, toate abordate și în cadrul unei perspective analitice asupra evoluțiilor înregistrate pe acest subiect în ultimele decenii.

Preocupările privind adaptarea cooperării europene la tendințele mediului de securitate reprezintă o constantă care a însoțit procesul de dezvoltare a profilului Uniunii Europene în domeniul securității și apărării. Premisele conceptuale a ceea ce se poate denumi „*abordarea europeană*” în ceea ce privește aplicabilitatea tehnologiilor emergente și disruptive în contextul apărării au evoluat mai cu seamă în ultimul deceniu. Modalitatea de încadrare instituțional-funcțională a acestei componente la nivelul Uniunii Europene a înregistrat o evoluție distinctă, influențată atât de profilul particular al dimensiunii de securitate și apărare, precum și de caracterul interguvernamental al cooperării europene în domeniul apărării. Primele abordări vizând implicațiile tehnologiilor în domeniul apărării se regăsesc în activitățile derulate de Comisia Europeană privind dezvoltarea cercetării la nivelul Uniunii Europene. Astfel, prin comunicările adoptate de această instituție în intervalul 1996-1997, accentul a fost plasat asupra interacțiunii tehnologiilor civile și militare, în cadrul unei abordări integrate care să poată fi valorificată industrial. În acest sens, era citată experiența¹ americană privind integrarea activităților de cercetare militară și civilă în cadrul companiilor (Implementing European Union Strategy on Defence-Related Industries, p. 19).

Demersurile Comisiei Europene din această perioadă au imprimat direcția pe care se vor derula viitoarele acțiuni în domeniul tehnologiilor critice și, subsecvent, disruptive. Din această perspectivă, se poate considera că abordarea predilectă a acestui domeniu va îmbrăca haina comunitară, situație care se va menține

¹ Demersul Comisiei Europene avea în vedere fuziunea dintre Boeing și McDonnell Douglas, realizată la 1 august 1997.

în următoarele două decenii. Accentul a fost plasat pe componenta de cercetare în domeniul securității, simultan cu inițierea unor demersuri incipiente de valorificare industrială a acestora. Reperele acestei abordări au fost preluate la nivelul deciziei Consiliului European desfășurat la Lisabona, în 23-24 martie 2000, vizând crearea Ariei Europene de Cercetare (ERA). Principalul obiectiv al demersului a vizat integrarea voluntară a segmentelor naționale de cercetare în cadrul unei matrice europene, structurată pe coordonate de eficiență și competitivitate (Consiliul European, Lisabona, pp. 5-7).

Parametrii deciziei șefilor de state și de guverne reuniți în capitala portugheză erau structurați pornind de la reperele avansate de Comisia Europeană câteva luni mai devreme, prin intermediul unei comunicări privind crearea ERA [COM(2000)6]. În cadrul acesteia, potențialul dublei utilizări, respectiv aplicabilitatea în domeniul militar indicau opțiuni concrete de valorificare vizând domeniile: aeronautică, materiale avansate și tehnologii informaționale. Ca și în cazul comunicărilor precedente, abordarea acestui subiect venea pe fondul evoluțiilor înregistrate în plan politico-militar ce vizau dezvoltarea profilului UE în domeniul securității și apărării. Este cazul Tratatului de la Amsterdam (semnat la 2 octombrie 1997), care introducea posibilitatea creării unei politici comune de apărare la nivelul UE, înființând, totodată, postul de Înalt Reprezentant pentru Politica Externă și de Securitate Comună. În același timp, se avansau și primele elemente ale agendei operaționale a UE prin adoptarea misiunilor² pe care aceasta le putea îndeplini (Tratatul de la Amsterdam, Art. J.7). În mod similar, deciziile Consiliului European din martie 2000 răspundeau progreselor realizate în cursul anului precedent în ceea ce privește dezvoltarea capacității UE de a derula operații de management al crizelor și structurarea relației de cooperare cu NATO. În același context se plasează și deciziile Consiliului European din decembrie 1999, prin care este adoptat primul Obiectiv Global al UE vizând crearea, până în 2003, a unei Forțe de Reacție Rapidă de 50.000-60.000 de militari.

ABORDARE PRAGMATICĂ

Sub influența progreselor legate de operaționalizarea Politicii de Securitate și Apărare Comune, derivată din implementarea prevederilor Tratatului de la Amsterdam, problema dezvoltării capabilităților necesare pentru angajarea în operații avea să capete o relevanță sporită. Rolul ERA viza depășirea compartimentării

² Cunoscut sub numele de *Misiunile Petersberg*, includeau: misiuni umanitare, de salvare, de menținere a păcii și sarcini ale forțelor combinate în contextul managementului crizelor.

în domeniul cercetării și, subsecvent, consolidarea sinergiei între segmentele civil și militar [COM(2000)6, p. 9]. Instrumentul de implementare era reprezentat de Programele cadru, folosite în contextul cooperării europene încă din 1984, prin intermediul cărora urmau să se asigure resursele de finanțare. Pentru perioada de referință, deveneau aplicabile Programele-cadru 6 – FP6 (2000-2006) și 7 – FP7 (2007-2013). În cadrul acestuia din urmă a fost introdusă tematica securității, prin care entitățile de cercetare din UE puteau avansa proiecte care valorificau potențialul de dublă utilizare prin finanțare din bugetul comunitar. Anvelopa financiară a întregului program viza 50,521 mld. de euro, din care componenta de securitate beneficia de 1,35 mld. de euro. De asemenea, inventarul tematic al celorlalte segmente includea și domenii asociate tehnologiilor emergente, precum nanotehnologii, materiale avansate, noi producții tehnologice (FP7 în Brief, p. 17).

Obiectivele componentei de securitate vizau, în esență, trei paliere: dezvoltarea tehnologiilor și a cunoașterii pentru asigurarea securității cetățenilor în fața amenințărilor de terorism, crimă organizată, dezastre naționale și accidente industriale; asigurarea condițiilor pentru utilizarea eficientă a tehnologiilor de vârf și emergente; creșterea competitivității industriei europene de profil. În cadrul acestei abordări se aveau în vedere asigurarea securității infrastructurii, securitatea granițelor, precum și crearea condițiilor pentru restabilirea nivelului de securitate și siguranță în caz de criză.

Pe aceste coordonate, au fost avansate peste 100 de proiecte în domeniul securității, care au beneficiat de finanțare prin intermediul FP7. Abordarea proiectelor de tip dual-use (cu dublă utilizare) era vizibilă mai cu seamă în ceea ce privește protecția infrastructurii critice (inclusiv pe componenta de protecție cibernetică), supraveghere inteligentă, CBRN, siguranța comunicațiilor (Info Day, 2010). Ulterior, inventarul domeniilor abordate în contextul securității avea să se extindă semnificativ la nivelul programului succesor, Orizont Europa 2020 (2013-2020), cu un accent particular asupra capacității de reziliență și a interoperabilității între sistemele naționale. În același timp, s-a avut în vedere și o mai bună racordare la evoluțiile înregistrate în contextul Politicii de Securitate și Apărare Comune, abordare care s-a translatat la nivelul programului în cadrul unei teme suplimentare vizând prevenirea conflictelor și realizarea păcii. În ansamblul acestora, componenta de finanțare pentru securitate s-a ridicat la 2,5 mld. de euro, cu potențial de cofinanțare a proiectelor de până la 70% din costurile asociate. Pornind de la aceste elemente, continuitatea finanțării pentru proiectele din zona de securitate a fost asigurată la nivelul noului Cadru Financiar Multianual

(2021-2027), prin intermediul noului Program-cadru „Orizont Europa”, având un buget total de 95,5 mld. de euro, din care componenta de „Securitate civilă pentru societate” beneficiază de aproximativ 1,6 mld. de euro.

CLARIFICĂRI CONCEPTUALE

În mod evident, apariția FP7 a reprezentat schimbarea esențială în dezvoltarea cercetării pe dimensiunea de securitate și, subsecvent, a valorificării potențialului de dublă utilizare a tehnologiilor pe componenta militară. Pe durata derulării programelor-cadru menționate, rolul Agenției Europene pentru Apărare (EDA) în promovarea proiectelor relevante pentru tehnologiile emergente și disruptive a fost relativ modest, fiind orientat, mai degrabă, către un rol de coordonare a procesului de dezvoltare a capabilităților necesare pentru a fi dislocate în operații. Răspunzând prevederilor Tratatului Uniunii Europene, activitatea EDA a fost orientată către stimularea cooperării între statele membre și crearea unei culturi colaborative în domeniul dezvoltării de capabilități. Se poate vorbi, astfel, despre un portofoliu de proiecte dezvoltate sub auspiciile EDA, care vizau latura „clasică a capabilităților”, simultan cu dezvoltarea cadrului conceptual și strategic necesar pentru gestionarea dimensiunii militare și apărare a Uniunii Europene. Dacă, la nivelul Comisiei Europene, primul deceniu al secolului XXI a consemnat inițiative practice de generare și finanțare a unor proiecte de cercetare, activitatea EDA a vizat completarea deficitului normativ strategic care exista pe dimensiunea de apărare.

Paradigma acestei abordări era structurată, în esență, pe juxtapunerea caracterului interguvernamental al cooperării europene în domeniul apărării, pe implicațiile economice și strategice pe care avansul tehnologic îl avea asupra procesului de dezvoltare a capabilităților. Pe aceste coordonate, se plasează adoptarea, de către Comitetul Director al EDA, reunit în 19 noiembrie 2005 în formatul miniștrilor apărării, a reperelor colective în domeniul cercetare&tehnologii (R&T) pe care statele membre puteau să le implementeze la nivel național. Acestea vizau consolidarea profilului R&T la nivelul cheltuielilor pentru apărare, precum: 2% din totalul cheltuielilor de apărare, respectiv 20% din totalul cheltuielilor R&T pentru finanțarea proiectelor colaborative. De asemenea, primele elemente asociate unei agende conceptuale se pot identifica la nivelul Strategiei privind Baza Industrială și Tehnologică de Apărare Europeană/EU's Defence Technological and Industrial Base (EDTIB), adoptată la nivelul Comitetului Director al EDA din 14 mai 2007. Principalul obiectiv al acestui demers a vizat asigurarea conexiunii funcționale între procesul de reformă și modernizare a forțelor armate și progresul tehnologic.

Profilul inițiativei era orientat către consolidarea caracterului de competitivitate a modului de generare a capabilităților la nivel european, cu accent în ceea ce privește exploatarea rapidă a celor mai noi tehnologii. De asemenea, EDTIB trebuia să funcționeze într-o manieră integrată și complementară cu tehnologiile civile, inclusiv din perspectiva eliminării dependențelor tehnologice. Importanța valorificării progresului tehnologic în domeniul apărării era profilată în așa fel încât să fie una dintre principalele trăsături ale EDTIB. În mod evident, la momentul respectiv, problematica tehnologiilor disruptive nu era individualizată, abordarea generată prin Strategia EDTIB având, mai degrabă, un caracter orientativ.

Ulterior, a fost agreat (8 iulie 2008) primul Plan de acțiune pentru dezvoltarea capabilităților (CDP), menit să funcționeze ca ghid pentru orientarea cooperării europene în domeniul apărării, sub auspiciile instituționale ale PESA. Prioritățile avansate cu acest prilej includeau 12 domenii/arii relevante pentru asigurarea eficienței operaționale (CDP Background Note, p. 2). Apariția CDP trebuie plasată în contextul interguvernamental al cooperării europene în domeniul apărării, reprezentând o primă încercare de coagulare a unei viziuni comune la nivelul statelor membre. Accentul plasat pe componenta operațională, generat de creșterea constantă a numărului de angajamente operaționale, își puna amprenta asupra profilului CDP, aspectele legate de implicațiile tehnologiilor emergente sau disruptive nefiind foarte bine conturate.

În conexiune cu adoptarea primului CDP, Agenția Europeană pentru Apărare a promovat o Strategie privind cooperarea la nivel european în domeniul armamentelor. Importanța acestui document poate fi privită din cel puțin două perspective. Prima viza condițiile financiare dificile pe care criza economică din 2008-2010 le generase la nivel global și care contribuise masiv la diminuarea bugetelor apărării. A doua perspectivă era asociată necesității de eficientizare a modului de guvernare a capabilităților atât prin optimizarea cheltuielilor, cât și prin valorificarea potențialului noilor tehnologii. Pe aceste coordonate, Strategia în domeniul armamentelor se dorea a fi o punte între prioritățile asumate la nivel politic prin intermediul CDP și segmentul industrial.

La câteva luni distanță, EDA a andosat Strategia UE privind cercetarea și tehnologiile în domeniul apărării (EDRT), a cărei principală rațiune era aceea de a gestiona provocările la adresa caracterului competitiv al EDTIB. Soluțiile propuse de noua strategie vizau extinderea modelului cooperativ în generarea de proiecte în contextul cooperării europene. Punctul de plecare în cadrul acestui demers era reprezentat de un inventar incluzând 22 de tehnologii cheie, care urmau

să fie promovate ca fiind prioritare pentru investițiile de tip R&T. Mijloacele avute în vedere vizau, în esență, trei paliere:

- Consolidarea interacțiunii între baza tehnologico-industrială și capacitatea de susținere, prin conectarea tuturor elementelor de infrastructură R&T existente în Europa.
- Stimularea avansului tehnologic, centrat pe ideea de apropiere a componentelor R&T civile de cele ale apărării. Obiectivul central era acela de a identifica tehnologiile emergente și disruptive care să permită realizarea avansului tehnologic pentru Europa (EDRT Strategy, p. 8).
- Îmbunătățirea eficienței colaborării R&T, printr-un set extins de măsuri incluzând pe cele destinate investițiilor, îmbunătățirii managementului proiectelor de cercetare, precum și accelerarea integrării noilor tehnologii în programele de cercetare.

În mod evident, natura duală a tehnologiilor disruptive impunea o abordare cuprinzătoare a modului de implementare a obiectivelor Strategiei R&T. Menținerea acestui proces în perimetrul instituțional al cooperării interguvernamentale nu putea să aducă rezultatele așteptate, având în vedere că dimensiunea civilă a acestui tip de tehnologie se afla în gestionarea Comisiei Europene. Pe aceste considerente, la 8 mai 2009, Comitetul Director EDA a adoptat decizia de aprofundare a dialogului și cooperării cu structurile de specialitate ale Comisiei în scopul sincronizării demersurilor derulate de aceste entități în domeniul R&T, astfel încât să se asigure complementaritatea și eficiența modului de utilizare a resurselor. Cu acest prilej, au fost puse bazele unei cooperări instituționale în cadrul Cadrului European de Cooperare pentru Securitate și Apărare, care reprezenta palierul de unificare între activitățile EDA și cele ale Comisiei Europene, acestea din urmă vizând aproape exclusiv FP 7. Ulterior, Consiliul European din 19-20 decembrie 2013 a avansat o nouă agendă de cooperare între cele două entități cu scopul reîntăririi cercetării civile și de apărare, incluzând principalele tehnologii și pe cele privind eficiența energetică (European Council, decembrie 2013).

DEZVOLTĂRI PRACTICE ÎN CONTEXTUL UNEI NOI PARADIGME STRATEGICE

Sub aceste auspicii, începând din 2013 a fost inițiat un proces regulat de aprofundare a sinergiei între proiecte vizând domeniile: materiale avansate, nanotehnologii, producție și procesare avansată. În cadrul acestui mecanism, modalitatea preferată a vizat prezentarea de către consorțiile create în baza

apelurilor de proiecte. Acest proces va conduce și la rezultate mult mai vizibile în ceea ce privește dezvoltarea cercetării în domeniul apărării prin lansarea, de către Comisia Europeană, a Acțiunii Pregătitoare în domeniul cercetării pentru apărare (PADR 2017-2020), având un buget de 90 mil. de euro. În cazul acestui demers, pentru care EDA a fost desemnată ca agent de implementare, domeniul tehnologiilor disruptive a cunoscut concretizări semnificative în cadrul mai multor apeluri de proiecte. Un set de cinci proiecte integrate în apelul PADR-FDDT – EMERGING 03-2019 au beneficiat de 7,5 mil. de euro finanțare pentru utilizarea unor tehnologii disruptive, în special inteligență artificială, în ceea ce privește: poziționarea autonomă, navigația, eficiența costurilor pentru lovituri de adâncime, consolidarea capacității de luptă individuală. Se adaugă proiecte dezvoltate în contextul apelului PADR-EMS-03-2019, în valoare de 10 mil. de euro, care se referă la dezvoltarea unui sistem multifuncțional de radiofrecvență ce include funcții de radar, comunicații și război electronic. În același context, se plasează și proiectele dezvoltate în contextul PADR – US 03-2019, ce vizează dezvoltarea standardelor pentru sisteme militare autonome, în valoare de 1,5 mil. de euro (Council Decision financing PADR, pp. 7-10).

Schimbarea de substanță s-a înregistrat în intervalul 2016-2018, manifestându-se pe mai multe paliere, dintre care cel mai important este cel legat de adoptarea, în 28 iunie 2016, a Strategiei Globale de Securitate (EUGS). Ca și în cazul altor domenii ale cooperării europene de securitate și apărare, documentul elaborat sub coordonarea Înalțului Reprezentant a determinat evoluții semnificative în ceea ce privește interacțiunea dintre tehnologiile emergente și profilul UE în domeniul securității și apărării. Caracterul global al acțiunii externe a fost plasat în conexiune cu progresul tehnologic. În acest sens, premisa principală avansată de EUGS a vizat faptul că statele membre nu pot să-și dezvolte eficient capacitățile în domeniul apărării în absența unor instrumente industriale și tehnologice viabile. Cheia în care acestea erau promovate sublinia importanța capacității de acțiune autonomă, precum și a dezvoltării abilității de cooperare între statele membre, susținută printr-o finanțare adecvată. Se vizau, în esență, trei direcții principale cu relevanță pentru subiectul acestei comunicări. În primul rând, era vorba despre finanțarea cercetării la nivel european, palier pe care progresele înregistrate până la momentul adoptării EUGS se cereau a fi capitalizate în contextul cooperării între statele membre. În al doilea rând, se viza dezvoltarea potențialului de valorificare a aplicabilității progresului tehnologic la domeniul militar, direcție de acțiune abordată indirect deja prin programele gestionate de Comisia Europeană. În al treilea rând, EUGS

indica faptul că realizarea de progrese tangibile nu se putea anticipa în absența unei componente industriale europene cu potențial relevant (EUGS, p. 21).

Pe aceste coordonate, problematica securității cibernetice a fost individualizată ca fiind prioritară pentru valorificarea progresului tehnologic. Obiectivul vizând protecția statelor membre și a Uniunii în fața amenințărilor cibernetice presupunea consolidarea capacităților tehnologice din perspectiva gestionării amenințărilor și consolidarea infrastructurii critice, precum și pentru reducerea criminalității cibernetice. În mod evident, asumarea acestui obiectiv se realiza prin capitalizarea proiectelor existente, fiind ușor de identificat elementele de continuitate în ceea ce privește protecția infrastructurii. Astfel, EUGS poate fi privită ca având o valoare intrinsecă de revalidare politică a direcțiilor de acțiune inițiate prin intermediul programelor-cadru, dar și o modalitate de a investiga noi posibilități de utilizare a inovației și a sistemelor de comunicații capabile să asigure integritatea datelor, stocarea acestora și certificarea produselor digitale a serviciilor aferente (Ib., p. 22).

De asemenea, se indica necesitatea de dezvoltare a elementelor cibernetice la nivelul operațiilor și misiunilor PSAC. În mod similar, Strategia Globală aducea elemente suplimentare de orientare în ceea ce privește o mai mare aplicabilitate a tehnologiilor la nivelul capacităților de apărare și securitate, subliniind importanța investițiilor în domenii precum: ISTAR, sisteme aeriene cu ghidare de la distanță, comunicații prin satelit, acces autonom la spațiu și observare terestră permanentă. De asemenea, circumscrie efortului de asigurare a rezilienței UE și a statelor membre, se indica importanța investițiilor în capacitățile digitale conexe vizând protecția datelor și a infrastructurii de comunicații, inclusiv prin luarea în considerare a oportunităților de cooperare în cercetare, pregătire și achiziții. Din această perspectivă, era reiterată importanța îndeplinirii de către statele membre a reperelor adoptate la nivelul UE în 2007.

Practic, EUGS se validează ca un punct de cotitură în evoluția PSAC, din perspectiva pachetului de inițiative care au fost generate pornind de la orientările și direcțiile de acțiune avansate de aceasta. Accentul a fost plasat pe stimularea cooperării între statele membre, concretizată într-o serie de tipologii menite să consolideze legătura între procesul de dezvoltare a capacităților, progresul tehnologic și industria europeană. În cadrul acestei abordări se regăseau și propuneri concrete vizând o mai bună aliniere a demersurilor europene în domeniul R&T, prin armonizarea programelor derulate în diferite formate. De asemenea, se avea în vedere și valorificarea sistematică a rezultatelor programelor cooperative de cercetare la nivelul procesului de dezvoltare a capacităților pentru apărare. Această abordare

viza și consolidarea interacțiunii cu domeniul inovării, având efecte directe asupra potențialului tehnologiilor disruptive pentru consolidarea EDTIB (Implementation Plan on Security and Defence, p. 23). Se poate constata, astfel, adaptarea modului de abordare a problematicii tehnologiilor critice-disruptive, gestionarea acestora trecând în perimetrul sinergiei între EDA și structurile Comisiei Europene. Se poate vorbi chiar despre o diviziune a muncii în această paradigmă, potrivit căreia rolul statelor membre și coordonarea politică s-au concentrat mai mult în aria de responsabilitate a Consiliului UE și a statelor membre.

Direcțiile indicate de EUGS s-au reflectat și în revizuirea de substanță a priorităților în domeniul capacităților de apărare. Instrumentalizarea acestei opțiuni a devenit vizibilă prin revizuirea Planului de dezvoltare a capacităților (CDP). Procesul analitic la care s-a recurs, pentru a gestiona caracterul cuprinzător și nivelul de ambiție avansat de EUGS, a inclus și o componentă substanțială, dedicată evaluării tendințelor strategice în dezvoltarea tehnologiilor. Evaluările derulate sub coordonarea EDA au relevat convergența de opinii în ceea ce privește impactul tehnologiilor disruptive la nivel societal, din perspectiva creșterii puterii de procesare, extinderea domeniilor de utilizare a inteligenței artificiale și a interfeței uman-mașină. Aceeași situație se regăsea și în ceea ce privește noile tehnici de producție și a materialelor utilizate al căror impact devenea vizibil la nivelul produselor civile și militare (Exploring Europe's Capability Requirements for 2035 and beyond, pp. 13-14).

În același timp, se valida potențialul acestor tehnologii în domeniul militar, fiind subliniate însă efectele adverse ale progresului tehnologic, care puteau să determine perturbări ale procesului decizional la nivel politic și militar. De asemenea, se avea în vedere și riscul ca, pe fondul creșterii globale a tehnologiilor, aceste tipuri de instrumente/capacități să devină mult mai ușor disponibile pentru partea adversă. Astfel, paradigma în care implicațiile progresului tehnologic erau privite era stabilită atât din perspectiva impactului multidisciplinar asupra societății, cât și din perspectiva potențialelor de ordin doctrinar în conducerea războiului. Linia principală de gândire era aceea a interconectivității la nivel operațional pe toate componentele de manifestare (aerian, terestru, maritim), simultan cu estomparea graniței convențional – asimetric. În același timp, era anticipat a se transforma locul de derulare a operațiilor, alături de ipotezele geografice clasice fiind subliniată importanța asigurării controlului spațial și în mediul cibernetic.

Perspectiva temporală asociată procesului de analiză derulat în sprijinul CDP a vizat identificarea tendințelor care se puteau profila la orizontul anului 2035.

În acest context, a fost avansat conceptul de „inovare în domeniul apărării”, prin care progresele tehnologice să fie adaptate în aplicații militare, spre deosebire de abordările precedente, în care acestea influențau dezvoltarea tehnologică în sectorul civil. Al doilea aspect viza așa-numita „democratizare a tehnologiilor emergente”, în care accesibilitatea actorilor statali și non-statali la produsele cu dublă utilizare devine tot mai largă, oferind soluții cu mult mai ieftine față de abordarea clasică. De asemenea, relativa incertitudine pe care dezvoltarea tehnologică o presupune nu permite ierarhizarea modului în care tehnologiile emergente vor evolua sau, mai precis, care dintre acestea vor câștiga dominanța. Pornind de la aceste considerații, tehnologiile identificate în cadrul evaluării EDA ca putând să influențeze profilul capabilităților de apărare vizează: inteligență artificială; senzori; tehnologii cu interfață umană; sisteme autonome; nanotehnologii; medii sintetice; realitate virtuală și augmentată; materiale inteligente și compozite; sateliți; producție avansată; război electronic și măsuri de contracarare; armament energetic de precizie; sisteme de comunicație; generare și stocare de energie.

Reflectarea concluziilor procesului de analiză derulat în contextul revizuirii CDP avea să se regăsească în asumarea, la nivelul Comitetului Director EDA, a unui nou set de 11 priorități pentru dezvoltarea de capabilități care includeau: capabilități de sprijin pentru operațiile de răspuns la incidente cyber; informații spațiale și servicii de comunicații; superioritate informațională; capabilități terestre de luptă; sprijin medical și logistic; manevrabilitate navală; control submarin; superioritate aeriană; mobilitate aeriană; integrarea capabilităților aeriene în sectorul aviatic; capabilități multidisciplinare pentru îndeplinirea nivelului de ambiție al UE. În conexiune cu această dimensiune, EDA a promovat un set de repere pentru identificare tehnologiilor emergente și disruptive vizând impactul acestora asupra modului de conducere a războiului. Astfel, au fost identificate șase tehnologii cu impact major vizând: inteligență artificială, analiză de date, sisteme robotizate și autonome, armament hipersonic și spațial, materiale avansate, tehnologii cuantice (European Defence Matters, p. 6).

La nivelul fiecăreia dintre acestea, problematica tehnologiilor emergente se regăsea ca parte integrală de fundamentare a procesului de generare. În același timp, prioritățile CDP vor fi utilizate în orientarea proceselor derulate la nivelul inițiativelor dezvoltate în contextul implementării Tratatului de la Lisabona, după cum este cazul Cooperării Structurate Permanente (PESCO), lansată în decembrie 2017 prin participarea voluntară a 25 de state membre, în scopul dezvoltării integrate a procesului de generare a capabilităților, precum și de a întări capacitatea

operațională a UE (PESCO Notification, 2017). Maniera de operaționalizare a acestor obiective se realizează prin generarea de proiecte colaborative pe diferite componente de capabilități care răspund priorităților din CDP. În urma derulării rundelor succesive de extindere a activităților PESCO, numărul proiectelor dezvoltate de statele participante a ajuns la 60.

În același context se plasează și Procesul coordonat de analiză a apărării (CARD), inițiat la sfârșitul anului 2016, cu scopul de a inventaria capabilitățile existente la nivel european și de a identifica opțiunile de cooperare pe care statele membre doresc să și le asume în vederea depășirii deficiențelor. Practic, această inițiativă reprezintă o platformă de interacțiuni între statele membre derulate în cadrul unor intervale regulate (cicluri). Recomandările formulate în urma derulării primului ciclu CARD (2019-2020) au indicat existența a șase categorii de domenii pe care statele membre sunt interesate să le ia în considerare la nivelul proceselor naționale de dezvoltare a capabilităților (viitorul tanc european, sistemul soldatului viitorului, nave de patrulare, combaterea sistemelor aeriene autonome, aplicații de apărare în spațiu, mobilitate militară). De asemenea, recomandările primului ciclu CARD vizează și aspectele R&T care au fost identificate ca având un potențial substanțial de interes din partea statelor membre pentru dezvoltarea de proiecte comune. Acestea vizează inteligența artificială, apărarea cibernetică, noi tehnologii de senzori, materiale emergente și sisteme de propulsie energetică, robotică, sisteme autonome (CARD Report, p. 7).

PLANUL EUROPEAN DE ACȚIUNE ÎN DOMENIUL APĂRĂRII

De departe cea mai importantă inițiativă lansată în procesul de implementare a Strategiei Globale a UE și, subsecvent, a revizuirii Planului de dezvoltare a capabilităților a fost reprezentată de Planul european de acțiune în domeniul apărării (EDAP). Acesta a fost lansat de către Comisia Europeană în noiembrie 2016, fiind structurat pe trei componente complementare și vizând întregul ciclu de dezvoltare a capabilităților, cu accent pe dimensiunea R&T și finalitatea industrială. În mod concret, EDAP a inclus lansarea unui Fond European pentru Apărare (EDF), simultan cu dezvoltarea investițiilor în cadrul lanțului de generare a capabilităților și consolidarea pieței unice în domeniul apărării.

Din acest pachet, relevanța majoră pentru tema acestei comunicări vizează crearea EDF, care va îngloba o dimensiune consistentă în ceea ce privește finanțarea proiectelor de cooperare bazate pe tehnologiile emergente. Practic, prin lansarea EDF s-a dorit promovarea unei abordări mult mai ambițioase privind eficiența

cooperării europene în domeniul apărării, prin creșterea posibilităților de finanțare ale proiectelor cooperative dezvoltate cu participarea statelor membre. Structural, EDF a fost gândit pe două componente/ferestre, capabilități și cercetare, având buget de aproximativ 8 mld. de euro (5,6 mld. – capabilități, 2,3 mld. – cercetare). Din perspectiva încadrării în noul ciclu financiar multianual al UE (2021-2027), intrarea în funcțiune a noii inițiative a fost stabilită pentru 1 ianuarie 2021. Pentru facilitarea acestui proces a fost stabilită o perioadă de tranziție (2019-2020), în care se vor pune la punct procedurile și mecanismul de funcționare care vor guverna funcționarea EDF.

În acest sens, la 18 iulie 2018, a fost adoptată decizia de lansare a Programului de dezvoltare industrială în domeniul apărării (EDIDP), având ca principale obiective: dezvoltarea competitivității, eficienței și capacității de inovare a industriei de apărare la nivel european; sprijinirea cooperării transfrontaliere între statele membre ale UE; eficientizarea modului de valorificare a rezultatelor cercetării în domeniul apărării pentru susținerea competitivității industriei de apărare (EDIDP Regulation, pp. 1-2). Pe aceste coordonate, EDIDP a reprezentat o premieră din perspectiva faptului că a fost primul program prin care se puteau finanța direct proiecte de cooperare dezvoltate de statele membre în domeniul apărării. Anvelopa financiară asociată acestui nou instrument era de 500 mil. de euro pentru intervalul 2019-2020.

Pentru structurarea propunerilor de proiecte, în cei doi ani de funcționare au fost lansate aproximativ 20 de apeluri de proiecte pe o gamă largă de domenii, precum: capabilități aeriene, CBRN, cyber, tehnologii de apărare susținute de inteligență artificială, soluții inovative în domeniul apărării, monitorizare spațială, control subacvatic, superioritate aeriană etc. Ponderea proiectelor cu recurs la tehnologiile emergente și disruptive a crescut semnificativ între cele două etape ale EDIDP, tendință reflectată și în evoluția numărului de entități de pe teritoriul statelor membre ale UE care au beneficiat de sprijin prin intermediul EDIDP. Astfel, pentru primul an de funcționare, un număr de 223 de entități au fost conectate la proiectele care au beneficiat de finanțare prin EDIDP, numărul acestora aproape dublându-se pentru al doilea an (420). Pe baza temelor avansate prin apeluri, 42 de proiecte au fost selectate pentru finanțare, majoritatea având componente asociate tehnologiilor emergente/disruptive. Un loc special l-a avut utilizarea algoritmilor specifici inteligenței artificiale în domeniul identificării dispozitivelor explozive, abordare care s-a regăsit în cadrul unuia dintre proiectele care au obținut finanțare.

Cu toate acestea, având în vedere complexitatea proiectelor avansate, precum și interacțiunea diverselor tipuri de tehnologii în soluțiile promovate astfel, este dificil de stabilit cu precizie ponderea componentei disruptive la nivelul proiectelor EDIDP. Profilul entităților care au fost implicate în dezvoltarea acestora oferă, în schimb, o serie de indicii în ceea ce privește prezența semnificativă a celor cu obiect de activitate în domeniul tehnologiilor disruptive. Astfel, se poate estima asupra caracterului novator al EDIDP, în care ponderea aspectelor legate de noile tehnologii și inovare a reprezentat o componentă de 40-50% din finanțarea acordată. Un indicator suplimentar îl reprezintă și faptul că, din ansamblul entităților participante în consorțiile care au promovat proiecte eligibile, ponderea cea mai mare este reprezentată de entități noi, conectate la noile tendințe în domeniul cercetării-dezvoltării.

Pornind de la experiența acumulată prin cele două cicluri EDIDP, la 1 ianuarie 2021 a început să funcționeze Fondul European de Apărare. Aspectele legate de funcționalitatea EDF au rămas în mare măsură neschimbate, fiind preluate elementele agreeate pentru funcționarea EDIDP în procesul de tranziție. Aceeași situație se regăsește și în ceea ce privește criteriile de eligibilitate a entităților participante la competițiile de proiecte pe cele două ferestre, anume obligativitatea de constituire a consorțiilor cu participarea a cel puțin trei entități din cel puțin trei state membre (EDF Regulation, p. 151). Pe fond, trebuie menționată valoarea adăugată a EDF, mult mai vizibilă în ceea ce privește finanțarea cercetării, noul instrument dorindu-se a funcționa în complementaritate cu alte demersuri și programe dezvoltate în contexte instituționale diferite, după cum este cazul celor de tip programe-cadru. Din această perspectivă, rolul EDF era acela de a finanța demersuri de cercetare cu un anumit nivel de maturitate și cu relevanță sporită pentru domeniul apărării, care putea viza dezvoltarea unor produse noi, precum și programe de upgrade ale produselor existente pe piață.

O notă distinctă de flexibilitate viza abordarea domeniului tehnologiilor disruptive. La nivelul cadrului de reglementare a funcționării EDF, această dimensiune era apreciată ca fiind extrem de importantă din perspectiva imediată și pe termen lung pentru dezvoltarea unor capabilități de apărare relevante în contextul unui mediu de securitate din ce în ce mai fluid. Astfel, susținerea, prin intermediul EDF, a proiectelor cu potențial semnificativ pentru dezvoltarea aplicabilității tehnologiilor disruptive în contextul apărării reprezenta o prioritate majoră de finanțare. Pe aceste coordonate, se aveau în vedere caracteristicile segmentelor industrial-tehnologice care aveau în portofoliu această problematică,

în marea lor majoritate aparținând segmentului civil. Pentru valorificarea experienței acestora, în structurarea mecanismului de funcționare al EDF se avea în vedere dezvoltarea unui dialog substanțial cu entitățile respective, inclusiv din perspectiva utilizării acestui instrument în etapele de achiziție anterioare punerii în circulație comercială. Practic, EDF se dorea a fi un element de legătură pentru susținerea activităților dezvoltate în context european pe durata ciclului dintre cercetare și dezvoltare a produselor, demers în care tehnologiile disruptive reprezentau un reper distinct pentru alocarea resurselor financiare. Expresie directă a interesului pentru valorificarea oportunităților financiare create de EDF o reprezenta și faptul că, în fundamentarea conceptuală a noului instrument, se promova și o perspectivă europeană asupra tehnologiilor disruptive.

În mod evident, această abordare venea să suplinească un vid de cadraj la nivelul UE, precum și să ofere elemente suplimentare de orientare în analiza proiectelor de cooperare care vor face obiectul competiției sub egida EDF. Din această perspectivă, „tehnologiile disruptive” reprezentau acele tipuri de tehnologii, noi sau consolidate, care aduc schimbări radicale, inclusiv schimbare de paradigmă la nivel conceptual și practic în domeniul apărării prin înlocuirea tehnologiilor existente sau care optimizează tehnologiile învechite. Se disting nuanțe diferite în raport cu reperele abordării utilizate în definirea tehnologiilor disruptive pe celălalt mal al Atlanticului, în special în ceea ce privește accentul plasat pe rolul acestora în dezvoltarea unor noi tipuri de industrii. Cu toate acestea, nu se poate vorbi despre absența spiritului practic în prioritizarea tehnologiilor disruptive la nivel european, EDF aducând chiar un plus de substanță și coeziune cooperării europene prin alocarea distinctă a resurselor financiare pentru proiectele vizând tehnologiile disruptive. Astfel, a fost stabilit ca, din totalul bugetului EDF, un procent de 4-8% să fie alocat finanțării proiectelor în domeniul tehnologiilor disruptive (Ib., p. 162). Un simplu exercițiu matematic ne indică o creștere exponențială a resurselor alocate, care pot depăși 630 mil. de euro, aceasta multiplicându-se substanțial la nivelul creșterii economice.

Pe aceste coordonate, în cadrul apelurilor de proiecte pentru EDF 2021, a fost creată o fereastră distinctă în ceea ce privește tehnologiile disruptive cu potențial de finanțare de până la 60 de milioane în primul an de funcționare al noului instrument. Proiectele aprobate pentru implementare includ: tehnologiile cuantice pentru apărare; aplicații pentru senzori optici; materiale noi și tehnologii în domeniul apărării pentru producție aditivă. Componenta de tehnologii disruptive se adaugă celorlalte domenii abordate la nivelul EDIDP menținute la nivelul EDF pentru a asigura continuitatea derulării programelor de cooperare a căror implementare

presupune un interval mai mare de doi ani. Astfel, cumularea resurselor financiare alocate domeniilor tehnologice inovative și disruptive a crescut semnificativ, ajungând, în realitate, la nivelul de 25-30% din totalul anvelopei financiare de 1,2 mld. de euro, care corespunde primului an EDF [EUROPEAN DEFENCE FUND (EDF) CALLS 2021, pp. 2-3].

CONCLUZII

După cum se observă, problematica tehnologiilor disruptive a reprezentat o temă abordată constant în diferite forme asociate tehnologiilor emergente, critice sau cu dublă utilizare la nivelul agendei europene. Progresele înregistrate pot fi privite din două perspective temporale. Prima vizează perioada de până la lansarea primelor obiective ale UE în domeniul securității și apărării, în care realizările concrete nu pot fi considerate ca fiind substanțiale, în condițiile limitării la domeniul securității civile. Relevanța acestei perioade rezidă însă în crearea aceluia acquis instituțional și procedural care va fi utilizat și în perioada ulterioară. De asemenea, importanța primilor ani se distinge și din perspectiva menținerii pe agenda europeană a subiectului tehnologiilor de acest tip, fiind create, totodată, primele elemente de conexiune cu agenda operațională a UE în domeniul managementului crizelor.

Prin adoptarea Obiectivelor Globale ale UE (1999, 2003), abordarea progresului tehnologic în context european a intrat într-o altă etapă, în care au fost stabilite mult mai clar prioritățile și direcțiile de acțiune cu aplicabilitate în zona militară și de apărare. Progresele înregistrate sunt dintre cele mai notabile, atât din perspectiva dezvoltării cadrului conceptual, cât și prin extinderea posibilităților de finanțare a proiectelor asociate tehnologiilor cu caracter novator. Practic, legătura acestora cu domeniul apărării a fost fundamentată consistent, statuând această direcție de acțiune ca putând genera oportunități semnificative în plan economic și industrial. Tot în această perioadă, s-a consemnat, după cum rezultă din elementele prezentate anterior, diversificarea abordărilor instituționale, atât din perspectiva actorilor implicați, cât și în ceea ce privește subiectele gestionate la nivelul programelor de cercetare.

Lansarea Fondului European pentru Apărare deschide o nouă etapă, având ca principală caracteristică maturizarea abordării europene în domeniul tehnologiilor novatoare, cu un accent particular asupra celor disruptive. Premisa pe care EDF o avansează la nivelul cooperării europene pentru apărare este aceea a unei finanțări robuste, care se va dezvolta în perioada imediat următoare, ceea ce va permite consolidarea profilului industrial al acestei dimensiuni de cooperare. Totodată,

accentul plasat pe dezvoltarea cercetării de acest tip reprezintă un curs de acțiune validat politic la nivelul UE ca fiind una dintre direcțiile principale de dezvoltare a capabilităților de apărare în context european. *Busola Strategică* adoptată în 21 martie 2022 de către Consiliul Uniunii Europene oferă orientări suplimentare, indicând importanța aprofundării cooperării în acest domeniu și capitalizarea oportunităților de aplicabilitate a progresului tehnologic în domeniul apărării.

Această evoluție, care se profilează foarte clar ca fiind cursul de acțiune viitor, oferă oportunități majore pentru statele membre, participarea la competițiile de proiecte derulate sub egida EDF fiind deja o direcție de acțiune pe care entitățile din spațiul UE au început să o valorifice pornind de la experiența participării la EDIDP 2019-2020. Atractivitatea resurselor alocate domeniului apărării reprezintă, de asemenea, o certitudine care se consolidează în fiecare an prin creșterea volumului financiar pe care UE îl angrenează în susținerea cooperării dintre statele membre. De asemenea, consolidarea ponderii proiectelor din domeniul tehnologiilor disruptive reprezintă o tendință care poate fi valorificată de o gamă largă de entități, cu potențial și vizibilitate nu neapărat robuste, dar a căror dinamică poate face diferența în competiția de proiecte pentru proiecte de acest tip.

BIBLIOGRAFIE:

1. Christensen, C.M. (1995). *The Innovator's Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms to Fail*. Harvard Business School Press.
2. 2020 CARD Report-Executive Summary, EDA, Bruxelles, 2020.
3. CDP Background Note, European Defence Agency, 8 iulie 2008.
4. Commission Decision on the financing of the PADR and the adoption of the new programs for 2019, <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/34514>, accesat la 17 septembrie 2022.
5. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Implementing European Union Strategy on Defence Related Industries. Bruxelles, 4 decembrie 1997.
6. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, European Defence Action Plan. Bruxelles, 30 noiembrie 2016.
7. COM(2000)6, 18 ianuarie 2000 – *Towards a European Research Area*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:i23037&from=EN>, accesat la 21 septembrie 2022.
8. European Council, Cologne, 3-4 iunie 1999 – *Conclusions of the Presidency*.
9. European Council, Helsinki, 10-11 decembrie 1999 – *Presidency Conclusions*.
10. European Council, Lisbon, 23-24 martie 2000, *Presidency Conclusions*.
11. European Commission, *FP7 in Brief, European*, 2007, Luxemburg.
12. European Defence Fund (EDF) Calls 2021. Factsheet. DG DEFIS European Commission.

13. European Defence Matters, nr. 22, 2021 – EDA.
14. Exploring Europe's Capability Requirements for 2035 and beyond, RAND – EDA, 2008.
15. Info Day, Paris, 6 septembrie 2010, www.statewatch.org, accesat la 17 septembrie 2022.
16. Notification on Permanent Structured Cooperation (PESCO) to the Council and to the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy.
17. Regulation (EU) 2018/1092 of the European Parliament and of the Council of 18 July 2018 establishing the European Defence Industrial Development Programme aiming at supporting the competitiveness and innovation capacity of the Union's defence industry.
18. Regulation (EU) 2021/697 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2021 establishing the European Defence Fund and repealing Regulation (EU) 2018/1092.
19. Strategy for the European Defence Technological and Industrial Base, Brussels, 14 mai 2007.
20. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts în *Official Journal C 340*, 10/11/1997
21. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 decembrie 2007.

REALIZAREA INTEROPERABILITĂȚII ÎN MEDIUL DE LUCRU FEDERALIZAT ȘI ÎN ACTUALUL CONTEXT DE SECURITATE

Locotenent-colonel Doina ILIE

Statul Major al Apărării, Direcția comunicații și tehnologia informației
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.12

Misiunile, dislocările și exercițiile desfășurate în comun au arătat cât este de crucială coordonarea continuă a proceselor, instruirii, documentelor și tehnologiilor ce au o bază multinațională. Interoperabilitatea pe câmpul de luptă, fie că este pe uscat, în aer, în spațiu, pe mare sau/și în spațiul cibernetic, poate fi adesea realizată numai după mulți ani de pregătire tehnică și procedurală. Dar, din păcate, așa cum ne arată în prezent exemplul războiului din Ucraina, nu avem întotdeauna la dispoziție acest timp atunci când trebui să stabilim și să îndeplinim misiuni concrete. Cu ajutorul inițiativei Federated Mission Networking, a fost creat și stabilit un cadru care permite o reducere semnificativă a acestui timp de livrare și, în același timp, un anumit grad de autonomie națională în alegerea soluțiilor individuale de comunicații și tehnologie informatică. În acest articol, vom aborda problematica interoperabilității într-un mediu de lucru federalizat, folosind metoda descriptivă și analizând câteva dintre aspectele relevante ale inițiativei NATO Federated Mission Networking.

Cuvinte-cheie: interoperabilitate, federație, capabilități, rețele federate de misiune, sisteme informatice.

INTRODUCERE

Ne aflăm astăzi într-un mediu de securitate în continuă schimbare, în care ne confruntăm permanent cu noi provocări și amenințări, ce devin în mod constant mai complexe și mai persistente atât în Europa, cât și în lume. Multe dintre aceste amenințări sunt de natură hibridă, multidimensionale și dezvoltate simultan. Națiunile nu pot face față singure acestor provocări și chiar pentru NATO, ca alianță, ele reprezintă un efort considerabil, care, de cele mai multe ori, depășește cu mult resursele și mijloacele pe care le pot pune la dispoziție națiunile individuale. Însă, *federația*, ca model organizațional, și ideea de „conectare a forțelor”/Connected Forces par a fi un mod promițător prin care se poate răspunde acestor provocări. Într-un mediu de lucru federalizat, interoperabilitatea este esențială. Pentru ca forțele să poată lucra împreună în mod eficient și rapid, ele trebuie să poată comunica și să facă un schimb de informații eficient. Acest lucru poate constitui o provocare în contextul actual al securității, în care, așa cum menționăm, spectrul amenințărilor evoluează într-un mod constant. Din fericire, există mai multe soluții care pot contribui la realizarea interoperabilității într-un mediu federalizat. Una dintre aceste soluții este inițiativa NATO numită *Federated Mission Networking/FMN*. Aceasta este o modalitate consacrată de a conecta forțele și de a le permite să opereze eficient și rapid. Această abordare oferă instantaneu un nivel ridicat de asigurare și disponibilitate și poate fi ajustată pentru a răspunde nevoilor diferitelor misiuni. Mediul federalizat pentru rețelele de misiune reprezintă modalitatea prin care se oferă nu numai o soluție la cerințele urgente de acum, ci și cadrul ce trasează calea viitoare spre identificarea transformărilor și a inovărilor ce vor fi necesare pe termen lung și mediu.

CE ESTE FEDERATED MISSION NETWORKING?

Federated Mission Networking/FMN este un cadru de lucru conceptual, care stabilește modul prin care forțele se pot conecta și opera împreună, cât mai eficient și cât mai rapid. Astăzi, mai mult ca oricând, pentru îndeplinirea cu succes a unei misiuni, apreciem că este necesară stabilirea unei baze tehnice, procedurale și de pregătire în comun între statele membre ale NATO, dar și între statele partenere

sau chiar alte organizații, pentru ca forțele lor întrunite să dispună de interoperabilitatea sistemelor de informații critice imediat, ori de câte ori este necesar pentru ducerea de operații multinaționale în comun.

FMN nu este o rețea, ci un set de standarde și practici pentru interoperabilitate, prin folosirea de mijloace de optimizare a efortului și de reutilizare a resurselor, beneficiind, în același timp, de un schimb informațional neîngrădit.

Pentru îndeplinirea anumitor cerințe, cum ar fi o interoperabilitate cât mai cuprinzătoare, un nivel ridicat de asigurare, o disponibilitate instantanee și capacitatea de a federa, trebuie întreprinse o serie de măsuri înainte de începerea oricărei misiuni. FMN oferă cadrul necesar pentru ca forțele aliate să se conecteze și să opereze împreună într-un mediu federalizat.

Ideea inițiativei FMN a apărut în timpul operației ISAF (*International Security and Assistance Force*) din Afganistan, în 2001. În acea perioadă, a devenit evident că abilitatea națiunilor membre ale NATO, dar și a națiunilor partenere de a coopera într-un mediu de misiune multinațional nu corespundea cu ceea ce se așteptau și ceea ce aveau nevoie liderii militari. Pentru a obține o imagine operațională comună, a fost creat un domeniu informațional unic, susținut de rețeaua AMN (*Afghanistan Mission Network*). Ideea care a stat la baza acelui domeniu informațional unic a fost faptul că o mai bună cunoaștere a situației facilitează luarea unor decizii corecte și, astfel, conduce la desfășurarea misiunii într-un mod mai eficient.

În anii ce au urmat, lecțiile învățate au fost capitalizate, iar ideea unei rețele de misiune a fost promovată nu numai din punct de vedere tehnic, prin elaborarea un proiect generic pentru viitoarele rețele de misiuni, ci și din punct de vedere procedural. Experiența operațională dobândită a demonstrat că o rețea de misiune federalizată reprezintă cel mai bun mijloc pentru a crea un mediu comun de partajare

a informațiilor și a datelor la nivelul întregii misiuni. Ideea de bază este aceea de a lucra împreună – adică în mod federat –, în permanență, pregătindu-ne, în același timp, pentru posibile misiuni într-un mediu în rețea.

FMN este modalitatea prin care forțele sunt conectate, iar eficacitatea operațională este obținută rapid, exact ceea ce este necesar pentru îndeplinirea cu succes a unei misiuni. Chiar dacă este o inițiativă a NATO ce vizează conectarea forțelor în cadrul operațiilor și exercițiilor într-un mediu de coalitie, FMN nu este destinată numai pentru uzul exclusiv al națiunilor membre ale NATO, ci pot fi integrate atât națiuni non-NATO, cât și alte organizații (de exemplu, Uniunea Europeană, organizațiile neguvernamentale etc.).

Afilierea la inițiativa FMN reprezintă asumarea unui angajament de a efectua în mod permanent și sistematic următoarele activități:

- menținerea și dezvoltarea capabilităților care sunt necesare pentru a activa și opera rețele de misiune într-un mediu federalizat – în acest mod, programele naționale de înzestrare devin parte integrată a procesului NATO de implementare a capabilităților FMN;
- asigurarea cerințelor de securitate și de interoperabilitate a sistemelor de tehnologia informației și comunicațiilor (*CIS – Communication and Information Systems*), prin participarea la procesele și activitățile de verificare tehnică, de validare operațională, de evaluare a securității și de acreditare de securitate, precum și la activitățile de pregătire colectivă;
- activarea capabilităților naționale, conform procedurilor agreeate în comun, pentru o anumită instanță a rețelei de misiune destinată operației/misiunii la care afiliatul participă în cadrul coaliției multinaționale.

Inițiativa FMN are în acest moment 38 de afiliați – toate cele 30 de națiuni membre ale NATO, 7 națiuni non-NATO (NNN) și structura de comandă NATO ca afiliat (NCSaaA)¹. Există, de asemenea, organizații care și-au exprimat dorința de a se alătura FMN și care, între timp, au obținut statutul de „*observatori*” și posibilitatea de a participa la activitățile FMN, dar fără drept de vot.

În ceea ce privește participarea afiliaților, putem vorbi de patru roluri diferite: pe lângă rolul de observator, afiliații pot contribui integral, parțial sau, pur și simplu, în calitate de consumatori ai serviciilor celorlalți afiliați și pot contribui la modelarea cadrului de lucru FMN. În acest sens, a fost stabilită o structură de guvernare și o structură de management (*FMN Management Group*), la care participă toți afiliații

¹ NCSaaA = NATO Command Structure as an Affiliate.

pentru a dezvolta un cadru agnostic misiunii, pe baza căruia rețelele de misiune „episodice” pot fi desfășurate (termenul folosit este „instantiate”) în exerciții și operații, cu participarea tuturor sau numai a unui grup de afiliați și condus de oricare dintre afiliați.

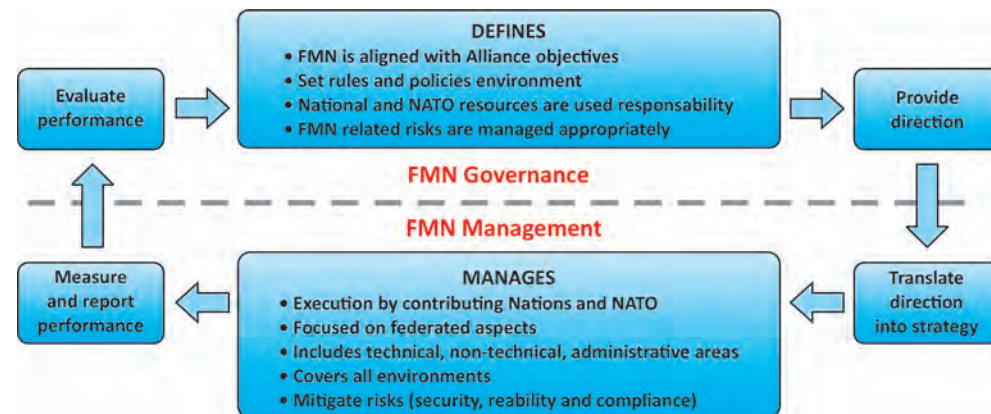

Figura nr. 2: Implementare, guvernare și management FMN (NFIP, 2015, vol. I)

Principalul obiectiv al FMN este de a face posibilă interoperabilitatea forțelor începând din „Ziua Zero” pentru toți afiliații. Acest obiectiv urmează să fie atins prin intermediul unei federații de rețele, în care fiecare parte interesată (afiliat) își păstrează controlul asupra propriilor capacități încă de la conceperea și implementarea lor, dar acceptă și respectă, simultan, cerințele stabilite în acordurile prenegociate și convenite în prealabil în mod colectiv.

FMN este construită pe încredere, ceea ce înseamnă că toți afiliații se bazează pe convingerea că fiecare dintre ei își îndeplinește sarcinile în mod corespunzător și desfășoară toate activitățile care sunt prevăzute în documentele-cadru FMN aferente.

MISIUNEA FMN

Misiunea FMN constă în îmbunătățirea capacității operaționale a forțelor și a optimizării acțiunii lor acum și în viitor (*Enhanced Operational Readiness & Effectiveness Today and in the Future*) (Cosenzo, Fatkin, Patton, 2007, p. 68). În anii următori, FMN va facilita comanda și controlul (C2), precum și procesul decizional în cadrul operațiilor prin îmbunătățirea schimbului de informații securizat și a proceselor colaborative. Aceasta va fi în măsură să ofere agilitatea, flexibilitatea, securitatea și scalabilitatea necesare pentru a putea gestiona

cerințele emergente ale oricărui mediu de misiune federalizat din cadrul operațiilor multinaționale.

FMN se bazează pe principii precum rentabilitatea și reutilizarea la maximum a standardelor și capacităților existente, pentru a nu pune o presiune suplimentară în ceea ce privește afiliații, obligându-i să achiziționeze sisteme sau echipamente suplimentare.

VIZIUNEA FMN

În sprijinul îndeplinirii misiunii FMN, a fost definită viziunea FMN (SH/CCD J6, 2018), care constă în „*Forțe interoperabile din Ziua Zero*” a operațiilor. Această viziune de îndeplinire a misiunii FMN are două componente, una pentru mediul strategic curent (1) și una pentru viitor (2):

(1) Pentru mediul strategic curent, componenta viziunii este „*Operăm împreună: exploatăm avantajul nostru strategic*”. Forțele gata de a se conecta în rețea, denumite *FMN Ready*, facilitează realizarea unui mediu de operare comun, în care activarea unei rețele de misiune folosește orientările de planificare și instrucțiunile pregătite și actualizate de către structurile FMN permanente, care asigură conectarea *plug-and-play* a forțelor dislocate în teatru. Deficiențele identificate pe timpul planificării și operării acestor rețele, împreună cu lecțiile învățate, sunt preluate în procesele de guvernare și management ale structurilor FMN permanente. FMN garantează capacitatea forțelor afiliaților de a comunica, a se pregăti și a acționa eficient împreună, încă de la începutul pregătirii misiunii.

(2) Pentru viitor – „*Ne adaptăm împreună: transformăm eficient capacitățile pentru a ne menține avantajul*”. Într-o eră a constrângerilor determinate de resurse limitate și o gamă tot mai largă de potențiale misiuni, FMN reflectă nevoia de „*federație*” ca mijloc de realizare a unor economii substanțiale, cu reutilizare maximă, obținând în același timp toate avantajele determinate de partajarea sigură a informațiilor. Pentru a se pregăti mai bine pentru viitoarele operații, FMN va permite desfășurarea rapidă a forțelor prin federarea capacităților, sprijinind utilizarea eficientă a resurselor, îmbunătățind interoperabilitatea și schimbul de informații, la toate nivelurile și în orice mediu de misiune.

CAPABILITĂȚILE FMN

După cum sugerează misiunea și viziunea FMN, aprobate de către Comitetul Militar al NATO, sprijinirea forțelor în realizarea „*Interoperabilității din Ziua Zero*” va necesita un efort concertat din partea tuturor afiliaților FMN pentru a îmbunătăți

modul în care se antrenează, planifică și operează împreună, adaptând, în același timp, modul în care își transformă capacitățile naționale pentru a asigura o capacitate mai bună de pregătire, planificare și acțiune comună acum și în viitor.

Dezvoltarea capacității operaționale a forțelor gata de conectare în rețea (*FMN Ready*) are în vedere optimizarea acțiunii lor pentru îndeplinirea misiunii și susținerea ciclurilor de cerințe emergente și evolutive. Aceasta presupune:

- investiții în tehnică și echipamente compatibile FMN;
- investiții în capitalul uman prin instruire, pregătire și parteneriate;
- dezvoltarea/adaptarea doctrinară, a proceselor de standardizare și de valorificare a lecțiilor învățate;
- dezvoltarea capacităților FMN.

Capabilitățile urmează să fie obținute în urma unui proces incremental, alcătuit din faze sau etape denumite „*spirale*” (NATO FMN), fiecare dintre acestea încorporând noi capacități față de cele existente. Cu alte cuvinte, specificațiile tehnice ale rețelei sunt dezvoltate în spirale în cadrul cărora fiecare generație adaugă funcționalități la cea anterioară, accelerând, astfel, procesele de achiziție stabilite.

Obiectivul strategic al dezvoltării capacităților FMN implică asigurarea interoperabilității încă de la început. Obiectivele dezvoltării capacităților FMN ar putea fi împărțite în alte componente mai mici (MCM-0194, 2018), iar pentru fiecare etapă se alcătuieste un plan de realizare a obiectivului pe principalele orizonturi de timp: pe termen scurt, mediu și lung.

Pe termen scurt, obiectivul principal este optimizarea mediilor de misiune actuale. Aceasta poate fi descrisă ca fiind sincronizarea capacităților deja utilizate pentru a atenua lacunele de interoperabilitate și pentru a reduce timpul necesar unui schimb eficient de informații. Având în vedere limitările de resurse și constrângerile de timp inerente dezvoltării capacităților, dar și natura complexă și imprevizibilă a mediului de securitate modern, apreciem că este imperativ să se valorifice potențialul capacităților care sunt deja utilizate în cadrul operațiunilor actuale. Prin examinarea capacităților atât din punct de vedere tehnic, cât și procedural și prin utilizarea cunoștințelor dobândite din operațiile trecute și actuale, se poate ajunge la un acord asupra modificărilor politicii și procedurilor, precum și asupra soluțiilor tehnice și procedurale. Realizarea acestui obiectiv pe termen scurt poate aduce beneficii imediate și, mult mai important, poate favoriza obținerea unui mediu în care afiliații sunt mai dispuși să investească resursele necesare pentru dezvoltarea de capacități viitoare.

Atunci când vorbim despre intervalul mediu de timp, obiectivul de bază constă în adaptarea capacităților existente. Aceasta reprezintă armonizarea capacităților actuale pentru a permite afiliaților să beneficieze de investițiile anterioare și cele curente. Ținând cont de viteza cu care se desfășoară procesele de planificare strategică a apărării, pentru a putea atinge cât mai rapid un nivel acceptabil de interoperabilitate, este necesar să se opereze modificările necesare pentru capacitățile existente. Prin utilizarea unor standarde și specificații comune convenite în prealabil, afiliații pot conveni asupra unor modificări fezabile din punct de vedere tehnic în ceea ce privește sistemele lor actuale. Atunci când sunt utilizate simultan cu respectarea strictă a instrucțiunilor procedurale și a ghidurilor de implementare, capacitățile curente pe care le au afiliații pot fi folosite și adaptate pentru a oferi soluții care duc la o mai bună coordonare și colaborare în cadrul coaliției. Procesele de planificare operațională și procedurile standard de operare (*SOPs/Standard Operating Procedures*), care au fost dezvoltate în colaborare, vor putea asigura o mai bună coordonare a operațiilor coaliției. Și, în cele din urmă, obiectivul pe termen lung este acela de a realiza interoperabilitatea prin proiectare (*Interoperability by Design*). Aceasta poate fi definită ca fiind alinierea dezvoltării capacităților FMN cu procesele de planificarea apărării ale afiliaților. Prin asigurarea faptului că dezvoltarea capacităților naționale ale afiliaților are loc pe un set comun de standarde și specificații convenite de comun acord, în cele din urmă se va reuși crearea unor sisteme interoperabile înăscute, care vor oferi exact ceea ce se dorește de la toată gama de medii de misiune viitoare. Aceste oportunități pot fi valorificate de către fiecare afiliat, indiferent de nivelul său de ambiție ales, și, bineînțeles, pot oferi cadrul necesar pentru viitoarele operații ale unei coaliții.

PROVOCĂRILE INTEROPERABILITĂȚII ȘI BENEFICIILE FMN

Realizarea interoperabilității a fost dintotdeauna o provocare. În actualul context de securitate, aceasta este cu atât mai dificilă. Există o serie de provocări care trebuie depășite pentru realizarea interoperabilității. Printre acestea se numără: diferențele culturale; barierele lingvistice; diferențele de doctrină și proceduri; politica și ego-ul. Cu siguranță, aceste provocări pot fi depășite, dar este nevoie de multă muncă și cooperare din partea celor implicați.

NATO definește interoperabilitatea ca fiind „*abilitatea aliaților de a acționa împreună într-un mod coerent și eficient pentru a-și atinge obiectivele tactice, operaționale și strategice*” (NATO AAP-6, 2010). Interoperabilitatea este factorul

vital pentru succes și este una din cele mai puternice cerințe necesare pentru menținerea avantajului competitiv.

Interoperabilitatea introdusă în practicile militare obișnuite, adăugată întregului spectru DOTMLPF², permite dezvoltarea de capabilități bazate pe obiective strategice, bine informate cu privire la resurse, finanțate, cu responsabilități clare încă din faza de proiectare.

Definiția interoperabilității, așa cum apare în NATO AAP-6 și este detaliată în politica de interoperabilitate a NATO, face referire la trei dimensiuni principale ale interoperabilității în cadrul Alianței: oamenii (instruire, terminologie, încredere și înțelegere reciprocă obținute prin conectivitatea de rutină); procesele (de exemplu, doctrine, proceduri comune); și tehnica (hardware, sisteme, standarde convenite în comun pentru proiectarea capabilităților și sistemelor). Acestea sunt complementare și sunt condiționate de dispozițiile naționale și internaționale. În multe cazuri, punctele slabe ale unei dimensiuni pot fi atenuate de punctele forte ale celorlalte.

Standardele elaborate și convenite, puse în aplicare, testate, utilizate și menținute, care acoperă toate dimensiunile, sunt esențiale pentru realizarea interoperabilității. Principiul „consecvenței” și „coerenței” interoperabilității prevede că interoperabilitatea se realizează printr-o coordonare constantă și cuprinzătoare a tuturor aspectelor legate de interoperabilitate și standardizare, între toate părțile interesate relevante.

BENEFICIILE ADUSE INTEROPERABILITĂȚII PRIN FMN

Interoperabilitatea este modul prin care putem modela mai bine mediul strategic (Pehin, Mahony, Germanovich, Lane, 2020), pentru că oferă comandanților flexibilitatea necesară pentru atingerea obiectivelor strategice, folosind cele mai potrivite mijloace, iar unul dintre aceste mijloace este FMN. Rețeaua federalizată de misiune este un mod prestabilit, prin care forțele se pot conecta, inter-relaționa și opera eficient și rapid împreună, iar astăzi, acest lucru este necesar pentru îndeplinirea cu succes a oricărei misiuni.

În afară de flexibilitate, interoperabilitatea permite folosirea mult mai eficientă a resurselor, exact ceea ce aduce și inițiativa FMN, prin punerea în comun și folosirea abilităților complementare, a tehnologiilor, dar și a *know-how*-ului. În plus, inițiativa FMN se bazează pe reutilizarea maximă a capabilităților existente și planificate.

Specificațiile FMN sunt, în cea mai mare măsură, cerințe de interoperabilitate care se focalizează pe aspectele calitative și nu pe cele cantitative. Acestea devin cerințe dimensionate cantitativ după ce sunt abordate de fiecare afiliat în context operațional.

Inițiativa FMN plasează interoperabilitatea în prim-planul dezvoltării capabilităților, dar realizarea beneficiilor operaționale ale federației necesită o schimbare a modului în care activitatea de „interoperabilitate” este realizată de către afiliații FMN. Prin folosirea modului de lucru federalizat, afiliații FMN trebuie să îmbunătățească interoperabilitatea în toate cele trei dimensiuni aplicabile într-un mediu operațional: oameni (care reprezintă nevoile operatorului), procese (pentru a sprijini deciziile) și tehnologie (care oferă instrumente de sprijinire a procesului decizional și de comandă și control).

Cu alte cuvinte, scopul de bază al dezvoltării capabilităților FMN este de a asigura, încă din faza de proiectare, interoperabilitatea pentru toate nivelurile – strategic, operațional, tactic – și de-a lungul tuturor dimensiunilor – tehnic, uman și procedural. La FMN, totul se concentrează pe interoperabilitatea forțelor *FMN Ready* – fie pe uscat, pe mare, în aer sau în spațiul cibernetic. Obiectivul general este ca interoperabilitatea rezultată din FMN să ofere comandanților forțelor multinaționale capacitatea de comandă și control efectiv din prima zi.

FMN se bazează, în mare măsură, pe standardele NATO existente și pe specificațiile de interoperabilitate. Soluțiile conținute de acestea deschid posibilitatea unor națiuni nu numai să abordeze standardele Alianței în mod sistematic, ci și să le refolosească ca soluții gata dezvoltate, în zone operaționale care se pot afla în afara NATO sau nu sunt în responsabilitatea Alianței.

Metoda folosită de FMN pentru dezvoltarea capabilităților – așa-numita dezvoltare în spirală, în linii temporale care sunt clar limitate în timp – permite ca, într-o spirală, să poată fi dezvoltate capabilități coordonate la nivel multinațional, inclusiv procesele necesare, dar și pregătirea, instruirea, documentarea și tehnologia, care sunt, apoi, disponibile imediat comandantului. Valoarea adăugată pentru dezvoltarea propriilor capabilități naționale este că procesul devine mult mai transparent și putem vedea și la nivel național care standarde de interoperabilitate sunt, de fapt, utilizate de alte națiuni.

² Doctrină, organizare, instruire (training), materiale, conducere (leadership), personal, infrastructură (facilities).

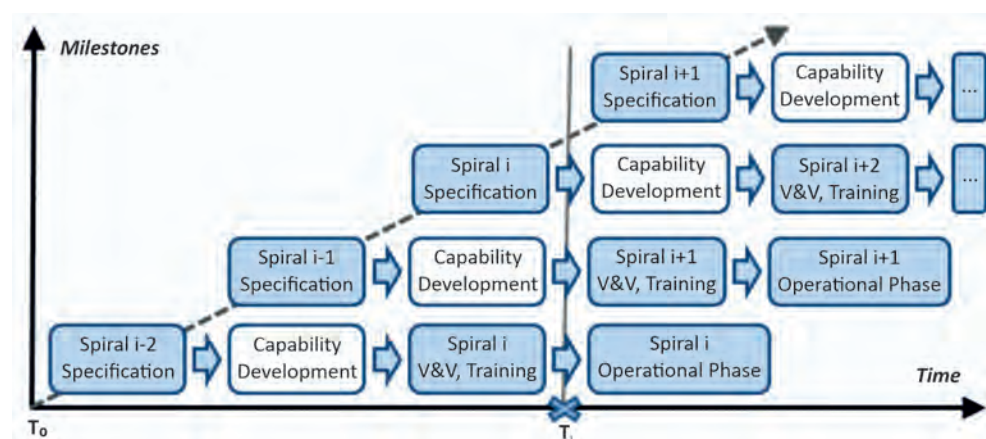

Figura nr. 3: Spirale multiple concomitente (NFIP, vol. I)

Națiunile au desfășurat operațiuni multinaționale timp de decenii, dar coordonarea și sincronizarea forțelor multinaționale reprezintă o provocare chiar și pentru cei mai buni comandanți. Capabilitățile și cadrul de lucru FMN au propulsat interoperabilitatea în era informațională; de la servicii de bază integrate la cunoașterea situației operaționale partajate fără probleme, FMN s-a dovedit a fi cea mai bună modalitate de a realiza o interoperabilitate multinațională eficientă.

PROVOCĂRILE FMN

Pentru realizarea interoperabilității într-un mediu federat, trebuie depășite mai multe provocări. Una dintre cele mai mari provocări este asigurarea faptului că toate sistemele sunt compatibile și că pot comunica între ele, iar acest lucru necesită un nivel ridicat de asigurare și testare pentru a fi siguri că sistemele vor funcționa așa cum au fost concepute.

O altă provocare este dată de necesitatea asigurării faptului că toate sistemele sunt disponibile în orice moment. Acest lucru are nevoie de o planificare și o execuție atentă pentru a ne asigura că sistemele sunt funcționale atunci când este nevoie de ele.

FMN este un mod prestabilit prin care forțele se pot conecta, inter-relaționa și opera eficient și rapid, dar, pentru ca forțele să-și poată îndeplini cu succes misiunile, sunt necesare o interoperabilitate cuprinzătoare, un nivel ridicat de asigurare, o disponibilitate instantanee și capacitatea de a federa.

Fiecare lider militar dorește să obțină interoperabilitatea cu partenerii de coaliție probabil încă din timpul planificării oricărei operațiuni multinaționale comune.

Însă, puțini sunt aceia care sunt capabili să articuleze clar ce înseamnă acest tip de interoperabilitate, cum poate fi realizată și cum ar putea fi utilizate în mod optim capabilitățile rezultate pentru planificarea strategică, operațională și tactică.

Din experiența câștigată în operațiile anterioare, generalul-locotenent Nicola Zanelli – „FMN Operational Champion” – a conchis, la cel de-al patrulea seminar FMN din mai 2022: „Comandanții trebuie să fie capabili să dea ordine și intenții clare, iar inițiativa de interoperabilitate FMN le poate oferi comandanților această capacitate”. În timpul discursului său, generalul Zanelli s-a adresat direct comunității operaționale, îndemnându-i să utilizeze capabilitățile conforme cu FMN în operații și să pledeze pentru realizarea acestora în națiunile lor: „Când ne uităm la viziunea SACEUR pentru apărarea Europei, avem nevoie de o forță care să poată fi desfășurată cu o viteză relevantă. În acest sens, esențială este capacitatea de comunicare: capacitatea de conectare și de ducerea luptei împreună cu orice națiune din Alianță”. El a reamintit comandanților că FMN nu este doar un domeniu de interes pentru comunitatea specialiștilor în CIS, ci că ei, în calitate de comandanți, trebuie să își asume responsabilitatea atât pentru interoperabilitate, cât și pentru infrastructura de comunicații

VIITORUL FMN

Generalul-maior Frank Schloesser – președintele FMN Management Grup –, în remarcile sale la încheierea celui de-al patrulea Seminar FMN 2022, a reamintit participanților că *Federated-Mission-Networking* nu reprezintă doar trei cuvinte, ci că acestea formează pilonii de bază pentru construirea interoperabilității; tehnic, procedural și uman. El a declarat: „FMN oferă capacitatea de conectare a forțelor în toate tipurile de misiuni și în toate domeniile. Este modalitatea de a face schimb de informații C2 valoroase în timpul operațiilor de tip coaliție”.

Generalul Schloesser a întărit viziunea FMN privind *Interoperabilitatea din Ziua Zero* și a subliniat, încă o dată, că FMN este un factor de îmbunătățire operațională, citând declarația amiralului Rob Bauer, președintele Comitetului Militar NATO: „FMN este necesar acum mai mult ca niciodată”.

Lumea continuă să crească în complexitate, fără a ține cont de pregătirea sau de capacitatea noastră de a ne adapta la aceste schimbări. Obiectivul strategic al dezvoltării capabilităților FMN este de a crea „interoperabilitate din faza de proiectare”, dar acest lucru poate reuși doar dacă se adoptă proactiv standardizarea capabilităților viitoare și se adaptează în același timp, în mod constant, capabilitățile actuale. Deja se lucrează la viitoarea interoperabilitate C2 prin valorificarea spațiului cibernetic și a operațiunilor multidomeniu (MDO).

FMN permite nu doar schimbul singular de informații, ci și schimbul și reutilizarea serviciilor dincolo de granițe și demarcații, într-un mediu sigur și de încredere. Acest fapt aduce un avantaj clar pentru aspectul „concurrent” al MDO, nu doar în ceea ce privește economisirea resurselor, ci și în ceea ce privește capacitatea de a oferi un sistem continuu și flexibil de capabilități și servicii care sunt în măsură să ofere un răspuns combinat la provocările convenționale, dar și la cele asimetrice și hibride.

FMN și-a dovedit avantajele în ultimii ani și va evolua în moduri care o să țină cont de provocările MDO, rezultate din exigențele operaționale, dar și din cele politice. Orice operațiune multinațională viitoare în mediul guvernat de NATO se va desfășura, fără îndoială, cu ajutorul proceselor FMN integrate.

De asemenea, FMN nu numai că sprijină inițiativele actuale ale NATO, cum ar fi MDO, *NATO Warfighting Capfighting Capstone Concept* (NWCC) și *Concept for Deterrence and Defence of the Euro-Atlantic Area* (DDA) (NATO, 2022), dar toate aceste inițiative nu pot fi executate în mod eficient fără implementarea adecvată a produselor, principiilor și proceselor conforme cu FMN, deoarece toate aceste inițiative depind, în mare măsură, de capacitatea de a colecta, partaja și utiliza informațiile – ceea ce reprezintă exact fundamentul FMN.

Și, nu în ultimul rând, nu trebuie uitat faptul că FMN oferă și un alt avantaj prin felul în care sunt utilizate procesele, deoarece acestea sunt configurate într-un mod evolutiv și, astfel, este în măsură să ofere soluții care să ajute pentru obținerea progresului, atât de necesar în realizarea transformării digitale.

CONCLUZII

Interoperabilitatea este cheia succesului în orice misiune. Pentru a realiza interoperabilitatea, FMN joacă un rol esențial în a permite conectarea și comunicarea rapidă între forțe. Actualul context de securitate face ca interoperabilitatea să fie și mai importantă, iar FMN este cea mai bună modalitate de a asigura succesul.

Într-o eră a constrângerilor determinate de resurse limitate și o gamă tot mai largă de potențiale misiuni, FMN permite desfășurarea rapidă a forțelor prin federarea capabilităților, sprijinind utilizarea eficientă a resurselor, îmbunătățind, în același timp, interoperabilitatea și schimbul de informații, la toate nivelurile și în orice mediu de misiune.

NATO se confruntă, în prezent, cu un set de provocări de securitate de o complexitate fără precedent și cu o gravitate potențial crescândă. Actualul mediu de securitate necesită o abordare nouă, construită pe o politică ce încurajează

națiunile membre ale NATO să se conecteze mult mai strâns și mai flexibil, între ele, cu structura de comandă NATO și cu partenerii.

Abilitarea și consolidarea părților constitutive ale Alianței, printr-o abordare federativă persistentă, reprezintă modalitatea de a face față complexității, incertitudinii și accelerării rapide a schimbării. Prin această abordare, putem avea acces la o perspectivă de 360 de grade asupra amenințărilor și, astfel, putem atinge noi niveluri de înțelegere și conștientizare strategică.

BIBLIOGRAFIE:

1. Auerswald, D., Saideman, S. (2014). *NATO în Afganistan, Fighting Together, Fighting Alone*. New Jersey: Princeton University Press.
2. Cosenzo, K.A., Fatkin, L.T., Patton, D.J. (2007). *Ready or not: enhancing operational effectiveness through use of readiness measures*. Aviat Space Environ. Ingenta Connect, https://tide.act.nato.int/mediawiki/tidepedia/index.php/FMN_Vision, accesat la 8 septembrie 2022.
3. Gunnar, F. (2019). *Coping with Caveats în Coalition Warfare*, ISBN 978-3-319-92519-6.
4. Gernot, F. (2014). *New Generation C2 Services: From Afghanistan Mission Network to Federated Mission Networking*. (Presentation) AFCEA, https://na.eventscloud.com/file_uploads/2f6043f27e1576122f1b3e0319d5b1d8_FromAMNtoFMN-Friedrich.pdf, accesat la 21 septembrie 2022.
5. Penin, C., Mahony, A., Germanovich, G., Lane, M. (2020). *Chasing multinational interoperability, benefits, objectives and strategies*. RAND.
6. COI Cooperation portal. The Federated Mission Networking (FMN) Management Portal, accesat la 11 septembrie 2022,
7. MCM-0194-2016 Revision 1. Military Committee Federated Mission Networking Governance Action Plan.
8. NFIP (2015). C-M(2015),003. NATO Federated Mission Networking Implementation Plan, vol. 1.
9. NATO Topics. Interoperability: Connecting NATO Forces, 2020.
10. NATO (2022), https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm, accesat al 23 septembrie 2022.
11. SH/CCD J6/FMN/063/18-320466, *Approval of FMN Vision*, 2018.
12. <https://dnbl.ncia.nato.int/FMNPublic/SitePages/Home.aspx>, accesat la 21 septembrie 2022.

BUSOLA STRATEGICĂ – UN AVÂNT STRATEGIC DE ÎNCREDERE ÎN SECURITATEA EUROPEANĂ –

Lect. univ. dr. Oana-Elena BRÂNDA

*Departamentul de Relații Internaționale și Studii Europene, Facultatea de Științele Comunicării și
Relații internaționale, Universitatea „Titu Maiorescu”, București
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.13*

Emisă în martie 2022, scopul Buselei Strategice este de a crea un cadru activ, dar și un spațiu de reacție în care să fie gestionate diverse aspecte privitoare la securitatea și apărarea Uniunii Europene. După câteva eșecuri în materie și multă critică la adresa Uniunii pentru incapacitatea sa de a sta pe propriile picioare atunci când este vorba de apărarea proprie, Busola Strategică aduce cu sine câte cuvinte magice, precum „reducerea dependențelor” sau cele patru direcții prioritare – acțiune, securitate, investiții și parteneriate.

Scopul acestui articol este de a realiza o analiză critică a Buselei Strategice din perspectiva încrederii acordate Uniunii Europene de a deveni cu adevărat un furnizor de securitate. Chiar dacă probabilitatea ca acest lucru să se petreacă într-un viitor apropiat este redusă, Uniunea Europeană a ajuns în acel mod de acțiune în care ar putea transforma Busola Strategică în capabilități pe teren.

Cuvinte-cheie: Busola Strategică, securitate, apărare, capabilități, managementul crizelor.

INTRODUCERE

Încă de la începuturile sale, părinții fondatori ai Comunităților Europene (și, ulterior, ai Uniunii Europene) au încercat să creeze o ramură de securitate și apărare, care să le fie de folos europenilor în asigurarea protecției proprii. Lucru valabil pentru dificilii ani 1950. Cel de Al Doilea Război Mondial se încheiase, lăsând scena globală dominată de doi actori – Statele Unite și Uniunea Sovietică. În timp ce prima era despărțită de Europa printr-un ocean, ultima creștea în putere pe seama Europei. De asemenea, în mentalul europenilor se găsea ascuns gândul că, dacă n-ar fi fost atacul de la Pearl Harbour, Statele Unite nu s-ar fi implicat într-un război care nu era al lor.

Prin urmare, imediat după stabilirea primei Comunități Europene, decidenții politici de la Paris au început să se gândească la crearea unui organism destinat apărării continentului european. De cealaltă parte, existau opinii care considerau o astfel de încercare exagerată – doar exista deja NATO –, așa că decizia a fost de a nu susține un asemenea proiect. Proiectul a fost revizuit de câteva ori de-a lungul istoriei, pornind de la un simplu plan, ajungând un raport și transformându-se, apoi, într-o adevărată strategie. Strategia Europeană de Securitate din 2003 a fost o încercare curajoasă de a crea acele instrumente de securitate necesare pentru ca europenii să stea pe propriile picioare în materie de securitate. Totuși, a fost un proiect ambițios, care s-a dovedit exagerat pentru capacitățile Uniunii de la momentul respectiv. O altă încercare a fost în 2016, sub forma Strategiei Globale a Uniunii Europene. O încercare mai timidă, de această dată, de a crea un fundament de securitate pentru Uniune, pe baza lecțiilor învățate din Strategia din 2003. Așa cum arată și numele documentului, securitatea nu poate fi obținută doar prin forțele proprii, ci, de fapt, este un rezultat al unei abordări globale. Chiar și cei mai acerbi critici ai UE au căzut de acord că Strategia din 2016 a fost mai temperată și, astfel, avea mai multe șanse de reușită. Pentru a-i adăuga și mai multă greutate, a fost urmată, în 2020, de Strategia Securității Uniunii, elaborată de Comisia Europeană, și de pachetele de Apărare și Spațiu prezentate de Comisia Europeană în februarie 2022. Pentru euro-entuziaști, aceasta este povestea creșterii puterii Uniunii. Pentru scepticii săi, este un lung șir de încercări de a-și arăta puterea dorită, dar nu și obținută.

REZILIENȚĂ EUROATLANTICĂ

Apoi, pe 24 februarie 2022, a început războiul din Ucraina. În luna martie, Uniunea Europeană a dat publicității „*Busola Strategică pentru securitate și apărare*”. Chiar dacă documentul a fost în dezbatere încă din noiembrie 2021, momentul lansării sale este cel puțin interesant. La aproape o lună de la debutul războiului în Ucraina, Uniunea Europeană a realizat o listă de patru direcții de acțiune – acțiune, securitate, investiții și parteneriate – menite să creeze un cadru care să transforme Uniunea, cu adevărat, într-o putere rezistentă în fața oricărei amenințări.

Totuși, dat fiind istoricul unor tentative similare, considerăm că este justificată întrebarea: Este oare aceasta încă o încercare soldată cu mai multe discuții, mai puțină acțiune sau, de data aceasta, UE chiar va începe să lucreze la capacitatea sa de a oferi securitate? Deocamdată, nu este vremea unui răspuns. Însă, nu putem omite faptul că, indiferent de capacități, Busola Strategică poate fi interpretată ca un veritabil avânt de încredere în capacitățile UE pentru apărare și securitate. Sau poate nu?

Scopul acestui articol este de a evalua conținutul Busolei Strategice din două perspective. Prima se referă la încrederea pe care o construiește cu privire la capacitatea UE de a rezista și a răspunde la crize. Cea de-a doua se referă la conexiunea dintre eforturile de construire a încrederii și contextul în care se manifestă.

STABILIREA CONTEXTULUI

Autorii documentului par să aibă o pasiune pentru „*seturi magice*” de cuvinte. Primele pagini dovedesc acest lucru foarte clar: decidenții trebuie să fie echipați cu „*modul de gândire, mijloacele și mecanismele*” pentru a putea apăra și proteja „*Uniunea noastră, cetățenii și partenerii*” (Strategic Compass, 2022, p. 5). Mai mult, pentru păstrarea „*dialogului, diplomației și multilateralismului*”, trebuie să „*învățăm limbajul puterii*” (Ibidem, p. 6). Cu alte cuvinte, epoca diplomației și a discuțiilor relaxate a apus. În aceste momente, puterea trebuie confruntată cu putere. Cea mai simplă cale – la care toți se gândesc atunci când se pune problema dublării acțiunii prin putere – este de a achiziționa armament și de a instrui personalul.

Abordarea Uniunii este una de *putere smart*. Într-adevăr, armamentul, avioanele și personalul sunt extrem de importante. Însă, dincolo de recunoașterea utilității și necesității lor, maniera de accesare este la fel de importantă. În timp ce unii ar spune că cea mai simplă modalitate de achiziționare este prin recurs la finanțe, opțiunea Uniunii este de a se concentra pe „*acțiuni, securitate, investiții și parteneriate*”.

Chiar dacă maniera de desfășurare a războiului din Ucraina ne duce cu câteva decenii în urmă, în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, a venit vremea pentru a sublinia faptul că pregătirea pentru un conflict nu presupune doar achiziția de armament, recrutarea și instruirea trupelor. Aceasta presupune și identificarea partenerilor și a capacităților acestora, precum și punerea laolaltă a forțelor pentru a beneficia de această putere. Iar toate acestea nu sunt doar simple cuvinte. UE își va intensifica eforturile în cadrul stabilit de Națiunile Unite și de NATO și va coopera cu partenerii regionali – OSCE, Uniunea Africană și ASEAN. Prin urmare, Busola Strategică urmărește să întărească autonomia strategică a Uniunii Europene, pentru a construi o Uniune mai puternică, suficient de capabilă să devină complementară Alianței Nord-Atlantice.

TRECEREA ÎN REVISTĂ A BUSOLEI STRATEGICE

Păstrând direcția stabilită de Strategia Globală a Uniunii Europene, Busola Strategică menționează o serie de interese geografice (fie ele imediate sau mai îndepărtate): Rusia (de interes imediat, firește), China, Balcanii de Vest, vecinătatea estică, zona arctică, vecinătatea sudică, cu problematicele Libia și Siria, Africa și zonele sale dificile (Sahel, Africa Centrală, Mali, Guineea, Hornul Africii, Canalul Mozambic), Asia cu Afganistan și Coreea de Nord, America Latină și exotica regiune indo-pacifică.

Interesele geografice vin la pachet cu amenințări și provocări emergente: terorism și extremism violent, proliferarea armelor de distrugere în masă, actori statali și non-statali care recurg la amenințări hibride și cibernetice, dar și la dezinformare, tehnologii distructive, amenințări la adresa securității maritime, schimbări climatice, degradarea mediului, dezastre naturale, crize sanitare și competiția pentru resursele naturale.

Busola Strategică trebuie privită în patru dimensiuni – managementul crizelor, reziliența, dezvoltarea de capacități și parteneriate (Sweeney, 2022, p. 196), fiecare având un corespondent în cele patru direcții ale documentului – acțiune, securitate, investiții și parteneriate.

În ceea ce privește acțiunile (Strategic Compass, p. 11), Busola Strategică este focalizată pe acțiuni prompte în manieră integrată, extinderea capacităților deja existente pentru a le face mai cuprinzătoare, planificare pe bază de scenariu, cu accent pe interoperabilitate ca acțiune cheie, crearea de exerciții live atât pentru militari, cât și pentru civili (un indicator al faptului că pandemia și crizele adiacente nu au trecut neobservate). O noutate în acest sens o constituie crearea misiunilor

civile de până la 200 de persoane, care pot fi desfășurate în 30 de zile, chiar și în condiții complexe.

De ce să ne concentrăm atenția iar pe securitate? (Ib., p. 12). După cum ar spune vocile critice, NATO se ocupă deja de asigurarea securității. Cu toate acestea, date fiind crizele pe care le-a traversat Europa de-a lungul ultimilor ani, capacitatea sa de reziliență a fost testată în repetate rânduri, iar rezultatele au arătat că este incapabilă să ofere același grad de securitate tuturor. Prin urmare, europenii trebuie să construiască o cultură strategică comună, pentru ca toate statele membre să aibă posibilitatea de a gestiona în comun amenințările hibride și cibernetice, dezinformarea și acțiunile diplomatice. În acest sens, Busola Strategică introduce *EU Single Intelligence Analysis Capacity* și *EU Hybrid Toolbox*, două instrumente care duc Uniunea cu un pas mai departe de situația în care se găsește în prezent. Există deja o politică de apărare în materie cibernetică la nivelul UE, o celulă de fuziune împotriva amenințărilor hibride, ale cărei acțiuni se concentrează pe conștientizare situațională și prognoză, urmată de Echipa de răspuns la amenințările hibride (EU Hybrid Response Team) și EU Hybrid Toolbox, ultima axată pe prevenire, cooperare, stabilizare, descurajare și refacere, însoțite de solidaritate și asistență reciprocă. Întărirea protecției cibernetice este esențială nu doar în materie de comunicare, ci și cu impact în zona de apărare terestră, aeriană, spațială și maritimă.

Secțiunea concentrată pe **investiții** (Strategic Compass, ib.) subliniază o chestiune inițial lăsată deoparte. Din ce în ce mai multe organizații pun accent pe nevoia unor acțiuni comune în materie de investiții publice și private, în toate zonele de interes. În ceea ce privește Uniunea Europeană, investițiile sunt necesare pentru a umple golurile în materie de capabilități critice, pentru a reduce dependențele strategice și vulnerabilitatea lanțurilor de aprovizionare. Din nou, criticii vor invoca: avem deja PESCO și Fondul European de Apărare, de ce să ne mai agităm? Existența acestor infrastructuri este importantă, pentru că ele oferă un cadru pentru investiții în securitatea europeană. Pentru a fi mai productivi, la nivelul Agenției Europene de Apărare va fi creat Hub-ul de Inovare în Apărare (Defence Innovation Hub).

Explicarea prezenței unei secțiuni despre **parteneriate** (Ib., p.13) în textul Busolei Strategice nu este atât de dificilă. Potrivit Strategiei Globale a Uniunii Europene, aceasta urmărește să devină un actor global, iar acest lucru se poate realiza prin construirea de parteneriate care funcționează nu doar pe hârtie, ci și în viața reală. Agresiunea Rusiei în Ucraina a demonstrat, încă o dată, cât de important este Parteneriatul Strategic NATO-UE pentru securitatea euroatlantică. Dar, parteneriatele nu trebuie consolidate numai pe aspecte de securitate – trebuie

adăugată mai multă consistență parteneriatului existent între ONU și UE, cu accent pe misiuni de pace și managementul crizelor pentru perioada 2022-2024, iar cooperarea cu OSCE ar trebui să fie întărită pe probleme precum prevenirea conflictelor în zone cheie, cum ar fi Balcanii de Vest, vecinătatea estică și Asia Centrală.

O altă chestiune prezentă în Busola Strategică privește nevoia unor parteneriate strategice adaptate (Ib., p. 53), particularizate pentru a răspunde oricăror nevoi. Astfel, există deja parteneriatele UE cu SUA și Regatul Unit pentru aspecte de securitate și apărare, cu Norvegia în chestiuni economice, cu Turcia pentru participarea în misiunile PESA, cu Balcanii de Vest pentru infrastructură, amenințări cibernetice, contracararea terorismului și democratizare, cu Georgia și Republica Moldova pe chestiuni de securitate și apărare pentru creșterea rezilienței naționale, cu vecinătatea sudică pentru a gestiona migrația, cu Africa pentru securitate, asistență pentru stabilitate și susținere economică, cu zona indo-pacifică pentru cooperare navală, construirea unei arhitecturi de securitate și a unor capabilități de apărare, și cu America Latină pentru securitate, apărare, amenințări cibernetice, crimă organizată, schimbări climatice și securitate maritimă.

Un element interesant al acestui document este faptul că analiza amenințărilor se va face o dată la trei ani. Acest lucru arată că decidenții europeni au înțeles, în cele din urmă, că evoluția amenințărilor este mult mai rapidă decât a instrumentelor folosite pentru contracararea primelor. Spre deosebire de strategiile precedente, Busola Strategică urmează a fi actualizată o dată la trei ani, în conformitate cu evoluțiile de la nivelul mediului internațional. Aceasta se va face în concordanță cu observarea constantă a fluidității arenei internaționale și a multelor evenimente care o populează. Busola Strategică va fi revizuită în 2025, un termen rezonabil, având în vedere evoluțiile crizelor prezente.

DE LA DISCUȚII LA EFICIENȚĂ

Debutul discuțiilor în jurul Busolei Strategice a avut loc în iunie 2020, într-un efort de armonizare a perspectivelor celor 27 de state membre asupra amenințărilor și aspectelor de securitate. La momentul respectiv, lista amenințărilor identificate consta în: competiția dintre marile puteri, instabilitatea în vecinătatea imediată (zona vizată cuprindea Federația Rusă și amenințările proferate de aceasta, precum și Orientul Mijlociu, de unde veneau cohorte de emigranți), amenințări transnaționale, acțiuni cibernetice și hibride (Atlamazoglou, 2022).

Lăsând deoparte Strategia de Securitate a Uniunii elaborată de Comisia Europeană în 2020, Busola Strategică înlocuiește Strategia Globală a Uniunii din 2016 și Abordarea integrată a crizelor și conflictelor din 2018. O privire comparativă asupra celor două aspecte subliniază net superioritatea documentului din 2022. Abordarea integrată se referă la parteneri pe multiple niveluri de guvernare, dar și la voința Uniunii de a interveni în managementul ciclului de conflicte, de la prevenție la management și la recuperare post-conflict (Council of the European Union, 2018, p. 2). Strategia Globală se referea la securitatea Uniunii Europene ca fiind dependentă de angajamentul altor entități externe în aceeași direcție – „securitatea acasă depinde de pacea de la granițele noastre” (EUGS, 2016, p. 7). Busola Strategică elimină orice mențiune despre „guvernare multilaterală” sau „guvernare globală” și subliniază că reziliența este singura responsabilitate a statelor membre. Un motiv pentru această stare de lucruri este că lumea, în 2022, este mult mai periculoasă pentru Uniunea Europeană, cu un război care face ravagii în vecinătate. Totuși, Busola Strategică nu pierde din vedere pionieratul Strategiei Globale în privința primei referințe la „autonomia strategică”. Chiar dacă este menționată în text, nu este foarte clar ce formă va lua această autonomie și ce resurse materiale și umane va antama.

Un semn că Busola Strategică este mult mai conectată la realitate decât predecesoarele sale este dat de numărul mare de instrumentare (toolboxes) aflate la dispoziția decidenților europeni pentru a putea gestiona amenințările. Cu un pas mai departe decât alte strategii mult mai teoretice, Busola Strategică operează cu câteva instrumentare. Unul este Foreign Information Manipulation and Interference Toolbox, urmat de EU Hybrid Toolbox și de EU Cyber Diplomacy Toolbox, care trebuie consolidate în viitor. Apelul la aceste instrumentare nu este lipsit de semnificație. Este un semn că Uniunea Europeană este dornică să pună problemele în tipare și să construiască instrumentele potrivite pentru gestionarea lor. Înainte de Busola Strategică, Uniunea menționa un instrumentar non-militar și iată că, în continuare, face acest lucru.

DE CE NU PARE SUFICIENT?

Plecând de la realitatea că războiul din Ucraina a spulberat orice perspectivă teoretică despre conflictele viitorului, considerăm că deceniile următoare vor oferi o perspectivă sumbră, constând în: schimbări demografice, redistribuirea puterii globale, schimbarea centrului de greutate la nivel geo-economic. În fața acestora, decidenții au nevoie de documente și instrumente care pot recunoaște aceste necazuri și pot crea strategiile potrivite pentru gestionarea lor.

Cu toate acestea, există voci care susțin că, în ciuda abordării sale mai precise, Busola Strategică nu dispune de capacitate de previziune strategică și, din această perspectivă, are nevoie să fie cuplată cu *noul concept strategic* al NATO (Blockmans, 2022). Alții o văd ca un zgomot în bătaia vântului (Kaim, 2022), opinie exprimată cu mult înainte de a fi dată publicității.

Potrivit documentului, cel puțin la nivel de intenție, Uniunea Europeană este hotărâtă să devină un broker de putere (Atlamazoglou, 2022). Însă intențiile exprimate până în prezent o fac mai degrabă un actor regional decât unul global. În acest sens, nu trebuie uitat contextul: când au început negocierile și cum arăta mediul internațional când Busola a devenit un document public. În noiembrie 2021, discuțiile erau centrate, printre altele, pe retragerea trupelor SUA din Afganistan și căderea statului în mâinile talibanilor, tensiunile dintre UE, SUA și Marea Britanie cu prilejul semnării Pactului AUKUS, teama de Rusia și China, lumea post-pandemie și gestionarea situației post-BREXIT. Însă, în martie 2022, situația s-a schimbat la 180 de grade. Un război se derula la granițele UE și toate celelalte probleme menționate au căzut într-un plan secundar.

Potrivit lui Sweeney, chiar dacă este „un proiect aspirațional, Busola Strategică este în parte coerentă și în parte inconsecventă în forma sa actuală” (Sweeney, 2022, p. 193). Atenția Busolei Strategice este concentrată mai mult pe „ce amenințări să echilibreze” în loc să fie pe „ce interese să urmeze”. Dacă această direcție va fi menținută, cu siguranță, UE nu va deveni un actor global (Blockmans, 2022, p. 8).

Alți autori mai critici au invocat, încă de la lansarea dezbaterii, în noiembrie 2021, că documentul avea anumite lipsuri: absența voinței politice a statelor membre de a contribui în mod egal la probleme de securitate, care nu poate fi înlocuită cu vreun instrument, eșecul în stabilirea priorităților și o manifestare neclară a ambiției, instituționalizare excesivă, care a condus la difuziunea responsabilității în interiorul instituțiilor, și incertitudinea cu privire la preeminență în termeni de putere între autonomia strategică și sprijinul pe parteneriate (Kaim, 2022).

Există câteva aspecte pe care Busola Strategică eșuează să le abordeze corespunzător. Unul dintre ele se referă la Marea Neagră și relevanța sa, nu doar pentru UE, ci și pentru NATO. La aceasta se adaugă spațiul cosmic și cel cibernetic – ambele neglijate de document. De pildă, spațiul cosmic și potențialul său de înarmare de către China este lăsat netratat. Dincolo de amenințările cibernetice, care au devenit o realitate a zilelor noastre, mai există și dimensiunea de cooperare în materie de intelligence, spre care Busola aspiră, însă nu o abordează întru totul prin instrumentele sale (Paul, 2022). Mai mult, Busola acordă prea puțin interes

tehnologiilor emergente și disruptive, precum inteligența artificială și quantum computing, care ar putea deveni instrumentele conflictelor viitoare.

Deși, de-a lungul timpului, Uniunea Europeană a recunoscut nevoia de a investi în cercetare și dezvoltarea tehnologiei, în același timp n-a reușit să producă instrumentele potrivite pentru a gestiona amenințările viitorului prin recurs la ultimele descoperiri în materie. În timp ce China și Statele Unite ale Americii introduc tehnologiile emergente și disruptive în forțele lor armate, pentru a putea consolida răspunsul militar la o criză, Uniunea Europeană se mulțumește să evidențieze inovațiile în materie, fără a avea un plan concret de integrare a lor (IISS, 2022).

Un alt aspect care trebuie luat în considerare este faptul că Busola Strategică nu abordează securitatea dintr-o perspectivă economică – de pildă, nu vorbește de impactul avut asupra hranei și energiei. În același timp, refuză să gestioneze o realitate adusă în atenție de pandemie – fracturile în lanțul de aprovizionare care vor crea un impact la nivel global, și nu doar din perspectiva foametei (Paul, 2022).

Secțiunea de parteneriate este cea mai puțin dezvoltată (Blockmans, 2022), chiar dacă și celelalte nu sunt prea substanțiale. Abordarea parteneriatelor se face mai degrabă la nivel regional decât global. De asemenea, alianța cu Statele Unite pare a fi funcționând de la sine, iar Statele Unite vor fi mereu un aliat, în ciuda oricăror schimbări. Însă, o privire aruncată înapoi în timp, la administrația Trump și viziunile sale despre implicarea internațională a SUA sau la valoarea atașată anumitor alianțe (încetarea finanțării NATO până când europenii nu încep să contribuie corespunzător), va ridica multe semne de întrebare cu privire la încrederea plasată, cu orice preț, într-o astfel de cooperare!

Există mai multe elemente centrale ale Busolei Strategice care ar putea amăgi pe oricine cu privire la consistența documentului. Unul dintre ele este Capacitatea de Desfășurare Rapidă a trupelor la nivelul UE (EU Rapid Deployment Capacity). Altele sunt „capabilitățile cu spectru larg” și „exercițiile live” ce urmează a fi realizate. Capacitatea de Desfășurare Rapidă va avea capabilități terestre, maritime și aeriene, apte a fi mobilizate într-un termen scurt pentru a răspunde amenințărilor. Însă, problema devine redundantă (Atlamazoglou, 2022), întrucât NATO are deja o Forță de Răspuns (NATO Response Force) și un grup operativ comun (Very High Readiness Joint Task Force), la care contribuie toate statele membre. Întrucât Busola Strategică se angajează să susțină NATO în toate întreprinderile sale, simpla existență a unei entități de acest fel generează confuzie privind dublarea resurselor și crearea de obstacole în abordările comune, în locul unei abordări mai fluide de cooperare.

Înainte de lansarea Busolei Strategice, existau autori precum Howorth (Howorth, 2022), care susțineau că autonomia strategică vizată de Strategia Globală din 2016 va fi de folos numai pentru întărirea cooperării dintre NATO și UE. Și, într-adevăr, Busola Strategică se referă la coordonarea acțiunilor dintre Statele Unite și NATO în direcții multiple, într-o manieră integrată de a aplica acele cadre existente de gestionare a amenințărilor la nivel global. Însă, abordarea pe hârtie nu corespunde realității de pe teren și încă există lacune în acțiunea de coordonare. De pildă, amenințările hibride sunt un domeniu în care Busola Strategică și conceptul strategic al NATO ar trebui armonizate (Blockmans, 2022).

Este cert faptul că Busola Strategică ar funcționa mai bine dacă statele ar avea implementată deja o cultură strategică. Însă, deși este un concept mult așteptat, „cultura de securitate”, ca și concept, se află la o distanță mare de implementarea sa în realitate, ceea ce ne duce înapoi la lipsurile sistemului european, în ansamblu. În ciuda criticilor aduse cu privire la viabilitatea sa pe termen lung, Busola Strategică redă o imagine corectă a lumii așa cum este ea, identifică și extinde dezbateră în ceea ce privește amenințările și subliniază nevoia ca UE să devină mai responsabilă pentru membrii săi, vecinătatea sa și lumea întreagă, în ansamblu.

CONCLUZII

Busola Strategică este, cu siguranță, o îmbunătățire a securității europene. Este, în același timp, și un plan pentru dezvoltarea securității și apărării, dar întrebarea firească este: în ce măsură este un plan aplicabil?

Într-o vreme în care ne confruntăm cu întoarcerea „politicii de putere” (Kaim, 2022), documentul încearcă să stabilească un consens de acțiune în materie de furnizare a securității pentru Uniunea Europeană, în ansamblu, pentru statele membre, în mod particular și pentru cetățeni, în ultimă instanță. Potrivit conținutului documentului, cel puțin la nivel de intenție, Uniunea Europeană urmărește să devină un broker de putere (Atlamazoglou, 2022). În mod contrastant, alegerile exprimate în această direcție o transformă într-un actor mai degrabă regional decât unul global, așa cum se intenționa.

Mai trebuie analizată și perspectiva prin care postura defensivă a Busolei Strategice va afecta abordarea „multi-strat” a PESA (Bargues, 2022). Însă, aceasta poate fi percepută și ca o scuză pentru a justifica lipsa de eficiență a PESA – un proiect frumos pe hârtie, dar care nu se poate susține singur în realitate.

Lăsând deoparte dezbateră privind reîntoarcerea continentului la politica REZILIENȚĂ EUROATLANTICĂ

Marilor Puteri, Busola Strategică este un instrument care plasează Uniunea Europeană printre acei actori foarte interesați în dezvoltarea capacităților personale în materie de apărare. Totuși, în ciuda planificării meticuloase de acțiuni, operații de securitate, investiții și parteneriate, Busola Strategică nu oferă o schimbare efectivă a ceea ce Uniunea Europeană poate face pentru a se proteja pe sine, membrii și cetățenii săi.

Cum stau lucrurile în materie de încredere? Sunt, oare, europenii mai încrezători în securitatea europeană ca urmare a Busolei Strategice? Prea puțin probabil! Documentul face referințe la războiul din Ucraina în primele pagini, dar structura și conținutul său arată că a fost conceput înainte de război, iar direcțiile sale de acțiune nu sunt corelate cu noua realitate. Aruncând însă o privire mai înțelegătoare, Busola Strategică trebuie să fie percepută ca o formă de angajament a Uniunii Europene de a deveni autonomă în furnizarea propriei securități. Nu este suficient pentru viitor, însă este tot ceea ce este disponibil momentan.

BIBLIOGRAFIE:

1. Atlamazoglou, C., Moyer, J. (2022). *A Strategic Compass: The European Union expands its toolbox*. Wilson Center, <https://www.wilsoncenter.org/article/strategic-compass-european-union-expands-its-toolbox>, accesat 15 octombrie 2022.
2. Bargues, P. (2022). *The EU Strategic Compass: A Blueprint for a European Defensive and Securitisation Policy*. Istituto Affari Internazionali, <https://www.iai.it/en/pubblicazioni/eu-strategic-compass-blueprint-european-defensive-and-securitisation-policy#:~:text=On%2021%20March%202022%2C%20the,agenda%20for%20the%20next%20decade>, accesat la 20 octombrie 2022.
3. Blockmans, S., Macchiarini, Crosson, D., Paikin, Z. (2022). *The EU's Strategic Compass: A guide to reverse strategic shrinkage?* CEPS Policy Insights: Nr. 2022-14.
4. Howorth, J. (2021). *Europe and Biden: Towards a New Transatlantic Pact?* Wilfried Martens Centre for European Studies, <https://www.martenscentre.eu/publication/europe-and-biden-towards-a-new-transatlantic-pact/>, accesat la 20 octombrie 2022.
5. Kaim, M., Kempin, R. (2022). *Compass or Wind Chime?* Stiftung Wissenschaft und Politik, <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2022C03/>, accesat la 14 octombrie 2022.
6. Paul, A. et al. (2022). *Will the Strategic Compass be a game-changer for EU security and defence?* European Policy Centre, <https://www.epc.eu/en/publications/Will-the-Strategic-Compass-be-a-game-changer-for-EU-security-and-defence~479820>, accesat la 10 octombrie 2022.
7. Sweeney, S., Winn, N. (2022). *Understanding the ambition in the EU's Strategic Compass: a case for optimism at last?* Defence Studies. Vol. 22, nr. 2, pp. 192-210.
8. *A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy (EUGS)* (2016), https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf, accesat la 10 octombrie 2022.

9. *A Strategic Compass for Security and Defence*, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf, accesat la 10 octombrie 2022.
10. Council of the European Union (2018). *Council Conclusions on the Integrated Approach to External Conflicts and Crises*, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5413-2018-INIT/en/pdf>, accesat la 12 octombrie 2022.
11. *Defence innovation and the European Union's Strategic Compass* (2022). International Institute for Strategic Studies, <https://www.iiss.org/publications/strategic-comments/2022/defence-innovation-and-the-european-unions-strategic-compass>, accesat la 17 octombrie 2022.

TENDINȚE STRATEGICE ALE ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE DE SECURITATE PENTRU REALIZAREA/CONSOLIDAREA SECURITĂȚII REGIONALE ȘI GLOBALE

Alexandru EPARU

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.14

Articolul de față este o analiză de ansamblu asupra contextului strategic internațional în următorii 20 de ani, desemnat să ghideze activitatea organizațiilor internaționale de securitate în realizarea/consolidarea securității regionale și globale. Analiza se bazează pe lucrările organizațiilor internaționale, ca judecăți solide asupra diferitelor strategii alternative care se concentrează pe provocările celor mai probabile teme viitoare.

Potrivit evaluării, intervalul până în 2040 va fi o perioadă de tranziție, caracterizată de instabilitate atât în relațiile dintre state, cât și în relațiile dintre grupurile din interiorul statelor. Este posibil ca lumea să se confrunte, în continuare, cu realitatea unui climat în schimbare, a creșterii rapide a populației, a deficitului de resurse, a renașterii unor ideologii și, mai ales, a schimbărilor în puterea globală de la Vest la Est.

Globalizarea, inegalitatea globală, schimbările climatice și inovația tehnologică vor afecta viețile tuturor de pe planetă. Va exista o tensiune constantă între o mai mare interdependență între state, grupuri și indivizi și intensificarea concurenței între acestea. Dependența de sisteme globale complexe, cum ar fi lanțurile globale de aprovizionare pentru resurse, este probabil să crească riscul de apariție a problemelor sistemice.

Cuvinte-cheie: tendințe strategice, schimbări climatice, globalizare, putere globală, inegalitate.

INTRODUCERE

Tendințele strategice stabilesc modul în care sunt percepute schimbările probabile care pot avea loc în următorii 20 de ani, mai ales luând în considerare tendințele din domeniile: social, resurse și mediu, economic, geopolitic, științific-tehnologic și militar. Trebuie să precizez de la început că această analiză nu dezvoltă problemele mai noi ale pandemiei și războiului ruso-ucrainean, deoarece aceste provocări sunt subiectul unor analize substanțiale, având alocate articole cu destinație specifică.

Lipsa de reacție sau reacția lentă la schimbare conduce întotdeauna la costuri suplimentare sau chiar la pierderi irecuperabile. În contextul securității, unde astfel de costuri se identifică prin interese, valori și securitate inter(națională), sunt necesare eforturi pentru a fi pregătiți în ceea ce privește schimbarea. Aceasta presupune un efort de concentrare asupra provocărilor cu care ne vom confrunta în viitor, pentru ca aceste tendințe să poată fi utilizate în elaborarea strategiilor pe termen mediu și lung, necesare organizațiilor internaționale de securitate în sprijinul procesului de planificare a realizării/consolidării securității regionale și globale.

Abordarea tendințelor strategice la nivelul organizațiilor internaționale de securitate a necesitat cercetarea documentară și analiza de conținut a unor concepte privind securitatea și cooperarea internațională, studii privind dezvoltarea structurală și politicile organizațiilor de securitate, analize comparative ale abordărilor în domeniul realizării securității, implementate de diferite țări membre ale organizațiilor, în vederea identificării aspectelor semnificative care stau la baza optimizării activității de cooperare. Corelarea structurală a fost o altă metodă abordată în vederea exprimării informațiilor analizate.

Spre exemplu, sub mandat ONU, organizațiile internaționale de securitate sunt solicitate să acționeze pentru garantarea păcii, rezolvarea diferendelor și asigurarea securității internaționale. Deși mandatul ONU are o aplicabilitate universală și orice conflict care amenință pacea și securitatea internațională poate fi introdus pe ordinea sa de zi, modalitatea în care au fost abordate crizele a depins adesea de interesele marilor puteri, respectiv ale celor cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate¹ (Almășan, 2012, pp. 138-149).

¹ Membrii permanenți – China, Federația Rusă, Franța, Marea Britanie, SUA – au drept de veto în cadrul Consiliului de Securitate.

În următorii 20 de ani, toate aspectele vieții umane se vor schimba într-un ritm fără precedent, aducând noi caracteristici, provocări și oportunități pentru societăți. În perioada de timp menționată, lumea se va confrunta tot mai acut cu schimbări climatice, creșterea rapidă a populației, diminuarea resurselor, renașterea unor ideologii și schimbarea raportului de putere dintre Vest și Est. În opinia noastră, cel puțin trei domenii ale schimbării vor influența viața tuturor de pe planetă, și anume: *schimbările climatice, distribuția puterii și globalizarea*.

Schimbarea climatică progresivă va modela *mediul fizic* în care va trăi populația, influențând accesul în zonele locuibile, la mâncare și apă. Probabil, volumul *economiei globale* va crește mai rapid decât în oricare altă etapă a istoriei omenirii, iar în termeni socio-economici, va deveni mai integrată, va crea interdependențe globale. Statele și grupurile nu vor putea face față provocărilor prin izolare, ci doar printr-o abordare colectivă a acestora. Centrul de greutate al acestei perioade va fi identificarea și aplicarea unui sistem funcțional de guvernare globală, capabil să răspundă provocărilor, proces care va crea o tensiune constantă pentru obținerea unei mai mari interdependențe între state, grupuri sau indivizi, în condițiile creșterii competitivității dintre aceștia. Dependența de sistemele globale complexe ar putea afecta statele în situația colapsului acestora.

Distribuția puterii globale se va schimba, mutându-se din spațiul euroatlantic către Asia, pe măsura consolidării lumii multipolare. Această schimbare majoră, cuplată cu celelalte provocări globale, ca schimbarea climatică, diminuarea resurselor și creșterea populației, este posibil să producă instabilitate în relațiile internaționale și o competiție acerbă între marile puteri. Ascensiunea unor state, precum China, nu ar trebui considerată o certitudine dată de natura și magnitudinea problemelor cu care acestea se confruntă sau să-i fie supraestimată influența. Vor fi, probabil, câteva state și organizații în competiție pentru influența regională și globală, dar care vor fi nevoite să coopereze.

Fenomenul de globalizare probabil că va continua, sprijinit de rapida dezvoltare a telecomunicațiilor globale, coroborat cu mediul informațional universal în care cea mai mare a populației va fi permanent online. Din perspectivă politică, globalizarea va ridica nivelul interdependenței dintre state și indivizi în cadrul economiei, devenind un motor al dezvoltării, însă va fi și o sursă de risc, ca urmare a expunerii piețelor locale la fluctuațiile destabilizatoare ale economiei mondiale. Datorită faptului că globalizarea va genera câștigători și învinși, în special pe piața forței de muncă, viața va deveni mai competitivă, dinamică și fluidă, conducând la posibilitatea ca prin decizii politice să se limiteze acest fenomen, pentru a proteja

populația refractară de efecte negative. În timp ce mulți oameni își vor îmbunătăți probabil situația materială, o parte importantă va continua să se confrunte cu dificultăți și incertitudini generate de neuniformitățile și fluctuațiile din cadrul pieței globale.

Analiza realizată a presupus identificarea tendințelor majore în fiecare din domeniile stabilite și înțelegerea modalităților în care aceste tendințe vor evolua și interacționa în următorii 20 de ani. Evaluarea perioadei va fi dominată de acele probleme universale – *fenomenul de globalizare, schimbările climatice, inegalitățile globale și inovația* –, deși, în ultimii ani, pandemia de Covid-19 a devenit o problemă ce continuă să aibă serioase consecințe economice și sociale la nivel mondial, iar războiul ruso-ucrainean pare să crească în intensitate și, drept urmare, să afecteze tot mai mult sistemele globale de securitate.

Pentru asigurarea unui cadru coerent și pentru a obține o înțelegere sistemică a posibilelor răspunsuri umane la acești vectori ai schimbării, tendințele strategice pot fi sintetizate pe trei mari teme globale: *mediul uman, dinamica puterii globale, evoluția provocărilor la adresa securității și apărării*. Această abordare va permite înțelegerea interacțiunilor dintre tendințe și factori, distincția dintre schimbările semnificative pe termen lung și turbulențele pe termen scurt, precum și identificarea provocărilor majore și a oportunităților viitorului context strategic internațional.

Desigur, nu există certitudini despre viitor, tendințele strategice probabile variind în funcție de profunzimea analizei din care rezultă produsele alternative.

Tendințele strategice ale organizațiilor internaționale pentru realizarea/consolidarea securității regionale și globale vor trebui să aibă o abordare cuprinzătoare și să exploateze o gamă variată de surse și expertiză națională și internațională, atât din perspectivă occidentală, cât și ne-occidentală, din mediul de afaceri, guvernamental, mediul academic, mass-media, organizații neguvernamentale.

PROBLEMELE UNIVERSALE ÎN ANALIZA ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE DE SECURITATE

ONU nu poate garanta securitatea colectivă, soluționarea pașnică a conflictelor și nici eliminarea tuturor formelor de violență din lume, însă poate contribui la atingerea acestor scopuri prin intermediul actorilor statali și al celorlalte *organizații internaționale de securitate*, inaugurând o lume în care renunțarea la orice act de violență să pară varianta corectă și potrivită de a acționa. La nivelul ONU,

s-au desfășurat sau sunt în curs de desfășurare mai multe acțiuni, cu obiective clare, țintite, de implementare a *Agendei 2040*. Pentru acest stadiu al abordării, vom evidenția cele patru probleme universale.

Fenomenul de globalizare

În următorii 20 de ani, volumul tranzacțiilor se va extinde, indiferent de distanța fizică dintre cei angajați, transformând și îmbunătățind nivelul de trai al populației. Unul dintre elementele cheie ale globalizării va fi continua internaționalizare a pieței de bunuri, servicii și muncă, care va integra clienții și distribuitorii indiferent de locația geografică. Acesta va fi unul dintre motoarele care vor accelera dezvoltarea economică, dar va fi și o sursă de risc din punct de vedere al consolidării securității regionale și globale, pe măsură ce piețele locale vor deveni mai expuse fluctuațiilor destabilizatoare ale economiei globale. Aceste evoluții vor fi facilitate de rapida dezvoltare a telecomunicațiilor globale, ce vor crea un mediu informațional permisiv în care cea mai mare parte a populației va fi continuu online.

Economia globală va continua să fie condusă pe principiile de piață în care unii vor înregistra câștiguri, iar alții pierderi, în special în domeniul muncii, care va deveni subiect al unor reglementări legale privind cererea și oferta. Viața va fi mai competitivă, mai dinamică și mai fluidă. Din perspectivă socială, cei care vor pierde vor forma asociații politice, culturale, economice și vor duce o viață virtuală, prin care se vor conecta cu membrii aflați la distanță, însă care împărtășesc interese comune și care doresc să obțină un avantaj din asociere. Din perspectivă politică, globalizarea va crește nivelul interdependenței dintre state, care vor fi din ce în ce mai integrate de economia globală.

Manifestarea fizică a globalizării se va materializa mai mult în nucleul globalizat, care cuprinde cele mai interdependente economic și mai de succes regiuni din lume. Instabilitatea din cadrul nucleului globalizat va afecta probabil negativ interesele naționale ale marilor puteri. Resursele, comerțul, capitalul și proprietatea intelectuală vor circula prin acest nucleu, prin rețelele complexe ale infrastructurii fizice și virtuale, care vor fi probabil vulnerabile la dezorganizare sau atac cibernetic produse de actori multipli.

Pentru toate provocările din acest domeniu și raportate la realizarea/consolidarea securității vor fi necesare, din partea organizațiilor internaționale de securitate, aplicarea de concepte, strategii, planuri, decizii sau instrucțiuni care să „repare” deteriorarea scenei internaționale în vederea obținerii efectelor dorite, respectiv garanții de securitate și angajamente subsumate interesului comun de menținere a păcii și apărare a libertăților.

Schimbările climatice

Este din ce în ce mai evident că asistăm la o schimbare climatică și că, în actualul secol, atmosfera va continua să se încălzească la o scară fără precedent. Studiile științifice arată că o mare parte a încălzirii globale este una dintre cauzele activităților umane, în primul rând prin concentrația de CO₂ și alte gaze. Schimbarea va fi accelerată de diminuarea procesului de procesare naturală a carbonului și de reducerea calotei glaciare. Studiile actuale în domeniu indică faptul că atmosfera va continua să se încălzească la un nivel fără precedent în perioada analizată. Chiar dacă este greu de stabilit rata și magnitudinea schimbărilor, în următorii 20 de ani se estimează că temperatura globală va crește cu aproximativ 2 grade Celsius, independent de acordurile privind emisiile de gaze care sunt vitale pentru limitarea magnitudinii schimbării pe orizontul de timp analizat. Aceste acorduri vor fi foarte politizate, în special datorită relațiilor dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare.

Știința climatică este complexă, cu cauze determinate și efecte relaționate care nu apar imediat, de aceea consecințele schimbărilor climatice vor varia din perspectiva impactului în timp, a incidenței și întinderii geografice. Va fi, probabil, un proces instabil și imprevizibil, ce presupune atât evoluția progresivă, cât și instabilități bruște. Situațiile de urgență globale vor implica topirea calotei glaciare, extinderea termică a oceanelor și schimbarea direcției curenților oceanici, în condițiile în care apa de mare va deveni mai acidă pe măsură ce aceasta va procesa o parte din cantitatea de CO₂ din atmosferă. Emisiile de gaze vor genera creșterea temperaturii globale, distribuite inegal la nivel planetar, ceea ce va duce, probabil, la schimbări importante de mediu (Ullman, 2021, p. 51).

Pe uscat, unele regiuni se vor deșertifica, altele se vor confrunta cu inundații permanente, iar prin „topirea” tundrei din apropierea zonei polare arctice se va produce metan, posibil în cantități mari. Schimbările climatice vor reduce zonele locuibile și vor modifica agricultura și fertilitatea, în timp ce maladiile tropicale vor migra către nord, în zona temperată. Riscul fenomenelor de climă extremă va continua să crească, amenințând zonele dens populate de litoral, cele urbane și agricole, cu inundații și furtuni care nu vor mai respecta caracteristicile clasice ale anotimpurilor. Efectele schimbărilor climatice vor continua să fie politizate, pe măsură ce acestea vor deveni evidente și va fi mai bine înțeleasă legătura dintre cauze și efecte, iar măsurile de răspuns vor fi contestate și influențate de interesele proprii.

Inegalitățile globale

În următorii 20 de ani, pentru majoritatea oamenilor se vor îmbunătăți condițiile materiale, însă va crește diferența dintre bogați și săraci, iar sărăcia absolută va deveni o provocare globală. În ciuda rapidei creșteri economice, vor continua să existe importante diferențe în țări precum China, India, dar și în economiile mai mici occidentale. În unele regiuni, în special în Africa subsahariană, actuala stare de sărăcie ar putea fi ameliorată. Diferențele materiale ale bunăstării vor fi accentuate de fenomenul de globalizare și de accesul crescut la mijloacele de telecomunicații. Diferențele în planul asigurării sănătății vor deveni mai evidente și vor fi asociate cu sentimentul de nedreptate și resentimente, chiar și la nivelul celor care vor deveni mai prosperi decât părinții și strămoșii lor. Sărăcia absolută și diferențele comparative vor alimenta percepția de injustiție a celor care nu-și împlinesc așteptările, crescând tensiunea și instabilitatea în cadrul și între societăți, exprimată prin violențe ca dezordine, criminalitate, terorism și insurgență. Toate aceste probleme pot conduce la ideologii anticapitaliste, legate cu posibile mișcări religioase, anarhiste sau nihiliste, dar și la populism și la revitalizarea marxismului, acțiuni perturbatoare asupra securității regionale și globale.

Cele mai multe state vor fi forțate să coopereze ca urmare a interdependențelor în creștere, a intensificării competiției și a nevoii de a-și susține interesele economice vitale și avantajele politice. Bunăstarea individuală va depinde de accesul, exploatarea și oportunitățile economiei globale, dar oamenii vor ignora procesul de globalizare, de cele mai multe ori prin amenințări. Acesta poate fi unul dintre rezultatele unor măsuri locale de a diminua efectele negative ale globalizării și operațiile de piață în unele țări sau comunități, în interesul stabilității socio-economice sau al avantajului competițional.

Aceste tensiuni vor alimenta riscurile de la nivel individual la nivel internațional, fiind posibilă identificarea unor abordări diferite sau soluții pragmatice de management al riscurilor, de care va depinde atitudinea indivizilor și a comunităților de a fructifica schimbarea sau de a-i rezista sau a o respinge. Aceste strategii pot fi cooperante, obstructive, competitive sau diferite combinații între ele. Spre exemplu, înalți reprezentanți ai ONU și ai OSCE se întâlnesc anual în cadrul unor reuniuni pentru a se informa și a coordona activități prevăzute în planurile de acțiune în domeniu (Cîrciumaru, 2010).

Inovația

Inovația va crea noi oportunități și va genera valori, prin exploatarea cu succes a tehnologiilor noi sau a celor îmbunătățite, eliminând barierele culturale și procesuale. Aceasta se va produce atunci când costul redus al invențiilor va genera un ciclu de creștere economică exploziv sau va crea o nouă piață. Cuceririle științifice sau invențiile vor produce, probabil, o „breșă” în unele discipline, în special în tehnologia de comunicații și informatică, biotehnologie (*ce va fi stimulată de îmbătrânirea populației*) și managementul energiei (*care va fi orientat de nevoia de a reduce utilizarea carbonului și a combustibililor fosili*).

Dezvoltarea tehnologică va continua să fie predominant comercială, orientând inventatorii și antreprenorii să identifice și să producă tot mai multe aplicații ale noilor tehnologii. Tehnologiile sensibile, de nișă și programele cu costuri și impact importante vor continua să fie conduse de agenții militare sau guvernamentale. Accesul la tehnologii și expertiză va prolifera datorită unei game largi de audiență și utilizatori, iar menținerea secretului asupra tehnologiilor și sistemelor sensibile va deveni dificilă. Inovațiile se vor dezvolta la un nivel fără precedent, iar sursele de producere a acestora se vor multiplica. Nimeni nu se hazardază să facă predicții asupra tehnologiilor noi sau emergente. Rata schimbărilor, ritmul și impredictibilitatea inovațiilor și dezvoltării vor constitui provocări pentru decidenți, care vor trebui să anticipeze și să se poziționeze față de produsele directe sau indirecte. (Ullman, 2021).

Evaluările actuale indică faptul că cel mai rapid avans tehnologic se va manifesta în IT, energie, biotehnologie, științe cognitive, senzori, rețele și materiale inteligente. Nanotehnologia va permite dezvoltarea. Dezvoltarea tehnologică va servi multor oameni, însă aplicarea și integrarea tehnologiilor vor continua să fie inegal repartizate, adâncind diferențele de înțelegere, avantaj și oportunitate dintre cei care au și cei care nu au resurse.

TEME GLOBALE MAJORE ÎN ATENȚIA ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE DE SECURITATE PENTRU REALIZAREA/ CONSOLIDAREA SECURITĂȚII REGIONALE ȘI GLOBALE

Oamenii sunt și vor rămâne cel mai important vector al schimbării, surclasând evoluțiile societale, geopolitice și de securitate. Este important să înțelegem tendințele în societate prin analiza modului în care provocările din domeniul fizic, combinate cu schimbările societale și avansul tehnologic, vor contura mediul uman.

Creșterea demografică, diminuarea resurselor și nevoia de abordare a schimbărilor climatice vor solicita soluții tehnologice și organizaționale inovative, cu profund efect social. Vectorii demografic, fizic și economic vor interacționa intens, modelând comportamentul, dezvoltarea și nevoia de adaptare în următorii 20 de ani.

Mediul uman

Această temă majoră analizează factorii: mediul fizic, schimbările societale și provocările tehnologice, alături de radicalizare și sănătatea globală.

Mediul fizic

Populația globală va crește, probabil, de la peste 7 miliarde de locuitori, în prezent, la aproximativ 8,8 miliarde în anul 2040, foarte mulți bucurându-se de prosperitate (*UN Population Division of the Department of Economics and Social Affairs*). Creșterea rapidă a populației se va modera către sfârșitul secolului XXI, dezvoltarea economică producând declinul progresiv al ratei globale a fertilității. Cerințele de resurse ale populației vor crește probabil către anii 2040, ulterior urmând o tendință descrescătoare, pe măsură ce inovațiile tehnologice și organizaționale vor produce efecte, iar creșterea populației va intra în declin (*Department of Economic and Social Affairs, Population Division, World Population in 2030-2040*).

Cele mai importante presiuni vor fi din competiția pentru energie, hrană și apă potabilă, precum și la bunurile globale².

Rezervele globale de energie, hrană și apă vor fi suficiente pentru populația în creștere, însă problemele vor fi legate, probabil, de distribuirea geografică, accesul, costul și transportul acestora. În ciuda creșterii demografice, vor spori, probabil, consumul și produsul intern brut pe cap de locuitor, această creștere economică ducând la diminuarea continuă a sărăciei absolute. Dezvoltarea economică va fi legată direct de consumul de resurse, iar economiile producătorilor și consumatorilor vor căuta parteneriate politice și economice pentru garantarea aprovizionării. Lupta pentru energie, minerale și pământ fertil se va intensifica, în condițiile în care statele vor concura pentru accesul pe termen lung la acestea. (Ghiba, Chivu, 2014).

Efectele combinate ale schimbărilor climatice și cerințele în creștere pentru producția de hrană vor diminua productivitatea și distribuția și vor accelera degradarea solului în zone tradițional fertile. Inegalitățile dintre zonele care posedă resurse naturale sau își permit accesul la acestea și cele fără resurse vor deveni

² 'Global commons' sunt acele regiuni utilizate în comun de membrii comunității. Acestea includ acele părți din suprafața pământului care nu intră sub jurisdicția națiunilor, precum oceanul și resursele acestuia, atmosfera și spațiul orbital. Singurul teren ce poate fi privit ca 'global commons' este Antarctica.

o sursă de revendicare, o provocare etică pentru sistemul economic al pieței globale. Schimbările climatice și impactul progresiv al creșterii temperaturii vor intensifica lupta pentru resurse ca urmare a schimbării regimului de precipitații, care va afecta capacitatea de producție în agricultură și va înrăutăți distribuția și accesul la resurse.

Schimbările de mediu vor conduce probabil la o creștere semnificativă a migrației la nivel local și regional, iar într-o proporție mai redusă, la nivel internațional. Cea mai mare parte a acestui fenomen se va desfășura necontrolat și va avea un impact semnificativ în plan social și economic.

Schimbările din societate

Pe orizontul anului 2040 se estimează schimbarea profilului demografic al societății, creșterea demografică realizându-se preponderent în țările în curs de dezvoltare. Dezvoltarea economică limitată și normele culturale vor determina niveluri de fertilitate ridicată în regiuni precum Africa subsahariană, parte din Orientul Mijlociu și Asia, în special în țări precum Afganistan, Siria, Yemen, Pakistan. Continua creștere a numărului populației, competiția economică agresivă și creșterea consumului, în paralel cu modernizarea și urbanizarea, vor conduce la exploatarea intensivă a resurselor de tot felul. Aceste tendințe vor fi exacerbate de consecințele schimbărilor climatice și de amprenta activităților umane.

Una dintre problemele cheie va fi disponibilitatea și distribuirea energiei, hranei și apei, fluctuația și dezechilibrele din producția și distribuția acestora la nivel global, regional și local. Provocările ridicate de resurse se vor intensifica în zonele deja grav afectate, în special în regiunile cu venituri mici și medii, unde creșterea populației are un impact major asupra resurselor locale și creșterii economice. Extinderea mediei globale și a tehnologiei de comunicații și informatică va crește sentimentul de frustrare și marginalizare legat de „a avea sau a nu avea” resurse, atât la nivel național, cât și internațional. Aceasta va conduce către populism, crize și confruntări umane caracteristice conflictelor interconfesionale și interetnice, la nivel local, iar atunci când se ridică problema accesului la resurse strategice necesare pentru susținerea economiilor dezvoltate sau în curs de dezvoltare, pot crește riscurile confruntărilor internaționale. (Biddle, Macdonald, Baker, 2017).

Bolile transmisibile vor continua să afecteze viața umană, în condițiile în care cele obișnuite vor fi eradicate sau vor fi diminuate efectele prin profilaxie și cură, iar altele pot apărea și afecta populația, cu intensitate și impact variabil, având o frecvență constant redusă, însă cu mare potențial de impact, pandemic.

Comunicațiile globale vor asigura grupurilor și indivizilor o vizibilitate mult mai mare asupra avantajelor și dezavantajelor celorlalți și a măsurilor suplimentare

prin care aceștia pot exploata oportunități și obține avantaje. Separarea fizică va scădea în importanță în susținerea intereselor, însă siguranța fizică personală și colectivă va rămâne determinantă în orice inițiativă importantă, de succes, cu excepția acelor zone în care oportunitățile pe termen lung pot echilibra riscurile imediate, moderate. Identitatea persoanelor va cunoaște o nouă abordare, datorită creșterii complexității umane, pe măsură ce libertatea de mișcare și cea de asociere vor crea oportunități și împliniri. Oamenii vor continua să țină la originile personale și culturale, dar vor accepta obiceiuri din culturile adoptive, pentru a-și construi o identitate proprie. Identitățile colective vor evolua prin acceptarea unei mai mari diversități de origine și cultură, numai în situația în care va aduce un avantaj comunității. Naționalitatea și etnicitatea în cadrul grupurilor etnice omogene sau a statelor și comunităților ideologic naționaliste vor continua să exercite o puternică influență emoțională. Migrația și mișcarea transfrontalieră vor avea ca rezultat creșterea diasporei și a comunităților de expatriați, care vor putea crea enclave cu puternice legături cu țările de origine. Aceste diferențe pot genera tensiuni între societăți, dar nu vor avea efectul „ciocnirii civilizațiilor” (Huntington, f.a., p. 164).

Provocările tehnologice

Tehnologia va asigura în viitor soluții parțiale atât pentru adaptarea, cât și pentru diminuarea efectelor schimbărilor climatice. Pe orizontul anilor 2040 nu se estimează producerea de surse de energie cu emisii reduse, în măsură să satisfacă cererile. Cercetările în domeniul tehnologiilor de captare a carbonului este posibil să avanseze și să permită utilizarea combustibililor fosili într-un regim limitat de emisie, în special a cărbunilor. În ciuda competiției pentru resurse, prețul carbonului ridicat de cererea de energie și limitat de schimbările climatice va duce la creșterea prețului combustibililor fosili, stimulând dezvoltarea soluțiilor bazate pe energia verde și puterea nucleară. În general, oferta de energie va răspunde cererii, însă piața se va menține volatilă.

Problemele de aprovizionare vor fi, probabil, exacerbate de lipsa de investiții în domeniu, iar instabilitatea și acțiunile deliberate ale statelor vor determina implementarea unor obiective politice mai largi, care să facă din securitatea energetică o problemă constantă. Dacă vor fi ignorate, aceste probleme vor putea cauza crize energetice importante, care vor afecta sever creșterea economică globală, având potențialul de a impune dezvoltarea de noi surse de energie, care anterior nu erau considerate viabile, dar care vor fi necesare din perspectivă economică și politică. (Ionescu, 2010).

Viitorul mediu global va fi definit de rețelele fizice, sociale și virtuale. Sistemele fizice vor presupune interconexiuni complexe, care includ linii extinse de conducte, cabluri de comunicații, sateliți și rute de comunicare. Rețelele virtuale vor consta în servere de comunicații interconectate, cele mai multe prin protocolul adresei de internet individual. Accesul pe scară largă la conexiunea în rețele va permite schimbarea identității prin utilizarea profilelor online. Lucrul la distanță va deveni, probabil, o normă în condițiile unor rețele controlate, spațiul virtual devenind, de fapt, noul mediu de muncă. Ideile noi, credințele, nemulțumirile vor fi transmise aproape instantaneu pe întreg mapamondul.

Spațiul virtual va oferi o cale de a protesta, dar și oportunități pentru noi și vechi forme de criminalitate, care vor putea permite grupurilor ostile să creeze rapid efecte. Accesul aproape nelimitat la resursele informaționale va extinde oportunitățile pentru cercetare și cunoaștere prin interfețe virtuale, diminuând efectul separării geografice dintre cei care doresc colaborarea. Ușurința și importanța utilizării computerelor în majoritatea aspectelor vieții vor conduce la dependența de acestea și vor crea vulnerabilități critice pentru atacul potențialilor adversari. Aceste vulnerabilități vor fi reduse prin opțiunile de inversare, iar rezistența pe termen lung va putea fi obținută prin dezvoltarea rețelelor inteligente, în măsură să se autorepare. Instituțiile bazate pe structuri ierarhice, ordonate, vor fi depășite de competitori și potențiali adversari, care vor fi capabili să valorifice rapiditatea comunicațiilor și formarea grupurilor prin rețelele de socializare.

Dezvoltarea tehnologiei rețelelor de socializare va continua să faciliteze apariția „jurnalismului popular” și să facă dificil, chiar și pentru cele mai autocratice state, controlul accesului la informație, în special atunci când conectivitatea globalizată va permite ca știrile locale să fie transmise instantaneu oriunde. În aceste circumstanțe, tensiunile și instabilitatea generate de tendința statelor autocratice de a schimba rapid opinia publică prin forță vor fi aduse la cunoștința tuturor.

Radicalizarea

Radicalizarea este definită ca un proces care susține reforma politică, ideologică ori societală, care pot conduce, în anumite situații, la generarea extremismului și activităților teroriste (Moskalenko, McCauley 2009, pp. 239-260).

Extremiștii, violenți și non-violenți, sunt acele grupuri sau indivizi radicalizați care doresc depășirea limitelor etice sau legale. Teroriștii sunt cele mai fanatice exemple de extremiști care utilizează propaganda „cu armele” pentru îndeplinirea obiectivelor.

După anul 2040, radicalizarea va continua să existe, orientată de o gamă complexă de factori, precum schimbarea graduală a orientărilor politice, revendicările grupurilor sau indivizilor și inegalitățile sociale. Caracteristicile statelor fragile, precum nivelul ridicat de inegalitate, nerespectarea drepturilor omului, sprijinul social minim, sistemele de sănătate și bunăstare, vor favoriza dezvoltarea radicalizării. (Ib.). Statele dezvoltate din lumea liberală se vor confrunta cu fenomenul de radicalizare din cauza globalizării, migrației și susținerii inegalităților sociale. Acțiunile statelor este posibil să aibă un impact semnificativ asupra procesului de radicalizare. Spre exemplu, pe timpul operațiilor de stabilitate, aplicarea decisivă a puterii militare pentru a elimina grupurile radicale poate atrage sprijinul public pentru aceștia, poate determina alierea cu alte grupuri extremiste sau i-ar putea forța să se constituie în celule teroriste. Multe dintre actualele conflicte și dispute exploatate de organizațiile teroriste nu relevă posibilitatea schimbării comportamentului radical, ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că terorismul internațional se va menține în următorii 20 de ani. Este de așteptat să apară noi forme de extremism sau violență teroristă atât la nivel local, cât și internațional. În China, ca urmare a polarizării structurilor societale și a inechităților dintre elite, muncitorii din mediul urban și țăranii din mediul rural vor deveni, probabil, o sursă permanentă de revendicări (The Radicalisation of a New Chinese Working Class, 2009, pp. 551-565).

Sănătatea globală

Până în anul 2040, sănătatea va fi recunoscută ca o problemă globală fundamentală. Conștientizarea faptului că asigurarea sănătății va contribui la stabilitatea locală, națională și globală va duce la creșterea investițiilor internaționale în acest domeniu, pentru a diminua inegalitățile și pentru a asigura oportunități de educare și instruire. Este puțin probabil ca aceste dezvoltări să fie rapide, dar vor fi accelerate de evenimente de mare impact, precum pandemiile și fenomenul de migrație în masă.

Media globală a speranței de viață este posibil să crească, datorită avansului continuu al calității și zonei de acoperire a serviciilor medicale. Accesul la aceste servicii va rămâne inegal între lumea dezvoltată și cea în curs de dezvoltare, dar și la nivel național, între diferite grupuri socio-economice. Inegalitatea serviciilor medicale va fi amplificată de vectorii genetici, culturali și comportamentali, cei mai importanți fiind lipsa materialelor medicale și mediul socio-economic. (Buzan, Wæver, de Wilde, 2011).

Dependența de piața internațională, libertatea de mișcare a oamenilor și nivelul ridicat al migrației legale și clandestine vor reduce posibilitățile de a izola izbucnirea unor epidemii și vor asigura canalele pe care se pot propaga pandemiile virale (ex., pandemia de Covid-19). Boli precum holera, malaria, infecțiile luate din apă, tuberculoza și hepatita vor rămâne semnificative. Extinderea geografică a anumitor boli va fi modificată de variațiile climaterice, regiuni care nu erau susceptibile față de astfel de boli, precum febra Dengue și boala Lyme, vor deveni din ce în ce mai afectate. În regiunile în curs de dezvoltare, inegalitățile globale în asigurarea sănătății se vor menține din cauza slabei coordonări și a poziției reactive a acestora. Multe state nu vor avea acces la industria farmaceutică globală, depinzând de surse contrafăcute de medicamente și vaccinuri. Nivelul contaminării cu virusul HIV va continua să fie semnificativ în lumea în curs de dezvoltare și în Rusia, însă măsurile de profilaxie, disponibilitatea medicamentelor antiretrovirale și posibila descoperire a unui vaccin vor putea face ca această boală să nu mai producă îngrijorări la nivel internațional.

Diagnoza și tratamentul bolilor genetice se vor îmbunătăți, în lumea dezvoltată alegerea stilului de viață devenind principalul vector al unei sănătăți precare. Tratamentul bolilor cronice datorate stilului de viață va crește în importanță și va deveni prioritar.

Industria farmaceutică va cunoaște o dezvoltare semnificativă, vor apărea soluții noi prin aplicarea geneticii și nanotehnologiei avansate. Tehnologia celulelor Stem va conduce la creșterea țesuturilor specifice și a organelor. Cercetările în domeniu vor rămâne controversate din perspectivă etică, dar aplicarea acestora va proba utilitatea, în special pe măsura dezvoltării reprogramării celulelor mature.

Introducerea în organisme umane a comunicațiilor mobile și computerelor ar putea deveni o practică cu aplicații importante în domeniul militar, în ciuda discuțiilor etice și legale.

Dinamica puterii globale

Analiza raporturilor de putere pe orizontul de timp analizat indică o mutare a centrului global de putere dinspre Atlantic către Asia și Pacific, pe măsură ce se va trece la distribuția multipolară a puterii, iar dominația hegemonică a SUA se va diminua. Aceste evoluții vor crește presiunea asupra sistemului internațional bazat pe reguli și vor genera oportunități atât pentru cooperare, dar și de confruntare între marile puteri.

Schimbarea distribuției puterii globale

Distribuția elementelor puterii globale este complexă³. Pentru o lungă perioadă, la sfârșitul secolului XX, puterea a fost concentrată de două superputeri, însă căderea Uniunii Sovietice a generat actualul hegemon global: SUA. Dacă puterea militară este concentrată în câteva state importante, puterea economică este mult mai răspândită la nivelul unor state sau organizații globale, în realitate puterea fiind deja multipolară.

Schimbarea puterii dinspre SUA și Europa către Asia, alături de schimbările climatice, lipsa globală de resurse și creșterea populației, va genera o perioadă de instabilitate în relațiile internaționale și o intensă competiție între marile puteri. SUA vor rămâne puterea militară dominantă, însă, în termeni politici, economici și militari, va deveni din ce în ce mai constrânsă, iar rolul de lider global se va diminua. Pentru SUA și aliații săi va fi din ce în ce mai dificil să valorizeze elementele *soft* ale puterii acestora, pe măsura creșterii influenței și încrederii puterilor emergente. Modelul economic al Vestului, alături de relativa deschidere socială a acestora, ar putea rămâne ca influență atractivă pentru mulți indivizi, dar și pentru state. Creșterea puterii unor state, precum China, nu ar trebui considerată o certitudine dată de natura și magnitudinea problemelor cu care se confruntă, iar influența acestora nu ar trebui supraestimată.

Dacă, în prezent, SUA, Uniunea Europeană și Japonia însumează 40% din produsul intern brut mondial, în 2040 vor totaliza până la 50% și vor avea suficientă putere militară și influență în sistemul internațional, fără a ține seamă de influența în creștere a Chinei, Indiei, Braziliei și a altor actori. (Hullman, 2021) Schimbarea distribuției de putere nu va putea fi simplă, liniară sau aplicabilă tuturor nivelurilor de putere simultan, cei mai mulți actori căutând, probabil, să se adapteze. Procesul de realiniere va genera o perioadă de repolaritate, pe măsură ce statele se vor poziționa față de schimbarea mediului strategic în condițiile în care vor continua lupta pentru îndeplinirea propriilor obiective prin mecanismele tradiționale.

Procesul de guvernare globală, care va aduce părțile interesate la dialog asupra problemelor globale, va continua să evolueze, în special asupra provocărilor colective precum schimbările climatice. Puterea răspunsului colectiv va depinde de percepția intereselor naționale și va fi influențată de scopul, amploarea

și costurile implicate. Percepția de echitate va deveni, probabil, importantă. Procesul de guvernare globală va sprijini moderarea efectelor instabilității prin facilitarea cooperării politice în detrimentul confruntării. Dezvoltarea unei guvernări globale eficiente, capabilă să obțină măsuri colective puternice, va genera opoziție, mai puțin în situații excepționale de criză internațională. Este posibil că aceste schimbări induse de crize vor deveni o normă și vor crea impresia unei crize de guvernare globală permanente.

Organizațiile internaționale, ca ONU, Organizația Mondială a Comerțului, G8, G20, Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional, vor rămâne influente, în special în abordarea problemelor globale. Apariția unui guvern global este improbabilă. Puterile actuale vor rămâne refractare să împartă puterea, iar cele aflate în ascensiune vor solicita un nivel de recunoaștere adecvat, în special în cadrul Consiliului de Securitate al ONU. În ciuda anumitor concesii, fără o reformă semnificativă, statele mai puțin dezvoltate vor continua să perceapă organizațiile globale ca fiind nerepresentative pentru interesele lor și vor pune valoare mai mult asupra serviciului pe care acestea îl asigură.

Globalizarea va continua, atât ca idee, cât și ca proces legat de tranzacțiile de capital, bunuri, servicii, forță de muncă, proprietate intelectuală, informații și resurse, desfășurate prin rețele fizice și virtuale. Influența globalizării se va manifesta peste tot, datorită succesului economic al statelor dependente de accesul și exploatarea oportunităților economiei globale, însă vor fi și indivizi sau chiar elite politice care vor privi acest fenomen ca o amenințare la adresa intereselor și stabilității sociale și care vor pleda pentru măsuri protecționiste în unele industrii sau sectoare sensibile ale societății. Dacă, pe termen lung, globalizarea este inevitabilă, ea poate fi încetinită temporar, oprită sau inversată ca proces.

Competiția între comunități și state

Unul dintre cele mai importante caracteristici ale următorilor 20 de ani va fi tensiunea constantă dintre interdependența în creștere și intensificarea competiției între indivizi, comunități și state. Acest aspect va stimula competiția dintre strategiile prin care aceste grupuri doresc să exploateze, să reziste sau să facă schimbări. Dificultatea de a satisface cerințele globale de resurse va deveni probabil o constantă, generând orientarea statelor către soluții mai curând individuale decât multilaterale⁴.

³ Cercetările britanice au identificat câteva definiții complementare ale puterii, inclusiv cele ale lui Nye, Waltz, Mearsheimer, Buzan și Waeber. În esență, statutul de putere poate fi definit ca amalgamul de putere militară, acces la resurse, dimensiunea economiei, oportunitățile educaționale, demografia, poziția geo-politică și stabilitatea politică, alături de altele.

⁴ În ciuda beneficiilor globalizării, acordurile bilaterale între producătorii de resurse și consumatori vor deveni probabil comune, amenințând fragmentarea pieței globale.

Menținerea și expansiunea influenței geopolitice vor fi luate în considerare de toate puterile, în special de cele cu aspirații globale sau regionale. Sferele informale de influență se vor coagula în jurul Chinei, Indiei, SUA, Rusiei. În mod similar, puterile medii și mici se vor uni în blocuri regionale, de cele mai multe ori bazate pe comerț și legături economice, cu intenția de a mări la maximum prosperitatea și influența colectivă, aceste tendințe, alături de regionalizare, fiind compatibile cu globalizarea. Sferele de influență și blocurile se vor crea cel mai probabil în proximitatea geografică, a provocărilor comune de securitate, a legăturilor culturale, a limbii, a legăturilor economice, ideologiilor politice și religioase și, posibil, a constrângerii.

Frontierele sferelor de influență vor fi fluide, reflectând competiția pentru influență. Intervenția unei mari puteri în zona de interes a alteia nu va genera riscul unui conflict, în special dacă acestea au posibilitatea utilizării armelor de distrugere în masă sau o forță convențională considerabilă. O eventuală confruntare între două mari puteri ar putea avea loc doar în locații geostrategice cu un semnificativ potențial al resurselor sau în zone în care sferele de influență se suprapun sau se învecinează, precum o parte din Africa, regiunea Oceanului Indian, Asia și regiunile arctice.

PROVOCĂRILE PENTRU REALIZAREA/CONSOLIDAREA SECURITĂȚII REGIONALE ȘI GLOBALE

Probabilitatea unui conflict major între state a fost perceput, nu demult, ca puțin probabil, în timp ce instabilitatea, conflictele societale și terorismul conduceau în mod repetat la apariția crizelor. Acum, sursele unui potențial conflict la nivel mondial au crescut, iar formele de desfășurare s-au diversificat.

Sistemul global a devenit interdependent și interconectat și a dat conflictului, oriunde a apărut, o dimensiune globală. Unele state sau actori nestatali, precum grupurile teroriste, au câștigat notorietate globală. Iată, astăzi, sunt posibile dezacorduri între marile puteri în privința frontierelor, influenței și resurselor, care ar putea conduce la confruntări, inclusiv la războaie limitate, în care adversarii dau dovadă de reținere deliberată în utilizarea forței. Forțele militare occidentale ar putea fi implicate în acțiuni militare de coalitie împotriva unor adversari cu capacități militare semnificative, la paritate cu acestea sau chiar într-un ușor dezavantaj.

Toate aceste tendințe vor continua, însă, pe orizontul anilor 2040, acestea vor interfera cu altele, fiind așteptată o schimbare a caracterului conflictului. Statele puternice, precum China, vor continua să evolueze și să dezvolte echipamente

militare care vor rivaliza cu cele ale puterilor occidentale și pe care le vor exporta partenerilor și vecinilor.

Chiar dacă vor continua eforturile de prevenire, este probabil că armele de distrugere în masă vor prolifera, iar utilizarea acestora va crește. În era provocărilor permanente, a adaptării și evoluției, problemele complexe nu vor putea fi soluționate numai prin putere militară, fiind necesară o abordare multinațională.

Este imposibil de evaluat tendințele din viitoarele confruntări militare fără a analiza contextul militar contemporan, atât cel global, cât și cel național. Puterea militară este și va rămâne un agent al politicii, însă, odată început, un conflict va avea propria dinamică ce poate conduce politica. Puterea militară nu poate fi separată de celelalte instrumente de putere: diplomatic, economic și informațional. Puterea militară suplimentară nu poate fi luată în considerare în haosul izolării și al mediului strategic complex. Aceste instrumente de putere, amplificate de puterea crescândă a informațiilor, formează „*armura*” statului, asigură rațiunile care combină puterea *hard* și *soft* în realizarea intereselor naționale, dar pot și destabiliza, dacă sunt utilizate greșit sau aventurist.

Situația viitoare de securitate în lume va fi caracterizată de reacții la procesele globale, de preocupările Rusiei de a câștiga un rol mai important în decizia problemelor internaționale sau de afirmarea tot mai puternică a țărilor asiatice – în principal a Chinei – în politica mondială.

Strategia rămâne un instrument aplicativ al statului, care aliniază obiectivele, conceptele și resursele pentru a crește rata de succes a politicii. Ea este eficace când anticipează și conduce schimbarea. Dacă în ultimul deceniu beneficiile cooperării regionale s-au măsurat în special în termeni politici, prin reconstruirea încrederii reciproce între statele din regiune, provocarea viitorului va consta în identificarea și promovarea de proiecte concrete, care să conducă la modernizarea și dezvoltarea regiunii ca întreg și a fiecărui stat în parte, astfel încât standardele de viață ale populației să fie îmbunătățite.

Provocările intercorelate pe care le reprezintă reconstrucția statelor, soluționarea conflictelor, menținerea păcii, delimitarea frontierelor, democratizarea, securitatea resurselor de energie, combaterea larg răspânditului trafic de persoane, droguri și arme, ca și posibila proliferare a armelor de distrugere în masă depășesc, de departe, resursele oricărui guvern sau organizații singulare. De aici și nevoia unui efort conjugat din partea organizațiilor internaționale de securitate pentru accelerarea procesului de maturizare a instituțiilor democratice și a promovării unei noi culturi de cooperare în anumite regiuni și în lume. Pe orizontul anilor 2040,

vor fi probabil schimbări mai numeroase, rapide și complexe, care vor solicita *strategii previzioniste și agile*.

În perioada analizată, apărarea și securitatea vor rămâne vitale atât pentru domeniul fizic, cât și pentru cel virtual. Apărarea este posibil să devină mult mai importantă pe măsura creșterii populației, schimbării climatice, lipsei de resurse și instabilității. Acești factori pot fi extinși la apărarea accesului la necesitățile fizice și la supraviețuire. Multe dintre aceste necesități vor fi internaționale și vor fi legate de globalizare, articulând nevoia unor mari puteri care operează global și de alianțe și parteneriate pentru apărarea intereselor comune. Trebuie înțeles că apărarea nu mai este o activitate care este desfășurată numai de forțele militare, după cum nici realizarea securității nu este domeniul de activitate exclusiv al organizațiilor internaționale de securitate.

CONCLUZII

Rolul organizațiilor internaționale de securitate în configurarea mediului de securitate va crește din ce în ce mai mult. Organizațiile nu se vor limita la „apărarea” propriilor valori, ci, trebuie, în aceeași măsură, să înfrunte amenințările „departe de casă”. Gestionarea acestor situații, prin mijloace specifice, dintre care nu lipsesc parteneriatele sau relațiile speciale ale ONU cu diferite țări și centre de putere din zonele potențial conflictuale, devine un element important al strategiei organizațiilor.

Cooperarea constituie o componentă importantă a organizațiilor internaționale de securitate, întrucât contribuie la consolidarea dialogului politic și la dezvoltarea de proiecte regionale. O serie de probleme politice, economice, de securitate și culturale pot fi mult mai bine și mai repede abordate și rezolvate prin eforturi comune și direcționate. În acest sens, regiunile oferă cadrul potrivit pentru stabilirea unor mecanisme de cooperare, care contribuie la asigurarea unui climat de securitate regional și internațional și favorizează îmbunătățirea vieții populației.

„Colaborare mai puternică, o securitate mai bună”, o numim așa dintr-un motiv foarte întemeiat, argumentând că, „...deși colaborarea este calea, impactul este destinația. Lansarea acestui concept este începutul, nu sfârșitul acelei căi”. Un proverb african spune că, „Dacă vrei să mergi repede, mergi singur. Dacă vrei să mergem departe, să mergem împreună”. (dr. Tedros Adhanom Ghebreyesus, directorul general al OMS, în Ullman, p. 46).

În anii 2040, sperăm că vor exista motive convingătoare pentru a susține că lumea va deveni mai pașnică. Presiunea asupra resurselor, schimbarea climatică,

creșterea populației și schimbarea distribuției de putere vor crește, probabil, instabilitatea care poate genera conflicte armate, însă nu este probabil un război total, între marile puteri occidentale, între democrațiile liberale, în care să fie angajată toată puterea statelor industriale.

Vor fi însă posibile dezacorduri între marile puteri în privința frontierelor, influenței și resurselor, care ar putea conduce la confruntări, inclusiv la războaie limitate, în care adversarii dau dovadă de reținere deliberată în utilizarea forței.

Implicarea, în ultima perioadă de timp, la nivel global, a organizațiilor internaționale de securitate în rezolvarea unor crize politico-militare, apărute la nivel mondial, zonal și regional, a impus din partea comunității internaționale un efort concertat, materializat în eforturi considerabile, din punct de vedere uman, material și financiar, de limitare a efectelor generate de aceste situații și de finalizare cu rezultate corespunzătoare, în planul securității și stabilității individuale și colective. Din această perspectivă, alături de alte instrumente de natură economică, diplomatică sau informațională, cele de natură militară își vor dezvolta capacitățile, materializate prin organizarea, planificarea și desfășurarea unor operații multinaționale care vor reprezenta o opțiune, chiar dacă de ultim moment, utilizate pentru a soluționa acest tip de crize.

Dacă, în ultimul deceniu, beneficiile cooperării regionale s-au măsurat în special în termeni politici prin reconstruirea încrederii reciproce între statele din regiune, provocarea prezentului constă în identificarea și promovarea de proiecte concrete, care să conducă la consolidarea securității regiunilor ca întreg și a fiecărui stat în parte, astfel încât standardele de viață ale populației să fie apărute.

Ultimele evoluții din spațiul european confirmă faptul că a venit vremea revigorării acțiunilor de cooperare și a îndreptării atenției spre regiunea Mării Negre, zonă care prezintă o importanță specială, din cauza situării sale pe itinerarele de transport al petrolului și gazului spre Europa și în apropierea zonelor instabile din Orientul Mijlociu și Caucaz. Prin aceste acțiuni, UE și NATO contribuie la eficientizarea strategiilor de prevenire și luptă împotriva noilor riscuri, pericole și amenințări la adresa regiunii.

România manifestă o participare activă la inițiativele, procesele și structurile regionale de cooperare, cu o problemă din ce în ce mai complexă și extrem de diversă, atât din Europa de Sud-Est, cât și din Europa Răsăriteană, Caucaz și Asia Centrală. Țara noastră va fi interesată și de regiuni ce nu se află în vecinătatea apropiată, din perspectiva dezvoltării unor legături transversale de cooperare.

În complementaritate cu focalizarea interesului comunității internaționale pe o zonă vitală a continentului și globului, consider că se vor pune bazele unei strategii mai active, mai cuprinzătoare, unitare și coerente față de regiunea Mării Negre, care să garanteze cooperarea internațională în regiune, acțiunea integrată, realizarea unor capacități regionale de gestionare a crizelor regiunii, stabilitatea și securitatea regională și mondială.

Este evident că, pe măsură ce actorii internaționali, zonali, regionali și globali, vor conștientiza importanța reală a zonei Mării Negre, valoarea strategică a acesteia va continua să crească.

Carta Națiunilor Unite dă putere și responsabilitate Consiliului de Securitate de a iniția o acțiune colectivă pentru a menține pacea și securitatea internațională. Cele mai multe dintre aceste operațiuni sunt stabilite și puse în aplicare de către ONU în sine, cu trupe care servesc sub comanda operațională a organizației. În alte cazuri, în care implicarea directă a ONU nu este fezabilă, Consiliul autorizează intervențiile organizațiilor internaționale de securitate, în calitate de principale instituții care veghează la stabilitatea spațiului regional și global, inclusiv la Regiunea Extinsă a Mării Negre și care pot valorifica, prin cooperare, experiența și capacitățile.

Alianța Nord-Atlantică, dublată de Uniunea Europeană, vor rămâne organizațiile internaționale de securitate care oferă poate cel mai eficient cadru de consultări, dialog și cooperare pe probleme de securitate, iar potențialul acestora poate fi valorificat în continuare, prin consolidarea rolului determinant în ecuația securității.

Prin prezenta analiză asupra tendințelor strategice ale mediului internațional de securitate am încercat să scoatem în evidență necesitatea unei cooperări conceptuale sau a unor acțiuni comune ale organizațiilor de securitate pentru a avea o lume mai bună, cu o cultură de securitate dezvoltată, în general, și de a se realiza/consolida o securitate regională și globală, în particular.

BIBLIOGRAFIE:

1. Almășan, C.I. (2012). *Capabilități militare de răspuns la crize*. În Revista Forțelor Terestre, anul 3, nr. 4.
2. Bertram, C. (2006). *Revista NATO. Operații – trecut și viitor*, <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue1/romanian/military.html>, accesat la 12 septembrie 2022.
3. Biddle, S., MacDonald, J., Baker, R. (2017). *Small Footprint, Small Payoff: The Military Effectiveness of Security Force Assistance*. În *Journal of Strategic Studies*.
4. Buzan, B., Wæver, O., de Wilde, J. (2011). *Securitatea – un nou cadru de analiză*. Cluj-Napoca: Editura C.A. Publishing.
5. Cameron, F. (2003). *Towards an EU strategic concept*. În *Romanian Journal of European Affairs*, vol. 3, nr. 3. București: Institutul European din România.

6. Cîrciumaru, F. (2010). *UE și implicarea organismelor sale în rezolvarea crizei din Balcani*. În Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, nr. 3. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
7. Ghiba, D., Chivu, Gh. (2014). *Promovarea securității internaționale prin parteneriat și cooperare – cheia succesului NATO*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
8. Huntington, S.P. (f.a.). *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*. București: Editura Samizdat.
9. Ionescu, I. (2010). *Univers strategic*. Revistă Universitară Română de Studii de Securitate, nr. 4, p. 35, <http://iss.ucdc.ro/revista-pdf/us4.pdf>, accesat la 12 septembrie 2022.
10. Moskalenko, S., McCauley, C. (2009). *Measuring Political Mobilisation: The Distinction between Activism and Radicalisation, Terrorism and Political Violence*, 21:2.
11. Savu, C. (2011). *Conceptul strategic al Alianței Nord Atlantice – 2010*. În Revista Gândirea militară românească, nr. 1.
12. Robinson, P. (2010). *Dicționar de securitate internațională*. Cluj-Napoca: Editura C.A. Publishing.
13. Sarcinschi, A. (2005). *Elemente noi în studiul securității naționale și internaționale*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
14. Ullman, H. (2021). *Al cincilea cavalier al apocalipsei și noul M.A.D.* București: Editura Militară.
15. Declarații summit NATO – 2010-2022, www.nato.int, accesat la 22 septembrie 2022.
16. *NATO Guide*. (2011). Public Diplomacy Division NATO 1110. Belgia: Bruxelles.
17. *The Radicalisation of a New Chinese Working Class: A Case Study of Collective Action in the Gemstone Industry*. (2009). *Third World Quarterly*, vol. 30, nr. 3.
18. *Strategia Globală de Politică Externă și de Securitate a Uniunii Europene*.
19. *Tratatul Nord-Atlantic (4 aprilie 1949)*. Washington D.C.
20. <http://cssas.unap.ro>, accesat la 12 septembrie 2022.
21. www.dri.gov.ro/d0cuments/Carta_O.N.U..pdf, accesat la 17 august 2022. [www.europa.eu/globalstrategy/en/Strategia Globală de Politică Externă și de Securitate a Uniunii Europene, global-strategy-foreign-and-security-policy-european-union](http://www.europa.eu/globalstrategy/en/Strategia_Globală_de_Politică_Externă_și_de_Securitate_a_Uniunii_Europene_global-strategy-foreign-and-security-policy-european-union), accesat la 17 septembrie 2022.
22. www.mapn.gov.ro, accesat la 17 septembrie 2022.
23. www.nato.int/cps/eu/natolive/nato_countries.htm, accesat la 22 septembrie 2022.

ROMÂNIA ÎN CONTEXTUL COEZIUNII EUROPENE

Drd. Ioana NICA

Colonel (r.) prof. univ. dr. Daniel DUMITRU

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

DOI: 10.55535/GMR.2022.4.15

În lucrarea de față vom prezenta aspecte ale posturii strategice a României față de principalele programe de securitate europeană gândite și acceptate la nivelul Uniunii Europene. De asemenea, vom face o prezentare succintă a evaluărilor oficialilor Uniunii Europene cu privire la țara noastră și la acțiunile concrete prin care noi, ca țară, am hotărât să ne aliniem standardelor UE de securitate și apărare. Sunt aduse în discuție, în același context, principalele obiective strategice ale României și ale Uniunii Europene, acțiuni și măsuri pentru promovarea coeziunii europene în ceea ce privește securitatea, dar și alte elemente de studiu și de cercetare în direcția securității naționale și internaționale.

Cuvinte-cheie: securitatea europeană, coeziune, PESCE, politici de securitate, digitalizare.

INTRODUCERE

Consolidarea profilului României ca partener al Uniunii Europene în ceea ce privește realizarea unui proiect de coeziune și siguranță europeană reprezintă un țel principal pentru țara noastră. Vectorii de acțiune în acest sens sunt, la momentul actual, promovarea valorilor europene și construirea unei politici interne și externe care să respecte Agenda Strategică a Uniunii Europene. De asemenea, în ceea ce privește provocările curente ale Uniunii Europene, România rămâne un susținător activ și din perspectiva de co-inițiator al *Strategiei UE pentru Regiunea Dunării (SUERD)* (MAE, 2022).

O serie de aspecte privind implicarea României în proiecte cu teme generale sau de securitate dezbătute de Uniunea Europeană și de susținere a Uniunii și a statelor partenere, strategiile de securitate ale României și lupta împotriva atacurilor cibernetice, încurajând, în același timp, proiectele destinate digitalizării, toate aceste subiecte, și nu numai, vor fi prezentate în cadrul acestui material, pentru a ilustra o imagine de ansamblu asupra poziției pe care România o are în raport cu realizarea proiectului de coeziune și siguranță europeană.

IMPLICAREA ROMÂNIEI ÎN CONSOLIDAREA SECURITĂȚII EUROPENE

Conform documentului de poziție, semnat în 23 martie 2000, în cadrul ședinței de Guvern, România „salută deciziile adoptate în domeniul Politicii Europene de Securitate și Apărare Comune” (Mureșan, Pop, Bonciu, 2004, p. 51). În acest context, România se implică activ în trei principale strategii de asigurare a securității europene, astfel:

- asigurarea stabilității și guvernării în vecinătatea imediată (luând în calcul relațiile politice externe cu Republica Moldova și Ungaria, dar și cu ceilalți vecini);
- constituirea unui deziderat privind promovarea ordinii internaționale bazate pe un multilateralism eficient;
- pregătirea unui răspuns la amenințările moderne (atacuri cibernetice, schimb de date etc.) prin intermediul celulei de securitate cibernetică.

De asemenea, România acceptă să se implice în sprijinirea statelor cu o politică internă precocă, din zona Balcanilor, dar și din Afganistan și Africa, fiind parte a politicii externe de stat. În plus, țara noastră creează activ relații externe valoroase și strategice cu parteneri de stat importanți, implicați puternic în strategia de securitate europeană. În acest sens, trebuie respectate principiile stabilite în data de 17 martie 1948, prin Tratatul de la Bruxelles. România este membră a PESC/Politica Externă și de Securitate Comună, fiind angrenată în proiecte de menținere a păcii, consolidare a politicilor de securitate internațională și dezvoltare a democrației și statului de drept. Acestea sunt și obiectivele principale ale Uniunii Europene, atunci când discutăm despre securitatea UE, România aliniindu-se acestora.

În ceea ce privește implicarea României în consolidarea securității Uniunii Europene, țara noastră asigură protejarea cetățenilor și a drepturilor acestora, promovează activ valorile capitale ale Uniunii Europene – democrația, statul de drept și libertățile fundamentale ale omului – prin prisma politicii dezvoltate pe plan intern și extern. De asemenea, în ceea ce privește armele nucleare, chimice și biologice, România a fost, încă de la început, semnatară a tuturor documentelor care sprijină neproliferarea acestora.

În plus, România face parte din organizații internaționale de securitate precum ONU, NATO și dintr-o serie de organizații regionale, ca: Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră (OCEMN), Inițiativa Central Europeană (ICE), Zona Central Europeană de Liber Schimb (CEFTA), Procesul de Cooperare a Statelor din Sud-Estul Europei (SEECP), Procesul Royaumont, Inițiativa de Cooperare Sud-Est Europeană (SECI), Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est. Prin toate aceste parteneriate, România este un membru care susține activ valorile UE cu privire la politica desfășurată și la strategia de securitate, implicându-se în dezvoltarea noilor programe de securitate europeană.

CUM EVALUEAZĂ UNIUNEA EUROPEANĂ POZIȚIA ROMÂNIEI ÎN PROCESUL DE CONSTRUIRE A SECURITĂȚII EUROPENE?

„România a confirmat că este pe drumul cel bun în alinierea la PESC”, așa cum reiese dintr-un raport al Comisiei Europene (Comisia Europeană, 2003). În plus, România a arătat un interes deosebit față de realizarea și integrarea sistemului PESA/Politica Europeană de Securitate și Apărare, astfel încât îndeplinirea obiectivelor PESA a devenit, încă de la început, o prioritate pentru țara noastră.

Conform oficialilor europeni, actuala *Strategie militară a României* este conformă cu politicile UE, ceea ce reprezintă un mare avantaj în cristalizarea

unui proiect de securitate europeană, la care România nu doar să adere, ci în care să se implice și activ. La momentul actual, *Strategia militară a României* are un caracter defensiv-activ și se bazează pe patru concepte generale:

- *capacitatea defensivă credibilă;*
- *restructurarea și modernizarea;*
- *parteneriatul operațional intensificat;*
- *integrarea graduală* (*Strategia militară*, 2021, p. 30).

Întreaga strategie militară este redactată și explicată pe larg în cel mai cuprinzător document de referință în acest sens: Carta Albă a Securității și Apărării Naționale. Strategia militară a României din prezent, luând în considerare riscurile și amenințările posibile la adresa țării, constă în dezvoltarea apărării, în special în atingerea obiectivelor stabilite pentru a finaliza „*Programul de modernizare Armata 2026*”. Pe lângă susținerea NATO și a Uniunii Europene, România a clădit relații durabile și strategice cu țările vecine și, nu în ultimul rând, parteneriatul strategic cu Statele Unite ale Americii, consolidând relația dintre armata română și cea americană, având în vedere poziția strategică a României la Marea Neagră (Ib.).

De asemenea, noua strategie militară a României a fost construită având în vedere procesul de analiză strategică a apărării, dar și a elaborării programului privind transformarea Armatei României până în anul 2040. În ultimii ani, România și-a concentrat atenția pe dezvoltarea capabilităților cu dublă utilizare, benefice atât pentru sprijinul autorităților civile, cât și pentru desfășurarea acțiunilor militare, având în vedere șocul provocat de noua pandemie (Ib.).

Principalele caracteristici ale mediului de operare din punct de vedere militar, potrivit *Strategiei militare a României*, sunt:

- creșterea preciziei sistemelor de armament și a distanței de lovire;
- extinderea interconectării capabilităților de proiecție a forței în toate mediile de confruntare (terestru, naval, aerian, cibernetic, spațial) și la toate nivelurile de angajare (tactic, operativ și strategic);
- intensificarea acțiunilor în spațiul cibernetic și a nivelului de complexitate, cu afectarea semnificativă a sistemelor de comandă și control;
- perfecționarea platformelor autonome;
- crearea de capabilități specifice noilor domenii de operare militare (spațiul cibernetic și cosmic);
- strategii și acțiuni hibride (Ib., p. 9).

Principalul obiectiv al apărării naționale este concentrat tocmai spre respectarea statului de drept și spre conservarea unui mediu democratic sănătos, valori

fundamentale ale Uniunii Europene. Tocmai de aceea, România este considerată una dintre țările care se implică activ în proiectul de securitate europeană, susținându-l din toate punctele de vedere.

CERCETAREA ȘI INOVAREA CONTINUĂ ÎN SECURITATEA EUROPEANĂ

În noiembrie 2016, vicepreședintele Comisiei Europene, Federica Mogherini, a prezentat un plan de implementare privind securitatea. În același timp, în paralel, s-au discutat și diferite planuri de acțiune în domeniul apărării, mizând pe importanța unui Fond European de Apărare (FEA), pentru cercetare și dezvoltare a capacităților de apărare (Parlamentul European), România aliniindu-se acestor standarde. În acest cadru, putem menționa, ca exemplu, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate/CSSAS din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, care, prin intermediul programelor desfășurate, își propune să devină un pol principal de cunoaștere și expertiză științifică în domeniul militar și al securității.

Principalele obiective ale Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate sunt:

- *elaborarea de expertize pentru instituțiile politico-militare din România;*
- *fundamentarea bazei teoretice a locului și funcțiilor componente militare în principalele documente strategice de planificare;*
- *investigarea schimbărilor ce intervin în evoluția mediului strategic militar cu influență asupra intereselor României;*
- *explorarea rolului forțelor armate în viitorul mediu operațional;*
- *studierea fenomenelor din interiorul societății românești cu impact asupra domeniului militar;*
- *dezvoltarea cooperării cu institute de cercetare militare și civile, alte structuri guvernamentale și nonguvernamentale, din țară și străinătate;*
- *promovarea culturii strategice și de securitate în societatea românească;*
- *sprijinirea formării profesionale la nivel strategic în cadrul U.N.Ap. „Carol I” prin integrarea rezultatelor cercetării științifice în procesul educațional (<https://cssas.unap.ro/>).*

Așa cum reiese și din prezentarea acestor obiective, orientarea țării noastre este spre construirea și sprijinirea unui proiect de consolidare a securității atât în mediul intern, cât și în cel extern, dorindu-se cooperarea cu instituții și grupări la nivel internațional în acest sens.

Prin propunerea unor politici de securitate care să implice dezvoltarea stării de cooperare cu institutele de cercetare militare din țară și din străinătate, România

își poate asigura intrarea în cadrul celor mai mari cercuri de influență din UE, având, astfel, putere de decizie, dar și vizibilitate și ocazii nelimitate de a-și promova valorile și strategiile.

ROLUL ROMÂNIEI ÎN CADRUL COOPERĂRII DINTRE UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI NATO

UE și NATO au format, încă din anul 2015, o colaborare extrem de avantajoasă pentru Europa în ceea ce privește măsurile și oportunitățile pe care această alianță le-a adus din punct de vedere al nivelului de securitate. Din anul 2018, NATO și Uniunea Europeană au semnat o nouă declarație, stabilind noi modalități de a acționa împotriva eventualelor amenințări la adresa siguranței și securității comune.

Potrivit Consiliului European, domeniile principale pe care colaborarea dintre NATO și Uniunea Europeană se vor concentra sunt:

- mobilitatea militară
- securitatea cibernetică
- amenințările hibride
- combaterea terorismului
- inegalitatea de sex
- securitatea (Cooperarea UE).

În ultimii ani, Consiliul European a făcut numeroase cercetări privind misiunile civile, având scopul de a îmbunătăți și eficientiza eforturile de a stabili și a menține securitatea.

În ceea ce privește rolul României în cadrul Uniunii Europene, țara noastră sprijină acțiunile organizației euroatlantice în plan intern și extern, prin promovarea obiectivelor majore din cadrul politicilor și documentelor europene, prin promovarea obiectivelor agregate la nivel european prin Agenda Sistemică a UE pentru 2019-2024, document în cadrul căruia se stabilesc domenii prioritare de activitate a Uniunii în următorii cinci ani, precum:

- *protejarea cetățenilor și a libertăților;*
- *dezvoltarea unei baze economice solide;*
- *construirea Europei verzi, echilibrate, sociale și neutre din punct de vedere al impactului asupra climei;*
- *promovarea intereselor și valorilor europene pe scena mondială (Priorități ale României).*

România susține abordarea domeniilor care vizează modalități de consolidare a rezistenței Uniunii Europene în fața crizelor. De asemenea, sprijină consolidarea

cooperării privind domeniul sănătății, măsuri ce vor duce la contracararea efectelor economice și sociale ale pandemiei și, nu în ultimul rând, sprijină consolidarea unei capacități ridicate a UE de a avea răspunsuri comune și eficiente în situații de criză. România susține și participă la procesul de consolidare a pieței interne, a creșterii economice și a ocupării forței de muncă, acordând atenție în special dosarelor ce privesc afacerile sociale, schimbările climatice și tranziția digitală (Ib.).

Relativ la negocierile privind agregarea Cadrului Financiar Multianual 2021-2027 și a Instrumentului pentru Relansare Economică, România a susținut constant asigurarea unui volum generos de alocări, capabil de a sprijini eforturile de redresare a economiei Europei și implementarea obiectivelor de dezvoltare pe termen mediu și lung ale Uniunii. Un obiectiv al României a fost de a promova rolul major al Politicii de Coeziune și al Politicii Agricole Comune din perspectiva bugetului european (Ib.).

De asemenea, un factor important pentru România, ca membru al Uniunii, este menținerea relațiilor cu țările vecine, acționând pentru a atrage atenția Uniunii asupra regiunilor, susținând Parteneriatul Estic (PaE). România susține, de asemenea, acțiunile europene privind consolidarea parteneriatului transatlantic (Ib.). O bună relație cu restul statelor membre ale Uniunii Europene și cu țările vecine asigură un parcurs favorabil pentru România, cu atenție sporită către sănătatea și bunăstarea cetățenilor români, cu ajutorul propunerilor pentru o Europă mai verde, atentă la schimbările climatice și la nivelul de trai al cetățenilor din statele membre.

Privind deciziile Uniunii Europene despre gestionarea situațiilor de criză, România a promovat crearea culoarelor de tranzit, numite și „*Culoare Verzi*”, pentru transporturile de mărfuri și cetățeni, asigurarea protecției lucrătorilor sezonieri români în statele membre, mai ales în contextul pandemic, care a generat dificultăți în rândul muncitorilor în timpul desfășurării activităților. De asemenea, a promovat repatrierea cetățenilor europeni și promovează constant adoptarea mai multor măsuri în domeniul economic (Ib.).

SECURITATEA ȘI SIGURANȚA EUROPEANĂ

În anul 2016, în contextul summitului de la Bratislava, liderii Uniunii Europene au luat o serie de măsuri privind siguranța și securitatea europeană. Printre aceste măsuri se regăsesc construirea unui plan menit să asigure această siguranță și apărare și încercări de a face mai puternică noua cooperare dintre Uniunea Europeană și NATO. În ceea ce privește planul menționat, printre priorități se aflau și necesitatea de a găsi răspunsuri pentru crizele și conflictele externe cât mai rapid posibil, pentru a nu lăsa aceste conflicte să perturbe încercările de a fi în siguranță;

o altă prioritate a acestora este de a consolida capacitățile partenerilor și, nu în ultimul rând, una dintre cele mai importante obiective în realizarea acestui plan este, desigur, protejarea Uniunii Europene și a cetățenilor săi (Ib.).

Pentru a fi siguri de îndeplinirea acestor obiective, liderii Uniunii au pus la punct câteva măsuri care permit verificarea și obligarea acestor noi mișcări de securitate și buna lor funcționare:

- în scopul consolidării cooperării între statele membre ale Uniunii Europene în privința domeniului apărării, a fost înființat procesul anual coordonat de revizuire privind securitatea (CARD);
- stabilirea unei cooperări structurate permanente (PESCO), menită să consolideze această cooperare între state;
- instituirea unei capacități militare de planificare și conducere (MPCC) cu scopul de a îmbunătăți deciziile de gestionare a crizelor;
- înființarea unui set de instrumente de răspuns al Uniunii Europene, printre care se regăsesc și grupuri tactice de luptă (Consiliul European, 2021).

Scopul procesului anual coordonat de revizuire privind apărarea (CARD) este de a oferi o imagine de ansamblu mai realistă despre ceea ce se întâmplă în Uniunea Europeană, fie că este vorba despre sumele investite în echipamente sau alte resurse pentru apărare, fie despre cercetare și investiții naționale. Prin acest proces se dorește o imagine transparentă în ceea ce privește capacitățile Uniunii Europene de a se apăra, reușind să identifice mai ușor deficitele, sursa problemelor financiare și să aducă o mai bună planificare a cheltuielilor, ca, în final, să rezulte o cooperare eficientă între statele membre în ceea ce privește siguranța.

Relativ la cooperarea structurată permanentă (PESCO), această organizație a luat naștere în 2017, după o încercare a Consiliului Uniunii Europene de a găsi o soluție eficientă pentru cooperare între toate statele membre. Toate țările din Uniune participă la acest proces, mai puțin Danemarca și Malta.

De la începutul acestei cooperări, numărul proiectelor care au fost dezbătute a ajuns la 60, acoperind diverse domenii, printre care putem regăsi și formarea și dezvoltarea capabilităților sau disponibilitatea operațională în domeniul apărării, fie că vorbim despre operațiuni terestre, aeriene sau în apă. Cu timpul, proiectele au fost sau urmează să fie adoptate și implementate. Printre aceste domenii de apărare, pe lângă cele care vizează apărarea mai mult sau mai puțin „*tradițională*”, Uniunea Europeană a început să implementeze proiecte legate de apărarea cibernetică, având în vedere dezvoltarea tehnologiilor din ultimii ani.

Printre instrumentele de răspuns rapid al Uniunii Europene la numeroasele provocări și amenințări de securitate se află grupurile tactice de luptă ale Uniunii Europene, scopul lor fiind de a putea răspunde mai rapid și eficient la situații de criză sau la anumite conflicte ce pot apărea și îi privesc pe membrii Uniunii. Menținerea acestor grupuri tactice reprezintă un cost comun pentru membrii UE (Ib.).

Potrivit Consiliului European, Fondul European de Apărare (FEA) dispune, în perioada 2021-2027, de un buget de aproximativ opt miliarde de euro, fiind împărțit în:

- 2.7 miliarde, cu scopul de a finanța cercetările în domeniul apărării și al activităților colaborative;
- 5,3 miliarde de euro pentru proiectele colaborative în încercările de completare a contribuțiilor naționale.

Acest fond este menit să consolideze colaborările dintre diferite domenii ce fac posibilă funcționarea programelor de apărare și securitate (Ib.).

SECURITATE ȘI DIGITALIZARE ÎN ROMÂNIA

România susține propunerile Uniunii Europene privind digitalizarea, care va salva timp și energie atât ale cetățenilor, cât și ale angajaților, facilitând organizarea și stocarea informațiilor în mediul digital. Societatea și-a construit o nouă lume, care are ca scop simplificarea vieții, a activităților de zi cu zi și un grad ridicat de securitate pentru informații și bunuri. Astfel, România beneficiază de eliminarea tarifelor de roaming în călătoriile în statele membre ale Uniunii Europene, de asemenea, în contextul pandemic din ultimii ani, România a luat o serie de măsuri în domeniul digital cu scopul de a facilita activitățile. Un bun exemplu ar fi cazul indicatorilor DESI (Indicele economiei și societății digitale), ce au ajutat la redresarea economică provocată de COVID-19, România fiind avansată în ceea ce privește acoperirea VHCN (rețele fixe de foarte mare capacitate), în același timp, situându-se pe locul 15 în Uniunea Europeană pentru gradul de pregătire în utilizarea rețelelor 5G (Digitalizare).

Din anul 2016, cu ajutorul fondurilor din partea Uniunii Europene, Ministerul Comunicațiilor și Societății Informaționale din România a pus în aplicare un proiect de asistență tehnică, ce are ca scop ajutarea autorităților centrale și a ministerelor în a elabora și a aplica proiecte de digitalizare pentru servicii publice implicate în „*evenimente de viață*” ale cetățenilor și întreprinderilor, e-sănătate, nodul eIDAS, ID-ul digital. Acest proiect a permis ministerelor interesate să semneze contracte pentru a crea sisteme informatice pentru furnizarea digitală a serviciilor publice.

De asemenea, proiectul are ca scop permiterea cetățenilor de a avea acces la diferite servicii în formă digitală (Ib.).

Având posibilitatea de a stoca, edita și structura toate informațiile necesare atât în ceea ce privește documente, plăți, fotografii securizate de parole și coduri, sau posibilitatea de a oferi informații de orice fel prin rețelele de socializare sau prin intermediul posturilor TV, aceste medii noi, menite să ofere siguranță, se pot transforma în mediul ideal de atac. Atacurile cibernetice sunt o tactică din ce în ce mai des folosită, iar metodele de securitate sunt extrem de importante pentru a preveni furtul de informații, propaganda etc.

Uniunea Europeană a luat numeroase măsuri cu scopul de evita sau a se proteja împotriva atacurilor și amenințărilor cibernetice, astfel:

- sporirea rezilienței cibernetice;
- combaterea criminalității informatice;
- stimularea diplomației cibernetice;
- consolidarea apărării cibernetice;
- stimularea cercetării și inovării;
- protejarea infrastructurii critice (Securitatea cibernetică).

Având în vedere situația geopolitică actuală din ultimii ani, considerăm că atacurile cibernetice vor fi din ce în ce mai utilizate, iar o strategie foarte bine pusă la punct în vederea combaterii acestor amenințări este necesară pentru fiecare țară. Propunerile pentru digitalizare și siguranță în mediul digital sunt prioritare, iar noile măsuri de securitate propuse de Uniunea Europeană pot fi cu atât mai benefice pentru asigurarea unor condiții adecvate în România, atât fizic, cât și digital. De altfel, în anul 2021, miniștrii de resort ai țărilor membre ale Uniunii Europene au decis că un obiectiv cheie îl reprezintă atingerea autonomiei strategice, menținând o economie deschisă. Acest lucru presupune consolidarea capacității de a lua diferite alegeri autonome în domeniul securității cibernetice, scopul principal fiind de a consolida poziția de lider a Uniunii Europene în domeniul digital (Ib.).

CONCLUZII

Relația dintre România și Uniunea Europeană, la nivel diplomatic, este una extrem de favorabilă dezvoltării unor proiecte fructuoase în aria militară și strategică.

Atât timp cât UE consideră că România este implicată și contribuie la proiectele și strategiile de securitate europeană, țara noastră va avea de câștigat. Așadar, preocupările pentru un mediu stabil, din punct de vedere militar și strategic, sunt priorități pe orice listă a planurilor României pentru securitate.

Având în vedere numărul de proiecte ale Uniunii Europene și cele în cooperare cu NATO privind nivelul de securitate europeană și capacitatea de apărare în situații de criză atât din punct de vedere diplomatic și militar, cât și din punct de vedere al noilor amenințări ce au ca sursă noile tehnologii dezvoltate, România este o țară care are nevoie de acest tip de dezvoltare, în special pe partea digitalizării, astfel că o bună colaborare cu restul membrilor Uniunii Europene și implicarea în diversele proiecte propuse pentru siguranță sunt benefice atât pentru Uniune, cât și pentru România.

România se angrenează în fiecare proiect planificat și prezentat de Uniunea Europeană, manifestând interes, așa cum declară chiar oficialii UE, către orice inițiativă de construire a unui plan european de securitate. Prin urmare, relația între UE și România, pe palierul militar, strategic și de apărare și securitate, este una benefică ambelor părți.

UE acordă încredere României, iar statul nostru acționează conform politicilor de securitate europeană prezentate și acceptate la nivel european.

România susține și este susținută, la rândul ei, de state vecine, a construit relații și parteneriate solide cu diferite regiuni, scopul fiind de a dezvolta și de a menține un nivel de trai ridicat din toate punctele de vedere. Datorită planurilor de a ridica rata alegerilor și deciziilor comune ale Uniunii privind situațiile de criză, România beneficiază de o alianță puternică, stabilă și sigură.

Tocmai datorită implicării noastre, care nu a venit doar din direcția militar-strategică, România a deținut și Președinția Consiliului Uniunii Europene, în 2019, ceea ce a reprezentat, pentru statul român, o mare ocazie de afirmare și promovare a valorilor naționale și europene la nivelul întregii Uniuni.

Relația de colaborare dintre Uniunea Europeană și România a prezentat o serie de evenimente pozitive pentru dezvoltarea ambelor părți, prin idei, proiecte și susținere în planurile ce privesc siguranța, apărarea și bunăstarea cetățenilor din statele membre ale UE. Considerăm că, din anul 2007, când România a devenit stat membru al Uniunii Europene, până în prezent, nivelul de implicare a țării noastre în parteneriatele cu țări vecine și în planurile de consolidare a unei Europe verzi, cu o economie eficientă și strategii militare dezvoltate permanent, este unul ridicat și activ.

BIBLIOGRAFIE:

1. Alexe, A. (2009). *Sfârșitul lumii libere*. București: Editura Aldo Press.
2. Bădescu, I., Mihăilescu, I. (2011). *Geopolitică. Integrare. Globalizare*. București: Editura Mica Valahie.

3. Cimpoi, M. (1998). *Mărul de aur: valori românești în perspectivă europeană*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
4. Costea, M. (2019). *Diplomația României și geopolitica europeană*. București: Editura Institutul European.
5. Iorga, I.M., Boaru, G. (2018). *Securitatea sistemelor informaționale militare*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
6. Lucinescu, I.C. (2009). *Politica europeană de securitate și apărare*. București: Editura Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”.
7. Mureșan, L., Pop, A., Bonciu, F. (2004). *Politica europeană de securitate și apărare – element de influențare a acțiunilor României în domeniul politicii de securitate și apărare*. București: Institutul European Român.
8. Nica, C., Aristide, C. (2004). *Doctrină politică în România secolului XX*, vol. 2. București: Editura Institutului de Teorie Socială.
9. Râpan, F. (2014). *Teoria și practica securității (securitatea în Europa de Sud-Est)*. București: Editura Pro Universitaria.
10. Comisia Europeană. „Politici-cheie ale Uniunii Europene pentru România-Digitalizare”, https://romania.representation.ec.europa.eu/strategie-si-prioritati/politici-cheie-ale-uniunii-europene-pentru-romania/digitalizare_ro, accesat 10 mai 2022.
11. Comisia Europeană (2003). *2003 Regular Report on Romania's progress towards accession*. Bruxelles, <http://www.infoeuropa.ro/docs/2003%20Regular%20Report%20on%20Romanias%20Progress%20Towards%20Accession.pdf>, accesat la 21 iulie 2022.
12. Consiliul European (2022). „Cooperarea UE în materie de securitate și apărare”, <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/defence-security/>, accesat la 20 iulie 2022.
13. Consiliul European (2022). „Securitatea cibernetică: în ce fel combate UE amenințările cibernetice”, <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/cybersecurity/>, accesat la 25 iulie 2022.
14. Cooperarea UE în materie de securitate și apărare, <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/defence-security/>, accesat la 20 iulie 2022.
15. Digitalizare – O Europă pregătită pentru era digitală, https://romania.representation.ec.europa.eu/strategie-si-prioritati/politici-cheie-ale-uniunii-europene-pentru-romania/digitalizare_ro, accesat la 22 iulie 2022.
16. MAE/Ministerul Afacerilor Externe (2021). „Priorități ale României în UE”, <https://www.mae.ro/node/1579>, accesat la 18 iulie 2022.
17. Ministerul Apărării Naționale (2021). București. *Strategia militară a României*.
18. Priorități ale României în UE, <https://www.mae.ro/node/1579>, accesat la 21 iulie 2022.
19. Securitatea cibernetică: în ce fel combate UE amenințările cibernetice, <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/cybersecurity/>, accesat la 25 iulie 2022.

IMPACTUL CONFLICTULUI DIN UCRAINA ASUPRA DESFĂȘURĂRII PROCESULUI DE ÎNVĂȚĂMÂNT MILITAR UNIVERSITAR SUPERIOR – ADAPTAREA ARTEI OPERATIVE MARITIME LA DINAMICA ACȚIUNILOR MILITARE MODERNE –

Comandor dr. Lucian Valeriu SCIPANOV

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

DOI: 10.55535/GMR.2022.4.16

Observând evoluția acțiunilor militare din conflictul din Ucraina, se simte nevoia valorificării lecțiilor identificate ca urmare a modalităților inovative de aplicare a principiilor artei militare, în condițiile războiului real. Astfel, în cadrul acestui demers, mi-am propus să identific modul în care evoluția conflictului din Ucraina a influențat arta militară în general. În esență, acest demers se constituie într-un corolar al rezultatelor obținute în urma contribuției personale la dezvoltarea cunoașterii în domeniul științelor militare.

Analizând situația existentă, în urma unor evaluări ale potențialului capacităților naționale de răspuns în cazul unui conflict armat în proximitatea Mării Negre, am identificat modalități didactice de actualizare a conținuturilor doctrinare. Demersul didactic a avut la bază cel mai la îndemână instrument de validare a cercetării, jocul de război, prin testarea unor scenarii tactice, experimentate în conflictul ruso-ucrainean.

Din punct de vedere didactic, rezultatul a fost util actualizării programelor analitice la programele de masterat, însă câștigul cercetării este în domeniul acțional-structural, privind modalități de răspuns în mediul maritim cu capacitățile existente sau identificarea nevoilor de capacități, subliniind importanța cooperării genurilor și categoriilor de forțe pe timpul operației întrunite de apărare la litoral.

Cuvinte-cheie: doctrine, concepte, artă operativă maritimă, programe analitice, master de comandă.

INTRODUCERE

În cadrul acestui demers, mi-am propus să identific modul în care evoluția conflictului din Ucraina a influențat arta militară, în general, subliniind adaptarea doctrinară și a conținuturilor educaționale, în special. În esență, acest demers se constituie într-un corolar al rezultatelor obținute ca urmare a contribuției la dezvoltarea cunoașterii în domeniul științelor militare, urmărind modul de aplicare a principiilor artei militare în raport cu evoluția conflictului din Ucraina.

În calitate de cadru didactic universitar, am urmărit evoluția acțiunilor militare din conflictul din Ucraina, valorificând utilitatea lecțiilor identificate ca urmare a modalităților inovative de aplicare a legilor luptei armate, în condițiile războiului real.

Plecând de la acest cadru, am constatat nevoia adaptării conceptelor doctrinare la dinamica acțiunilor militare contemporane. Acest aspect a determinat actualizarea programelor analitice de pregătire a viitorilor lideri militari pentru programul de masterat conducere-interarme forțe navale. Actualizarea conținuturilor educaționale a fost însă un proces de durată, bazat pe experiența dobândită pe timpul derulării proceselor educaționale, în principal pe timpul studiilor aplicative, exercițiilor și jocurilor de război desfășurate în cadrul disciplinelor de artă militară în Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

Urmărind modul de acțiune al forțelor militare implicate, am constatat utilizarea unor tactici militare clasice în condițiile unor amenințări moderne, prin adaptarea acestora la evoluția caracteristicilor teatrului de operații. Soluțiile militare de răspuns au fost structurate pe cele trei paliere ale acțiunilor militare – strategic, operativ și tactic. Aceste opțiuni militare au reprezentat modele de analiză în acest demers.

Utilizând aceste modele, analizând situația existentă și efectele produse, am considerat oportun să transpun în situații ipotetice modalități de acțiune a unor capacități naționale în raport cu amenințările identificate. În urma unor metodologii de evaluare a potențialului capacităților naționale de răspuns în cazul unui conflict armat în proximitatea Mării Negre, am identificat modalități didactice de actualizare a conținuturilor doctrinare. Demersul didactic a avut la bază metode de cercetare adaptate domeniului științe militare, utilizând cel mai la îndemână instrument de validare a cercetării – jocul de război (Scipanov, Totir, 2022), prin testarea unor scenarii tactice, experimentate în conflictul ruso-ucrainean.

Rezultatele cercetării au căpătat valoare științifică prin originalitatea concluziilor, structurate în funcție de domeniul de aplicare. Din punct de vedere didactic, rezultatul a fost util actualizării programelor analitice la programele de masterat. Pe timpul procesului educațional, am intervenit permanent pentru rafinarea conținuturilor educaționale, efectul fiind eficientizarea procesului educațional în raport cu evoluția artei militare. Din punct de vedere al artei militare, rezultatul este util actualizării conceptelor doctrinare și validării unor teorii prin adaptarea la dinamica mediului operațional. Prin aceasta, consider că am contribuit la adaptarea artei operative maritime la dinamica acțiunilor militare moderne.

Noutatea cercetării se identifică în domeniul acțional-structural. Am identificat noi modalități tactice și operative de răspuns cu efecte la nivel strategic, adaptate mediului maritim. Am valorificat potențialul de luptă al capacităților navale existente sau am identificat nevoile de capacități prin care componenta navală contribuie la acțiunile militare, subliniind importanța cooperării genurilor și categoriilor de forțe pe timpul operației întrunite de apărare la litoral.

Valorificând rezultatele aplicării artei operative maritime în procesul educațional, am contribuit la dezvoltarea cunoașterii în domeniu și adaptarea artei militare la evoluția științei militare în raport cu evenimentele din proximitatea graniței euroatlantice, cunoaștere pe care o transpunem în abilitățile studenților masteranzi.

ACTUALIZAREA PROCESULUI EDUCAȚIONAL LA EVOLUȚIA ARTEI MILITARE

În demersul meu, voi pleca de la premisa că procesul educațional din Universitatea Națională de Apărare „Carol I” asigură permanent o pregătire completă și complexă a specialiștilor militari, prin consolidarea cunoștințelor din domeniul securității naționale, valorificând potențialul existent în cadrul genurilor de forțe existente în categoriile de forțe armate.

În lumina evenimentelor din Ucraina, se simte nevoia actualizării conținuturilor educaționale, valorificând lecțiile învățate și experiența de arme a vecinilor noștri. Domeniul maritim s-a aflat în atenția Departamentului Forțe Navale al Facultății de Comandă și Stat Major din Universitatea Națională de Apărare „Carol I” încă de la începuturile divergențelor regionale, de la anexarea Crimeii, în 2014, și a continuat odată cu evoluția evenimentelor din proximitatea Mării Negre (Totir, Scipanov, 2022).

Având fundamente științifice și legislative, demersul cadrelor didactice a vizat permanent actualizarea curriculei universitare, în special pentru programul

de masterat, unde sunt pregătiți viitorii lideri ai Forțelor Navale. Mai mult de atât, în urma observării evoluției conflictului aflat în desfășurare, dar și a modului de reacție a principalilor actori implicați, s-au putut extrage o serie de concluzii care s-au constituit în rezultate ale cercetării în domeniul securității maritime.

Din punct de vedere didactic, pe baza profilului absolventului stabilit de principalul beneficiar (Statul Major al Apărării/SMAp.), au fost stabilite noi rezultate ale învățării, în raport cu competențele (ESDC, 2021) pe care urmărim să le obținem prin paleta de discipline pe care le gestionăm în cadrul programului de master de conducere.

Urmărind metodologia necesară utilizării principiilor și normelor conducerii militare de nivel tactic interarme, operativ-întrunit și strategic în timp de pace, criză și război, am constatat nevoia reorganizării conținuturilor educaționale ale programului de masterat de conducere existent, prin trecerea la o nouă paradigmă a profilului absolventului de master de comandă/MC. Astfel, conform concepției de modernizare a învățământului militar, am lansat provocarea cadrelor didactice de a contura un nou conținut educațional, bazat pe principii care să se adapteze noilor provocări ale securității regionale, răspunzând solicitării beneficiarului principal, SMAp., de a pregăti luptători în condițiile războiului modern.

Plecând de la funcțiuni ale luptei, specifice diferitelor medii de operare, în raport cu tipurile de amenințări, scopul acțiunii, sarcinile specifice fiecărei structuri participante, pe relația de comandă și control/C2 național, viitorul absolvent de MC să fie în măsură să identifice mijloacele necesare îndeplinirii misiunii încredințate, prin evaluarea și compararea efectelor planificate cu cele obținute. Mai mult, cunoscând particularitățile genurilor de forțe desemnate în cadrul unei operații, să fie capabil să aplice procedurile naționale și aliate în operații în care componentele și structura de forțe întrunite sunt implicate. Aplicarea principiilor de artă operativă în operații curente, dar și viitoare, până la gestionarea opțiunilor strategice de răspuns la crize, reprezintă o sarcină a studenților noștri, precum și o preocupare a corpului de cadre didactice ca obiective ale procesului de predare-învățare.

Competențele pe care le urmărim să le dezvoltăm aparțin nivelurilor tactic, operativ și strategic, cu accent pe primele două la un grad de performanță peste mediu și introducerea elementelor de bază pentru al treilea nivel, cel strategic. Astfel, este vizată dezvoltarea următoarelor competențe:

- înțelegerea procedurilor specifice domeniului operațional;
- aplicarea proceselor de planificare specifice unor comandamente;
- integrarea procedurilor de planificare la nivel tactic și operativ;

- aplicarea procedurilor specifice procesului de luare a deciziilor;
- aplicarea fundamentelor artei militare în operații maritime;
- aplicarea creativă a lecțiilor învățate în procesul de planificare a operațiilor maritime;
- dezvoltarea abilității masteranzilor în aplicarea procedurilor de management al spațiului de luptă maritim;
- cunoașterea și aplicarea principiilor procesului de targeting;
- aplicarea elementelor de artă operativă maritimă;
- folosirea gândirii critice;
- aplicarea principiilor de leadership.

Din punct de vedere al conținuturilor educaționale, utilizând instrumente științifice adaptate preocupărilor cadrelor didactice, precum și nevoilor studenților noștri și așteptărilor Forțelor Navale Române, grupul de cadre didactice din Departamentul Forțe Navale al Facultății de Comandă și Stat Major din Universitatea Națională de Apărare „Carol I” a dezvoltat cadrul doctrinar existent în domeniul luptei la litoral (Scipanov, Nistor, 2020), în mări închise și semi-inchise (Nistor, Scipanov, 2021), în leadership (Cioranu, 2021, pp. 1-6), operații multi-domeniu (Chiorcea, Cucinschi, 2022), conducere militară (Chiorcea, Cioranu, 2021, pp. 125-135) și în alte domenii de interes.

Chiar dacă, acum, suntem într-un amplu proces de digitalizare, care vizează modernizarea infrastructurii informatice și introducerea de programe specializate pentru derularea procesului de predare-învățare-evaluare specifice domeniului securității naționale, cercetarea prin metode clasice din domeniul științe militare (Scipanov, 2022, pp. 1-100), în folosul învățământului și al îmbunătățirii conținuturilor doctrinare ale beneficiarilor, continuă. Astfel, putem astăzi să enumerăm o serie de rezultate ale cercetării în domeniu, în principal pe cele obținute de creuzetul Departamentului Forțelor Navale, structură specializată în domeniul maritim din universitate.

ADAPTAREA ARTEI OPERATIVE MARITIME LA DINAMICA ACȚIUNILOR MILITARE MODERNE

Plecând de la tripticul pe care se fundamentează strategia de apărare națională, căi-mijloace-finalități (Scipanov, 2020, pp. 68-87), au fost dezbătute și analizate diferite scenarii tactice și operative, bazate pe principiile luptei armate și în concordanță cu legile generale ale războiului, așa cum au fost ele aplicate și în războiul din Ucraina.

Astfel, principiile luptei armate în mediul maritim au fost abordate din două perspective:

1. Ce mijloace navale sunt necesare pentru a duce la bun sfârșit o misiune stabilită sau de a contribui la desfășurarea unei misiuni întrunită, în funcție de varianta de răspuns stabilită/finalitatea dorită.
2. Care este contribuția Forțelor Navale Române/FNR la operația întrunită, în funcție de finalitatea stabilită prin misiunea comună.

Din punct de vedere al finalităților, au fost analizate opțiunile militare de răspuns, transpuse în acțiuni militare în mediul maritim, pentru care au fost identificate căile de punere în aplicare pe baza principiilor artei operative maritime.

Astfel, s-a simțit nevoia introducerii în scenariile testate în cadrul jocurilor de război a unor capacități navale care să răspundă amenințărilor mediului operațional. Acestea s-au materializat prin introducerea în baza de date a jocurilor de război simulate a unor mijloace tehnice moderne propuse spre achiziție sau aflate în dotarea unor flote aliate.

Se poate menționa utilizarea de platforme navale, fregate și corvete cu capacități moderne, sisteme de rachete navale și de coastă cu rază scurtă și medie de acțiune, vehicule autonome sau fără pilot, de suprafață sau submarine, de care FNR ar avea nevoie pentru creșterea contribuției la menținerea securității regionale.

Ca urmare a lecțiilor identificate și învățate din conflictul din Ucraina, un aspect important, rezultat în urma analizei contribuției forțelor navale în acțiunea întrunită la litoral, îl reprezintă identificarea capacităților forțelor terestre, care ar putea completa sau chiar suplini capacitățile forțelor navale de limitare a folosirii mării.

În acest context, a apărut necesitatea dezvoltării noului concept, operație multidomeniu (Cucinschi, 2021, pp. 140-151), operație care, în condițiile războiului hibrid, realizează asimetria în angajarea unui adversar cu capacități superioare tehnologic sau numeric, oferind avantaje în condiții defensive.

În concluzie, programele de învățământ au fost permanent adaptate acestor situații, unele previzionate și testate anterior începerii războiului, altele fiind identificate și validate pe timpul desfășurării graduale a acestuia.

Rezultatele obținute au fost în domeniul teoretic și acțional, astfel:

În domeniul teoretic:

- adaptarea doctrinară și dezvoltarea conceptelor specifice artei operative maritime;
- validarea unor tactici navale în condițiile utilizării unor vectori moderni care utilizează inteligența artificială, prin jocuri de război și simulare asistată;

- dezvoltarea conștiinței maritime și de leadership organizațional;
- identificarea concretă a contribuției FNR la operația întrunită la litoral.

În domeniul acțional:

- optimizarea și adaptarea procedurilor de răspuns la amenințări multiple în teatrul de operații maritim;
- identificarea unor reguli de angajare în situații concrete;
- dezvoltarea abilităților decizionale în situații specifice;
- validarea unor scenarii pe baza amenințărilor reale la adresa securității maritime;
- însușirea și aplicarea principiilor planificării operaționale.

S-au putut identifica rolul și locul capacităților Forțele Navale Române actuale în acțiunile militare desfășurate în mări închise și semi-inchise, în special rolul deținerii unei flote care să poată restabili și menține liniile de comunicații maritime imediat după terminarea conflictului. Acest aspect a fost uneori pierdut din vedere, chiar de către factorii de decizie, însă, odată cu acțiunea din Ucraina, potențialul Forțelor Navale Române de a asigura siguranța navigației a fost reafirmat și necesită o dezbateră separată.

REZULTATE ALE APLICĂRII ARTEI OPERATIVE MARITIME ÎN PROCESUL EDUCAȚIONAL. SOLUȚII DOCTRINARE ȘI ACȚIONAL-STRUCTURALE

În continuare, ca urmare a experienței personale și a rezultatelor obținute în urma aplicării principiilor artei operative maritime, doresc să prezint unele rezultate ale analizei privind modul de acțiune al unei flote în mări închise/semi-inchise. Din punct de vedere conceptual/doctrinar, în funcție de evoluția războiului din Ucraina, am rafinat unele obiective didactice, prin care ne-am propus atingerea unor noi rezultate ale învățării, în raport și cu nevoile beneficiarului în domeniul maritim, Forțele Navale Române. Astfel, în ultima perioadă, împreună cu colectivul de cadre didactice și grupele de masteranzi de la programul de conducere interarme-forțe navale, am aplicat principiile artei operative în acțiuni militare simulate în raport cu amenințările reale din Marea Neagră, caracterizată ca o mare semi-inchisă (Nistor, Scipanov, 2021).

Concluziile extrase din rezultatele jocurilor de război și pe baza unor decizii acționale observate ca urmare a războiului din Ucraina au permis validarea unor concepte specifice acțiunilor amfibii, riverane, întrunite, multi-domeniu și hibride, care au fost în atenția Departamentului Forțe Navale din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

Din punct de vedere acțional, rezultatele obținute ne-au condus spre identificarea unor capacități necesare, care să răspundă unor amenințări din spectre diferite în mediul maritim sau care să contribuie la contracararea acestor amenințări.

Capacitățile necesare, destinate opțiunilor de răspuns pentru diferite tipuri de amenințări, au rezultat în urma aplicării unor principii de folosire în luptă a genurilor de forțe, dar și a unui *modus operandi* identificat în războiul din Ucraina.

Capacitățile identificate sunt:

- rachete de coastă;
- baraje de mine.

Acțiunile identificate sunt din spectrul acțiunilor întrunite, astfel:

- acțiunea combinată a forțelor navale și terestre la litoral;
- utilizarea dronelor tactice și operative;
- acțiuni de supraveghere/recunoaștere;
- informare reciprocă în timp real.

Concluziile de tip acțional au rezultat ca urmare a aplicării artei operative maritime, constând în validarea unor tactici existente sau adaptarea tacticilor existente la capacitățile aflate în înzestrarea Forțelor Navale Române sau cele în curs de înzestrare. Factorii care au influențat decizia acțională au fost:

- mediul de acțiune (suprafață, aerian sau submarin);
- limitarea folosirii mării cu sprijin de la litoral;
- platformele navale;
- vectorii/armamentul utilizat;
- surprinderea;
- acțiunea întrunită;
- targetingul;
- lovituri combinate de pe mare și de la litoral
- rapoartele de evaluare eficiență/eficacitate;
- efectele estimate/efectele observate.

Dintre cele mai eficiente contribuții ale FNR la acțiunea întrunită o reprezintă măsurile de limitare a folosirii mării (Sea Denial), precum:

- realizarea imaginii operaționale maritime recunoscute;
- furnizarea de informații în timp real;
- descurajarea prin prezență navală;
- minarea; această acțiune oferă o serie de efecte estimate, ca fiind:
 - întârziere;
 - canalizare;

- nimicire/neutralizare/scoatere din luptă;
- alegerea unor alte cursuri de acțiune;
- dislocarea de forțe suplimentare de dragaj și protecția forței.
- managementul acțiunilor operaționale maritime și al pierderilor inamicului.

În finalul acestui demers, structurând rezultatele obținute în urma celor prezentate în raport cu nivelurile artei militare (strategic, operativ, tactic), pot fi prezentate unele aspecte relevante acțiunii la litoral în condițiile unei mări semi-închise. Cu alte cuvinte, rezultatul analizei din cadrul acestui demers se fundamentează și pe lecțiile învățate în urma acțiunilor militare desfășurate în proximitatea vestică a Mării Negre. Dacă subliniem și faptul că aceste acțiuni au influențat modul de răspuns al Forțelor Navale Române la amenințările din spațiul maritim, constatăm că demersul capătă fundament, potrivit considerațiilor relevante în continuare:

❖ *din punct de vedere strategic:*

Se poate sublinia rolul submarinelor, al aviației maritime și obținerea de informații în timp real. Prin aplicarea principiilor de luptă specifice folosirii în luptă a submarinelor în mediul specific, supravegherea, informarea forțelor proprii și secretul acțiunii sunt cele mai mari avantaje oferite de această capacitate.

Aviația poate asigura un grad de control al spațiului aerian, care permite forțelor navale să asigure un grad minim de control al spațiului maritim, astfel obligă inamicul să-și schimbe opțiunile de răspuns. De asemenea, la acest nivel, acțiunea aviației în spațiul maritim oferă forțelor navale și terestre în apărare la litoral avantaje tactic-operative.

Avantajul informațional permite reprezentarea realității zonei de operații nemaritime prin realizarea imaginii maritime recunoscute/RMP (Recognize Maritime Picture) și identificare pozitivă a țintelor navale.

❖ *din punct de vedere operativ:*

Existența unor submarine în aria de operații obligă inamicul să acorde o mai mare atenție acestui tip de amenințare submarină și să disloce forțe suplimentare pentru căutarea, descoperirea și neutralizarea amenințării. Mijloacele desfășurate sunt nave specializate (fregate și corvete), aviație antisubmarine și submarine, sisteme de supraveghere antisubmarine.

Rezultă, astfel, o creștere a rolului forțelor aeriene cu baza la sol, care pot angaja grupările navale operative ale adversarului pe timpul formării, traversadei și apropierei de litoral. De altfel, aviația maritimă reprezintă cea mai mare amenințare nu numai la adresa grupărilor navale aflate pe mare sau în porturi, ci și asupra obiectivelor portuare și a comunicațiilor maritime.

Este amplificat rolul forțelor terestre, care pot prelua o serie de sarcini esențiale ale forțelor navale, în condițiile duplicării unor capacități acționale la litoral.

Însă, în domeniul maritim, cel mai important aspect la nivel operativ îl reprezintă acțiunea de minare, care este cea mai la îndemână acțiune a unei forțe întrunite de apărare a litoralului și de limitare a folosirii mării de către un inamic superior numeric. La această operație complexă, care necesită o abordare/execuție întrunită, trebuie să contribuie toate genurile de forțe navale, aeriene și terestre, care au capacități de luptă la litoral.

❖ *din punct de vedere tactic:*

Crește rolul grupărilor navale neomogene, destinate îndeplinirii unor misiuni complexe, cu o paletă mai largă de sarcini specifice.

Se oferă avantaje tactice forțelor terestre aflate în apărare la litoral prin informare în timp real, oferind timp de reorganizare a dispozitivului de apărare de la litoral.

Întârzierea, canalizarea și diminuarea forțelor adverse prin valorificarea efectelor de aplicare a măsurilor de limitare a folosirii mării înseamnă transferarea către forțele terestre aflate în apărare a unui inamic slăbit. În aceste condiții, se pot alege zone nefavorabile debarcării, unde inamicul canalizat întâmpină probleme pe timpul proiecției forței la litoral.

CONCLUZII

Având în vedere cele prezentate, se poate concluziona faptul că evenimentele din Ucraina și acțiunile militare desfășurate în zona de conflict, în special cele din mediul maritim și la litoral, au influențat modul de abordare a unor aspecte didactice. Astfel, demersul subliniază modul cum aceste acțiuni militare au influențat conținuturile educaționale, fișele unor discipline și, implicit, programa analitică a specializării de masterat *Conducere interarme forțe navale*.

Se poate considera faptul că demersul cadrelor didactice din Departamentul Forțe Navale a fost util în direcția actualizării tematicii în domeniul artei militare, în general, și al artei operative maritime, în special, domeniu specific programului de masterat conducere-interarme forțe navale. Ca urmare a acestor rezultate, pe timpul procesului de predare-învățare, s-a intervenit permanent pentru rafinarea și optimizarea conținuturilor educaționale, principalul rezultat fiind adaptarea procesului educațional în raport cu evoluția artei militare.

Din punct de vedere al artei militare, rezultatul a fost util actualizării unor concepte doctrinare și validării anumitor teorii, care, prin aplicarea ingenioasă

a unor principii ale luptei armate, au reafirmat gândirea critică drept instrument de luare a deciziei de către viitorii planificatorii militari. Consider că, prin observarea atentă a modului de acțiune al actorilor implicați în conflictul din Ucraina, am putut realiza adaptarea unor tactici navale clasice la dinamica mediului operațional, reafirmând rolul artei operative în cadrul procesului educațional militar superior. Prin aceasta, consider că am contribuit la adaptarea artei operative maritime la dinamica acțiunilor militare moderne caracterizate de principii ale acțiunii întrunite.

Din punct de vedere acțional, aplicarea principiilor din spectrul artei operative maritime a permis identificarea celor mai eficiente contribuții ale FNR la operația întrunită, în condițiile desfășurării acesteia la litoral. Mai mult de atât, experiența în domeniu a permis identificarea acestor contribuții în raport cu caracteristicile Mării Negre, ca mare semi-închisă. Rezultatul obținut a reafirmat rolul dual al cercetării în domeniu, utilizând instrumente din domeniul științelor militare, având în vedere faptul că s-au identificat exact contribuțiile capabilităților navale la operația întrunită, dar și necesarul de capabilități prin care răspunsul militar în domeniul maritim să eficientizeze acțiunea întrunită.

În finalul acestui demers, pot concluziona rolul determinant al cercetării în folosul învățământului militar superior, care, prin observarea continuă a evenimentelor din Ucraina, au dus la adaptare doctrinară, educațională și acțională.

BIBLIOGRAFIE:

1. Chiorcea, I., cdor. (r.) prof. univ. dr., Cucinschi, L.A., cpt. cdor. instr. avn. drd. ing. (2022). *Modalități de a oferi un avantaj operațional Forțelor Navale în operația întrunită și operația multi-domeniu*. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, cota D.4815.
2. Chiorcea, I., Cioranu, I. (2021). *Integrarea proceselor de dezvoltare a capabilităților, demers necesar în vederea creșterii nivelului de eficacitate*. În *Revista Impact Strategic*, nr. 2/2021. ISSN Print: 1582-6511, ISSN Online: 1842-810X, pp. 125-135.
3. Cioranu, I. (2021). *Gândirea critică în leadershipul militar*. În revista *Colocviu Strategic*, nr. 14/2021, e-ISSN: 1842-8096, pp. 1-6.
4. Cucinschi, L.A. (2021). *Impactul operației multi-domeniu asupra strategiei militare*. În revista *Gândirea militară românească*, nr. 1/2021. ISSN Print: 1454-0460, ISSN Online: 1842-8231, pp. 140-151.
5. Nistor, F., Scipanov, L.V. (2021). *The influence of Black Sea characteristics over joint operations*. DOI: <https://doi.org/10.53477/1841-5784-21-13>, vol. 80, nr. 3. În revista *Impact Strategic*, https://revista.unap.ro/index.php/Impact_en/article/view/1336, accesat la 12 octombrie 2022.
6. Scipanov, L.A. (2020). *Posibile soluții de realizare a unei strategii. Identificarea locului strategiei maritime/Possible solutions for the implementation of a strategy. The place of maritime strategy*. În revista *Gândirea militară românească*, nr. 3. ISSN Print: 1454-0460, ISSN Online: 1842-8231, pp. 68-87.

7. Scipanov, L.V., Nistor, F. (2020). *Coastal infrastructures-multipurpose civil fit-up works and their role in defence and security*. International Management Conference-IMC-2020. București: ASE (noiembrie). DOI: 10.24818/IMC/2020/01.02.
8. Scipanov, L.V., Totir, V. (2022). *Wargaming theory*. The 18th International Scientific Conference “STRATEGIES XXI” Technologies – military applications, simulations and resources. București: U.N.Ap. „Carol I”.
9. Totir, V., Scipanov, L.V. (2022). *NATO – RUSSIA crisis of 2022. Taking lessons from the previous crisis*. The 18th International Scientific conference “STRATEGIES XXI” Technologies, loc. cit.
10. Scipanov, L.V., cdor. conf.univ.dr.ing. (coordonator). *STUDIU – Metodologii de cercetare și etică academică în domeniul Științe Militare*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, cota: C 1747, 2022, pp. 1-100.
11. ESDC (2021). *Sectorial Qualifications Framework for the Military Offices Profession*. European Security & Defence College/ESDC. Luxemburg: Publication Office of the European Union.
12. https://revista.unap.ro/index.php/Impact_en/article/view/1336, accesat la 10 octombrie 2022.

PSIHOLOGIA DE RĂZBOI ȘI DILEMELE MORALE ALE MILITARULUI

Colonel dr. Cristian DOBRE

Ministerul Apărării Naționale
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.17

Articolul prezintă unul dintre cele mai semnificative aspecte psihologice trăite de militari, pe timpul în care aceștia execută misiuni în diferite teatre de operații militare – cel etico-moral. Astfel, această lucrare aduce în atenția cititorului ideea de „psihologie de război”, pentru ca, apoi, să analizeze cele mai mari dileme etico-morale ale militarului implicat în luptă.

Departă de a epuiza subiectul, articolul dorește să atragă atenția că, în cele din urmă, militarul este tot om, iar, în lipsa unei pregătiri adecvate pentru luptă și a unui sprijin psihologic corespunzător, post-acțiune, la finalul conflictului pot să apară rănilor morale, care, de cele mai multe ori, sunt la fel de dureroase și de devastatoare ca cele fizice.

Cuvinte-cheie: psihologie de război, militar, dilemă, moral, conflict.

SEMNIFICAȚIA ETICII ȘI MORALEI ÎN PSIHOLOGIA DE RĂZBOI

Cu certitudine, discutarea dilemelor etice și morale ale militarului pe timp de război trebuie să înceapă de la definirea acestor noțiuni. Astfel, prin *etică* se înțelege ansamblul de norme în raport cu care un grup uman își reglează comportamentul pentru a deosebi ce este legitim și acceptabil în realizarea scopurilor (DEX, 2022).

Morala este definită ca fiind ansamblul convingerilor, atitudinilor, deprinderilor reflectate și fixate în principii, norme, reguli, determinate istoric și social, care reglementează comportarea și raporturile indivizilor între ei, precum și dintre aceștia și colectivitate și a căror respectare se întemeiază pe conștiință și pe opinia publică (Ib.).

Psihologia de război este o ramură a psihologiei militare care studiază persoana, înainte de izbucnirea războiului, pe timpul desfășurării sale și după finalizarea sa (Dobre, 2020). Se afirmă cele trei faze, deoarece, oamenii încep să gândească și să se comporte diferit înainte de începerea unui conflict armat și vor continua să adopte un fel special de a fi atât pe timpul războiului, cât și, un timp, după încetarea acestuia.

Atât etica, dar și morala sunt specifice societății omenești, din cele mai vechi timpuri până în prezent, dar acestea au suferit modificări marcante, de la o perioadă istorică la alta și de la o civilizație la alta, în funcție de anumiți factori contextuali, cum ar fi: puterea și stilul de conducere al unui anumit lider, religie, sistemul politic, accesul oamenilor la resurse, cutumele locale, aspectele de natură culturală, tipul de relații interpersonale dintre locuitorii unui anumit spațiu geografic, sistemul de organizare socială, pericolele la care erau supuși oamenii dintr-o epocă ori regiune etc.

Astfel, de exemplu, ceea ce este total imoral într-o anumită religie poate fi tolerat în alta – de pildă, consumul de alcool nu este tolerat în religia islamică, în timp ce, în cea creștină, acesta este acceptat. Sau căsătoria cu mai multe femei este acceptată în religia musulmană, în timp ce în cea creștină este intolerabilă. Aceste diferențe dintre etica și morala unor mari comunități umane sunt întâlnite la fel de bine și în zilele noastre.

Abordarea filogenetică a eticii și moralei din zona confruntărilor militare respectă aceleași repere ca ale întregii societăți umane. Astfel, dacă, în trecut, cucerirea unui oraș, urmată de jefuirea, devastarea și distrugerea sa și transformarea prizonierilor în sclavi era absolut normală, în prezent, prin adoptarea unor convenții și protocoale

MANAGEMENTUL RESURSELOR PENTRU APĂRARE

internaționale, ratificate de majoritatea statelor lumii (Haga, 1907; Geneva, 1949 etc.), lucrurile s-au schimbat semnificativ, atât din punct de vedere legal, cât și din punct de vedere moral și etic, cu consecințe marcante în plan psihologic.

Conflictele militare contemporane, inclusiv războaiele, tind să respecte, cel puțin declarativ, o serie de reguli ale dreptului internațional umanitar, care reflectă principiile etice și morale ale societății umane a acestui timp istoric. Nerespectarea acestora atrage acuzații grave de „crime împotriva umanității” ori „crime de război”, din partea comunității internaționale și o reacție psiho-emoțională puternică din partea societății, în general.

RANA MORALĂ ȘI ETICA

S-a vorbit, în nenumărate studii, despre *rănilor și traumele fizice* la care sunt supuși militarii care luptă în diferite teatre de operații militare. Astfel, ne referim la lezarea unor organe, mușchi sau oase (urmare a împușcării), pierderea unor părți ale corpului (urmare a contactului cu mine sau explozii), paralizii (urmare a rănilor care au secționat nervii), pierderea unor simțuri – văz, auz, kinestezic etc. (urmare a contactului cu focul, zgomote foarte mari sau substanțe chimice toxice), deteriorarea pielii și a înfățișării (urmare a supunerii la arsuri), intoxicații severe (generate de contactul cu substanțe chimice sau radioactive), îmbolnăviri sistemice (urmare a contactului cu germeni patogeni) și chiar moartea.

Evident, o serie de studii științifice au tratat și *rănilor și traumele psihice* (Brock, Lettini, 2012). Acestea reunesc atât suferința de natură psihiatrică, precum și, mai ales, pe cea de natură psihologică, generate de contactul militarului cu situații de viață extreme, cum ar fi: rănirea sa, capturarea de către inamic, căderea în prizonierat, pierderea rudelor, a prietenilor și camarazilor în timpul confruntării armate, contactul cu suferința umană extremă, generată de război (refugiați, distrugerile de război, lipsa de hrană și apă etc.), criminalitatea de război (jafuri, răzbunări feroce, trădarea, dezertarea etc.) și multe altele. De cele mai multe ori, aceste traume sunt reunite sub sindromul „*stresului post-traumatic de luptă*”. Dacă nu se intervine rapid și profesionist, din punct de vedere psihologic, multe dintre problemele care apar pot degenera în boli psihice, cu consecințe grave și pe termen lung, atât asupra (ex)militarului, cât și asupra familiei acestuia și chiar asupra societății, în general (Jamieson et al., 2020). Unele dintre aceste traume sunt asociate cu somatizări dureroase și complexe, ceea ce complică și mai mult punerea diagnosticului și decizia asupra tratamentului de urmat.

La această a doua categorie de afecțiuni, de natură psihologică, pot contribui, într-o mare măsură, și „*rănilor morale și etice*” ale militarului. Deși nu există

o definiție consacrată a acestei categorii de leziuni psihologice, noi apreciem că „*rănilor morale și etice*” sunt afecțiuni psihologice generate de diferențe marcante și total incompatibile dintre sistemul de valori al militarului și realitatea dramatică a câmpului de luptă. Ele sunt generate de *dilemele morale și etice* (situații cu două ieșiri, ambele defavorabile), la care este supus militarul brusc și foarte intens, pe câmpul de luptă (Grace, 2016).

Aceste dileme etice și morale generează sentimente negative de mare intensitate, care se întipăresc foarte puternic în sistemul psihic al subiectului, perturbându-l puternic, în unele cazuri, chiar iremediabil. Militarul, de cele mai multe ori, implicat din punct de vedere acțional și nemijlocit în astfel de situații, nu reușește să se adapteze la realitatea câmpului de luptă, deoarece valorile sale personale (cele mai multe puternic întipărite în ființa sa, din timp de pace) prevalează și îi creează o stare apocaliptică de disconfort psihic ce-l împiedică să dezvolte orice mecanism de reducere a disonanței cognitive.

În cele ce urmează, o să ne referim la unele dintre cele mai frecvente dileme etice și morale la care este supus militarul pe câmpul de luptă modern. Pentru ușurarea exprimării, în cele ce urmează, deși o să scriem „*dilema morală*”, o să ne referim la întreg conceptul, așa cum a fost el descris anterior.

DILEMELE ETICE ȘI MORALE ALE MILITARULUI DIN TEATRUL DE ACȚIUNI MILITARE

Deși societatea umană a evoluat și multe dintre obiceiurile de război vechi nu se mai regăsesc în instruirea militarilor și în comportamentul acestora pe câmpul de luptă, realitatea a demonstrat că situațiile de viață și de moarte din teatrul de acțiuni militare, care pot decide victoria sau înfrângerea, produc contexte tragice, în care etica și morala, fie ea justificată legal sau pur și simplu psihologic, sunt spulberate total sau, cel puțin, afectate semnificativ.

În continuare, vom analiza, dintr-o perspectivă preponderent psihologică, cele mai semnificative dileme morale ale militarului din prezent, inclusiv pe cele ale militarilor care se confruntă în Ucraina, care, de altfel, au și folosit ca studii de caz pentru acest articol.

Dilema uciderii altui om

Dilema plasează, pe de o parte, ideea de a nu uide altă persoană și, pe de altă parte, ideea de a uide un om, fie el și declarat „*inamic*”. Situația dilematică este una extremă, într-adevăr. Dacă nu ucizi inamicul, el te poate uide pe tine sau pe camarazii tăi, nu execuți un ordin direct și ești supus oprobiului propriilor tăi cetățeni. Dacă îl ucizi, te gândești că este împotriva firii, că poate are și el o soție,

un copil, o mamă disperată, care îl așteaptă acasă și, poate, la momentul de referință, chiar nu ți-a făcut nici un fel de rău (Grossman, 2009).

Confruntarea militară presupune, prin excelență, neutralizarea forțelor inamice. Dacă, în trecut, această „neutralizare” presupunea adevărate masacre, în zilele noastre, confruntările militare recente au arătat că s-a pus un accent din ce în ce mai mare pe eliminarea „chirurgicală” a țintelor militare legitime. De altfel, contactul dintre beligeranți a fost redus semnificativ, prin utilizarea unor sisteme de lovire cinetică moderne – arme de precizie, rachete și drone. Evident, la aceste mijloace de luptă au acces doar armatele foarte moderne. Acest fapt este conceput pentru a reduce la maxim „dilema morală” la care este expus militarul.

Prin excelență, orice persoană, pe timp de pace, este educată „să nu ucidă”. Uciderea unui om, chiar și din greșeală (de exemplu, într-un accident de mașină), este condamnată cel mai dur atât de societate, cât și de lege. Biserica întărește această valoare în conștiința fiecărei persoane. În timp de război, acest „păcat suprem” este transformat într-o „virtute”, dacă el se referă la inamic. Cei mai mulți oameni nu pot să-și reseteze sistemul de valori, brusc, chiar și în astfel de situații dramatice. În multe dintre relatările militarilor implicați în acțiuni militare (de la Primul Război Mondial până în prezent), aceștia au mărturisit, post-factum, că nu au ținut direct inamicul, pentru a nu trăi cu sentimentul vinovăției).

Mecanismele psihologice de reducere a disonanței cognitive a militarilor, în astfel de situații, implică strategii de deumanizare a inamicului, de punere în evidență a atrocităților pe care adversarul le-a făcut, de arătare a faptului că acțiunea militară este perfect legitimă, de subliniere a ideii de salvare a poporului de un dictator feroce, de eliberare a unui teritoriu ce aparține istoric unei anumite părți, de înlăturare a opresiunii dușmanului asupra unei anumite populații/etni, de recuperare a bunurilor și resurselor ce aparțin de drept țării etc.

Analiza confruntărilor din războiul din Ucraina ne-a permis să constatăm că armele și tacticile utilizate de agresor, în mod special, au vizat distrugerea nediscriminativă și totală a unor întregi orașe, ca și uciderea combatanților și a populației civile, aflată acolo. Acest lucru a creat premisele unor răni morale profunde.

Dilema crezului în legitimitatea luptei

Dilema plasează, pe de o parte, ideea de a-ți sluji țara, în calitate de militar, și pe de altă parte, ideea de a nu provoca suferință altor oameni. Situația dilematică este una extremă și de această dată. Dacă nu execuți ordinele comandanților militari, riști să fii judecat de Curtea Marțială, iar, dacă le execuți, riști să-ți încalci propriile valori și principii morale, deoarece nu crezi în justiția cauzei pentru care lupti sau, poate, pentru că ai prieteni, rude și cunoscuți dragi în respectiva țară.

Relațiile dintre state implică, în anumite circumstanțe și confruntarea armată. Este o formă extremă de politică externă și de diplomatie, chiar. Scopul pentru care se declanșează o confruntare militară este extrem de divers: lupta pentru putere, dezechilibre geo-politice regionale, susținerea unei facțiuni dizidente dintr-un stat, lupta pentru resurse, scopuri personale ale unor lideri de nivel înalt, reîmpărțirea sferelor de influență, impunerea intereselor unui stat în alt stat, înlăturarea unui dictator, eliminarea unei amenințări explicite, afirmarea unei voințe politice ferme etc.

Pentru a reduce dilema morală, în astfel de cazuri, intervențiile militare recente au avut nevoie, în cea mai mare parte a lor, de o legitimare internațională (ONU, de cele mai multe ori), care să le justifice. Astfel, militarii au luptat sub mandat și drapel ONU sau al altor organizații internaționale/regionale, pentru un scop nobil.

Analiza confruntărilor din războiul din Ucraina ne-a permis să constatăm faptul că fiecare dintre părțile implicate a încercat să „legitimeze” în conștiința propriilor cetățeni, cât mai bine, acțiunea militară. Chiar și în aceste condiții, interviurile cu prizonierii de război ai agresorului au arătat că mulți dintre aceștia nu au fost suficient de motivați pentru a lupta și nici măcar nu au înțeles ce li se întâmplă.

Dilema executării ordinelor ilegale

Dilema plasează, pe de o parte, o serie de reguli și principii morale și legale de ducere a luptei (în conformitate cu protocoalele și convențiile internaționale) și, pe de altă parte, ideea de a câștiga lupta prin orice mijloace, fie ele și ilegale (atrocități de toate felurile – crime de război, mutilări, uciderea prizonierilor, violuri, înfometare etc.). Uneori, nu este vorba nici măcar de câștigarea luptei, ci doar de răzbunări criminale și inumane sau acte de sadism nejustificat, pentru propria plăcere (Kubany, 1994).

Situația dilematică este una extrem de gravă. Dacă respecti regulile și principiile ducerii luptei armate, riști să pierzi bătălia și chiar războiul... onorabil! Dacă apelezi la mijloace de luptă interzise de convențiile internaționale, există posibilitatea să câștigi unele lupte, dar îți încalci valorile în care crezi. La acest aspect se poate adăuga și conformismul la grup și puterea de convingere a unui lider autocratic, care nu oferă alternative de ieșire din situație.

Mecanismele psihologice de reducere a disonanței cognitive a militarilor, în astfel de contexte, implică argumente de genul: „dacă nu ești cu noi, înseamnă că ești cu inamicul”, „trebuie să alegi între echipa noastră și a lor...”, „în război, orice este permis”, „scopul scuză mijloacele”, „numai lașii renunță...” etc.

Oficial, statul nu poate accepta astfel de acte de cruzime, comise de propriii militari, dar, simpla lor tolerare reprezintă un gest cu multe semnificații.

Analiza conflictului din Ucraina ne-a permis observarea (pe canale media) a unor atrocități greu de imaginat împotriva unora dintre militarii capturați (bătăi, mutilări, ucidere în cadrul unor ceremonialuri macabre etc.). Ne întrebăm câți dintre cei implicați, poate ca și simpli martori, s-au confruntat cu dilema morală și cât de mult au suferit din această cauză?!

Dilema sacrificiului suprem pe câmpul de luptă

Dilema plasează, pe de o parte, onoarea militară supremă (aceea de a-ți da viața pentru țară, printr-un gest eroic) și, pe de altă parte, ideea de a scăpa cu viață, cu orice preț.

Situația dilematică este una intensă. Dacă ieși din luptă, de teama de a nu fi ucis (dezertare, retragere fără ordin, predare, renunțare la luptă, abandonarea armamentului, trădare etc.), este foarte posibil ca respectiva bătălie să fie pierdută, iar camarazii de unitate să fie uciși sau capturați de inamic. Consecințele unui asemenea act sunt greu de estimat, într-o situație reală.

Deși există imperative morale, care să justifice salvarea propriei vieți în timpul luptei – explicate de motive precum: ideea că orice conflict armat este temporar, dragostea față de propria familie, faptul că nu crezi în justiția cauzei pentru care lupți, frica, instinctul de conservare, ideea unui viitor strălucit după război, ideea de a susține efortul militar și în alte lupte etc.), acestea pălesc în fața ordinilor date de comandantul militar. În fond, fiecare militar știe că poate fi ucis în luptă. Retragera este posibilă doar la ordin, în anumite circumstanțe, bine definite.

Astfel, statul descurajează acțiunile personale de salvare a propriei vieți, în detrimentul misiunii, și aduce, prin intermediul culturii organizaționale militare, elemente de reducere a disonanței cognitive, cum ar fi: „*vom recupera orice militar din mâinile inamicului*”, „*unul pentru toți și toți pentru unul*”, „*nimeni nu va rămâne în urmă*”, „*noi avem mai multă grijă de tine decât poți avea tu însuși*”, „*suntem o echipă*”, „*trădătorii, dezertorii și lașii vor plăti pentru faptele lor*”, „*nu ne uităm eroii*”, „*eroii nu mor niciodată...*” etc.

Totodată, trebuie afirmat faptul că inamicul va încerca, prin acțiuni de agresiune psihologică bine ținute, să încurajeze părăsirea luptei de cât mai mulți militari din tabăra adversă.

Așadar, analiza conflictului din Ucraina a arătat că mulți militari au dezertat, s-au predat și chiar au trădat, doar pentru a scăpa cu viață. În mod cert, ei vor trăi, mulți ani, cu această rană morală.

Dilema protejării civililor pe timp de război

Dilema plasează, pe de o parte, ideea de a proteja viața civililor în timp de război și, pe de altă parte, neutralizarea civililor, în special atunci când aceștia pot

compromite o acțiune de luptă sau viața ta și a camarazilor tăi. Situația dilematică conține numeroase aspecte de natură morală. Civili (fie ei copii, persoane mature sau bătrâni) pot fi rude, prieteni sau conaționali ai inamicului, care pot sprijini, într-un fel sau altul, acțiunile acestuia (moral, prin producția de război, economic, agricol, științific, social, politic etc.) ori, pur și simplu, refugiați, care nu vor să se implice în conflict sub nicio formă. Uneori, ei pot aparține țărilor neutre sau chiar prietene, aflate în zona conflictului militar.

În acest context complex, militarul ar trebui să aleagă între protejarea civililor, potrivit moralei și legislației internaționale în domeniu, și neutralizarea lor, potrivit interesului de moment al misiunii pe care o desfășoară. De exemplu, ce va face un militar aflat într-o misiune secretă în teritoriul inamic, care a fost deconspirat de către un copil din tabăra adversă? Ce va face un militar, când vede un copil cu o armă ce îl țintește? Va ucide copilul și va salva misiunea sau îl va lăsa să trăiască și va compromite viața sa, a camarazilor săi și misiunea, în ansamblul său? Conflictele recente au ridicat numeroase astfel de situații psiho-morale în fața militarilor. Uneori, împrejurările au fost și mai dramatice, deoarece inamicul a implicat în luptă, în mod deliberat, copii, femei, bătrâni. Cu certitudine că deciziile luate la respectivul moment au produs răni morale semnificative, pe fondul rezolvării situației dilematice.

Mecanismele psihologice de reducere a disonanței cognitive a militarilor, în astfel de situații, implică argumente de genul: „*misiunea înainte de toate*”, „*viața noastră este mai importantă decât a lor*”, „*nu putem compromite misiunea*”, „*se face apel la clauza de autopărare*” etc.

Analiza conflictului din Ucraina a arătat că, și aici, s-au întâlnit astfel de dileme morale, care au produs răni psihologice profunde. A trăi tot restul vieții cu povara uciderei unui copil nu este ușor!

Dilema distrugerii facilităților civile pe timp de război

Dilema plasează, pe de o parte, ideea de a proteja orașele de acțiunile distructive ale războiului (în mod special, monumentele istorice) și, pe de altă parte, ideea de a le distruge, în numele „*eliberării*” lor. Evident, distrugerea nu se referă la vreo fabrică de armament sau vreo listă de ținte strategice, ci are în vedere, prin excelență, bombardarea cartierelor rezidențiale, a școlilor, a magazinelor, teatrelor, a infrastructurii critice (rezerve de apă, centrale electrice, depozite de alimente, fabrici de alimente etc.), pentru ca inamicul să părăsească teritoriul respectiv cât mai repede și acesta să fie mai ușor de cucerit. Demoralizarea populației este, de asemenea, pe listă.

Al Doilea Război Mondial a utilizat din plin distrugerea facilităților civile, ca tactică de luptă. La acest lucru s-a adăugat și descurajarea morală a populației civile, care sprijinea efortul de război al inamicului, prin bombardarea nediscriminativă a localităților. Astfel, au fost rase total, prin bombardamente masive, o mulțime de orașe și au fost aruncate în moarte și suferință extremă milioane de victime civile, în mod nejustificat. Deși convențiile internaționale ce au urmat celei de-a doua conflagrații mondiale au interzis o astfel de tactică de luptă, ea continuă să se regăsească în conflictele recente, până în zilele noastre.

Declarațiile emoționante ale piloților doborâți, care au văzut efectele bombardamentelor lor la sol, reprezintă o mărturie vie a traumei morale pe care aceștia au trăit-o.

Mecanismele psihologice de reducere a disonanței cognitive a militarilor, în astfel de situații, implică argumente de genul: „*inamicul se ascunde printre civili*”, „*acolo era un depozit de muniții*”, „*în acel cartier se ascund teroriștii*”, „*acea centrală electrică alimentează o fabrică de arme*”, „*să plătească toți cei care îl susțin pe inamic*” etc.

Analiza conflictului din Ucraina a demonstrat că, în ciuda unor acte internaționale, care interzic distrugerea totală a orașelor, această tactică de luptă continuă să fie utilizată de invadatori, pe scară largă. Ne întrebăm, în acest context, dacă ea produce, cu adevărat, răni morale celor ce o pun în operă...

Dilema aplicării unor tratamente inumane prizonierilor

Dilema plasează, pe de o parte, ideea respectării drepturilor legitime ale prizonierilor de război și, pe de altă parte, torturarea fizică și psihologică a acestora, pentru a le smulge secrete ce pot conduce la salvarea propriilor trupe sau la neutralizarea inamicului, ca demers justificat în obținerea victoriei.

Situația maltratării prizonierilor a fost prezentă nu numai în conflictele de dinainte de anul 1945, ci, la fel de bine, și în cele care au urmat acestui an (Barela et al., 2020).

Mecanismele psihologice de reducere a disonanței cognitive a militarilor, în astfel de situații, implică argumente de genul: „*totul pentru victorie*”, „*declarațiile lor îi salvează pe ai noștri*”, „*trebuie să vorbească*”, „*noi suntem stăpânii prizonierilor noștri*”, „*pentru că le dăm șansa să trăiască, trebuie să vorbească*”, „*trebuie să plătească pentru ceea ce au făcut*”, „*totul este permis la interogatoriu, atât timp cât ies informații*”, „*eu îmi fac doar datoria față de țară*” etc.

Analiza războiului din Ucraina a arătat că astfel de practici interzise continuă să se manifeste. Ele provoacă răni morale grave, cu efecte pe termen lung, atât prizonierilor, cât și celor care îi dețin în custodie. Uneori, unii combatanți nici măcar

nu pot spera la statutul de prizonier de război, ei fiind judecați sumar, acuzați de crime de război și executați.

Dilema victimelor colaterale

Dilema plasează, pe de o parte, ideea îndeplinirii misiunii militare, fără victime colaterale și, pe de altă parte, îndeplinirea misiunii militare cu o marjă agreată de victime colaterale.

Situațiile de luptă sunt extrem de delicate, iar, uneori este aproape imposibilă îndeplinirea misiunii militare fără producerea de victime colaterale (de regulă, civili inocenți, care se află întâmplător la locul atacului). Marea întrebare morală este „*Care este limita permisă de victime colaterale?*” Evident, niciun regulament militar nu-și va permite să stipuleze o astfel de limită, fie ea cât de mică. Toleranța oficială este zero, cel puțin în teorie.

Pentru reducerea disonanței cognitive și a rănilor morale la care sunt supuși militarii, se apelează la explicații de genul: „*o eroare regretabilă*”, „*combatanții au folosit scuturi umane din civili*”, „*combatanții au organizat un punct de comandă chiar într-o zonă rezidențială*” etc.

Uciderea, din greșeală sau chiar deliberat, a unor civili produce, în mod cert, răni morale, deoarece rezolvarea unei astfel de dileme este extrem de dificilă (MacNair, 2005).

Analiza războiului din Ucraina a pus în evidență că și această dilemă a fost prezentă, iar efectele sale, în mod sigur, au produs răni morale grave.

Dilema medicului militar pe timp de război

Dilema plasează, pe de o parte, datoria de medic, potrivit jurământului lui Hipocrate (de a salva orice viață de om), și, pe de altă parte, ideea de a salva viața unui inamic/terorist, rănit în luptă.

Această dilemă, recent analizată (Levy, 2008), a scos în evidență unele contradicții profesionale, morale și emoționale pe care le trăiesc medicii militari atunci când se pune problema salvării vieții unui inamic, mai ales când resursele medicale sunt deficitare, iar prioritățile medicale sunt extrem de mari.

Uneori, pentru faptul că, la o intervenție chirurgicală de urgență, a fost ales un inamic în locul unui militar propriu, poate să conducă la adevărate răni morale, mai ales dacă militarul din propria armată moare (Rochon, 2015).

Pentru reducerea disonanței cognitive și a răni morale, se folosesc, de cele mai multe ori, argumente de genul: „*Jurământul lui Hipocrate este mai important decât orice*”, „*așa a vrut Dumnezeu*”, „*eu doar am executat ordinul...*”, „*eu tratez ce primesc, la rând...*”, „*eu nu sunt Dumnezeu...*” etc. Nu avem date referitoare la funcționarea acestei dileme în războiul din Ucraina.

Dilema luptei cu populația locală

Dilema plasează, pe de o parte, ideea că lupta ar trebui să fie purtată doar între combatanți legitimi și, pe de altă parte, ideea că oricine poate deveni inamic, dacă desfășoară o acțiune ostilă la adresa forței.

Situațiile recente de confruntări militare, inclusiv cele din unele misiuni de Peace Keeping, de Peace Enforcement, de evacuare a unor demnitari (diplomați, lideri de nivel înalt etc.) din zone de conflict, au arătat că militarii s-au aflat de nenumărate ori sub asediul și chiar atacul direct al unor grupuri rebele sau chiar al populației civile, revoltată dintr-un anume motiv. În astfel de cazuri, probabil, cel mai facil mijloc de ripostă al militarilor ar fi fost deschiderea focului asupra civililor, dar, evident, o astfel de abordare ar fi sfidat atât regulile de angajare militară, cât și pe cele morale, deoarece ar fi produs numeroase victime în rândul demonstrațiilor. Pe de altă parte, așteptarea ajutoarelor și eșecul negocierilor pot consolida pozițiile rebelilor, care nu vor ezita să atace atunci când vor considera că dețin avantajul tactic (Levy, 2008). Așadar, ce trebuie să facă un militar într-o astfel de situație dilematică?

Pentru reducerea disonanței cognitive și prevenirea rănilor morale, se apelează la sintagme de genul: „noi nu suntem criminali, noi suntem militari”, „vor veni ajutoarele...”, „vom folosi doar atâta forță cât este necesară”, „noi doar ne apărăm”, „nu am provocat noi atacul”, „ei au atacat, ei vor suporta consecințele”, „de ce să murim noi?” etc.

Analiza conflictului din Ucraina a permis observarea formulelor dure de descurajare a demonstrațiilor populației locale, utilizate de către forțele ocupante.

Dilema trădării

Dilema plasează, pe de o parte, ideea apărării cauzei țării tale, cu orice preț, și, pe de altă parte, trădarea țării, pentru avantaje personale sau de altă natură.

Această problemă a fost tratată pe larg în capitoul „Psihologia trădării” (Dobre, 2020). Astfel, s-a putut observa că circumstanțele trădării și tipurile de trădare, cu implicațiile lor psihologice, sunt complexe și numeroase.

Trădarea țării, fără îndoială, rămâne trădare, indiferent de motivația care a stat la baza sa, deoarece ea presupune, în caz de conflict armat, pierderea luptei, uciderea unui număr mare de conaționali, și nu numai. Cu toate acestea, istoria a demonstrat că trădarea poate avea și o conotație pozitivă, dacă salvează vieți, dacă duce mai repede la pace, dacă împiedică eventuale planuri criminale ale vreunui lider fanatic (Ib.).

Fiecare dintre taberele combatante încurajează trădarea adversarului prin tot felul de formule, care mai de care mai originale. Astfel, pentru reducerea disonanței

cognitive și prevenirea rănilor morale, trădarea este susținută de afirmații de tipul: „să faci pace mai repede”, „noi suntem eliberatorii”, „liderii tăi doar te folosesc și nu le pasă de suferința ta”, „noi îți dăm bani și valoare”, „scapi de toate problemele, dacă ne spui despre aceste secrete...”, „noi vom avea grijă de familia ta” etc.

Analiza conflictului din Ucraina a permis identificarea a numeroase cazuri de trădare, urmate de arestări sonore. Prinderea trădătorilor le produce răni morale puternice celor care au trădat, indiferent de motivațiile care au justificat acest act.

Dilema protejării camarazilor care au comis atrocități pe câmpul de luptă

Dilema plasează, pe de o parte, solidaritatea cu cei cu care ai fost în (sub)unitate, pe câmpul de luptă – la bine și la rău, indiferent de situație și, pe de altă parte, ideea de moralitate și legalitate.

Războiul, cu siguranță, este cea mai mizerabilă formă de manifestare a umanității, chiar și atunci când se duce onorabil, după toate regulile. Dar, de cele mai multe ori, în practică, în război, este aproape imposibil să respecti regulile, mai ales atunci când vezi cum îți mor camarazii și inamicul nu se sfiește să folosească mijloace perfide de luptă. Conflictul de după anii 1945 au pus în evidență numeroase abuzuri și chiar crime de război (Singer, 2004). Unele dintre acestea au fost judecate după finalizarea conflictului, chiar dacă au fost implicați militari ai propriei armate.

Asistarea și participarea, împotriva propriei voințe, în calitate de militar, la atrocități ordonate abuziv de lideri hiper-autoritari, în mod ilegal, în virtutea dreptului de a da ordin, pot produce răni morale extrem de grave, așa cum am arătat. Dar, păstrarea secretului cu privire la aceste fapte ilegale, eventual crime de război (uciderea civililor, uciderea prizonierilor, maltratarea militarilor inamici capturați, violuri, jafuri etc.), poate agrava, în mod cert, rănilor morale deja existente, cu consecințe dramatice asupra persoanei.

Deși se încearcă „pansarea” acestor răni morale cu afirmații de tipul: „am fost și suntem o echipă”, „ce a fost, a fost”, „să uităm ce am trăit în iad”, „cine trădează va plăti”, „toți suntem la fel de vinovați”, „ei ne-au determinat să facem ce am făcut”, „fără regrete” etc., astfel de traumatisme psihologice nu se vor vindeca de la sine. Faptul că unii militari, care au fost supuși unor astfel de ordine ilegale, vor depune mărturie reprezintă, pentru ei, adevăratul „tratament al rănilor morale” (Shay, 1995). Ei vor gândi că: „au conștiința împăcată”, „vinovații trebuie să plătească”, „trebuie să-și recapete liniștea emoțională”, „au nevoie de justiție pentru a putea să-și recapete demnitatea umană” etc.

Analiza războiului din Ucraina nu permite, la acest moment, formularea unor concluzii în această privință, deoarece conflictul nu s-a încheiat încă, dar, se pare că instanțele internaționale au început să cerceteze crimele de război produse.

Dilema prizonierului

Dilema plasează, pe de o parte, posibilitatea unui trai mai bun în prizonierat și, pe de altă parte, trădarea camarazilor, pentru obținerea unor avantaje și, eventual, a unei șanse la viață. După cum se observă, este o varietate a dilemei trădării, dar, aplicată într-un mediu extrem de restrictiv – cel al detenției.

Trădarea în prizonierat presupune atât deconspirarea unor secrete militare (planuri de luptă, arme speciale, acțiuni militare, efective etc.), cât și trădarea camarazilor prizonieri (deconspirarea planurilor de evadare, umilirea superiorilor etc.).

Pentru reducerea traumei morale, cei ce dețin controlul asupra prizonierilor obișnuiesc să afirme aceleași lucruri ca la trădare, dar, oferă, în schimb, uneori, unele avantaje materiale prizonierilor, ca recompensă pentru informațiile prezentate (Dobre, 2020).

Pe de altă parte, militarii aflați în prizonierat obișnuiesc să afirme că: *„acest statut este unul temporar”, „trebuie invocate convențiile internaționale cu privire la drepturile prizonierilor”, „în mod cert, vor fi schimburi de prizonieri”, „cei de acasă îi vor salva”, „războiul se va finaliza, în cele din urmă, și vor reveni acasă”, „trădătorii vor plăti scump”, „păstrarea onoarei de militar este esențială în asemenea condiții”* etc.

Trauma psihologică a prizonieratului este, prin natura sa, foarte mare. Dacă la aceasta se adaugă și cea provocată de confruntarea cu dilema morală expusă, rana emoțională se poate agrava semnificativ.

Analiza războiului din Ucraina a permis, până la acest moment, doar vizualizarea unor declarații publice sporadice ale unor prizonieri de război, care, în cele mai multe cazuri, au afirmat că *„le pare rău de ceea ce au făcut”* și *„că sunt bine tratați”*.

Dilema salvării unui singur om, cu riscul ca mai mulți să moară

Dilema plasează, pe de o parte, ideea salvării militarilor capturați de inamic, cu orice preț, și, pe de altă parte, riscul ca pentru salvarea incertă a unui camarad să fie pierduți în luptă mult mai mulți militari.

De regulă, în astfel de operații de salvare participă trupe speciale, antrenate temeinic pentru astfel de misiuni. Dar, chiar și în acest context, nimeni nu poate garanta nici succesul misiunii și nici viața celor care participă la misiune.

Așadar, comandanții militari au de luat decizia de a salva viața unui soldat, riscând viața mai multor oameni. O astfel de decizie este întotdeauna foarte dificil de luat. Este un act psihologic de maximă intensitate, care solicită, deopotrivă, sistemul cognitiv și pe cel emoțional.

Această decizie are o puternică semnificație psiho-morală atât pentru militarul în cauză (eventual, capturat de inamic sau rănit ori vreun pilot catapulțat ce se ascunde

în teritoriul ostil etc.), cât și pentru orice alt militar care luptă în respectiva armată, deoarece alimentează o emoție decisivă în caz de război – speranța. Speranța îi oferă fiecărui militar resurse suplimentare de a-și îndeplini misiunea, de a evada, de a mai supraviețui o zi, dacă este nevoie. Tot speranța consolidează loialitatea, spiritul de corp, solidaritatea militară în caz de război și încrederea în comandanți.

Liderii militari care trebuie să ia o astfel de decizie își atenuează dilema morală pe afirmații de genul: *„oricine ar fi procedat la fel”, „așa am fost instruiți”, „orice militar contează”, „și eu m-aș duce după el...”, „forțele trimise în misiune sunt de elită”, „fiecare militar își asumă sacrificiul suprem”, „stă în puterea noastră!”, „este un cod al onoarei militare”* etc.

Analiza conflictului din Ucraina nu a relevat suficiente date care să permită o analiză în acest sens. Nu se cunoaște dacă vreuna dintre părțile implicate a organizat misiuni de salvare a propriilor militari, în teritoriul inamic.

Dilema liderului în timp de război

Dilema plasează, pe de o parte, datoria unui lider militar de a-și îndeplini misiunea încredințată și, pe de altă parte, riscul ridicat de a pierde oameni în luptă.

Luarea deciziei militare și darea ordinului de luptă reprezintă un act militar de mare responsabilitate. Fiecare comandant militar știe că, indiferent de cât de bine a pregătit misiunea, există posibilitatea ca unii dintre militarii săi trimiși la luptă să nu se mai întoarcă vii sau să fie răniți, chiar grav. Cauzele unor astfel de situații pot fi multiple și extrem de complexe: accidente stupide, angajarea în luptă, trădare, reacții eronate, superioritatea inamicului, tactici greșite, nefuncționarea corespunzătoare a tehnicii și armamentului din dotare, incapacitatea comandanților locali de a gestiona situația etc.

Liderul militar, deși se concentrează pe îndeplinirea misiunii, nu poate ignora nici pierderile umane. Fiecare soldat care moare, este rănit sau capturat îi diminuează șansele de îndeplinire a misiunii, pe de o parte, și produce un adevărat uragan acasă, cu impact politic și mediatic masiv și cu consecințe dezastruoase pentru cariera sa, pe de altă parte (Maguen, 2009). Totodată, liderul militar rămâne cu povara morală că un număr de militari au murit, au fost mutilați în luptă sau capturați de inamic, sub comanda sa. El va trebui să ofere, astfel, explicații familiilor lor și societății, în general. Acest stres, dat de responsabilitatea actului de comandă, pe timp de confruntare armată, poate provoca răni morale grave unor comandanți care nu pot gestiona corespunzător dilema expusă (Dobre, 2020).

Pentru reducerea disonanței cognitive și prevenirea agravării rănilor morale se utilizează afirmații de tipul: *„operația militară a fost aprobată de superiorii mei”, „fiecare a fost instruit pentru luptă, deci responsabilitatea aparține fiecăruia,*

din acest moment”, „liderul face tot ce este posibil pentru sprijinirea operației militare”, „moartea face parte din orice plan militar”, „eroii vor fi onorați, iar familiile îndoliate ajutate să depășească momentul” etc.

Analiza conflictului din Ucraina a arătat că unii comandanți militari au suferit răni psiho-morale semnificative, ca urmare a pierderii în luptă a subordonaților. Uneori au fost eliminate unități întregi, în luptă. Pierderile, de ambele părți, se ridică la sute de mii de oameni, fapt ce sugerează că dilema de referință produce efecte dramatice în rândul liderilor militari.

CONCLUZII

Deoarece de a rezolva dilemele și rănilor psiho-morale ale militarilor, acest articol a dorit să atragă atenția cititorului asupra unor aspecte mai puțin vizibile din viața acestei categorii de personal, aspecte definite multidimensional: psihologic, moral, legal, militar, medical, și nu numai.

Înțelegerea acestor dileme va permite comandanților și experților, pe de o parte, și celorlalți militari, pe de altă parte, să acorde resurse suplimentare pentru pregătirea soldaților, în caz de conflict armat.

Tratate inițial, ca elemente ale stresului post-traumatic de luptă, rănilor morale, produse de dilemele menționate, încep să se diferențieze din ce în ce mai mult și să alcătuiască o nouă categorie de afecțiuni psihologice, care necesită o abordare mult mai dedicată și mai atentă.

Ne alăturăm, astfel, prin acest articol, celor ce susțin o pregătire psihologică mult mai laborioasă a militarilor și a societății, în general, pentru situația, deloc de dorit, a unui conflict armat. Cunoașterea dilemelor morale, înainte ca ele să producă efecte negative, reprezintă prima regulă de angajare a militarilor în orice tip de acțiune militară. Identificarea rănilor morale la timp și „tratarea” lor pot constitui un al doilea pas important în actul de recuperare psihologică post-conflict.

Așadar, dilemele morale și etice ale militarilor vor continua să se manifeste, dar studierea lor științifică ar putea să contribuie semnificativ la reducerea efectelor negative pe care acestea le produc la adresa militarului, în mod special, și la adresa societății, în mod general.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

1. Barela, S.J., Fallon, M., Gaggioli, G. (2020). *Interrogation and Torture: Integrating Efficacy with Law and Morality*. Oxford University Press.
2. Brock, R.N., Lettini, G. (2012). *Soul Repair: Recovering from Moral Injury after War*. Beacon Press.

3. Dobre, C. (2020). *PSYINT – Psychological Intelligence*. București: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei.
4. Drescher, K.D., Foy, D.W., Kelly, C. (2011). *An Exploration of the Viability and Usefulness of the Construct of Moral Injury in War Veterans*. APA Journal.
5. Grossman, D. (2009). *On killing: The psychological cost of learning to kill in war and society* (Rev. ed.). New York, NY: Back Bay Books.
6. Jamieson, N., Maple, M., Ratnarajah, D., Usher, K. (2020). *Military moral injury: A concept analysis*. International Journal of Mental Health Nursing, 29, 1049-1066.
7. Kimhi, S., Kashner, A. (2015). *Moral Dilemmas in Military Situations: Proportionality Principle, Religiosity, Political Attitudes, and Authoritarian Personality*. APA Journal, vol. 27, nr. 3.
8. Kubany, E.S., Gino, A., Denny, N.R., Torigoe, R.Y. (1994). *Relationship of cynical hostility and PTSD among Vietnam veterans*. Journal of Traumatic Stress, 7(1), 21-31.
9. Levy, B. S., Sidel, V.W. (2008). *War and Public Health*. Oxford University Press.
10. MacNair, R. (2005). *Perpetration-induced traumatic stress: The psychological consequences of killing*. Lincoln, NE: Authors Choice Press.
11. Maguen, S., Metzler, T.J., Litz, B.T., Seal, K.H., Knight, S.J. & Marmar, C.R. (2009). *The impact of killing in war on mental health symptoms and related functioning*. Journal of Traumatic Stress, 22, 435-443.
12. Rochon, C. (2015). *Dilemmas in Military Medical Ethics: A Call for Conceptual Clarity*. Erudit Org, Bioethique Online, vol. 4.
13. Schlosser, E. (2016). *Today's nuclear dilemma*. Sage Journal, nr. 4.
14. Shay, J. (1995). *Achilles in Vietnam: Combat Trauma and the Undoing of Character*. New York: Scribner.
15. Singer, M. (2004). *Shame, guilt, self-hatred and remorse in the psychotherapy of Vietnam combat veterans who committed atrocities*. American Journal of Psychotherapy, 58, 377-385.
16. Yan, G.W. (2016). *The Invisible Wound: Moral Injury and its Impact on the Health of Operation Enduring Freedom/Operation Iraqi Freedom Veterans*, Military Medicine. Vol. 181, nr. 5, pp. 451-458.
17. A Treia Convenție de la Haga privind începerea ostilităților (1907).
18. A Patra Convenție de la Haga privind legile și obiceiurile războiului pe uscat (1907).
19. Convenția pentru îmbunătățirea sortii răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie/Prima Convenție de la Geneva (1949).
20. Convenția referitoare la protecția persoanelor civile în timp de război/A patra Convenție de la Geneva (1949).
21. Convenția de la Geneva privind tratamentul prizonierilor de război (1949).
22. Convenția de la Haga pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat (1954).
23. Convenția de la Londra cu privire la interzicerea perfecționării, producției și stocării armelor bacteriologice (biologice) și cu toxine și la distrugerea lor (1972).
24. Convenția de la New York pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid (1948).
25. Convenția de la Paris privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora (1993).
26. DEX (2022). Dicționar explicativ al limbii române, dexonline.ro, accesat la 21 septembrie 2022.

IMPORTANȚA DOMENIULUI ECONOMIC ÎN RĂZBOIUL POLITIC MODERN. STUDIU DE CAZ: STATELE DIN FLANCUL DE EST AL NATO

Conf. univ. dr. Vlad DUMITRACHE

Departamentul Regional de Studii pentru Managementul Resurselor de Apărare,
Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Drd. Andreea Ștefania COZMEI

Școala Națională de Studii Politice și Administrative
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.18

Scopul lucrării de față este de a prezenta importanța domeniului economic în cadrul conceptului război politic modern (*modern political warfare*). Corelarea domeniului economic cu cel geopolitic, respectiv domeniul de securitate a devenit o constantă pe care statele membre ale NATO nu o mai pot ignora.

Folosind metoda analizei descriptive, dorim să probăm importanța unor domenii economice cheie în influențarea spectrului politic și strategic regional, corespunzător zonei Flancului de Est și statelor care alcătuiesc respectivul flanc. Am ales, în acest scop, trei domenii economice diferite, unde aplicarea unor politici cheie în ultimii ani a determinat o serie de efecte cu rezultat concret asupra modului în care zona de securitate și apărare a evoluat.

Primul astfel de domeniu este reprezentat de cel al cheltuielilor de apărare, al doilea este cel al politicilor fiscale, iar cel de-al treilea domeniu cheie analizat pe parcursul acestei lucrări este domeniul politicilor de energie. Recentele evenimente de securitate au schimbat fundamental obiectivele și politicile de energie verde de la nivel european. Unele au fost amânate, altele înlocuite, prin urmare, dorim să analizăm modul în care statele europene membre și ale Flancului de Est reușesc să gestioneze aceste schimbări, atât în domeniul energetic, cât și în corelarea politicilor energetice cu celelalte politici menționate.

Cuvinte-cheie: capabilități, managementul resurselor, securitate energetică, cheltuieli de apărare, politici economice.

INTRODUCERE

Activitățile externe ale Chinei și Rusiei din ultimele decenii, culminând cu invazia Ucrainei din februarie 2022, precum și criza în creștere din Taiwan au demonstrat că, spre deosebire de marile puteri vestice, cele două state au tratat cele trei domenii majore, respectiv cel politic, cel economic și cel militar, ca un tot, nu separat. Corelarea acestor trei domenii a fost analizată de literatura de specialitate și descrisă ca un nou concept al politicii de apărare, cel de *modern political warfare* (Robinson et al., 2018). Importanța domeniului economic în contextul dezvoltării unor politici de securitate și apărare rămâne vital. Instrumentele economice disponibile pentru a contribui la creșterea nivelului de securitate sunt multiple și vor fi explicate pe parcursul lucrării de față, în trei părți distincte. Dorim, astfel, să analizăm dacă, pentru o categorie de state, putem considera că a corela politicile economice cu cele de apărare devine un pas fundamental. Am ales pentru această analiză grupul statelor din Flancul de Est, respectiv: România, Polonia, Lituania, Letonia, Estonia, Bulgaria, Ungaria, Slovacia.

Invasia Ucrainei de către Federația Rusă reprezintă doar un nou alt eveniment de impact pe care continentul european îl suferă în ultimii trei ani. Pandemia care a început în anul 2020 și care a continuat puternic în 2021, cu toate efectele sale, inflația crescută, ca urmare atât a măsurilor din pandemie, cât și a politicilor energetice de la nivel european, au contribuit la o situație economică delicată pentru toate statele europene. Grupul de state reprezentând Flancul de Est al NATO au o presiune în plus odată cu începerea războiului din Ucraina și a noilor amenințări de securitate ce planează asupra lor. Toate aceste efecte economice începute în perioada pandemiei reprezintă o schimbare de paradigmă în modul în care statele europene sunt nevoite să își administreze resursele.

Pandemia și efectele sale economice, precum și războiul din Ucraina au însemnat o schimbare în managementul resurselor pentru țările europene. De-a lungul timpului, literatura de specialitate a descris diferența dintre puterea soft și puterea hard ca modele de influență a statelor. Considerăm astăzi că aceste modele se intersectează, conceptul de război politic modern demonstrând importanța politicilor economice pentru garanția securității statelor.

Pentru a putea testa ipoteza lucrării de față, conform căreia statele de pe Flancul de Est sunt obligate să își ajusteze politicile economice cu cele de apărare pentru a face față războiului politic modern, dorim să trecem în revistă câteva elemente cheie ale acestui concept:

- a. Actorii non-statali capătă un rol de influență majoră în probleme de securitate.
- b. Resursa informațională are o importanță vitală, percepțiile fiind determinante în detrimentul știrilor concrete.
- c. Politicile economice devin o pârghie importantă, un instrument în special pentru statele dezvoltate.
- d. Războiul politic modern exploatează minoritățile religioase, etnice sau de orice alt fel.
- e. Războiul politic modern înlocuiește războiul tradițional în sensul în care îndeplinește condițiile acestuia cu metode diferite și cu costuri mai mici (lb.).

În acest articol, vom evidenția rolul războiului politic modern așa cum este el descris la litera c). Cum lucrarea de față își propune să urmărească modul în care sunt utilizate resursele pentru managementul politicilor economice în contextul de securitate global, am ales trei domenii pentru studiul impactului economic în războiul politic modern.

Primul domeniu de studiu pentru a testa modelul de față este cel al politicilor de apărare, respectiv al cheltuielilor de apărare, unde dorim să analizăm modul în care a evoluat și vor evolua capacitățile de apărare ale statelor membre ale Flancului de Est, state ce se văd nevoite să își regândească obiectivele militare și, prin urmare, strategia de apărare pentru a corespunde unei noi realități reprezentată de amenințările și riscurile generate de Federația Rusă și de demersurile agresive și anti-occidentale ale acesteia.

Al doilea capitol se dorește o analiză asupra modului în care Europa, în ansamblul său, trebuie să își schimbe politicile și strategiile fiscale pentru a face față unei potențiale crize economice cu multe puncte de inflexiune, multiple cauze și cu nevoie de soluții de adaptare pentru fiecare regiune a continentului în parte.

În ultimul capitol, dorim să analizăm modul în care se va schimba politica energetică a Europei, aflată în situația de a sancționa și întrerupe relațiile parteneriale cu Rusia, o țară care juca un rol fundamental în alimentarea energetică a continentului european, dar ale cărei valori nu mai pot fi împărtășite, în condițiile multiplelor teatre de război sau de luptă unde Rusia joacă un rol direct sau indirect, fie ca vorbim de Ucraina, Armenia, Siria, Belarus sau Kazahstan.

POLITICILE ȘI CHELTUIELILE DE APĂRARE ÎN ZONA STATELOR FLANCULUI DE EST

În prima parte, am ales să analizăm modul în care se vor dezvolta diferitele capacități militare, precum și cum vor fi consumate resursele militare ca urmare a invaziei Federației Ruse în Ucraina. După cum se poate vedea din *figura nr. 1*, capacitatea de apărare a statelor de pe Flancul de Est a crescut deja începând cu martie 2022, comparativ cu anul 2021. Astfel, toate Țările Baltice vor beneficia de capacități aeriene, un număr crescut de trupe aliate, precum și un număr aflat în creștere de trupe ale armatelor naționale. State precum Polonia și România vor avea, de asemenea, un număr crescut de trupe aliate pe teritoriul lor, în timp ce Slovacia și Polonia vor beneficia și de capacități de apărare aeriană îmbunătățită. Numărul de trupe aliate aflate în creștere se va resimți și în state ca Ungaria și Bulgaria, în timp ce o capacitate de patrulare și supraveghere aeriană va opera pe suprafața Flancului de Est 24 de ore, 7 zile pe săptămână.

Ca urmare a summitului NATO de la Madrid, începând cu iunie 2022, prezența aliată pe Flancul de Est a început să crească și mai mult. Comparând cu luna martie, pe lângă capacitățile dezvoltate în Polonia și Slovacia, România va fi, de asemenea, beneficiarul unei capacități de apărare aeriană, în timp ce, în grupul statelor baltice, Letonia va beneficia de o capacitate similară. Per total, numărul de trupe aliate va crește pe teritoriul fiecărui stat membru al Flancului de Est, în timp ce capacitatea de patrulare și supraveghere aeriană 24/7 va fi dezvoltată cu prezența unui aparat de tip USAF Grumman RQ-4B Global Hawk (Gaston, 2022).

Așa cum se poate vedea din *figura nr. 1*, prezența tuturor statelor membre ale NATO cu trupe aliate va duce la sporirea nivelului de apărare pe Flancul de Est, reprezentând o demonstrație de unitate și sprijin pentru statele membre ale acestui flanc în fața amenințărilor reprezentate de Federația Rusă. Numeric, trupele aliate prezente în estul Europei, încă din momentul invaziei din februarie, reprezintă un total de peste 22.000 de oameni aflați sub comanda NATO, peste 100 de avioane de luptă aflate în alertă permanentă și peste 120 de nave militare aflate pe mările apropiate, inclusive trei portavioane.

Chiar dacă această demonstrație de forță a însemnat o creștere a nivelului de securitate pentru statele membre ale Flancului de Est, a însemnat, totodată, o creștere a resurselor consumate de aceste state, în special în zona logistică, iar o serie de baze existente au trebuit adaptate la noile condiții pentru a putea găzdui trupele aliate pe teritoriul național. Un exemplu al acestui efort se poate vedea în bazele românești de la Cincu sau Mihail Kogălniceanu, acolo unde au fost oferite

servicii de găzduire, ce au însemnat inclusiv o dezvoltare de infrastructură pentru trupe aliate care s-au alăturat celor naționale la Cincu, respectiv trupe franceze, sau la Kogălniceanu, respectiv trupe franceze, belgiene, italiene, britanice sau canadiene.

NATO scales up its eastern defences

Number of NATO troops* and key headquarters

40,000 troops under
direct NATO control**
(4,000 troops Oct 2021)

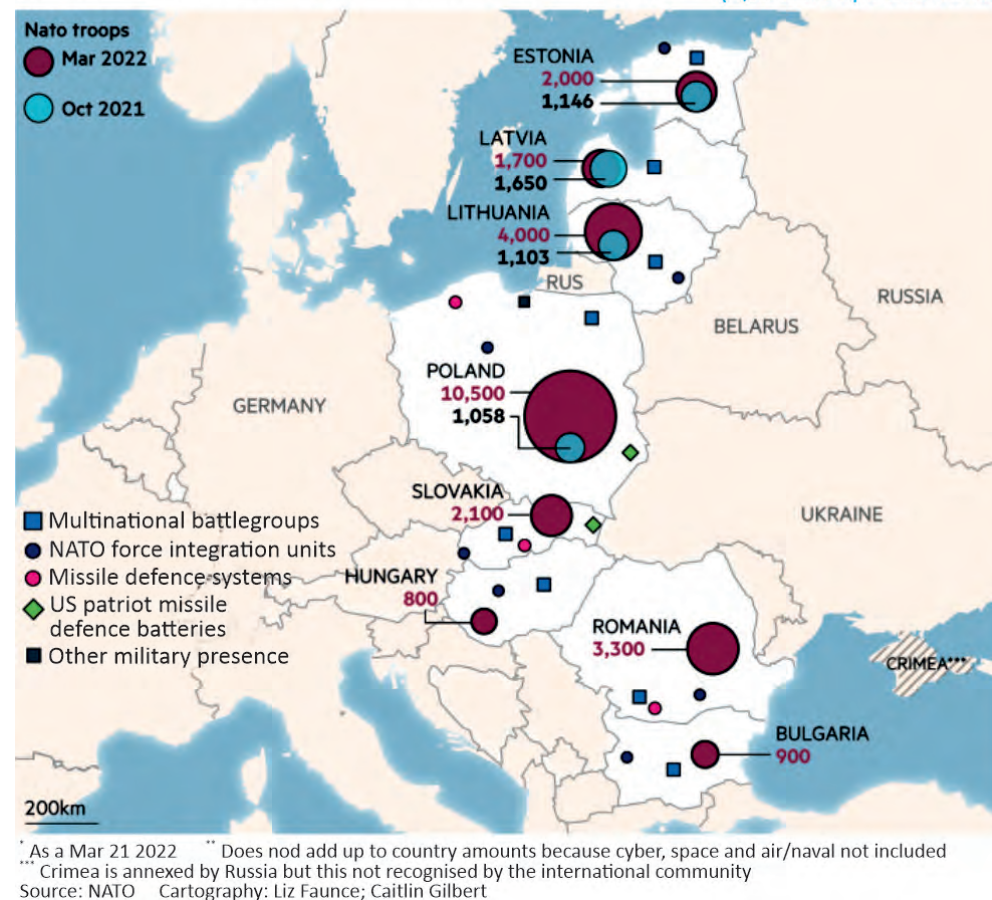

Figura nr. 1: Dezvoltarea capacităților de apărare pe Flancul de Est, ca urmare a războiului din Ucraina

Ceea ce trebuie luat în considerare este faptul că numerele prezentate în figura nr. 1 reprezintă doar un pas intermediar în state precum Polonia sau România. Astfel, se speră la o prezență și mai numeroasă a trupelor aliate pe teritoriul național, ca urmare a discuțiilor de la Madrid, o prezență crescută, care să poată genera

un răspuns rapid și definitoriu al NATO pe Flancul de Est, în cazul unor acțiuni viitoare agresive care pot veni din est, în special din partea Federației Ruse.

Statele membre ale Flancului de Est au, desigur, în plan să își întărească în primul rând propria capacitate de răspuns, prin reevaluarea strategiei naționale de apărare, strategie care, pentru aceste state, trebuie să răspundă noii realități politice declanșate odată cu evenimentele din Ucraina.

Pentru a se putea armoniza cu prezența trupelor aliate pe teritoriul național și pentru a putea răspunde contextului geo-politic actual, reprezentat de noile riscuri și amenințări de pe Flancul de Est, statele prezente aici sunt nevoite să își ajusteze propriile resurse militare pentru a răspunde noilor obiective strategice trasate în doctrinele militare.

În ceea ce privește aceste obiective, dacă ar fi să analizăm în ansamblu Flancul de Est al NATO, am observa că acesta prezintă două regiuni cheie, care pot deveni elemente vulnerabile în cazul unor agresiuni militare de peste graniță. Pentru Țările Baltice și Polonia, zona de interes va fi reprezentată permanent de Marea Baltică și toată aria geografică nordică a flancului, o zonă unde NATO și-a concentrate multiple capacități de-a lungul ultimilor ani. Această zonă este considerată de importanță strategică și de securitate inclusiv pentru state din centrul și vestul Europei, precum Germania, Olanda, Belgia și Franța. Din acest motiv, așa cum putem vedea în figura nr. 1, NATO a considerat respectiva zonă de extremă importanță pentru securitatea europeană și a crescut prezența încă din 2021, iar ca urmare a summitului de la Madrid, pregătește un număr de peste 20.000 de oameni, reprezentând trupe aliate, ce vor fi prezenți în Țările Baltice și în Polonia pentru a asigura apărarea Flancului de Est pe această arie geografică. Prin urmare, numărul de soldați prezent doar pe zona de nord a Flancului de Est va egala numărul total de soldați prezenți înainte de summit pe întreg teritoriul flancului.

O altă zonă de interes pentru NATO, mai ales în ultimii ani, este zona Mării Negre, o zonă aflată în partea de centru-sud a Flancului de Est. Cu toate acestea, se poate vedea o diferență în numărul de trupe prezente, așa cum putem observa în tabelul nr. 1, unde vedem că, în Zona Mării Negre, trupele aliate reprezintă doar 6.000 de soldați, iar trupele naționale reprezintă un număr de 100.000 de soldați, mai puțini totuși decât cei 155.000 de soldați ce reprezintă trupele naționale în zona de nord a flancului.

Din cauza acestei inegalități numerice, România a accentuat, de-a lungul timpului, în agenda sa, inclusiv la summitul de la Madrid, nevoia unei creșteri a numărului de soldați reprezentând trupe aliate pe această zonă a flancului,

MANAGEMENTUL RESURSELOR PENTRU APĂRARE

doar astfel putându-se dezvolta capabilități care să reprezinte garanții de securitate pentru zona Mării Negre. Invazia Ucrainei de către Federația Rusă a arătat importanța strategică a Mării Negre, aici având loc numeroase lupte între cele două armate și forțele lor navale. De altfel, Insula Șerpilor, aflată în imediată vecinătate cu apele maritime teritoriale ale României, a fost disputată intens în această perioadă de război. Convenția de la Montreux, care permite Turciei să controleze accesul de nave militare prin strâmtoarea Bosfor și, astfel, să închidă Marea Neagră pentru asistență militară pentru statele membre ale NATO, reprezintă încă un motiv pentru care celelalte state rezidente la Marea Neagră, precum România, au nevoie de prezență aliată crescută, care să le permită să se apere în cazul unui atac potențial.

PREZENȚA NATO PE FLANCUL DE EST		
	Trupe aliate	Trupe naționale
Marea Neagră	20.000 de trupe	6.000 de trupe
Marea Baltică	155.000 de trupe	100.000 de trupe
Europa Centrală	2.000 de trupe	25.000 de trupe

Tabelul nr. 1: Prezența trupelor NATO pe Flancul de Est

Plecând de la ideea inițială a acestei lucrări, creșterea capacității de apărare a statelor de pe Flancul de Est înseamnă un efort susținut în ceea ce privește cheltuielile de apărare, incluzând și managementul resurselor rezultate din aceste cheltuieli. Prin urmare, dorim să punem în balanță creșterea acestor cheltuieli în contextul unui buget al Poloniei pentru apărare, ce va merge de la 3 până la 5% din PIB, și al unui buget al României, ce va urca la 2,5% din PIB, cu celelalte politici fiscale determinate de contextul economic internațional.

POLITICILE FISCALE PE FLANCUL DE EST ÎN CONTEXTUL RĂZBOIULUI DIN UCRAINA

În ceea ce privește politicile fiscale, continentul european se află într-o situație dificilă, în care majoritatea statelor se văd nevoite să își ajusteze modul de management al resurselor financiare disponibile. Pandemia de Covid-19 cauzase deja dezechilibre economice, foarte multe afaceri fiind afectate în acest interval de timp, altele trebuind să se închidă sau altele fiind nevoite să fie susținute artificial din resurse economice de stat. Această situație a generat o creștere importantă a ratei inflației, care s-a făcut vizibilă încă de la sfârșitul anului 2021, dar care a explodat la începutul anului 2022, dinaintea începerii războiului în Ucraina.

Această presiune economică a fost dublată de o criză energetică, începută încă din toamna anului 2021, când rezervele Gazprom din Europa au devenit, pentru o perioadă de timp, indisponibile și, astfel, prețul gazului a crescut rapid foarte mult. Această situație a condus la nemulțumiri sociale și presiunea economică a crescut și mai mult, odată cu începerea războiului din Ucraina. Statele membre ale UE și ale NATO au început un război economic cu Federația Rusă, care a primit o serie de sancțiuni economice pentru invazia ilegală a Ucrainei. Economic, lucrurile nu puteau evolua decât negativ, Europa aflându-se într-o strânsă relație economică cu Federația Rusă, care este unul dintre furnizorii principali de gaz și petrol ai multor state europene.

Deși, pe perioada pandemiei, în Uniunea Europeană a existat creștere economică, războiul din Ucraina a adus o serie de schimbări masive din această perspectivă. Perturbările în securitatea globală, scurtcircuitul din alimentarea energetică europeană, furnizarea de petrol și gaze au dus la creșteri nelimitate de prețuri pentru bunuri și servicii și la un grad crescut de incertitudine pentru populația multor state membre ale UE.

Pentru statele de pe Flancul de Est, presiunile economice au crescut și mai mult, aceste state fiind în prima linie din multe puncte de vedere, aflându-se la granița cu Ucraina și a războiului acestui stat cu Federația Rusă. Desigur, presiunea economică este mare și pentru alte state europene, cele dependente de gazul rusesc, precum Germania, Austria sau Ungaria.

Figura nr. 2 ne arată diferențele numerice în ceea ce privește creșterea economică în anul 2021, în pandemie, când economia a fost susținută și subvenționată artificial. Primele efecte de scădere economică au fost puternic vizibile în 2022, când economia a resimțit inflația puternică și efectele războiului. În acest context, proiecția pentru 2023 este că toate aceste presiuni, precum și prelungirea războiului vor contribui la un impact negativ major asupra creșterii economice, fapt ce ar putea conduce întreaga Uniune Europeană în recesiune.

Proiecția pentru anul 2023 trebuie să ia în calcul însă, pe lângă factorii enumerați, și o presiune în plus privind necesitatea multor guverne europene de a crește bugetul și cheltuielile pe apărare.

Începând cu anul 2014, NATO a cerut statelor membre din Europa să își crească bugetul de apărare până la 2% din PIB. Acest demers a avut loc ca urmare a invaziei Federației Ruse în Crimeea, gradul de amenințare la adresa statelor europene fiind considerat unul ridicat. Ca urmare a proximității lor geografice, statele de pe Flancul de Est au realizat, din anul următor, această cerință; în schimb, statele din vestul

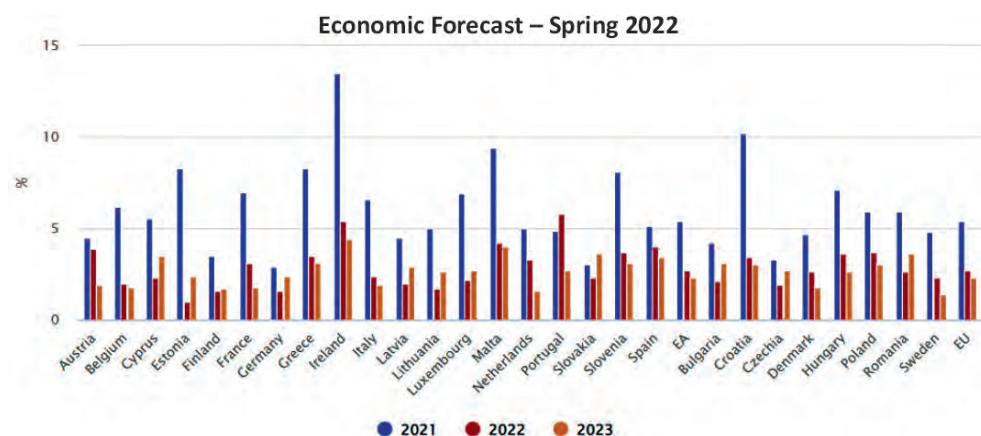

Figura nr. 2: Prognosticele creșterii economice pre- și post-invaziei ucrainene de către Federația Rusă

Europei nu au simțit o nevoie acută de a face această schimbare. Războiul din Ucraina, început în februarie 2022, a schimbat însă această perspectivă și, astfel, tot mai multe state europene sunt nevoite să își regândească politicile și cheltuielile de apărare, chiar dacă, așa cum am arătat, presiunea economică provenită din alte surse nu lasă mult spațiu de manevră pentru a mări bugetul de apărare. Cu toate acestea, mai multe state de pe Flancul de Est, precum Polonia sau România, și-au asumat deja o creștere a bugetului de apărare începând cu anul 2023.

Letonia și Norvegia au anunțat, de asemenea, o dorință de a crește bugetul de apărare, în timp ce Germania, pentru prima dată de la încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial, a aprobat un buget de 100 de miliarde de euro pentru anul 2022, cu o propunere de a avea permanent un buget al apărării de peste 2% din PIB începând cu anul 2023. (Mackenzie, 2022).

Două state care, până la începutul războiului, nu erau membre ale NATO au luat decizia istorică de a se alătura acestei alianțe în primăvara anului 2022. Suedia și Finlanda și-au exprimat, cu această ocazie, dorința de a-și crește bugetul de apărare până la 2% din PIB. Va fi interesant de urmărit care va fi rolul Finlandei în întărirea Flancului de Est al NATO. Surprinzător, nu există vreun anunț public care să arate vreo intenție pentru o creștere a bugetului pentru apărare pentru alte două state membre ale flancului de est: Ungaria și Bulgaria.

Bursa (The Economist, 2022) ne arată un alt adevăr, și anume că, per total, există o creștere a cheltuielilor de apărare, care a explodat în intervalul de timp ianuarie-martie 2022, ca urmare a războiului, pentru industria de apărare europeană creșterea fiind de la un indice 100 până la 140 și pentru cea din Statele Unite ale Americii de la un indice 100 la 120.

Impactul economic al acestor politici va trebui analizat în continuare, pentru că, în ciuda faptului că statele de pe Flancul de Est și-au asumat creșterea bugetului pentru apărare, întrebarea este dacă, în condiții de constrângeri economice, cu o inflație crescută și perspectiva unei recesiuni la orizont, procentele de 3% dedicate pentru apărare de către Polonia sau de 2,5% de către România pentru anul 2023 vor fi suficiente, vor fi mai multe sau mai puține decât procentele de 2% atribuite în 2022 sau 2021? Această întrebare apare în contextul unei scăderi a creșterii economice și, astfel, se poate pune problema ca bugetele pentru apărare, deși crescute procentual, să fie mai mici decât cele necesare și decât cele din anii interior, pentru că, în condițiile economice date, este posibil ca produsul intern brut al multor state europene să fie mai mic decât media ultimilor ani. Ce ar trebui să facă, prin urmare, aceste state? Ar trebui să crească și mai mult cheltuielile pentru apărare din cauza pericolului rusec? Ar trebui, din contră, să încerce să își balanseze cheltuielile într-o manieră în care să existe un echilibru între politicile de securitate și cele de apărare?

Scopul acestui articol este de a deschide această analiză și de a urmări rezultatele ce pot răspunde la întrebările adresate anterior în studii și analize ulterioare, pentru că răspunsuri concrete pot fi obținute doar pe o scală mai mare de timp.

Pe parcursul acestei părți a studiului, am menționat dependența pe care multe state europene o au față de Federația Rusă din cauza furnizării de petrol și gaz. Considerăm că această criză energetică europeană are însă mai multe cauze, depășind doar problema rusă, mergând inclusiv în zona agendei verzi europene (Green Deal) și a multiplelor politici ce derivă de aici.

Din acest motiv, dorim să continuăm analiza pieței energetice și a politicilor europene în această zonă în ceea ce urmează.

MANAGEMENTUL POLITICILOR ENERGETICE ÎN CONTEXTUL RĂZBOIULUI DIN UCRAINA PENTRU STATELE DE PE FLANCUL DE EST

Una dintre principalele amenințări cu care Europa se confruntă odată cu începerea războiului este cauzată de accelerarea tranziției către alternative energetice verzi, cu scopul de a crește securitatea energetică europeană. În cele ce urmează, vom explica ce înseamnă securitate energetică și de ce este importantă pentru Uniunea Europeană. Studii academice moderne au făcut un scop din a defini cât mai larg securitatea energetică și, astfel, aceasta face referire la întregul sistem energetic, de la achiziția de materii prime pentru energie până la consumul final (Jones, 2017). Literatura de specialitate sugerează că securitatea energetică înseamnă mai mult decât simplul proces de aprovizionare cu energie; include,

de asemenea, dezvoltarea unei infrastructuri viabile pentru transportul de energie de la producător la consumatorul final. Asigurarea securității energetice contribuie la asigurarea unui climat economic, social și militar sigur, securizat, deoarece amenințările care pot surveni din acest sector sunt, prin urmare, eliminate, creând un mediu stabil, orientat către creștere economică și prosperitate.

Odată cu începerea războiului în Ucraina, pe 24 februarie 2022, situația privind stabilitatea energetică a Europei s-a schimbat drastic (Kirby, 2022). Măsurile adoptate de Comisia Europeană în privința aprovizionării din Rusia au adus statele europene într-un punct foarte vulnerabil. Două mari perspective au fost luate în considerare în urma realității post-invaziei rusești din Ucraina. Prima a fost aceea de a accelera trecerea către energia verde și de a implementa mai devreme strategia European Green Deal (EGD), introdusă de către Comisia Europeană în decembrie 2019. Această strategie este formată dintr-o serie de politici ce se adresează schimbărilor climatice și prin care se dorește o tranziție justă și inclusivă către energia verde. European Green Deal prezintă și o serie de dezavantaje, precum lipsa unei viziuni juste pentru o Europă post-carbon din punct de vedere economic, cu resurse insuficient alocate pentru obiectivele stabilite în această tranziție și cu puține mijloace disponibile pentru implementare. Pentru a realiza o producție energetică la nivelul întregului continent european, neutră din punct de vedere al amprentei de carbon, ar fi necesare o serie întreagă de politici industriale verzi, politici care să cuprindă mai multe probleme, precum sustenabilitatea mediului înconjurător, reforme structurale și echitatea rezultatelor economice la nivel european (Pianta, 2020). Pe lângă aceste elemente, ar fi nevoie de investiții fără precedent în cercetare și dezvoltare. Desigur, aceste investiții ar reduce dependența Uniunii Europene față de statele non-EU în ceea ce privește alimentarea cu materie primă în zona energetică și, astfel, ar diminua vulnerabilitatea continentului european din punct de vedere al securității.

Cea de-a doua perspectivă disponibilă pentru Uniunea Europeană în zona energetică este aceea de a continua dependența de combustibili fosili și de a face față creșterilor de preț care pot conduce la instabilitate atât din punct de vedere economic, cât și social sau militar, permițând, de fapt, contextului internațional să dicteze lista de priorități a Uniunii Europene, care să derive de la o viziune puternică a viitorului, în care se va atinge neutralitatea emisiilor de CO₂ într-un interval dat de timp, la menținerea unei dependențe de Federația Rusă și de alți actori non-europeni. Desigur, o parte din critica adusă Uniunii Europene este că nu a înțeles acest scenariu mai din timp și nu a urmărit să rupă relațiile energetice cu Federația Rusă încă dinainte de război, când ar fi fost pe o poziție de forță în relația cu fostul său partener economic.

Efectele invaziei rusești din Ucraina sunt încă resimțite pe piețele de resort, ambele state aflate în război fiind importanți producători de petrol, alimente și fertilizanți. Prețul mărfurilor a crescut exponențial odată cu perturbarea distribuției, sancțiuni economice, restricții de tranzacție și politici intervenționiste în reacție la situația de criză din teritoriul ucrainean. Pentru a putea răspunde acestor probleme pe termen lung, guvernele europene trebuie să facă investiții la acest moment pentru a construi societăți și economii reziliante. De obicei, factorii de decizie pun acest aspect pe rezolvarea situațiilor problematice pe termen scurt, neluând în considerare efectele generate pe termen lung, precum reducerea efectelor schimbărilor climatice. Această situație poate duce la decizii greșite în administrarea politicii energetice, cu rezultate negative din punct de vedere economic și social (Chatham House, 2022). Această atitudine cu privire la aspecte importante de securitate poate genera o scădere a credibilității luptei împotriva schimbărilor climatice. Cu toate acestea, Uniunea Europeană a făcut o diferență sesizabilă comparativ cu alte state sau grupări de state de pe glob și a fost nevoită, din cauza războiului, a cauzelor și efectelor acestuia, să abandoneze ideea de a găsi metode de reducere a poluării, prioritizând pe agenda europeană nevoia de a face față unei noi realități, în care agresiunea unui stat precum Federația Rusă poate schimba acum, nu în viitor, viața unei întregi națiuni.

Lăsând la o parte statele care nu depun niciun efort în reducerea emisiilor de carbon cu efect în producerea gazelor de seră, Uniunea Europeană este în mare parte singură în lupta cu schimbările climatice. La granițele Uniunii Europene, acolo unde este război, nevoia de a produce armament și echipament militar va duce la un grad de poluare mai mare. Evident, poluarea este o mică parte din marile riscuri și amenințări generate de acest război, pe o lungă listă de priorități fiind elementele pe care le-am prezentat în cuprinsul acestei lucrări. Dar, în cele din urmă, pe lângă celelalte consecințe negative ale acestui război, putem adăuga o criză energetică ce va încetini întregul proces de tranziție către energie alternativă, o criză care se traduce prin creșterea prețurilor și a inflației pe o scală nu doar regională, ci și globală.

Pentru a concluziona, în ceea ce privește securitatea energetică, războiul din Ucraina a avut un impact major, clar asupra priorităților din acest domeniu, care au fost adaptate cu toate celelalte elemente ale unei crize tipice în această zonă. În condițiile unei agende europene clare prin care UE își continuă eforturile de a stabili noi valori și obiective privind mediul înconjurător, dar cu puțin suport din partea altor mari contributory la probleme climatice precum China, India sau chiar Statele Unite ale Americii, chiar și prioritățile europene s-au schimbat și alte sectoare

au luat locul celui energetic. Astfel, începând cu sectorul social, asigurarea unor culoare pentru refugiații ucraineni, sectorul militar, unde, mai ales pe Flancul de Est, NATO dezvoltă noi capacități, ceea ce a rămas este ca statele membre ale UE să urmeze din proprie inițiativă cele 10 obiective trasate în European Green Deal, dacă vor considera o prioritate, în continuare, creșterea calității vieții propriilor cetățeni.

CONCLUZII

Testarea ipotezei asumate în timpul analizei noastre ne conduce la ideea că statele membre din Flancul Estic au reușit să se adapteze războiului politic modern cu toate elementele conceptuale pe care acesta le prezintă. Prioritizarea cheltuielilor militare, înțelegerea necesității corelării politicilor de apărare și economice, amânarea implementării unor politici de mediu creează premisele ca aceste state să urmeze un model mixt de putere soft și hard. Chiar și cu constrângerile economice cauzate de criza energetică și inflația aflate în creștere, investițiile în apărare rămân o prioritate pentru aceste state, din cauza riscurilor și amenințărilor prezente în regiune. Mai mult, statele de pe Flancul de Est vor continua să-și mărească bugetul de apărare chiar și în perioadă de criză economică, ceea ce reprezintă o schimbare de paradigmă potrivită pentru războiul politic modern în care ne aflăm. Există și alte concluzii vizibile în urma analizei realizate pe parcursul acestei lucrări, dincolo de testarea ipotezei inițiale. Am ales să enunțăm și aceste concluzii în cele ce urmează.

Neglijarea interconectării unor domenii cheie precum mediul de securitate, cel financiar și cel politic, domenii care converg la un anumit punct, a reprezentat o greșală pe care lumea vestică nu trebuie să o mai repete. Dependența de petrol, gaze sau metale rare față de state nedemocratice ar trebui să fie o lecție învățată, pe care atât Uniunea Europeană, cât și Statele Unite ale Americii ar trebui să o ia în considerare pentru viitor. Prezența continuă pe orice zonă geografică acolo unde există state membre ale NATO reprezintă altă necesitate. Niciun stat membru sau partener nu trebuie neglijat, ci el trebuie întărit la timp.

În cele din urmă, considerăm că, în contextul adaptării la modelul politic militar actual, alianțe precum NATO și UE își demonstrează, o dată în plus, utilitatea, iar în cadrul acestor alianțe, atenția ar trebui distribuită pe unitatea statelor membre, pe crearea unei coeziuni reale și pe construirea unor politici precum cele din domeniul energetic pentru viitor, menținând, totodată, un mediu financiar operațional sub protecția unor politici de securitate actualizate, bine ajustate, care sunt necesare în noua realitate, creată de războiul politic modern. Polarizarea, care a crescut în ultimii ani atât pe plan extern, în cadrul acestor alianțe, cât și pe plan intern, în interiorul statelor, a avut efecte negative vizibile. O schimbare a priorităților ar trebui

să se concentreze nu doar pe un efort comun în domeniile de apărare și economie, ci și pe reducerea diviziunii și creșterea cooperării la nivel intern și extern, ca mijloc de descurajare și durabilitate împotriva tuturor riscurilor actuale.

BIBLIOGRAFIE:

1. Dubois, G. (2022). *NATO activities its response force for the first time*, <https://www.aviacionline.com/2022/02/nato-activates-its-response-force-for-the-first-time/>, accesat la 17 septembrie 2022.
2. Kirby, P. (2022). *Why has Russia invaded Ukraine and what does Putin want?* BBC News, <https://www.bbc.com/news/world-europe-56720589>, accesat la 17 septembrie 2022.
3. Mackenzie, C. (2022). *Seven European nations have increased defense budgets in one month. Who will be next?* Breaking Defense, <https://breakingdefense.com/2022/03/seven-european-nations-have-increased-defense-budgets-in-one-month-who-will-be-next/>, accesat la 22 septembrie 2022.
4. Owain, J.P.E. (2017). *A H2FC SUPERGEN*. White Papers, https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10087004/6/Dodds_IMPJ5213-H2FC-Supergen-Energy-Security-032017-Chapter%202.pdf, accesat la 22 septembrie 2022.
5. Pianta, M.L. (2020). *Rethinking the European Green Deal: An Industrial Policy for a Just Transition in Europe*. Sage Journals, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0486613420938207>, accesat la 12 septembrie 2022.
6. Robinson, L., Helmus, T.C., Cohen, R.L., Nader, A., Radin, A., Magnuson, M., Migacheva, K. (2018). *Modern Political Warfare, Current Practices and Possible Responses*. RAND Corporation. Research Reports.
7. Chatham House (2022). *The Ukraine war and threats to food and energy security*, <https://www.chathamhouse.org/2022/04/ukraine-war-and-threats-food-and-energy-security>, accesat la 11 octombrie 2022.
8. Deutsche Welle (2022). *Germany: Coalition government, CDU agree €100 billion military boost*, <https://www.dw.com/en/germany-coalition-government-cdu-agree-100-billion-military-boost/a-61969742>, accesat la 21 octombrie 2022.
9. The Economist (2022). *Russia's attack on Ukraine means more military spending*, <https://www.economist.com/business/2022/03/05/russias-attack-on-ukraine-means-more-military-spending>, accesat la 17 septembrie 2022.
10. European Commission (2022). *Spring 2022 Economic Forecast: Russian invasion tests EU economic resilience*. Economy and Finance, https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-forecast-and-surveys/economic-forecasts/spring-2022-economic-forecast-russian-invasion-tests-eu-economic-resilience_en, accesat la 11 septembrie 2022.
11. SEDE Committee European Parliament-In depth analysis (2021). *How the COVID-19 crisis has affected security and defence-related aspects of the EU*. Policy Department for External Relations Directorate General for External Policies of the Union.
12. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2021/653623/EXPO_IDA\(2021\)653623_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2021/653623/EXPO_IDA(2021)653623_EN.pdf), accesat la 18 septembrie 2022.

FLOTA SOVIETICĂ DIN MAREA NEAGRĂ (1943) – ORGANIZARE, DISPERSARE, CONDUCERE –

Prof. univ. dr. Alin SPÂNU

Universitatea din București

DOI: 10.55535/GMR.2022.4.19

În anul 1943, flota sovietică din Marea Neagră era net superioară adversarilor (germani, italieni, români, bulgari), însă marile confruntări navale au lipsit pe acest teatru de război. În cele mai multe dintre confruntări, începând cu anul 1941, forțele navale sovietice au suferit pierderi și au fost nevoite să se retragă. Serviciile de informații românești au avut date privind organizarea flotei sovietice, dispersarea, comandantii, construcțiile navale și posibilitățile de acțiune. La finalul anului 1943, când Armata Roșie se afla în ofensivă și începuse debarcarea în Crimeea, forțele navale româno-germane au demarat o acțiune de aprovizionare a apărătorilor, iar ulterior, în 1944, una de evacuare a propriilor trupe.

În pofida vulnerabilităților, flota sovietică nu a atacat decisiv, astfel că retragerea pe mare s-a făcut într-o relativă ordine și a salvat peste 120.000 de militari și civili.

Cuvinte-cheie: flota sovietică, Marea de Azov, serviciul de informații, Crimeea, Al Doilea Război Mondial.

INTRODUCERE

Flota sovietică din Marea Neagră a reprezentat, permanent, un subiect de interes major pentru conducerea militară a României. În primul rând, deoarece vecinătatea cu URSS nu era dublată și de existența unor relații amicale, iar în al doilea rând, pentru că interesele Moscovei, preluate de la diplomația țaristă, vizau controlul gurilor Dunării și expansiunea către strâmători. Acest plan afecta, evident, teritoriul românesc, fapt pentru care s-au luat măsuri de apărare atât terestru, cât și maritim.

La mijlocul anilor '30, flota militară sovietică din Marea Neagră totaliza un deplasament de 166.247 de tone. Acestea erau grupate în 4 cuirasate, 7 crucișătoare, 38 de distrugătoare, 22 de submarine și 72 de alte nave (canoniere, puitoare de mine, vase-școală etc.) (Săvulescu, 1935, p. 64). Tot atunci, vasul „Krasnîi-Kavkaz” – construit în 1916 și lansat cu numele de „Amiral Lazarov” – se afla în plin proces de modernizare a armamentului greu: „piesele vechi de 130 m/m vor fi înlocuite cu 4 sau 5 turele, cu tunuri de 150 sau 230 m/m axiale” (Ib., p. 65), alături de nava „Voroșilov”, care beneficia de „aceleași modificări” (Ib.).

În vara anului 1940, România a devenit una dintre victimele tratatului de neagresiune semnat la 23 august 1939 între Germania și URSS (cunoscut ca pactul Ribbentrop-Molotov), care prevedea împărțirea Europei de la Marea Nordului la Marea Neagră¹. După rapturile teritoriale din care, unele, în favoarea URSS, Serviciul Special de Informații (SSI) a întocmit un raport privind numărul și tipurile de nave sovietice, atât cele din Marea Neagră, cât și cele de pe Dunăre. Conform informațiilor obținute, flota maritimă sovietică dispunea de un cuirasat, un portavion, 4 crucișătoare (unul greu și 3 ușoare), 3 vase conducătoare de flotilă, 7 distrugătoare, 40 de submarine, 6 puitoare de mine și 30 de vedete torpiloare rapide (ANIC, dosar 45/1970, f. 37). La rândul ei, flota de Dunăre a URSS era alcătuită din 6 monitoare, un puitor de mine, 10 vedete, 8 șalupe rapide, 4 remorchere cu zbatouri, o navă atelier cazarmă, două nave depozit și 8 șleपुरi, din care unul tanc petrolier (Ib., f. 38). În continuare, SSI a informat constant decidenții politico-militari despre puterea navală, liderii, posibilitățile și intențiile sovietice în Marea Neagră.

¹ Pentru mai multe detalii: Bold, Seftiuc (1998); Moșanu, Buga (2002); Popa (2017); Moorhouse (2019).

Aceste aspecte vor fi prezentate detaliat în paragrafele următoare, în cadrul unei construcții istorice sintetice, pe baza documentării și a investigației istoriografice a elementelor relevante în ceea ce privește prezenței flotei sovietice în Marea Neagră.

SERVICIUL SPECIAL DE INFORMAȚII ÎN CONTEXTUL GEOPOLITIC ȘI MILITAR AL ANILOR '40

Situația militară din a doua jumătate a anului 1943 era defavorabilă puterilor Axei, dar acest lucru nu a împiedicat SSI să ofere conducerii statului român materiale pertinente despre flota inamică din Marea Neagră. În perioada de referință, interesul sovietic era canalizat către (re)cucerirea peninsulei Crimeea, fapt pentru care, atât pe uscat, cât și pe apă, aveau loc lupte crâncene.

La începutul toamnei 1943, SSI a identificat intențiile de debarcare ale sovieticilor pe coasta estică a peninsulei Crimeea. Organizarea operațiunii cuprindea trei grupuri de debarcare (unul la Tuapse și alte două la Poti), sprijinite de forțe aeriene și, mai ales, navale – vasele „*Krasnâi-Kavkaz*”, „*Voroșilov*” împreună cu un mare număr de vedete rapide blindate. Aceste vedete fuseseră construite „*în șantierele improvizate în ultimul an în porturile Tuapse, Ocemiri și Poti*” (ANIC, dosar 53/1943, f. 91-92). La acestea se adăugau încă 12 vedete torpiloare „*de proveniență americană, aduse pe calea ferată iraniană*” (Ib.); vedetele americane puteau parcurge 15 mile marine (Mm)/oră și erau înarmate cu 3 tunuri de calibrul 45 mm și două mitraliere grele.

Peste câteva zile, la 28 septembrie 1943, într-un material cu informații diverse, se menționa despre crucișătorul „*Voroșilov*” că s-ar fi lovit de un câmp de mine sovietic, în apropiere de Tuapse, fiind „*serios avariat*” (Ib., f. 98), reparațiile fiind estimate la minim două luni. De asemenea, navele „*Neva*” și „*Volga*” erau prezentate ca baze pentru submarinele sovietice ce acționau în Marea Neagră.

La începutul lunii octombrie 1943, SSI a prezentat, pe scurt, organizarea forțelor navale sovietice din Marea Neagră. Astfel, crucișătoarele erau grupate în două unități – prima cuprindea navele „*Krasnâi-Kavkaz*” (vas amiral) și „*Krasnâi-Krim*”, iar a doua bastimentele „*Molotov*”, „*repus în funcțiune, înlocuindu-i-se pupa cu cea de la vasul „Kuibâșev*” (Ib., f. 115) și „*Voroșilov*”.

Brigada a II-a Vedete rapide era structurată în două detașamente a 8 vedete fiecare, pe care se instalaseră lansatoare Katiusa cu 4 proiectile. Din 4 brigăzi de submarine existente în 1941, au rămas inițial două, iar în final una, cu 20 de submarine în funcțiune (Ib.).

Desființarea Kominternului² a afectat și denumirea unor vase, astfel că, în Marea Neagră, nava „*Parijskaia Komuna*” a fost rebotezată „*Sevastopol*”. SSI a aflat și despre apropiata finisare a unui distrugător – „*Ognevoi*” –, „*care se găsește în construcție și va fi lansat în scurt timp*” (Ib.). Câteva zile mai târziu, în portul Berdiansk, agenții români au identificat 27 de vase de război (puitoare de mine și vase de siguranță), 5 nave de pază a coastei, un vas mare cu zbaturi și 50-60 de bărci mari.

Cercetările arhivistice au evidențiat că, în perioada 15 septembrie-9 octombrie 1943, forțele Axei din Marea Neagră au provocat pierderi însemnate flotei sovietice. Acestea s-au cifrat la 3 distrugătoare, 3 vase de transport, 20 de vase de debarcare, 4 vedete rapide, 6 canoniere și peste 100 de alte tipuri de vase (Pandea, Ardeleanu, 1995, p. 285). La 15 octombrie 1943, alt material al SSI (ANIC, dosar 53/1943, f. 159) a indicat numărul și tipurile de nave care staționau în porturile Ahtari (Marea de Azov) și Poti (Marea Neagră). În Ahtari staționau 12 vedete blindate (cu un blindaj de 40 mm), două vedete blindate pentru patrulări și 10 vedete mari pentru debarcări. Toate erau înarmate cu câte două tunuri de calibrul 76,2 mm și două mitraliere grele. În Poti erau ancorate, de la sfârșitul lunii septembrie, vasul de linie „*Sevastopol*”, alături de crucișătoarele „*Molotov*”, „*Voroșilov*”, „*Krasnâi-Kavkaz*” și „*Krasnâi-Krim*”.

Cel mai amplu material despre flota sovietică a fost redactat de SSI la 18 octombrie 1943. El structura navele sovietice în trei categorii: forțele navale grele, forțele navale ușoare și forțele navale auxiliare.

Forțele navale grele, cu nava „*Sevastopol*” ca vas amiral, erau structurate în două secții: Secția I Crucişătoare rapide, în care intrau vasele „*Voroșilov*” și „*Molotov*” (construite în 1940-1941) și Secția a II-a Crucişătoare ce cuprindea navele „*Krasnâi-Kavkaz*” (crucișător de gardă) și „*Krasnâi-Krim*” (construit în 1913) – inițial s-a numit „*Svetlana*”, din 1925 „*Profintern*”, iar din 1939 „*Krasnâi-Krim*” – însă era „*revizuit și modernizat*” (Ib., f. 171).

Forțele navale ușoare, care avuseseră drept vas comandant nava „*Harkov*” – scufundată la 9 octombrie 1943, împreună cu vasele „*Sposobnâi*” și „*Besposciadnâi*” în urma unui atac aerian german –, erau împărțite în 4 divizii, două de distrugătoare, una de canoniere și una de vase de pază. Prima divizie de distrugătoare era

² Kominternul a fost desființat, oficial, în mai 1943, însă abia în luna septembrie 1943 au fost expediate instrucțiuni către partidele comuniste afiliate și agenturi privind fluxul corespondenței și reorganizarea rețelilor informative. (n.a.)

compusă din nave construite în perioada 1939-1941, care erau înarmate, pe lângă armamentul clasic, cu câte două „*aparate lanstorpilor*” (Ib., f. 172). Bastimentele ce compuneau divizia erau de două tipuri: „SS” – vasele „*Soobrazitelni*”, „*Sposobni*” (scufundat) și „*Schelesnikov*” – și „B” – navele „*Boikii*”, „*Bodrâi*” și „*Besposciadnâi*” (scufundat). Din a doua divizie de distrugătoare nu a fost identificată de SSI decât nava „*Nesamojnic*”, considerată drept un „*vas vechi*” (Ib.), dar care dispunea de lanstorpilor. Divizia de Canoniere avea în subordine 4 vase – „*Krasnâi-Adjaristan*”, „*Krasnâi-Kuban*”, „*Krasnaia-Abhazia*” și „*Krasnaia-Moldavia*” – toate fiind „*vase vechi, refăcute din vase de 400 t.*” (Ib.). Divizia de Pază, condusă de locotenentul-comandor Frose, dispunea, probabil, de mai multe ambarcațiuni, dar doar două au putut fi identificate: „*Sturm*” și „*Skval*”.

Forțele navale auxiliare aveau cea mai amplă desfășurare de nave. În prima categorie intrau vasele destinate transporturilor militare, în număr de șase: „*Metalist*” (500 t.), „*Odeskii Gorsoviet*” (600 t.), „*Ordjonikidze*” (700 t.), „*Raicomvod*” (1.000 t.), „*Pestel*” (1.000 t.) și „*Kuban*” (3.000 t.). A doua categorie era reprezentată de Brigada Căutătoare de mine și putoare de mine, care se structura, la rândul ei, în mai multe formațiuni.

Divizionul Căutătoare de mine rapide era alcătuit din 7 nave tip Vzrâvatel: „*Iakor*”, „*Stsit*”, „*Vzvrât*”, „*Paravan*”, „*Tral*”, „*Udarnik*” și „*Mina*” [care se afla în reparații, deoarece, la 29 iunie 1943, a fost „*lovită de o bombă din avion*” (Ib., p. 173)]. Al optulea vas al acestei divizii – „*Zastitnik*” – fusese scufundat în iulie 1943, tot în urma unui bombardament aerian. Alte două divizioane – Căutătoare de mine cu viteză redusă – erau compuse „*din diferite vase mici și corăbii vechi*” (Ib.).

Vasele de pază încadrau nu mai puțin de 8 divizioane și, pentru cele mai multe, materialul prezenta doar porturile în care staționau. Divizioanele I și III la Poti, Hopi și Ocemiri, Divizionul IV în Ghelengic, Divizioanele VI și IX în rada porturilor Soci și Suhumi, Divizionul X la Batumi, în timp ce sediile Divizioanelor VII și VIII erau „*necunoscute*” (Ib.).

Exista un segment care se ocupa cu paza coastelor, dar despre care nu se specifică nimic, precum și două divizioane de „*vase curățitoare*” (Ib.) – XII și XIII – „*alcătuite din corăbii de pescari, bărci etc., pentru curățirea minelor și serviciu de pază*” (Ib., f. 174). Ultima unitate subordonată Brigăzii Căutătoare de mine și putoare de mine o reprezentau navele putoare de mine: „*Sâzram*” și „*Mina*”.

Brigada de Submarine avea baze la Poti, Hopi și Ocemiri, se subordona tot flotei navale auxiliare și avea în compunere 25-30 de submarine de tipurile „*Scea*”, „*S*”, „*L*”, „*AG*”, „*D*” și „*M*” (Ib., p. 375).

Două brigăzi de vedete rapide au fost identificate ca având bazele principale la Poti (prima) și la Ghelengic (a doua). În această perioadă au fost aduse din Sorepta, de lângă Stalingrad, la Tuapse două formațiuni de bacuri cu motor care, anterior, fuseseră în componența flotei de pe Volga.

Baza principală a flotei sovietice se afla în portul Poti (comandant: general-locotenent Kumanin³, ajutor: general-maior Ședilov), iar bazele secundare erau la Soci (comandant: contraamiralul Frolov⁴) și Tuapse (comandant: contraamiralul Șukov).

În perioada imediat următoare, sovieticii au încercat o debarcare în Crimeea pentru constituirea unui cap de pod, în vederea susținerii unui viitor atac de anvergură. Desantul s-a petrecut la sud și la nord-est de Kerchi, la începutul lunii noiembrie 1943, el fiind executat de Divizia 318 Infanterie și Brigada 117 Marină. În pofida unei aprovizionări masive a trupelor sovietice pe cale maritimă, Divizia 6 Cavalerie română a neutralizat, până la 7 decembrie 1943, toate capetele de pod sovietice și rezistențele izolate. În cursul transporturilor, marina sovietică a pierdut 10 canoniere, două vedete rapide, 44 de vase de debarcare, două șleपुरi și 7 alte tipuri de nave (Pandea, Ardeleanu, pp. 308-309).

Pe lângă flota sovietică a acționat și un serviciu de informații, bine structurat și extrem de eficient. Conform identificărilor făcute de SSI, Serviciul de Informații al Flotei sovietice din Marea Neagră era organizat în 8 secții, sediul era la Makapse, iar conducerea o avea colonelul Mangaladze, ajutat de maiorul Osovski, maiorul Jerșman și căpitanul de corvetă Ivanov. Secția serviciului de recunoaștere militar, cu sediul la Makapse și Ghelengic, condusă de maiorul Jerșman, avea următoarele misiuni: capturarea de prizonieri pentru obținerea de informații militare, recunoașterea și fixarea locurilor probabile pentru debarcare, executarea actelor de sabotaj (mai ales contra comunicațiilor) etc. Misiunile se executau, de obicei, în ținută militară, iar durata nu putea depăși 8-10 zile.

Agentura Serviciului de Informații își avea sediul principal la Makapse, dar dispunea de nuclee în localitățile Soci, Mazesta, Essery, Novyi Afon, Ghelengic,

³ Mihail F. Kumanin (1895-1965) a fost avansat la gradele de general-maior (1940), general-locotenent (1943) și general-colonel (1952). A comandat Baza navală de la Poli (1941-1943), a fost numit locțiitor al comandantului Flotei Mării Negre (februarie 1944), șeful Serviciului Spate al Flotei (iunie 1947) și locțiitor al comandantului Marinei Militare pentru Spate (1953).

⁴ Viceamiralul Aleksandr Frolov (1902-1952) a intrat în Armata Roșie (1918), apoi a trecut în Flota Roșie (1922); a fost avansat contraamiral (1941) și viceamiral (1944). A comandat Flotila de Dunăre (1941), apoi unitățile de submarine din Flota Mării Negre. După Al Doilea Război Mondial, a fost șef de Stat Major al Flotei din Pacific.

Sovhoz Dacnomis, Kabardinka și „în partea orașului Novorosiisk, ocupată de soviete” (ANIC, dosar 53/1943, f. 41). Obiectivele vizau identificarea unităților inamice, dotarea și dislocarea lor, starea de spirit a populației din punct de vedere politic, dar și situația economică, precum și „atitudinea acesteia față de trupele germane și aliate și modul de comportare în cazul ocupării teritoriului de trupele sovietice” (Ib.). Agentura era compusă din grupe formate din diferite elemente, cum ar fi: grupa de spioni, grupa de ofițeri, grupa feminină ș.a.m.d. Secția grupelor de parașutiști și sabotaj îl avea în frunte pe căpitanul Soldmașenko, fiind dislocată în orașele Makapse, Essery, Novyi Afon, Mazesta și Ghelengic. Personalul secției, împărțit în grupe, se ocupa cu „executarea actelor de terorism și sabotaj în spatele adânc al inamicului” (Ib., f. 42), alcătuirea lor fiind pe baza naționalității (grupa spaniolă, grupa basarabeană etc.).

Despre Secția Informații a Flotei din Marea de Azov nu se identificase decât comandantul – locotenent-comandor Barchotkin – și orașele unde se afla – Jeisk și Ghelengic. Secția de informații a bazei din Novorosiisk se afla la Ghelengic, sub comanda locotenent-colonelului Silcenko, și se ocupa cu recunoașterea liniei frontului de-a lungul litoralului.

A șasea secție – informații radio de coastă – avea ca scop interceptarea aparatelor TFF ale agenților inamici aflați pe teritoriul sovietic, precum și ale celor de pe teritoriul inamicului. La Makapse, Jeisk și Essery erau amplasate aparate gonio, Hughues și TFF, care executau, de asemenea, un control al posturilor publice proprii și recepția posturilor publice inamice.

Secția exploatare, aflată la Makapse sub conducerea locotenent-colonelului Forfurin, în urma informațiilor primite de la celelalte secții, sintetiza un buletin de informații zilnic și, de trei ori pe lună, redacta buletine generale asupra inamicului. Despre ultima secție – de personal –, notele SSI nu prezintă niciun indiciu, cu excepția numelui celui care o conducea – locotenent-comandor Bumaghin.

După câteva zile, SSI a revenit cu o notă despre Serviciul de Informații al Flotei Mării Negre care, conform materialului, „mai are în subordine următoarele formațiuni” (Ib., f. 49). Prima formațiune prezentată era Batalionul independent pentru misiuni speciale, localizat la Ghelengic și Kabardinka și organizat în „companii corespunzătoare misiunilor” (Ib.).

A doua unitate identificată a fost „Școala principală a agenturii Serviciului de Informații” (Ib., f. 50), dislocată la Novyi Afon (comandant: locotenent-major

Bondarenko) și Makapse (comandant: locotenent Kreptișev). La aceste școli, viitorilor agenți li se predau următoarele cursuri:

- a. serviciul de recunoaștere – utilizat la identificarea fortificațiilor și a unităților militare, stabilirea dotării și a stării de spirit a trupelor etc.;
- b. purtarea agenților față de populație – pentru obținerea informațiilor cu caracter militar, economic și politic;
- c. sabotajul – mânăuirea explozibililor, a mijloacelor de aprindere, minarea căilor ferate și a podurilor, folosirea explozibililor în raport cu misiunea și felul țintei fixate pentru distrugere;
- d. lansările cu parașuta.

Școala de sabotaj – o altă formațiune – își avea sediul la Ghelengic și era comandată de locotenent-comandorul Dowlenko. În cadrul școlii se punea accent pe actele de distrugere, atât pentru dezorganizarea comunicațiilor inamice, cât și pentru producerea panicii. Cursurile, în majoritate practice, cuprindeau:

1. studiul materialului de minare (cu încărcături explozive de 75 gr., 100 gr., 200 gr. și 400 gr.);
2. instrucția topografică a locului unde va acționa viitorul agent, de regulă fiind stabilite două regiuni;
3. utilizarea explozibililor, a mașinilor infernale, a provocării distrugerilor;
4. parașutism.

O altă școală – TFF – era dislocată în orașele Novyi Afon, Makapse și Essery „pentru complectarea instrucției agenților destinați a îndeplini, în special, misiuni informative” (Ib.).

Secția de informații dispunea, la rândul ei, de vase pentru desfășurarea acțiunilor proprii. Astfel, într-o primă categorie, erau cuprinse 3 vase cu pânze și motor: „Ciaika” (deplasament 15-17 t., viteză 12 Mm/oră, armament – o mitralieră de 7,62 mm), „Delfin” (deplasament 20-22 t., viteză 10 Mm/oră, armament – o mitralieră de 7,62 mm și o alta de 12,7 mm) și „un vas nou” (Ib., p. 174). Secția marină a Serviciului de Informații, condusă de locotenent-comandor Ieriomin, mai dispunea de două nave vânătoare de submarine (O-11 și O-66), o barcă cu motor tip KM (nr. 62), două bărci cu motor blindate (81 și 82) și 25 de bărci de cauciuc.

Pe lângă o secție de informații trebuia să existe, obligatoriu, o alta de contrainformații. SSI a prezentat conducerii statului și organizarea acestui serviciu care, inițial, s-a numit Secția Specială NKVD a Flotei Mării Negre.

După desființarea Kominternului, aceasta a fost înlocuită cu Secția Contrainformații (K.R.O.), în fruntea ei fiind numiți locotenenții Alexeev și Budenko, împreună cu sublocotenentul Jefronovski (Ib., f. 61). Misiunile destinate Secției Contrainformații pot fi structurate în două direcții principale: în primul rând, trebuia neutralizată pătrunderea în Serviciul de Informații a elementelor suspecte (neloiale, spioni, deviaționiști etc.), iar în al doilea rând, se supravegheau propriii agenți. La acest al doilea capitol, obiectivele Secției se divizau în supravegherea continuă a agenților (la instrucție, în unitate, în timpul liber), împiedicarea răspândirii știrilor aduse de agenți la reîntoarcerea din teritoriul inamic și exterminarea celor care reveneau fără a fi executat misiunile sau aduceau informații false. Pentru îndeplinirea misiunilor sale specifice, Secția Contrainformații dispunea de nave și avioane în diferite orașe. La Ghelengic, Secția avea o escadrilă de hidroavioane MBN-2, navele vânătoare de submarine C-62 și C-134, precum și vedeta rapidă D-3. Pe aeroportul din Suhumi i se subordonau 4 avioane U-2, în timp ce porturile Suhumi și Djugba concureau cu două șalupe rapide tip BK (C-72 și C-73), două vase cu pânze și motor, alături de șalupe de tip KM. De asemenea, în cazuri excepționale, Secția se putea folosi „*de vedetele rapide și submarine care încadrează Brigada a II-a Vedete rapide și vasele Brigăzii a II-a Submarine*” (Ib., f. 62).

Informații interesante au fost oferite și despre conducătorii flotei sovietice din Marea Neagră. La 8 septembrie 1943, o notă care cuprindea informații „*relative*” (Ib., f. 98) la marină menționa că la comanda flotei sovietice se află viceamiralul Vladimirski⁵, care a preluat comanda de la amiralul Oktiabrski⁶. Peste mai puțin de o săptămână, la 2 octombrie 1943, SSI a prezentat date generale despre Comandamentul flotei sovietice. Astfel, se afirma că, la Comisariatul Marinei, amiralul Oktiabrski îl înlocuise pe amiralul Isakov⁷, care fusese rănit. Leziunea, conform informațiilor, „*se datorește unei răni la picior căpătate cu ocazia unei vizite făcute pe front de amiralul Isakov împreună cu Kaganovici*” (ANIC, dosar 53/1943,

⁵ Viceamiralul Lev Vladimirski (1903-1973) a fost comandantul Flotei Mării Negre (mai 1943-mai 1944), comandant de escadră în Flota Mării Baltice, inspector al forțelor navale (1947) și șeful Directoratului Naval pentru Educație (1952).

⁶ Amiralul Filip Okiabrski (1899-1969) a fost comandantul Flotei Mării Negre (martie 1939-aprilie 1943 și martie 1944-noiembrie 1948), locțiitorul comandantului Marinei Militare și comandantul Institutului Naval al Mării Negre.

⁷ Amiralul Ivan Isakov (1894-1967) a fost șeful Statului Major al Marinei Militare (1941-1943), locțiitorul comandantului Marinei Militare (1947-1950) și locțiitor al ministrului Marinei (1950-1956). La 4 octombrie 1942, a fost rănit în urma unui atac aerian german la Tuapse și a trebuit să i se amputeze un picior

f. 111-112), din care cauză, ulterior, „*infectându-se, piciorul trebuia amputat*” (Ib.). Comanda flotei din Marea Neagră o exercita, așa cum a fost deja menționat, viceamiralul Vladimirski, care își avea comandamentul în porturile Poti și Suhumi, iar șef de Stat Major era contraamiralul Fomin sau Fomenko. Comanda escadrei grele a flotei din Marea Neagră o deținea contraamiralul Basisty⁸, fost șef de Stat Major al flotei, cu sediul tot la Poti. În fruntea Brigăzii de submarine se aflase comandorul Voronov, care „*nu demult a căzut pe bordul unui submarin <Maliutka>, scufundat cu ocazia unei probe chiar de către vasele de vânătoare de submarine sovietice*” (Ib., f. 112). Forțele ușoare ale flotei erau comandate de contraamiralul Smirnov, cu sediul la Batumi; vasele mici se subordonau căpitanului Korneev, cu sediul la Chobi; prima unitate de crucișătoare avea în frunte pe „*fostul comandant al vasului conducător de flotilă <Taškent>*” (Ib.) – contraamiralul Yaroșenko; baza navală de la Ghelengic era comandată de căpitan-comandorul Holostiakov, iar sectorul fortificat de comandorul Borodenko.

Două săptămâni mai târziu, SSI a revenit cu noi date despre conducătorii Flotei Roșii din Marea Neagră. Viceamiralul L.A. Vladimirski deținea comanda flotei, contraamiralul Kulakov⁹, fost comisar de Divizie, era șeful Secției politice, contraamiralul Fomin/Fomenko deținea funcția de șef de Stat Major, iar viceamiralul Basissty comanda escadra din Marea Neagră (Ib., f. 171). Motivele adevărate ale înlocuirii amiralului Oktiabrski au fost relevate la 23 decembrie 1943, când, într-o notă, se afirma că, „*după ce a fost destituit în februarie 1943 pentru eșecul debarcărilor din Jujnaia-Ozereika, a fost mutat în Extremul Orient, unde comandă flota de pe râul Amur*” (Ib., f. 375). În memoriile sale, amiralul Kuznețov¹⁰, comandantul Marinei Militare în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, confirmă înlocuirea amiralului Oktiabrski din cauza eșecului debarcării la Jujnaia-Ozereika. Dar, surprinzător, peste

⁸ Viceamiralul Nikolai Basisty (1898-1971) a comandat Escadra ușoară a Flotei Mării Negre (1941-1942), Escadra de crucișătoare (1942-1943), a fost numit șef de Stat Major al Flotei Mării Negre (1942 și 1944-1948) și comandant al Flotei (1945 și 1948-1951).

⁹ Viceamiralul Nikolai Kulakov (1908-1976) a fost însărcinat cu aprovizionarea și apărarea porturilor Odessa și Sevastopol (1941-1942). Contraamiral (1942), a fost retrogradat la gradul de căpitan rangul I (ianuarie 1944) pentru eșecul operației Kerci-Eltingen (noiembrie 1943). Este șeful cursurilor superioare politico-militare pentru marină (martie 1944) și șeful Departamentului Propagandă și Agitație din Direcția Politică Principală (iunie 1944). Din nou contraamiral (iulie 1944), șeful Consiliului Militar al Flotei Nordului (martie 1945) și viceamiral. Locțiitor al comandantului Marinei Militare pentru afaceri politice (1948) și comandant al Districtului Naval Leningrad (1960).

¹⁰ Mareșalul Nikolai Kuznețov (1904-1974) a fost comandantul Marinei Militare (1939-1947 și 1951-1956) și ministrul Marinei (1951-1953). A fost avansat la gradul de mareșal al Uniunii Sovietice la 31 mai 1945.

mai puțin de un an, în martie 1944, amiralul Oktiabrski a revenit la comanda Flotei Mării Negre. A fost singurul caz când un comandant de flotă a revenit în funcția deținută, după ce a fost înlocuit.

În sfârșit, materialele SSI cuprind și date despre starea de spirit și disciplina marinarilor sovietici. Considerată „foarte slabă” (Ib., f. 376), mai ales când marinarii se aflau în porturi, disciplina era apreciată astfel: „Bețiile și scandalurile sunt zilnice, iar măsurile severe luate pentru stabilirea ordinii nu dau rezultate favorabile, chiar dacă pedeapsa ajunge până la executarea vinovaților” (Ib.).

CONCLUZII

Confruntarea cea mai drastică din perioada analizată în cadrul acestui demers istoric (toamna 1943-primăvara 1944) a fost relevată de încercarea de convingere a lui Adolf Hitler de a aproba evacuarea trupelor româno-germane din Crimeea. Materializarea acestei acțiuni a venit abia la 6 aprilie 1944, când a fost declanșată operațiunea „Adler”, de evacuare treptată a Crimeii. Această acțiune a durat, cu intermitențe, până la 13 mai 1944. În toată această perioadă, în pofida unei clare superiorități, flota sovietică din Marea Neagră nu a intervenit împotriva evacuărilor din Crimeea decât cu nave mici (vedete, canoniere etc.) și cu submarine.

Cedarea fără luptă a Odesei de către trupele Axei a implicat și abandonarea portului Sevastopol, dar evacuarea pe mare s-a desfășurat „fără ca flota sovietică să intervină decisiv în Marea Neagră” (Rotaru, Zodian, Moise, Oroian, 1998, p. 170). În concluzie, putem afirma că, în pofida unei superiorități clare, forțele navale sovietice din Marea Neagră nu au avut curajul de a înfrunța forțele Axei, fie ele în ofensivă sau în retragere.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bold, E., Seftiuc, I. (1998). *Pactul Ribbentrop-Molotov*. Iași: Institutul European.
2. Moșanu, Al., Buga I. (coord.) (2002). *Anexarea Basarabiei în anul 1940 de către Uniunea Sovietică – o consecință directă a pactului Molotov-Ribbentrop*. Chișinău.
3. Moorhouse, R. (2019). *Alianța Diavolilor. Pactul lui Hitler cu Stalin, 1939-1941*. București: Meteor Press.
4. Pandea, A., Ardeleanu, E. (1995). *Românii în Crimeea 1941-1944*. București: Editura Militară.
5. Popa, I.C. (2017). *Fața nevăzută a agresorului. Pactul Ribbentrop – Molotov și urmările lui pentru România*. București: Editura Semne

6. Rotaru, J., Zodian, V., Moise, L., Oroian, T. (1998). *Antonescu-Hitler, Caucazul și Crimeea*. București: Editura Paideia.
7. Săvulescu, E. (1935). *De la criză la război*. București: Institutul de arte grafice „Lucia”.
8. Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), fond Președinția Consiliului de Miniștri-Cabinetul Militar (PCM-CM).
9. ANIC, fond Direcția Generală a Poliției (DGP), dosar 53/1943.

OPERAȚIA KERCI-ELTIGEN ÎN JURNALELE DE RĂZBOI ALE MARINEI GERMANE

Dr. Dan-Dragoș SICHIGEA

Șef secție, Muzeul Național al Marinei Române, filiala Mangalia
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.20

Aproape în paralel cu retragerea trupelor Axei din capul de pod Kuban, din Caucaz, sovieticii au pregătit o acțiune îndrăznească de debarcare în peninsula Kerchi, din Crimeea. Debarcărilor, executate în două zone, la sud și la nord de orașul Kerchi, aveau ca scop sprijinirea ofensivei de la nord de Marea de Azov și capturarea Crimeii.

Studiul de față se concentrează pe acțiunile navale care au avut loc preponderent în zona capului de pod de la sud, acolo unde forțele navale ale Axei au reușit să blocheze aprovizionarea trupelor inamice.

Cuvinte-cheie: Al Doilea Război Mondial, Germania, URSS, Marea Neagră, debarcare.

INTRODUCERE

În vara anului 1943, situația s-a deteriorat constant pentru forțele Axei din URSS. Pe 5 iulie, a început marea confruntare de la Kursk. Eșecul răsunător de acolo a dus la retragerea grupărilor de armate germane din nord și sud până la linia Niprului, în octombrie. Linia frontului se întindea înspre sud, până la Melitopol, aflat în partea de vest a Mării de Azov. Peninsula Crimeea era, astfel, amenințată, iar forțele din Kuban (Armata a 17-a) erau în pericol de a fi încercuite (Ruge, 1979, p. 110). Majoritatea efectivelor Grupului de Armate A, care acționaseră în Caucaz, au fost retrase prin Rostov, către apus, înainte ca sovieticii să recucerească orașul. Totuși, efective importante ale Armatei a 17-a au rămas în ceea ce s-a numit „*capul de pod Taman*”, ultima bucată de pământ deținută de Axă în Caucaz. Linia frontului era acum între Temriuk, la Marea de Azov, și Novorossisk, la Marea Neagră. Acest front va fi apărat de forțele române și germane până la evacuarea definitivă, în toamna anului 1943 (Sichiga, 2017, p. 57).

După catastrofa de la Stalingrad, retragerea și, apoi, izolarea unei noi armate reprezintă o măsură criticată de mulți istorici militari (Forczyk, 2018, p. 9), dar, pe de altă parte, variantele la dispoziția germanilor erau limitate. În ianuarie 1943, ar fi fost imposibil pentru Armata a 17-a să se retragă pe la nord, prin Rostov. Abia s-a reușit acest lucru în cazul Armatei 1 Tancuri. O evacuare pe mare, peste Strâmtoarea Kerchi, nu era posibilă la acel moment, fiindcă forțele navale ale Axei nu erau concentrate și pregătite pentru o astfel de operație (Ib., p. 9). De aceea, s-a decis ca Armata a 17-a să rămână în Taman, ca o ariergardă a mișcării de retragere din Caucaz, până când va putea fi evacuată în Crimeea.

Păstrarea pozițiilor din Taman, din capul de pod Kuban, așa-numitul „*Gotenkopf*”, a fost determinată, în mare măsură, de insistența lui Adolf Hitler de a avea un cap de pod în Caucaz, pentru o ofensivă, în 1943, către câmpurile petroliere (Ib., p. 25). Un alt argument era acela că, atâta vreme cât sovieticii nu elimină ultima prezență a Axei în zona Taman, nu vor putea să atace Crimeea, care avea un rol foarte important din punct de vedere geostrategic. Aprovizionarea celor 200.000 de germani și români din Armata a 17-a însă s-a dovedit o misiune foarte dificilă și ea a revenit aproape în totalitate forțelor navale din Marea Neagră.

Figura nr. 1: Retragera Axei în zona Taman (Ib., p. 8).

ROLUL COMANDAMENTULUI AMIRAL GERMAN MAREA NEAGRĂ ÎN COORDONAREA ACTIUNILOR NAVALE

La sfârșitul lunii august 1943, comandamentul german a înțeles inutilitatea păstrării poziției „*Gotenkopf*” și a început pregătirile pentru evacuarea capului de pod din Caucaz, prin operația „*Brunhild*”. Pe măsură ce o parte din unitățile Armatei a 17-a au început pregătiri evidente de retragere, sovieticii au devenit tot mai agresivi, culminând cu debarcarea de la Novorossisk (Sichigea, 2017, p. 62). Până pe 15 septembrie, germanii au fost împinși în afara orașului, dar s-au retras în ordine. Deja se primise permisiunea să se abandoneze capul de pod Kuban și să se treacă înapoi în Crimeea. Această operație, care a durat aproape o lună, nu s-a confruntat cu atacuri sovietice serioase. Majoritatea efectivelor și armamentului au fost transferate: 240.000 de soldați, 16.000 de răniți, 27.000 de civili, 21.000 de vehicule și 115.000 tone de provizii. Totodată, germanii și-au retras definitiv forțele navale din Marea de Azov – peste 240 de nave de diferite mărimi, suferind doar două pierderi (Ib.).

Încă din septembrie, Marele Stat Major german lucra la planuri de evacuare a Crimeii, dar complicațiile politice și militare ce ar fi suvernit din abandonarea prematură a peninsulei au dus la amânarea ideii. S-a considerat că părăsirea Crimeii nu ar scurta frontul, ci, dimpotrivă, ar fi dus la necesitatea angajării unor noi forțe pe coastele României și Bulgariei, care ar fi fost amenințate direct de flota sovietică din bazele din peninsulă.

Pe 7 noiembrie, comandantul Grupului de Armate Sud al Axei, mareșalul E. von Manstein, a încercat să convingă conducerea politică să accepte evacuarea Crimeii și dislocarea Armatei a 17-a în Ucraina, unde se simțea nevoia de rezerve. Din nou, Hitler s-a opus, aducând în discuție impresia nefavorabilă asupra României, Bulgariei și Turciei, provocată de o eventuală retragere din zonă (Frieser, 2007, p. 367). Tot la începutul lunii noiembrie, sovieticii au ajuns la Istmul Perekop, izolând, astfel, trupele Axei în Crimeea. Ele depindeau acum de aprovizionarea pe calea mării.

Sarcina a revenit *Comandamentului Amiral German Marea Neagră (A.G.M.N.)*, o structură navală creată de Germania în 1941, pentru coordonarea acțiunilor navale din zonă. În prima parte a războiului din est, A.G.M.N., cu sediul în România, a trebuit să se folosească de forțele navale române, fiindcă Germania nu deplasase nave în acest teatru de operații. În cadrul pregătirii invaziei URSS, comandamentul german nu a considerat necesar să aloce forțe navale în Marea Neagră, fiindcă, pe de-o parte, accesul era dificil, iar pe de altă parte, se spera că ofensiva germană va duce la cucerirea coastelor Ucrainei și ale Caucazului. După primul an de război în est însă, germanii au fost nevoiți să transfere nave de tonaj redus pentru dragaj, minare, dar și pentru atacarea liniilor de comunicație sovietice: vedete dragoare, torpiloare, vânătoare de submarine, barje și submarine.

De la începutul lunii octombrie 1943, A.G.M.N. raporta că inamicul din bazele din Taman se pregătea de acțiuni de debarcare în Crimeea, în diferite puncte, dintre care cele mai vulnerabile păreau cele de pe coasta de nord-est, la istmul Ak-Monai (War Diary of Admiral Black Sea, octombrie 1943, p. 3). La acel moment, germanii se temeau deci de o debarcare dinspre Marea de Azov, pe coasta de nord-est a Crimeii.

Pe 5-6 octombrie, a avut loc una dintre cele mai importante acțiuni navale din Marea Neagră în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale. Trei distrugătoare sovietice, „Harkov”, „Besposhchadny” și „Sposobny”, au încercat să împiedice convoaiele de evacuare de pe coasta Crimeii, dar s-au ciocnit de vedetele torpiloare germane. Reperate, ele au fost apoi atacate în valuri de către aviația în picaj și scufundate. După această catastrofă, Stalin a interzis acțiunile cu nave de suprafață fără aprobarea sa prealabilă (Rohwer, Hummelchen, 1992, p. 239).

A.G.M.N. era mulțumit de succesul operației „Brunhild”, care a dus nu numai la recuperarea Armatei a 17-a, ci și la salvarea a peste 1.500 de tunuri, 18.000 de vehicule motorizate și peste 25.000 de căruțe și atelaje (War Diary of Admiral Black Sea, ib., p. 37). În raportul către structurile superioare, se arăta că, „pe lângă misiunile de transport, care au ocupat rolul principal, am acordat o atenție deosebită securității căilor de comunicație de-a lungul coastelor împotriva atacurilor navelor de suprafață și a debarcărilor inamice” (ib.). Optimismul părea justificat, mai ales că, în zilele următoare, A.G.M.N. a reușit să retragă 240 de nave folosite în evacuarea capului de pod din Kuban (operația „Wiking”), pierzând doar o barjă și o navă de asalt a genștilor (Rohwer, Hummelchen, p. 240).

Nu era ca și cum structurile navale germane nu intuiau că sovieticii vor debarca în Crimeea. A.G.M.N. se temea de vulnearabilitatea Golfului Feodosia, acolo unde peninsula Kerchi se îngusta cel mai mult. În partea de est a istmului, erau dealuri aproape de plajă, dar, în vest, existau condiții propice pentru o acțiune de desant (War Diary of Admiral Black Sea, octombrie, II, p. 1).

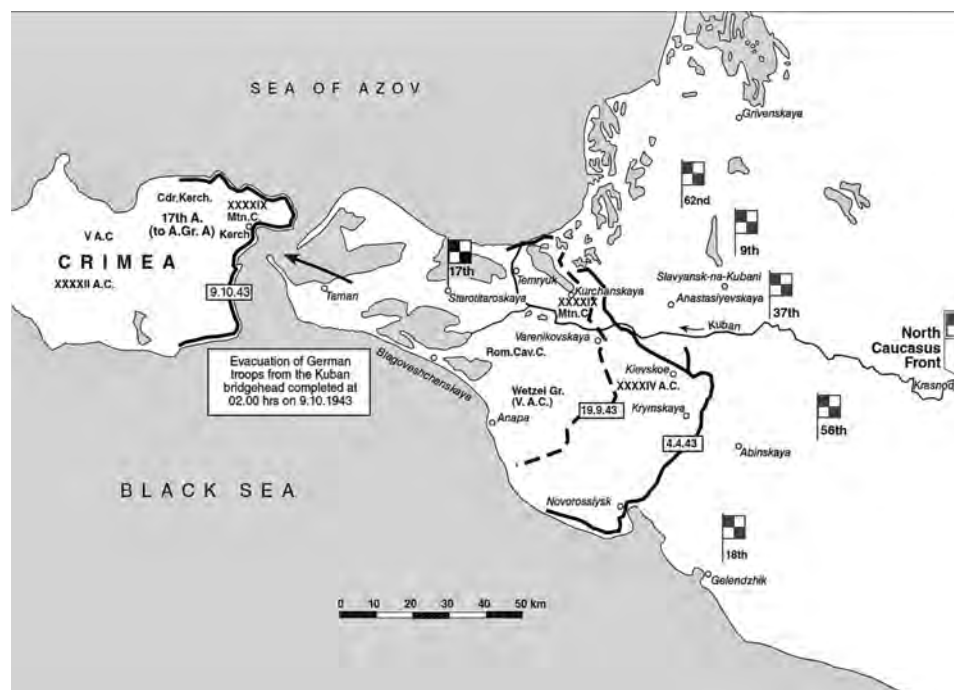

Figura nr. 2: Etapele evacuării capului de pod Taman (Frieser, 2017, p. 448).

Pentru trupele evacuate din Kuban, pauza nu a durat mult. O parte din divizii au fost transferate la nord, în Ucraina, iar cele care au rămas în Crimeea au fost izolate la câteva săptămâni după ce s-au salvat din Caucaz. Mai mult, odată cu debarcărilor

sovieticilor la Kerchi și Eltigen, unitățile germane au fost aruncate în luptă pentru anihilarea capetelor de pod (Galbraith, 2014, p. 46).

Primele debarcări sovietice, cu forțe reduse, au avut loc, de fapt, pe 20 octombrie, la Capul Chauda, în extremitatea estică a Golfului Feodosia, dar mult mai alarmantă era concentrarea de nave de debarcare și de artilerie peste Strâmtoarea Kerchi. Cercetarea aeriană germană a identificat un număr tot mai mare de ambarcațiuni de desant la Anapa și la Ghelenjik, ceea ce indica posibilitatea unei acțiuni ofensive la Kerchi (War Diary of Admiral Black Sea, octombrie, II, p. 31).

Este interesant de observat că A.G.M.N. a anticipat țintele vizate de operația de debarcare sovietică. Pe 30 octombrie, s-a raportat către Armata a 17-a că inamicul nu va căuta să-și întărească poziția din Golful Feodosia, ci va executa debarcări noi, „în zona cea mai îngustă a Peninsulei Kerchi, între Chuska și Ienikale” (ib., p. 51).

Reprezentantul Cartierului General sovietic în Caucaz, mareșalul A. Vasilevski, a propus păstrarea unei forțe mici de blocare în Taman și dirijarea efortului principal de eliberare a Crimeii prin Istmul Perekop, dar propunerea a fost respinsă. S-a decis, în cele din urmă, să se urmeze ambele căi de atac: în vreme ce Crimeea era atacată de la nord, Armata Roșie urma să debarce în zona Kerchi, cu sprijinul flotei din Marea Neagră și al flotilei din Marea de Azov (Shirokorad, 2005, p. 478).

Comandantul Frontului Nord-Caucazian, generalul I. Petrov, a ordonat, pe 12 octombrie 1943, pregătirea acțiunii de debarcare la Kerchi, cu trupe din armatele 56 și 18, sprijinite de navele de război ale celor două unități navale din Marea Neagră și din Marea de Azov. Pe 14 octombrie, s-au stabilit și cele două grupări de forțe:

„1). Grupurile 1 și 2 de desant (Armata 56) – Flotila de Azov, cu 2 nave de patrulare, 16 vedete blindate, 7 dragoare, 6 vedete torpiloare, 8 remorchere, 5 barje. Pentru întărirea flotei din Marea Neagră, se adăugau 12 pontoane, 7 șalupe de patrulare, 20 de bărci de transport.

2). Grupul 3 de desant (Armata a 18-a) cu șase detașamente (12 nave de patrulare, 50 de traulere, 5 traulere fluviale, alte 15 nave de diferite tipuri, 15 șalupe cu motor, 20 de bărci și 3 vedete blindate)” (ib.).

Pe 31 octombrie, cele două grupări au debarcat simultan trupe la nord-est de Kerchi și în satul Eltigen. Două zile mai târziu, A.G.M.N. nu părea suficient de alarmat, probabil sub impresia debarcărilor cu zece zile înainte, care au fost respinse ușor: „S-a raportat că, la ora 03:00, pe 1 noiembrie, un regiment rusesc a debarcat la Ianiș-Takil, în Strâmtoarea Kerchi, și la Eltigen. La 05:00, s-a realizat o altă debarcare, la Ienikale. Inamicul a fost primit cu foc de artilerie de la bateriile noastre și a fost

obligat să se retragă în spatele unei perdele de fum. Până seara, capul de pod, deși nu a fost anihilat, a fost limitat la o fâșie de circa 3 km de-a lungul coastei, cu o adâncime de 700 de metri. Forțele reduse care au debarcat la Ianiș-Takil au fost eliminate. O a doua debarcare la Ienikale a fost respinsă. Navele noastre de patrulare nu au putut observa ce se întâmplă la capul de pod de la Eltigen, fiindcă au fost dispuse în Golful Kerçi, unde amenințarea unei debarcări era mai mare”. (War Diary of Admiral Black Sea, noiembrie 1943, p. 3).

Pe 2 noiembrie, A.G.M.N. nota o reducere a capului de pod de la Eltigen, la aproximativ 1.5 km pe coastă, ocupat de doar 1.500 de soldați inamici, care nu mai puteau primi prea multe întăriri. Cu toate acestea, superioritatea aeriană a sovieticilor era categorică și era un factor care încetinea operațiunea de distrugere a capului de pod (Ib., p. 7).

Tot pe 2 noiembrie, Comandamentul Marinei de Război a fost informat de debarcarea sovietică și a dispus întărirea patrulărilor de-a lungul coastelor Crimeii. Forțele de care dispunea A.G.M.N. au fost considerate „insuficiente”, dar se afirma ca ele vor putea să deruteze navele inamice și să întârzie aducerea de noi forțe din Taman (War Diary, Naval Staff, Operations Division, November 1943, p. 38). Mențiunile din acea zi trădează o oarecare anxietate la comandamentul superior, impresie dată și de o cavalcadă de ordine trimise A.G.M.N.: să amplaseze două baraje de mine, să pregătească planuri urgente de patrulare pentru navele Flotei 3 Vedete Dragoare și să adauge la rapoartele zilnice propuneri pentru utilizarea forțelor proprii în zona de operații. S-a ajuns până la ideea reorganizării structurilor navale din Marea Neagră, „sub presiunea operațiilor din prezent” (Ib.).

Figura nr. 3: Barje germane „M.F.P.” (Weapons and Warfare).

În noaptea de 2 spre 3 noiembrie, au avut loc primele ciocniri navale între forțele A.G.M.N. și cele sovietice, care aprovizionau trupele din capul de pod de la Kerçi. În mod neașteptat, „vedetele” pentru germani au fost barjele tip „M.F.P.” – „Marinefahrprahme”, mai bine înarmate decât navele ușoare sovietice. A fost scufundată o navă de desant și incendiate alte trei, între care un remocher mic. Căpitanii germani au raportat că o bună parte a luptei a avut loc de aproape, cu grenade și mitraliere. Navele germane au suferit pagube mici (War Diary of Admiral Black Sea, noiembrie 1943, p. 9).

Încă din prima fază a luptelor, era clar că debarcarea de la nord era cea mai periculoasă pentru Axă. Dacă, la Eltigen, capul de pod era din ce în ce mai dificil de păstrat pentru sovietici, care se găseau sub un bombardament intens de artilerie, în nord ei au reușit să-și extindă pozițiile și să înainteze spre vest. Pe 3 noiembrie, A.G.M.N. aprecia că numărul soldaților sovietici în partea de nord crescuse la 3.000.

Comandamentul Marinei de Război a ordonat și alte măsuri, între care suplimentarea trupelor de uscat cu formațiuni terestre ale A.G.M.N., dintre care se evidențiază mai multe baterii de coastă și unități de infanterie ale comandamentelor de porturi din Crimeea și din batalionul de transport al marinei din zonă. În ceea ce privește navele germane din zonă, s-a decis contestarea zonei de operații cu toate mijloacele disponibile. Ordinele transmise către A.G.M.N., în urma unei întâlniri la nivel înalt, la care a participat și comandantul Marinei, porneau de la importanța strategică a Crimeii:

„1) Debarcările executate în Peninsula Kerçi sunt decisive pentru stăpânirea noastră în Crimeea. În cazul în care armata va trebui retrasă către Strâmtoarea Feodosia, șansele rușilor în celelalte operații împotriva Crimeii vor crește. Aprecierea este valabilă și în zona maritimă. Dacă nu vom putea păstra pozițiile din Peninsula Kerçi, vom fi în pericol să pierdem Crimeea, cu repercusiunile știute, mai ales având în vedere situația noastră în aripa de sud a frontului de est și izolarea Crimeii.

2) Pentru toate armele trebuie să fie făcute toate eforturile pentru a-i arunca pe ruși din Peninsula Kerçi în Taman și pentru a împiedica alte debarcări. Atâta vreme cât avem forțe pe mare, ele trebuie utilizate. În ceea ce privește numărul de barje, vedete torpiloare și dragoare, folosirea doar a șapte barje în acest punct vital este insuficientă.

3) Trebuie exploatate toate oportunitățile de distrugere sau măcar avariere a forțelor ruse care sunt transportate pe apă.

4) Toate întăririle din capetele de pod realizate de inamic, precum și toate eventualele debarcări noi sunt transportate pe calea apei. Așadar, ținte există mereu.

Vedetele torpiloare și cele dragoare, precum și barjele înarmate vor avea probabil cele mai bune șanse să lovească aceste ținte pe timp de noapte, dar ocazional și ziua, folosindu-și artileria în atacuri concentrate. Capacitatea aviației inamice este cunoscută.

5) Comanda operațională trebuie să dirijeze aceste forțe către inamic. Ele vor fi trimise în mod evident contra navelor inamice, dar, dacă va fi cazul, vor putea să participe la luptele de pe uscat în capetele de pod. Planurile de acțiune vor fi coordonate cu aviația noastră.

6) Suntem siguri că gravitatea situației este știută la fața locului și că se vor face toate eforturile cu forțele disponibile". (War Diary, Naval Staff, Operations Division, noiembrie 1943, pp. 59-60).

A.G.M.N. a raportat că aceste forțe erau insuficiente și că echipajele erau epuizate. De la Feodosia, în sud, până la intrarea nordică în Strâmtoarea Kerchi, germanii trebuiau să acopere aproape 140 km de coastă, vulnerabilă la operații de desant. Chiar și în cele mai vestice zone, exista pericolul unei debarcări a sovieticilor. Mai mult de atât, A.G.M.N. trebuia să gestioneze și aprovizionarea întregii garnizoane din peninsulă cu transporturi de-a lungul coastelor de vest ale Mării Negre, convoaie și misiuni de dragaj și minare.

Chiar și așa, la acest moment, au început patrulările cu navele Flotei 3 Vedete Dragoare, cu vedete de dragaj tip „R”, cu două tunuri de 20 mm sau de 37 mm. Acționând încă din primul moment cu forțe de patrulare, flota a reușit, dacă nu să întrerupă, măcar să limiteze aprovizionarea pe mare a capului de pod de la nord. În noaptea de 4/5 noiembrie, au mai fost scufundate un remorcher și două pontoane sovietice, care transportau fiecare câte 20 de soldați. De data aceasta, echipajele barjelor germane au suferit pierderi, iar navele au fost avariate.

Comandantul Flotei 3 Vedete Dragoare, căpitanul-locotenent H. Klassmann, care a dat dovadă, de-a lungul întregii confruntări de la Kerchi-Eltigen, de calități tactice impresionate, a propus chiar o debarcare proprie a germanilor, în spatele pozițiilor ocupate de sovietici, în capul de pod nordic, între Ienikale și Capul Fonar. A.G.M.N. a apreciat propunerea și a transmis-o mai departe la comandamentul Armatei a 17-a, care a informat însă că nu dispune de efectivele necesare. Ofițerul naval de legătură la marea unitate terestră a notat pe raportul către A.G.M.N., în care informa de aceasta: „Ce păcat!” (War Diary, Admiral Black Sea, noiembrie 1943, p. 16).

Pentru a-și proteja propriile transporturi maritime în Strâmtoarea Kerchi, sovieticii au amplasat proiectoare și baterii de artilerie pe limba de pământ Kossa Chuska, astfel că A.G.M.N. a fost obligat să adopte o poziție mai agresivă în patrulările

din strâmtoare. Astfel, navele ușoare (vedete torpiloare și dragoare, barje etc.) au primit ordin să acționeze, indiferent de condițiile meteo și ale mării, și să lovească inclusiv trupele de pe uscat.

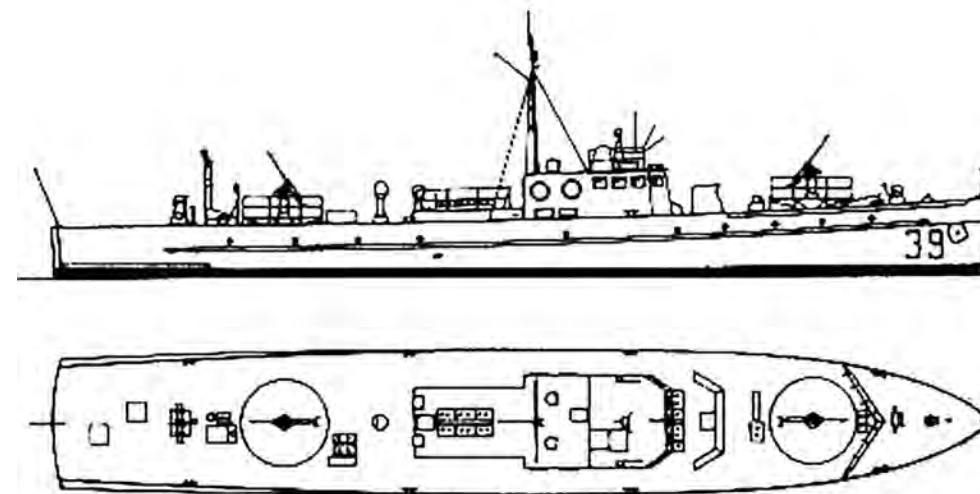

Figura nr. 4: Vedetă dragoare tip „R” (Groner, 1983, p. 202).

Ciocnirile navale au continuat să aibă loc aproape noapte de noapte. Una dintre cele mai semnificative a avut loc în noaptea de 6 spre 7 noiembrie, când vedetele dragoare au reperat un convoi remorcat, cu un total de 25 de ambarcațiuni. Focul precis de artilerie al tunurilor germane a împiedicat debarcarea și sovieticii s-au retras. Totuși, după împrăștierea formației inamice, navele de transport au încercat să spargă blocada una câte una. După mai multe ore de lupte, trei nave pline cu trupe au fost scufundate, împreună cu o vedetă torpiloare (Ib., p. 27).

Reușitele forțelor navale germane în acțiunile din Strâmtoarea Kerchi nu au trecut neobservate la eșaloanele superioare. Pentru prima oară în campania din Marea Neagră, marina germană a reușit să obțină superioritatea, chiar și localizată într-o zonă limitată. Amiralul K. Doenitz a felicitat pe comandanții unităților din Marea Neagră, mesaj care a fost transmis de către A.G.M.N pe 10 noiembrie: „Succesele obținute de forțele noastre navale, care au acționat pe coastele Crimeii, au contribuit semnificativ la rezultatele pozitive ale luptei care are loc pe uscat. Doresc să îmi exprim aprecierea față de toate forțele implicate, mai ales din Flotila 3 Vedete Dragoare. Lupta trebuie continuată cu tenacitate și determinare”. (Ib., p. 40).

A.G.M.N. nota, în aceeași zi, că laudele superiorilor nu erau exagerate; capul de pod de la nord era blocat, iar în ultimele zile, navele germane au reușit să hărțuiască aproape toate transporturile de trupe și provizii sovietice, acțiuni care au continuat

și în perioada următoare, fiindcă aceștia nu au renunțat la tentativele de a forța blocada. Inevitabil, pierderile au crescut și pentru tabăra germană. „R 204” a fost avariata grav pe 10 noiembrie și a fost tratată la Feodosia, pentru reparații.

Efectele reușitelor din ultimele zile s-au simțit pe 12 noiembrie. Navele germane au raportat că inamicul nu a trimis în acea noapte nicio navă de aprovizionare la Eltigen. Ca urmare, vedetele torpiloare și dragoare germane au atacat navele ancorate la țărm sau trase pe plaje: 3 nave de tonaj redus, un șlep încărcat cu muniție și altul cu benzină, plus două vedete blindate avariate. Nu au scăpat atenției navelor germane nici trupele sovietice din capul de pod. Distanța mică de tragere, circa 1 km, a permis un foc bine ținut cu mitraliere, tunuri și chiar rachete (Ib., p. 47).

După câteva zile de relativă acalmie, sovieticii au reluat încercările de a-și întări capul de pod de la Eltigen în noaptea de 13/15 noiembrie, când 4 vedete dragoare germane au fost atacate de un număr mare de vedete blindate (A.G.M.N. a raportat 20), sprijinite de aviație. O asemenea concentrare de forțe pare, totuși, improbabilă, mai ales că germanii au suferit doar avarii la o navă, „R 207”, și au afirmat că au oprit 8 tentative de debarcare ale inamicului.

În restul lunii noiembrie, au continuat atacurile asupra traficului naval din partea de sud a Pensinsulei Kerchi, blocada germană rămânând eficientă, ceea ce i-a obligat pe sovietici să-și aprovizioneze trupele de la Eltigen pe calea aerului. Aviația lor a reușit să lovească mai multe nave germane, mai ales în port, unde erau mai vulnerabile.

La începutul lunii decembrie, armata germană a început ofensiva împotriva capului de pod, câștigând teren treptat. Sovieticii au încercat desperați să aducă întăriri și provizii, dar au suferit pierderi grele (Ruge, 1979, p. 117). Pe 11 decembrie, zona a intrat sub control german. A.G.M.N. a utilizat 31 de barje, 6 vedete dragoare și 5 vedete torpiloare în 355 de misiuni de luptă în timpul blocadei. Dintre acestea au fost pierdute 11 barje, iar o vedetă torpiloare, patru dragoare și alte 16 barje au fost avariate. În ciocnirile cu vedetele blindate și navele de debarcare, germanii au suferit pierderi ușoare, dar atacurile aeriene sovietice s-au dovedit din ce în ce mai amenințătoare (Rohwer, Hummelchen, p. 244).

CONCLUZII

Pierderile sovieticilor rămân un subiect de discuție. Unii autori indică 150 de șalupe și nave de mici dimensiuni (folosite la transport) scufundate sau avariate. Chiar dacă acest număr pare mare, este clar că pierderile au fost semnificative. La capitolul nave de tonaj mai mare, este certă pierderea a 12 nave de patrulare, 3 dragoare și trei canoniere (vedete) blindate (Ruge, p. 117.).

Acțiunile navale care pot fi caracterizate drept o blocadă navală în adevăratul sens al cuvântului au durat aproape o lună. Este vorba, probabil, despre singura blocadă atât de aproape de coastă din tot războiul. Ambele tabere au dat dovadă de tenacitate și de ingenuozitate, apelând la variante tactice, care pot constitui un obiect de studiu pentru tactica navală în zone precum strâmțorile disputate. Folosirea vedetelor dragoare și a barjelor înarmate cu tunuri de calibru mare s-a dovedit soluția câștigătoare pentru tabăra germană. A surprins însă absența navelor mari sovietice, marina lor fiind în continuare superioară la acest capitol. Cel mai probabil, din rațiuni politice, s-a decis evitarea folosirii distrugătoarelor și crucișătoarelor, de teama aviației germane. Pe de altă parte, așa cum notau comandanții navali germani, superioritatea aeriană sovietică devenise principala cauză a pierderilor de nave, iar acest lucru a devenit, ulterior, și mai vizibil.

BIBLIOGRAFIE:

1. Forczyk, R. (2018). *The Kuban 1943: The Wehrmacht's last stand in the Caucasus*. Osprey Publishing.
2. Frieser, K. (2007). *Germany and the Second World War*. Vol. VIII: The Eastern Front 1943-1944: The War in the East and on the Neighbouring Fronts. Clarendon Press.
3. Galbraith, D. (2014). *The Defence and Evacuation of the Kuban Bridgehead, January – October 1943*. Department of History National University of Ireland Maynooth.
4. Rohwer, J., Hummelchen, G. (1992). *Chronology of the War at Sea 1939-1945*. The Naval History of World War Two (Second Edition), Naval Institute Press.
5. Ruge, F. (1979). *The Soviets as Naval Opponents 1941-1945*. United States Naval Institute Press.
6. Sichega, D. (2017). *Jurnalul de Război al Comandamentului Amiral German Marea Neagră*, vol. I, partea I. Constanța: Editura Muzeului Național al Marinei Române.
7. Shirokorad, A. (2005). Битва за Черное Море, транзитника (Bătălia de la Marea Neagră).
8. *War Diary of Admiral Black Sea*, octombrie-noiembrie 1943 (1955). Office of the Chief of Naval Operation.
9. *War Diary of Naval Staff*. Operations Division, noiembrie 1943 (1948). Office of the Chief of Naval Operations.
10. Weapons and Warfare, <https://weaponsandwarfare.com/2019/10/06/soviet-naval-air-in-the-black-sea-1943/>, accesat la 17 septembrie 2022.

CONSIDERAȚII PRIVIND EVACUAREA TRUPELOR ROMÂNE PARTICIPANTE LA CAMPANIA DIN BULGARIA DIN VARA ANULUI 1913

Dr. Daniel Silviu NICULAE

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.21

Scopul acestui articol este de a evidenția, pe baza documentelor studiate în arhivele naționale, aspecte ale operațiunilor de evacuare din Bulgaria executate de trupele române participante la campania militară din vara anului 1913. Am considerat că acesta reprezintă un capitol marcant al istoriei militare naționale, dar mai puțin cercetat, după cum reiese din documentele studiate.

În fața unei Bulgarii instabile în vara anului 1913, Serbia și Grecia au luat decizia încheierii unei alianțe defensive, finalizate la 19 mai/1 iunie 1913, care avea în vedere stabilirea propriilor interese în Macedonia, contra statului bulgar. De altfel, tensiunilor dintre foștii aliați balcanici li se adăugau incidentele armate din preajma avanposturilor celor trei armate ce aveau misiunea de a păstra pozițiile cucerite. În acest context, poziția României a devenit una foarte importantă, în raport cu obligațiile asumate prin tratatele încheiate la nivel internațional, fapt pentru care România trebuia să ia o decizie cu privire la participarea la războiul declanșat.

Cuvinte-cheie: războaie balcanice, Imperiul Țarist, grupări de forțe, mobilizare, Bulgaria.

O PRIORITATE NAȚIONALĂ – PĂSTRAREA STATU-QUOULUI INTERNAȚIONAL STABILIT PRIN TRATATE

În istoriografia românească, cele două războaie balcanice au fost cercetate sub aspectul politic, al relațiilor internaționale, al rolului privind participarea României și operațiunile militare ale armatei române, mai puțin însă privind graficul evacuării trupelor române care au fost prezente pe teritoriul bulgar.

Momentul declanșării celui de-Al Doilea Război Balcanic a demonstrat, încă o dată, importanța oportunităților oferite de contextul internațional, în special pentru națiunile mici, asemenea României. Mai mult, a evidențiat că, pentru același tip de națiuni, un anumit statut, dobândit cu mari sacrificii, nu putea fi păstrat decât printr-o atitudine demnă, chiar dacă aceasta implica și recurgerea la forța armelor. Bulgaria devenise o amenințare pentru toți vecinii săi. Politica dusă de regele Ferdinand de Saxa Coburg reușise să pună în mișcare popoarele din Balcani, care se simțeau amenințate de pretențiile teritoriale ale bulgarilor. O eventuală schimbare a echilibrului de forțe din Balcani avea să pună în dificultate întreaga comunitate internațională. Dacă Bulgaria ajungea în apropierea Strâmtorilor, reușea să-și câștige o poziție geopolitică și strategică foarte importantă. Imperiul Țarist își urmărea propriile interese la gurile Dunării și la Marea Neagră. Germania nu accepta, din motive politice și economice, slăbirea autorității turce în zonă. Astfel, România, după o politică a păcii dusă pe căi diplomatice, a luat hotărârea, în acord cu comunitatea internațională din care făcea parte ca aliată și nu numai, de a pune capăt stării de conflict care amenința stabilitatea întregii Europe de Est. Tensiunilor dintre foștii aliați balcanici li se adăugau incidentele armate din preajma avanposturilor celor trei armate ce aveau misiunea de a păstra pozițiile cucerite.

În acest context, poziția României a devenit una foarte importantă. Clasa politică românească, astfel conștientă de aportul Austro-Ungariei la destrămarea înțelegerii dintre cele trei state balcanice și la susținerea cauzei bulgare, trebuia să ia o decizie cu privire la participarea la războiul declanșat. Cum era de așteptat, tensiunea dintre cele două mari puteri, care își disputau sferele de influență în Balcani, Imperiul Țarist și Austro-Ungaria, a condus la concentrarea trupelor în apropierea granițelor României. Astfel, la vest, est și sud de frontierele statului român se aflau concentrate trupe care puneau în pericol existența teritorială a acestuia.

ASPECTE PRIVIND EXECUTAREA PLANULUI DE CAMPANIE DIN BULGARIA DIN ANUL 1913. MOBILIZAREA, DESFĂȘURAREA GRUPĂRILOR DE FORȚE ȘI ACȚIUNILE MILITARE

Regele Carol I a semnat înaltul Decret nr. 4751 din 20 iunie/3 iulie 1913, după ce misiunile diplomatice de la Atena și Belgrad au comunicat Bucureștiului că ambele țări se considerau în stare de război cu Bulgaria. Operația a început efectiv în noaptea de 22/23 iunie/2/3 iulie 1913, ora 24.00, și s-a desfășurat în bune condiții până la 27 iunie/10 iulie. Pentru conducerea operațiilor militare a fost mobilizat Marele Cartier General, la conducerea căruia a fost numit principele moștenitor Ferdinand, având ca element de bază Statul Major General, sub comanda generalului Alexandru Averescu. Această structură de conducere a funcționat din 23 iunie/6 iulie până pe 22 august/4 septembrie 1913 (Giurcă, Georgescu, 2012, p. 92).

Au fost aduse sub arme contingentele 1901-1911, iar cele 1895-1900, prin ordine individuale. Mobilizarea a durat opt zile, finalizându-se la 28 iunie, ceea ce a constituit o surpriză pentru Bulgaria, care aprecia că durata ei va fi de circa două săptămâni.

S-au mobilizat cinci corpuri de armată cu 15 divizii, dintre care cinci de rezervă, trei brigăzi de infanterie de rezervă, două divizii de cavalerie, o brigadă de călărași. Forța combativă era de 247 de batalioane, 180 de baterii și 93 de escadroane. Efectivele mobilizate s-au ridicat la 460.000 de militari, 10.600 de ofițeri, 150.000 de cai.

Activitățile de mobilizare și transporturile au început în noaptea de 22/23 iunie-5/6 iulie 1913, la ora 24. În ziua de 23 iunie/6 iulie 1913, trenurile de călători au fost suspendate, căile ferate ocupându-se de la această dată numai de transporturile militare. Trupele și tehnica de luptă au fost transportate cu ajutorul a peste 500 de trenuri militare, pe jos sau cu vase pe Dunăre. Bulgarii prevăzuseră că mobilizarea armatei române va dura 14 zile și, ca urmare, trupele române vor pătrunde pe teritoriul bulgar la 20 iulie/2 august 1913. Nicio armată nu reușise, până în anul 1913, să realizeze mobilizarea într-un timp atât de scurt și în ordine ca armata română. Astfel, România a deținut recordul din acest punct de vedere, dovedind strălucirea că dispune de o bună pregătire materială și morală a mobilizării în caz de necesitate. Rapiditatea cu care s-au efectuat mobilizarea și concentrarea armatei române a determinat comandamentul militar bulgar să ia măsuri urgente pentru apărarea capitalei și retragerea trupelor care luptau cu trupele grecești și sârbe.

Decizia privitoare la intrarea României în război a fost luată în seara zilei de 26 iunie/9 iulie 1913. Ministrul Franței la București, după ce s-a consultat cu omologul său rus, Nicolai Nicolaevich Schebeko, a avut o întrevedere cu Titu Maiorescu, în cadrul căreia prim-ministrul român i-a declarat acestuia că România urmărea păstrarea echilibrului balcanic și european (Pohoată, 2010, p. 205).

În aceste condiții, s-a pus în aplicare, la 17/30 iunie 1913, la inițiativa generalului Alexandru Averescu, șeful Marelui Stat Major, „*Memoriul privitor la îndrumarea operațiunilor armatei române în cazul că ar interveni în conflictul sârbobulgar*” (Apostol, Giurcă, Chiriac, Baltă, 2000, p. 35). Cunoscut și sub numele de „*Ipoteza 1 bis*”, memoriul reprezenta Planul de operațiuni al Armatei Române în cel de-Al Doilea Război Balcanic (iunie-august 1913).

Prin urmare, Planul de operațiuni al Armatei Române în cel de-Al Doilea Război Balcanic prevedea desfășurarea operațiunilor „*pe două direcții: una principală, îndreptată spre centrul de gravitație strategic al forțelor Bulgariei, astfel cum sunt dispuse astăzi; alta secundară, îndreptată spre linia Rusciuc – Varna. Prima direcție este indicată numai din considerații curat militare, a doua din considerații mai cu seamă politice*” (ANIC, 1913, f. 2).

Pentru îndeplinirea scopului strategic, în **Planul de operațiuni** al armatei române, acțiunile de luptă se ghidau după ideea centrală a planului: ofensiva pe două direcții. Direcția principală viza centrul forțelor adverse și Capitala, contribuind la fixarea trupelor bulgare atât în sectorul oriental, cât și în cel occidental. De asemenea, manevra pe două direcții exterioare, concepută de Marele Stat Major, a asigurat posibilitatea conlucrării cu trupele sârbe, vecinul din flancul drept al grupării principale române. Repartiția forțelor a respectat principiul concentrării forțelor și mijloacelor, gruparea principală primind resursele necesare pentru a-și îndeplini misiunile (Otu, 2007, p. 159).

Odată mobilizarea decisă, Marele Stat Major, prin comandamentul său general, a trecut la alcătuirea a două grupări de forțe în funcție de obiectivele urmărite. Prin urmare, s-a constituit o armată principală de operații, compusă din Copurile de armată 1, 2, 3, și 4, precum și două divizii de cavalerie concentrată în Oltenia și Corpul 5 armată operativ în Dobrogea, format din Diviziile 9 și 10 și Divizia 3 rezervă, aflată sub comanda generalului de divizie Ioan Culcer, un reputat ofițer strateg și tactician. Efectivele Corpului 5 armată au fost îndreptate spre frontiera de sud, forțele Diviziei 9 au fost concentrate la Cernavodă, forțele Diviziei 10 la Medgidia și Divizia 3 rezervă la Murfatlar.

Corpul 5 Armată a primit ordinul de a acționa în teritoriul bulgar pentru ocuparea liniei de frontieră cerută de guvernul român în cadrul negocierilor româno-bulgare.

La 28 iunie/11 iulie 1913, primele trupe române au început traversarea Dunării, iar Silistra a fost primul oraș ocupat de escadroanele 1 și 2 din cadrul Regimentului 5 Roșiori mobilizate la Tecuci și concentrate la Ostrov. Ca urmare a recunoașterilor efectuate, s-a constatat că forturile Silistrei erau părăsite de soldați, iar în oraș erau semnalate doar trei companii bulgare de infanterie.

Silistra, punct strategic, a devenit baza din care au plecat trupe a căror misiune era ocuparea principalelor orașe situate pe linia viitoare frontiere româno-bulgare. Rând pe rând, Turtucaia, Dobrici (Bazargic) și Balcic au fost ocupate și trecute sub controlul forțelor române, care au primit ordin să staționeze în așteptarea viitoarelor decizii politice.

La 30 iunie/13 iulie 1913, linia Turtucaia-Dobrici-Balcic era în totalitate controlată de trupele române. S-au executat recunoașteri pe linia Rusciuc-Șumla-Varna, care au dus, în cele din urmă, la ocuparea orașului Varna la 2/15 iulie 1913 de către un grup de 9 călăreți ai Regimentului 6 Călărași staționat la Dobrici. Ocupația a durat până la data de 3/16 iulie 1913. În aceeași zi, la Varna a ajuns și formația de recunoaștere a Regimentului 5 Roșiori staționat la Balcic. Ambele recunoașteri s-au retras către Dobrici și Balcic.

Prin proclamația generalului Ioan Culcer cu ocazia ocupării orașului Turtucaia la 1/14 iulie 1913, autoritățile locale și populația bulgară au fost înștiințate că, de la acea dată, au obligația de a se supune legilor românești și comandanților militari. Toți locuitorii orașului aveau obligația să predea armele, să contribuie la nevoile armatei prin rechiziții pentru care primeau indemnizații conforme cu tariful stabilit de autoritățile militare, cu respectarea Regulamentului privind aplicarea legii asupra rechizițiilor. Orice tip de corespondență era oprită, iar comerțul local și lucrările agricole erau monitorizate de armata română. Comandantul regiunii militare Turtucaia a fost numit generalul Ioan Istrati, comandantul Diviziei 9 Infanterie (Adevărul, 1931, p. 1).

Până la semnarea Păcii de la București, la 28 iulie/10 august 1913, Corpul 5 Armată a rămas în Dobrogea de Sud sau Dobrogea Nouă, cu excepția ocupării orașului Varna de către un detașament al Regimentului 6 Călărași, care executa o misiune de recunoaștere, fără intenția de a ocupa orașul. Cu toate acestea, după slabe riposte din partea trupelor bulgare staționate în împrejurimile portului, autoritățile bulgare au decis să predea orașul trupelor române, pe care, de altfel, l-au părăsit în perioada 3/4 iulie-15/16 iulie 1913, retrăgându-se pe pozițiile anterioare, respectiv pe linia viitoare frontiere româno-bulgare.

EVACUAREA TRUPELOR ROMÂNE PARTICIPANTE LA CAMPANIA DIN BULGARIA DIN ANUL 1913. ASPECTE ADMINISTRATIVE, MILITARE ȘI MEDICALE

La 11/24 iulie 1913, Marele Cartier General al Armatei de Operațiuni primea din partea Ministerului de Război telegrama cu nr. 50, prin care i se aducea la cunoștință că guvernul bulgar a cedat cererilor românești, fapt pentru care Regele Carol I a solicitat regelui sârb Petru Karađorđević și regelui grec Constantin I încheierea unui armistițiu în interesul păcii, aceștia fiind, în principiu, de acord numai în condițiile în care guvernul bulgar accepta punctele de vedere ale celor două regate. Cu această ocazie, Regele Carol I i-a sfătuit pe cei doi suverani ca armatele aliate să nu înainteze prea repede spre Sofia, fiindcă o amenințare a capitalei ar provoca o catastrofă în Bulgaria și, atunci, puterile nu vor mai avea cu cine trata (AMNR, 1913, f. 152).

În același timp, comunicarea Ministerului de Război nr. 50 din 11/24 iulie 1913 preciza că „*Majestatea Sa Regală vă face cunoscut că ordinul dat capetelor de coloană și detașamentelor de recunoaștere e o măsură cerută de împrejurările politice, e o dispoziție pentru moment. De astfel, pozițiile ocupate ne asigură o situație strategică favorabilă. Rămâne însă înțeles ca oprirea pe linia strâmtorilor nu implică și oprirea maselor dinapoi care, din contră, trebuie apropiate pentru a micșora prea marea depărtare ce există astăzi între diferitele elemente ale corpurilor de armată. Majestatea Sa Regele ordonă ca acest ordin să se comunice Corpurilor de Armată și Diviziilor de Cavalerie pentru ca comandanții lor să cunoască situația politică care dictează măsurile luate pentru momentul de față*” (Ib.).

În aceeași zi, Ministerul de Interne, prin telegrama nr. 4393/11/24 iulie 1913, a transmis ministrului de război, generalul de divizie Constantin Hârjeu, o adresă prin care îi aducea la cunoștință că Președintele Consiliului de Miniștri a hotărât numirea unui Comisar Civil pentru întregul teritoriu ocupat – Dobrogea de Sud, delegându-l pe Barbu Păltineanu, deputat, care a primit această însărcinare. În conformitate cu prevederile dreptului internațional în timpul ocupației până la anexarea acestor teritorii, autoritatea era exercitată de puterea militară. Chiar sub autoritatea militară mai rămăneau autorități civile, precum autoritățile locale, prin urmare, statul, în forma lui civilă, trebuia reprezentat. În această calitate, Barbu Păltineanu colaborează permanent cu Comandantul armatei de ocupație, șeful autorității militare. Acesta avea o echipă de consilieri guvernamentali, formată din D. Apostolu, G. Bădescu și Sebastian Teodorescu, deputați, având ca ajutoare pe d-nii G. Nicolau, șef de birou special în Direcția Căilor Ferate, C. Angelescu, Barbu B. Păltineanu,

delegat de Ministrul de Industrie, și Ion Constantinescu. Misiunea deputatului Barbu Păltineanu era studierea viitoare organizări administrative și politice a teritoriului desemnat a face parte din România, în vederea propunerii proiectului spre legiferare de către Parlament. În vederea îndeplinirii misiunii, acestuia i s-a pus la dispoziție, la sosirea în Silistra, cinci automobile pentru transportul de la Silistra la Dobrici, iar pentru deplasarea în teritoriu două automobile (Ib., f. 2).

La 18/31 iulie, forțele române au primit înștiințarea despre încheierea unui armistițiu pe 5 zile, ca urmare a deschiderii lucrărilor Conferinței de Pace de la București, la 17/30 iulie 1913. Prima măsură de ordin militar luată la conferință a fost încetarea ostilităților și stabilirea unei linii de demarcație în dreptul avanposturilor. La 23 iulie/5 august, armistițiul a fost prelungit cu 3 zile. La 24 iulie/06 august 1913, Ministerul de Război transmitea Marelui Cartier General telegrama cu nr. 311 din Înalt ordin al M.S. Regelui, prin care îi aducea la cunoștință că, din ziua de 25 iulie/7 august 1913, în vederea unei apropiate desconcentrări a trupelor, pentru a ușura pe cât cu putință transporturile ulterioare, Divizia 5 rezervă trebuia să trimită treptat în concediu oameni care făceau parte din batalioanele din Dobrogea, începând cu contingentele cele mai vechi, alegându-se, după avizul medicului, cei mai slabi și cei cu greutăți familiale.

Tot în același mod se proceda și cu trupele din Dobrogea aflate în spatele Corpului 5 Armată, și anume: Parcul de artilerie, coloanele de muniții și coloanele de subzistență, micșorându-se, astfel, treptat efectul, fără însă a se dezorganiza serviciul. Transportul oamenilor la reședințele lor de mobilizare se făcea pe calea ferată, pe grupe între 100 și 250 de oameni pe zi, de fiecare tren obișnuit, fiind interzisă formarea trenurilor militare speciale în acest scop. Fiecare grup trebuia să fie, după importanța lui, sub comanda unui ofițer, plutonier sau subofițer, activi, cu misiunea de a menține disciplina și ordinea în timpul transportului. Unitățile care trimiteau oameni în concediu anunțau cu 24 de ore înainte stația de cale ferată cea mai apropiată, arătând numărul oamenilor care plecau și în ce direcție mergeau.

În acest scop, Căile Ferate puneau la dispoziție corpurile de armată maximum trei vagoane de fiecare tren de persoane și câte cinci la cele de marfă. Exista o excepție în privința trenurilor accelerate, care mai puteau fi suplimentate cu câte două vagoane de tren. În același timp, corpurile de armată aveau obligația să trimită exact efective cât era capacitatea garniturilor atașate. Prin aceste trimiteri eșalonate în concediu, se urmărea ca efectivele rămase în așteptarea unor noi ordine să fie reduse la jumătate din cele mobilizate. Ordinul era completat cu mențiunea

„că, Pentru Cetatea București și regiunea întărită Focșani – Nămolosa – Galați, se va da ordine direct de Minister”. (Ib., f.n.).

Prin telegrama nr. 111 din 29 iulie/11 august 1913, Marele Cartier General dispunea, din ordinul șefului de stat-major al Armatei de Operațiuni, generalul Alexandru Averescu, comandamentelor trupelor staționate în vestul Bulgariei ca, în vederea punerii în mișcare a efectivelor, marșurile să fie executate după indicațiile cuprinse în tabela de mișcare care urmau să fie primite la timp. Itinerariile nu puteau fi schimbate, numărul de zile nu putea fi modificat, iar punctele de staționare, precum și lungimea etapelor nu erau obligatorii. Punctele de trecere în țară erau Turnu Măgurele și Zimnicea. Pe la Turnu Măgurele au trecut: Divizia 1 Cavalerie, Corpurile 1 și 3 armată, Divizia 1 Rezervă și Brigada 33 Rezervă, iar pe la Zimnicea, Divizia 2 Cavalerie, Corpurile 2 și 4 armată și Divizia 2 rezervă. Pentru buna desfășurare a marșurilor, depozitele mobile aveau provizii pentru 5 zile de hrană. Subzistența trupelor aflate pe partea dreaptă a Dunării era asigurată prin coloanele de subzistență aprovizionate de la depozitele mobile și de la depozitele din punctele de trecere. Pe dreapta Dunării, subzistența era asigurată de la depozitele provizorii instalate prin îngrijirea Intendenței Generale a armatei. Strămutarea depozitelor mobile era coordonată de către comandantul etapelor după indicațiile Intendentului General. Toți bolnavii de holeră și suspecții holerici erau lăsați în următoarele puncte: Orhanie, Vrața, Lucoviț și Cervenibreg. În ajunul plecării, medicii aveau obligația de a face o inspecție sanitară minuțioasă pentru trierea celor suspecți și evacuarea acestora. În timpul marșului până la punctul de trecere, medicii alcătuiau o listă exactă cu cei care prezentau simptome specifice holerei. Bolnavii și suspecții de holeră formau un detașament în coada fiecărei unități, iar la punctul de trecere erau predați serviciului sanitar de acolo, pentru a fi supuși măsurilor anume ordonate pentru această categorie. Pentru înlesnirea marșurilor, comandamentele puteau dispune expedierea a unei părți din materialul de care nu mai aveau nevoie pe timpul marșului.

În conformitate cu Înaltul Decret nr. 5141 din 30 iulie/12 august 1913, demobilizarea generală a armatei a început în ziua de 31 iulie/13 august 1913. Cu privire la trupele de ocupație din Dobrogea, Marele Stat Major General transmitea telegrama nr. 2380 din 30 iulie/12 august 1913, prin care Marelui Cartier General i se aducea la cunoștință că acest corp de forțe era format din Regimentul Tulcea nr. 33, cu 3 batalioane la Tulcea, Regimentul Constanța nr. 34, cu 3 batalioane la Constanța, Regimentul Vasile Lupu nr. 36, cu 2 batalioane la Cernavodă, Regimentul

Petru Rareș nr. 39, cu 2 batalioane la Silistra, Regimentul Neagoe Basarab nr. 35, cu 2 batalioane la Dobrici, și un batalion la Balcic, Batalionul 9 Vânători la Kurtbunar, Regimentul Căligăreni nr. 40 cu 2 batalioane la Turtucaia, Regimentul 5 Roșiori cu 2 escadrile la Dobrici și 2 escadrile la Kurtbunar (Ib.).

Restul unităților care compuneau Corpul 5 Armată, respectiv Regimentul 38 și 23 Infanterie, Regimentele 13, 18, 3 și 20 Artilerie și divizionul 5 obuziere, intrau în vechile lor garnizoane. Divizioanele, coloanele de muniții, Parcul de artilerie al corpului de armată, ambulanțele divizionare și de corp de armată, spitalul mobil, depozitul mobil și formațiile de etapă erau demobilizate complet. Divizionul coloane subzistență trebuia să oprească strictul necesar pentru aprovizionarea trupelor de ocupație. Regimentele de infanterie ale corpului de ocupație păstrau, pe lângă contingentele sub arme, și primul contingent de completare, în timp ce toate celelalte trupe și servicii rămâneau cu efectivele complete.

În completarea telegramei nr. 111 din 29 iulie/11 august 1913, Secția I, Biroul B din cadrul Marelui Cartier General, transmitea Ordinul de Operațiuni nr. 5 din 2/15 august 1913, care cuprindea tabelele generale de mișcare a trupelor din vestul Bulgariei și instrucțiuni privind deplasarea acestora. Erau prohibite modificarea itinerariilor stabilite, a zilelor de repaus, precum și numărul zilelor de marș. Punctele de staționare stabilite de-a lungul itinerariilor, precum și lungimea etapelor nu erau obligatorii, însă diviziile din spate nu puteau să staționeze în aceleași localități în care au staționat cele din fruntea coloanei. În fiecare corp de armată, diviziile urmau la o distanță de o zi de marș. Se luau toate măsurile necesare ca trecerea pe poduri să se facă în ordine, păstrându-se disciplina în timpul trecerii. Trupele nu erau aduse la poduri decât în momentul trecerii, înlăturându-se opririle îndelungate în vecinătatea podurilor. Trăsurile erau ținute continuu pe partea dreaptă a podului și nu se permitea circulația în lungul drumului într-o direcție mai mult decât un șir de trăsurile. Un ofițer de stat-major era destinat de comandamente pentru gestionarea intrării pe pod. El dispunea de un detașament de călăreți pentru a menține poliția drumului pe o distanță de cel puțin 4 km de la pod. Comandamentele alegeau, din fiecare divizie și servicii ale corpurilor de armată, câte una sau două companii, pentru a da ajutor în cazul eventualelor opriri în timpul deplasării pentru asigurarea unei mișcări continue.

Deplasarea serviciilor corpurilor de armată era supravegheată de către comandamentele de corp de armată în așa mod, încât trecerea începea imediat după scurgerea diviziilor în afară de acelea ale Corpurilor 2 și 4 armată, care treceau

la o zi după prima divizie. În privința deplasării depozitelor mobile, responsabil era serviciul etapelor, după indicațiile Intendantului general al armatei. Dispozițiile de staționare, marș, transport pe calea ferată și subzistență după trecerea Dunării erau menționate în tabelele de mișcare și de transport, speciale pentru fiecare divizie și servicii ale corpurilor de armată, distribuite comandamentelor la timp. În afară de prescripțiunile cuprinse în ordinul de operații nr. 111 din 29 iulie/11 august 1913, subzistența trupelor în timpul marșurilor până la Dunăre era asigurată în baza instrucțiunilor speciale date de Intendentul General al armatei.

Ca măsuri sanitare, recomandările comunicate anterior rămâneau valabile, precum și dispozițiile hotărâte deja de personalul medical al corpurilor de trupă și ambulanțelor divizionare și de corp de armată. Pentru corpurile care au fost contaminate, s-a hotărât anume o zi de repaus în ajunul trecerii peste Dunăre, pentru a se face o inspecție sanitară foarte riguroasă și a se alege oamenii suspecti care erau lăsați la punctele sanitare de observație din Nicopole (cazarma pionierilor) și Șiștov (cazarma infanteriei).

Înainte de plecare, oamenii suspecti și bolnavi erau trimiși la Orhanie-Vrața-Lukoviț și Cervenibreg. Din aceste puncte, erau evacuați pe calea ferată spre Nicopole, în ziua de 10/23 august 1913. Cei de la Orhanie și Lukoviț erau transportați din ziua de 7/20 august 1913, cu trăsurile, la Vrața și Cervenibreg (Ib.).

Trupele de etape au început retragerea cu o zi înainte de sosirea în localitate a capetelor de coloane. Au făcut excepție de la această regulă trupele de etape din punctele Vrața și Cervenibreg, care au rămas pe loc pentru paza bolnavilor. Au început deplasarea împreună cu aceștia la 10/23 august 1913. La Orhanie, Corpul I Armată a lăsat o companie pentru paza și escortarea bolnavilor spre Vrața, iar de acolo, compania s-a deplasat împreună cu aceștia la Nicopoli, unde a reintrat la corpul său. Materialul și personalul căilor ferate au urmat mișcarea Corpului 1 Armată, retrăgându-se, până la 10/23 august 1913, la Plevna, iar în ziua de 11/24 august 1913, au părăsit această localitate și s-au retras la Samovit (Ib.).

Corpurile de trupă care executau marșuri trebuiau să ia din depozitele T. Măgurele și Zimnicea var necesar dezinfectărilor, iar comandamentul etapelor dispunea aprovizionarea cu cantități suficiente atât a depozitelor principale, cât și a depozitelor auxiliare

Trupele au reintrat pe jos în garnizoanele lor. Au executat marșul în deplină libertate în ceea ce privește lungimea etapelor, respectând itinerariile de deplasare, cu interzicerea staționărilor în localități mai multe zile. Trupelor le era permisă

cantonarea pe traseul itinerariului stabilit, cu condiția organizării pazei, pentru a împiedica orice contact între trupe și locuitori. Bolnavii contaminați în timpul marșului erau evacuați, cu trăsurile de ambulanță, la cele mai apropiate spitale de plasă.

Toate instalațiile specifice pentru înlesnirea corespondenței și comunicațiilor erau lăsate fără a se deteriora, însă aparatele telegrafice care aparțineau armatei noastre, precum și materialul de poduri al pionierilor au fost luate. Podurile de la Ghihen-Mahala au fost strânse imediat după trecerea ultimelor elemente ale Diviziei 2 Rezervă.

La 4/17 august 1913, Corpul 2 Armată raporta măsurile luate în privința executării marșului pentru evacuarea forțelor staționate în vestul Bulgariei în conformitate cu ordinul general pentru evacuare Bulgariei și întoarcerea în țară.

Potrivit tabelelor de mișcare, marșul până la Vid s-a executat în două coloane, iar de la Vid până la Blagarene, tot corpul de armată a mers într-o singură coloană, apoi, până la Zimnicea, în două coloane. Cunoscut fiind că toate localitățile din Bulgaria erau contaminate de holeră, nu s-au executat opriri sau staționări. Regimentul 2 Vânători, Divizionul 2 Obuziere, Compania 3 Pionieri, Secția 3 Telegraf, Secția telegraf fără fir au mers cu Divizia 4 până la Zimnicea. Regimentul 10 Roșiori a mers în urma Diviziei 3 până la Zimnicea, traversând cel din urmă podul de peste Dunăre. Compania de Biclești a mers până la Zimnicea, având 1 pluton la Divizia 4, 1 pluton la Divizia 3, 1 pluton la coloana Serviciilor Corpului de Armată. Serviciile Diviziei 4 și 3, mai puțin ambulanțele divizionare și Serviciile de corp de armată, respectiv Parcul artileriei, Parcul de pionieri și Escadronul 2 Remontă, au format o singură coloană. Aceste servicii, împreună cu coloana de subzistență, au urmat până la Zimnicea marșul Diviziei 4, la o jumătate zi de marș. Mersul regulat al coloanei și trecerea în ordine și repede a podului de peste Dunăre au fost asigurate prin plutoane de bicicliști și prin ofițeri de stat-major. Diviziile au asigurat trecerea podului cu 1 sau 2 companii de infanterie așezate pe o distanță de 4 km de la pod (Ib.).

Ca măsuri sanitare, marșul s-a executat de la orele 06.00, iar în zilele foarte căduroase, s-a executat o oprire de la ora 10.00 până la ora 17.00. După marș, în timpul repaosului de dimineață, era interzisă orice muncă inutilă. Trupele mergeau cu rândurile rărâte la câțiva pași sau prin flanc, câte doi pe fiecare parte a drumului unde era permis de configurația acestuia. Soldații erau îmbrăcați potrivit temperaturii din timpul zilei. Când era cald, le era permisă descheierea uniformei la gât și la piept.

Se recomandau alimente calde, de preferință ciorbă acra, caldă, ceai, apă fiartă și acidulată (oțet), fiind interzis cu totul consumarea de mâncăruri crude. Hrănirea trupelor se realiza conform instrucțiunilor Serviciului Intendenței. Bidoanele erau umplute înainte de plecare cu ceai, cafea sau apă fiartă acidulată. Medicii inspectau soldații la plecare, iar cei bolnavi erau evacuați, conform ordinelor primite. Pentru buna gestionare a marșului, între 5/18 august și 10/23 august, Cartierul Corpului 2 Armată a staționat la Plevna.

În seara zilei de 3/16 august 1913, au venit la Plevna, unde se afla Cartierul General al Armatei, un reprezentant al căilor ferate bulgare, însoțit de un delegat al Ministerului de Război. Împreună cu generalul Alexandru Averescu, șeful de stat-major al armatei, au discutat despre reglarea traficului comun pe căile ferate. În aceeași zi, generalul Alexandru Averescu a inspectat modul în care erau executate lucrările podului de la Șistov. La data respectivă, podul putea asigura trecerea pe jos a soldaților, rampa și împietritul drumului de acces mai cereau încă cel puțin două zile, prin urmare se preconiza că, la 7/20 august 1913, Divizia 2 Cavalerie putea să treacă. În același timp, generalul Alexandru Averescu a stabilit termenii colaborării dintre autoritățile administrative locale și reprezentanții armatei (Ib.).

La 6/19 august 1913, generalul Alexandru Averescu îi telegrafia prim-ministrului Titu Maiorescu despre discuția avută cu ofițerul delegat din partea statului-major bulgar despre retragerea trupelor române în spatele liniei de demarcație, precum și despre situația zilnică, poziția și deplasarea coloanelor armatei. Ca urmare a finalizării activității specifice de evacuare a bolnavilor lăsați în observare la Orhanie, începută la 7/20 august 1913, orașul Vrața a fost părăsit la 10/23 august 1913.

Conform telegramei nr. 628 din 7/20 august 1913, transmisă de către generalul Alexandru Averescu ministrului de Război, deși regele Carol I a hotărât ca evacuarea Bulgariei să se realizeze până la 15/28 august 1913, măsurile sanitare impuse împotriva răspândirii holerei în rândurile armatei române puneau sub semnul întrebării respectarea acestei date. Pentru a evita această eventuală întârziere, acesta propunea ca să fie stabilit un loc aparte pe malul stâng al Dunării, unde urmau să fie instalate barăcile sanitare pentru preluarea bolnavilor, practic un culoar sanitar administrat de autoritățile locale (Ib.).

La 9/22 august 1913, în a 48-a zi a mobilizării, armata de operațiuni raporta continuarea marșurilor pentru reintrarea armatei în țară. La data respectivă, au trecut în stânga Dunării, pe la Rahova-Bechet, prin transbordare, Divizia 1 Cavalerie completă, mai puțin 1 divizion din Regimentul 9 Roșiori, care a trecut în dimineața

zilei de 10/23 august 1913. Pe la Turnu-Măgurele au trecut Regimentul 24 Tecuci, Regimentul 10 Putna, Regimentul 11 Artilerie, Ambulanța Diviziei 6, Compania 4 Telegrafie, Escadronul Ștafete Divizia 6, Cartierul Diviziei 6, 1 batalion de etapă, Spitalul mobil al Corpului 3 Armată, Compania 3 din Batalionul 3 Pontonieri-râuri, Regimentul 3 Vânători al Diviziei 5, Secția 5 telegrafie de la Marele Cartier, Batalionul 5 Miliții de la Corpul 3 Armată, Secția 2 Telegrafie, Batalionul 3 Pionieri, Spitalul de cai, Escadronul de Ștafete al Regimentului 7 Călărași, Etapa 6 Plevna, Compania 4 telegrafia a Marelui Cartier General și o secție de jandarmi rurali. Pe la Zimnicea au trecut Coloana 4 subzistență a Corpului 3 Armată, Batalionul 4 Pionieri, căruțe provizii pentru depozitul de etapă (Ib., f. 315).

În ziua de 13/26 august 1913, armata de operațiuni a continuat marșurile pentru evacuarea Bulgariei, iar trupele trecute pe stânga Dunării fie executau transporturile de desconcentrare, fie erau oprite în observație medicală din cauza epidemiei. Astfel, trupele care au trecut prin transbordare în stânga Dunării prin punctul Rahova-Bechet au fost Compania 3 teritorială din Batalionul Dolj, Escadronul Călărași de etape, Depozitul central subzistență și toate carele de rechiziții, evacuându-se și toți bolnavii care s-au instalat în lazaretul din portul Bechet. Prin punctul Nicopole-Turnu-Măgurele au trecut în întregime trupele și serviciile Diviziei 1, precum și o parte din serviciile Corpului 1 Armată. Prin punctul Șiștov-Zimnicea au trecut serviciile Corpului 4 Armată (Ib.).

În dreapta Dunării, pe teritoriul bulgar au rămas, la Nicopole, în așteptarea traversării marelui fluviu, Regimentul 5 Vânători, 2 escadroane din Regimentul 4 Călărași și 1 Divizion din Regimentul 14 Artilerie. La Șiștov și împrejurimile acestei localități erau cantonate trupele Corpului 4 Armată, care așteptau ordinul de a trece Dunărea. Detașamentul Zlatița era ajuns la Hadgi-Musa. Brigada 33 Infanterie Rezervă era la Bulgăreni. În aceeași zi, au fost îmbarcate pe șlepuri Regimentul 17 Infanterie, Cartierul Diviziei 1 și Regimentul 31 Infanterie cu destinația Turnu-Severin și Calafat (Ib.).

Trupe oprite pe loc în stânga Dunării, în observație medicală la nord de Turnu Măgurele, erau Regimentul 3 Călărași la Drăgănești, Regimentul 6 Roșiori la Lița, Regimentul Prahova nr. 7 la Odaia, Regimentul Dolj nr. 1, Regimentul Vâlvea nr. 2, Regimentul Rovine nr. 26 la Islaz, iar întreaga Divizie 3 era în jurul Zimnicei (Ib.).

La sfârșitul zilei de 13/26 august 1913, după executarea transporturilor de desconcentrare pe apă, pe jos sau pe calea ferată, cu respectarea prescripțiilor sanitare, Divizia 1 Cavalerie era la București, Cartierul Brigăzii 1 Cavalerie și Regimentul

2 Roșiori la stația Segarcea, iar Cartierul Brigăzii 3 Cavalerie și Regimentul 7 Roșiori erau îmbarcate în trenul care a plecat de la Segarcea cu destinația Iași, ajungând în seara zilei de 14/27 august 1913. În aceeași zi, Regimentul 8 Roșiori ajungea pe calea ferată la Botoșani, în timp ce Divizionul artilerie călăreață și coloanele muniții ajungeau la stația Portărești, așteptând îmbarcarea. Regimentul 3 Roșiori, îmbarcat la Portărești în timpul zilei de 13/26 august 1913, ajungea la Bârlad în data de 16/29 august 1913. Trupele Diviziei 2 Cavalerie au ajuns în garnizoanele acestora, cu excepția Regimentului 3 Călărași, staționat la Drăgănești, și Regimentul 10 Călărași, parte a detașamentului Zlatița, oprit la Hadja-Musa și așteptând ziua de 14 august să traverseze Dunărea. Divizia 1 Rezervă a executat marșul în vederea desconcentrării de la Bechet spre Măceșul, unde a fost oprită de medici din motive sanitare. Cartierul Brigăzii 21 Infanterie Rezervă și 2 batalioane din Cercul Mehedinți s-au transportat pe șlepuri, ajungând spre sfârșitul zilei la Turnu Măgurele. Divizia 2 Rezervă, cu toate trupele și serviciile acesteia, era în garnizoană (Ib.).

Trupele și serviciile neîndivizionate ale Corpului 3 Armată staționau la nord-est de Turnu-Măgurele pentru a fi transportate pe calea ferată spre garnizoane, excepție făcând trupele Batalionului 3 Pionieri și ale Brigăzii 10 Infanterie din cadrul Diviziei 5, care au fost transportate pe șlepuri spre Brăila, în timp ce Regimentul 6 Roșiori era contaminat și respecta măsurile sanitare. Cartierul Diviziei 5 a ajuns la Buzău pe calea ferată, în timp ce Regimentul 3 Vânători și Brigada 9 Infanterie așteptau la nord-vest de Turnu Măgurele pentru îmbarcare (Ib.). În aceeași locație staționa și Regimentul Prahova nr. 7, aflat sub observație medicală din cauza trupelor contaminate de holeră. Brigada 5 Artilerie, Regimentul 7 Artilerie și Ambulanța Divizionară așteptau îmbarcarea la Slatina. Regimentul 19 Artilerie, Divizionul Coloane Muniții, Escadronul Ștafete și Escadronul Remontă al Corpului 3 Armată se aflau în marș spre Ploiești. Cartierul General al Diviziei 6 s-a îmbarcat din Turnu Măgurele și a ajuns la Focșani în dimineața zilei de 15/28 august 1913. Regimentul 7 Vânători, Regimentul 24 Infanterie și Brigada 12 Infanterie au sosit cu șlepurile la Galați, iar Cartierul Brigăzilor 11 și 10 Infanterie au sosit la Brăila, Cartierul Brigădei 6 Artilerie și Regimentul 11 Artilerie la Slatina, iar Regimentul 16 Artilerie s-a transportat cu trenul la Focșani, unde a ajuns și Divizionul Coloane Muniții al Diviziei 6. Ambulanța Diviziei 6 cu coloana de brancardieri era la Turnu Măgurele, iar Escadronul Ștafete la Slatina (Ib.).

Efectivele Corpului 1 Armată urmau itinerariul prestabilit, astfel încât Divizia 1 se pregătea să traverseze Dunărea, Divizia 2 executa marșurile pentru desconcentrare,

Cartierul acesteia a sosit la Corabia, în timp ce Regimentul Rovine nr. 26 și Regimentul Vâlcea nr. 2 erau oprite la Islaz pentru observație medicală, trupele acestora fiind contaminate. Cartierul Brigăzii 4 Infanterie și Regimentul Olt nr. 3 au ajuns la Plopi-Elizaveta pe direcția Turnu Măgurele-Slatina, Regimentul 19 Infanterie, Cartierul Brigăzii 2 Artilerie și Regimentul 9 Artilerie la Corabia. Escadronul de Ștafete la Corabia și Divizionul Coloane Muniții la Băneasa.

Serviciile și trupele neîndivizionate ale Corpului 2 Armată erau în marș spre București. Regimentul 10 Roșiori era la Giurgiu, unde aștepta să se îmbarce, Escadronul 2 Remontă era la Turnu Măgurele, Divizionul 1 Coloane Muniții al Parcului Artilerii era la Roșiorii de Vede, de unde a plecat spre Pitești. Cartierul Diviziei era la Drăgănești, Regimentul 6 Vânători și Brigada 8 Infanterie au ajuns cu șlepurile la Oltenița, localitate de unde au plecat în marș la București. Brigada 7 Infanterie, în componența căreia intrau Regimentele 5 și 20 Infanterie, intra în garnizoanele de reședință. Artileria și serviciile Diviziei 4 erau în marș spre București, în seara zilei de 13 august au ajuns la Drăgănești, în timp ce Divizia 3, ale carei trupe erau contaminate, era oprită la Zimnicea, ținută sub observație medicală (Ib., f.n.).

În ziua de 14/27 august 1913, toate trupele Diviziei 1 Cavalerie erau îmbarcate și transportate pe calea ferată spre garnizoanele de reședință, mai puțin Brigada 2 Cavalerie, care mergea în marș spre București, punct pe care l-a atins la 17/30 august 1913. Regimentul 9 Roșiori din această brigadă a ajuns la Turnu Măgurele la 15/28 august 1913, de unde a plecat spre București, marșul fiind planificat în 3 sau 4 etape, fapt pentru care se preconiza sosirea în capitală la 18/31 sau 19 august/1 septembrie 1913. Toate unitățile Diviziei 2 Cavalerie au ajuns în garnizoane, mai puțin Regimentul 10 Călărași, care a traversat în stânga Dunării, la Zimnicea, de unde s-a îmbarcat spre Târgoviște, iar Regimentul 2 Călărași era oprit la Drăgănești, sub observație medicală. Divizia 1 Rezervă era în marș spre Portărești-Segarcea, Regimentul 2 Călărași a ajuns în garnizoană la Caracal, escadronul 4 al acestui regiment era la Portărești, de unde a plecat la Râmnicu-Vâlcea. Trupele din garnizoana Craiova care aparțineau Diviziei 1 Rezervă au intrat în oraș la 15/28 august 1913, batalioanele din cercul de recrutare Vâlcea s-au îmbarcat la Portărești și au intrat în garnizoană la 16/29 august 1913, iar batalioanele din cercul de recrutare Olt s-au îmbarcat la Portărești și Segarcea și au ajuns la Slatina tot la 16/29 august 1913. Compania Pionieri Rezervă și Secția de Telegrafie s-au îmbarcat la Portărești la 16/29 august 1913 și au intrat în București la 17/30 august 1913. Divizia Coloane Muniții s-a îmbarcat la 15/28 august 1913

la Portărești și Segarcea, a ajuns la Filiași în noaptea de 16/29 august 1913, de unde a plecat în marș spre Târgu-Jiu. La 14/28 august 1913, au fost reținute sub observație medicală, la Segarcea, 1 companie din cercul de recrutare Gorj, 2 plutoane din cercul de recrutare Dolj, 2 plutoane din cercul de recrutare Rovine, 2 companii din Regimentul 1 Vânători și 2 plutoane din Regimentul 42 Rezervă, în timp ce Divizia 2 Rezervă a ajuns cu toate trupele în garnizoanele de reședință.

Trupele și serviciile Corpului 1 Armată au trecut Dunărea la 14/28 august 1913. Divizia 1 era transportată pe Dunăre, Regimentul 31 Infanterie, Regimentul 17 Infanterie și Regimentul 1 Vânători erau în marș spre Craiova, oraș în care au intrat la 15/28 august 1913, restul trupelor ajungând la Corabia. Cartierul Diviziei 2 a ajuns la Craiova în noaptea de 14/27-15/28 august 1913. Regimentul Olt nr. 3, Regimentul 14 Artilerie și Divizia Coloane Muniții au ajuns la Slatina la 15/28 august 1913, împreună cu Regimentul Romanai nr. 19. Regimentul 9 Artilerie și Escadronul de Ștafete au ajuns la Caracal tot la 15/28 august 1913. Ambulanța Diviziei 2 s-a îmbarcat la Corabia și a ajuns la Craiova la 15/28 august 1913 (Ib.).

Serviciile și trupele neîndivizionate ale Corpului 2 Armată au ajuns în marș la București la 15/28 august 1913. Regimentul 10 Roșiori s-a îmbarcat pe calea ferată spre Târgoviște, unde a ajuns la 15/28 august 1913. Divizionul 1 Coloane Muniții al parcului artilerie a ajuns la 15/28 august 1913 la Pitești. Divizia 4 raporta că Brigada 7 Infanterie a intrat în garnizoanele de reședință, Brigada 8 Infanterie, Brigada 4 Artilerie și Serviciile diviziei au intrat în București la 15/28 august 1913 (Ib.).

Trupele și serviciile Corpului 3 Armată staționau, la 14/27 august 1913, la nord de Târgu Măgurele, unde așteptau să fie îmbarcate pe calea ferată, mai puțin Batalionul 3 Pionieri, care a sosit la Brăila cu șlepurile pe Dunăre. Comandamentul Diviziei 5 a ajuns la Buzău în aceeași zi, în timp ce Regimentul 3 Vânători, Brigada 9 Infanterie s-au îmbarcat la Turnu Măgurele cu destinația Ploiești, unde au ajuns la 15/28 august 1913. Batalionul 2 din Regimentul 7 Infanterie era reținut sub observație medicală, Regimentul Buzău nr. 8 s-a îmbarcat la Brăila cu destinația Buzău, unde a ajuns la 15/28 august 1913, iar Regimentul 9 Infanterie era în marș de la Brăila spre Râmnicu Sărat unde a ajuns la 16/29 august 1913. Regimentul 7 Artilerie staționa la Slatina, unde aștepta să se îmbarce, Regimentul 19 Artilerie a ajuns la Băneasa, în timp ce Divizionul Coloane Muniții era oprit sub observație medicală la Alexandria. Escadronul Ștafete și Escadronul Remontă au ajuns la Băneasa. Cartierul Diviziei 6 a ajuns la Focșani la 15/28 august 1913, iar Regimentul 10 Putna la 16/29 august. Regimentul 24 Tecuci a ajuns în garnizoană tot la 16/29 august 1913, Regimentul 12

Cantemir a ajuns la 14/27 august 1913 la Bârlad, Regimentul 16 Artilerie a ajuns pe calea ferată la Focșani la 16/29 august 1913, în timp ce Regimentul 11 Artilerie și Escadronul Ștafete așteptau la Slatina, iar Ambulanța diviziei era la Turnu Măgurele, pentru a se îmbarca spre garnizoană. Corpul 4 Armată era ținut sub observație medicală la nord de Zimnicea (Ib.).

La 15/28 august 1913, armata de operațiuni a evacuat aproape complet teritoriul Bulgariei, fiind raportate prezența a două detașamente românești la Nicopole și Șiștov. În această zi, au trecut Dunărea pe la Șiștov-Zimnicea Divizia 7 din Corpul 4 Armată și Brigada 33 Infanterie Rezervă (Ib.).

La această dată, erau reținute pe malul stâng al Dunării sub observație medicală, la Segarcea, trupe ale Corpului 1 Armată și ale Diviziei 1 Rezervă, respectiv 1 companie și jumătate din Regimentul 41 Infanterie Rezervă, 2 plutoane din Regimentul 42 Infanterie Rezervă, 2 plutoane din Regimentul 43 Infanterie Rezervă, la Corabia 2 companii din Regimentul 1 Vânători activ, Regimentul 1 Infanterie Dolj, la nord de Islaz, Regimentul 2 Infanterie Vâlcea și Regimentul 26 Infanterie Rovine. Tot sub observație medicală erau reținute și trupe ale Corpului 2 Armată, precum Divizia 3 Infanterie la nord de Zimnicea, Regimentul 15 Artilerie la nord de Năsturel, Regimentul 6 Artilerie și Ambulanța Diviziei 3 la sud-est de Găuriciu, Divizionul Coloane Muniții Divizia 3 la nord-vest de Găujani. Corpul 3 armată avea reținute trupele Regimentului 5 Roșiori la sud de Segarcea din Vale, 1 batalion din Regimentul 7 Prahova la vest de Odaia și Divizionul Coloane Muniții al Diviziei 5 la Alexandria. Corpul 4 Armată avea oprite pentru inspecția sanitară Divizia 7 completă la nord de Zimnicele, Divizia 8 completă la sud de Bragadiru și Serviciile Corpului la nord de Bujoru-Petrișu. Divizia 2 Cavalerie avea Regimentul 3 Călărași în observație la Drăgănești (Ib.).

În seara zilei de 15/28 august 1913, Divizia 1 Cavalerie era în marș de deconcentrare, Brigada 1 Cavalerie era în drum, transportându-se pe cale ferată spre Mărăsești și Bârlad, Brigada 2 Cavalerie era în marș spre București, iar Regimentul 9 Roșiori a ajuns la Turnu Măgurele, în timp ce Divizionul artilerie călărească a ajuns la Galați, iar coloana sa de muniții era programată să ajungă la 16/29 august 1913. Divizia 2 Cavalerie era cu toate efectivele în garnizoanele de reședință. Regimentul 10 Călărași era în marș spre Giurgiu, de unde urma să se îmbarce pe calea ferată spre garnizoană. Regimentul 3 Călărași era în observație medicală la Drăgănești, Divizia 1 Rezervă a ajuns în garnizoana Craiova, iar trupele care aparțineau cercurilor

de recrutare Vâlcea, Gorj și Olt s-au îmbarcat pe calea ferată în stațiile Portărești, Segarcea, spre garnizoanele de reședință, unde au ajuns la 16/29 august 1913 (Ib.).

În ceea ce privește situația, la 15 august 1913, a trupelor Corpului 1 Armată, serviciile acestuia erau în marș de la Islaz spre Corabia, cu excepția Batalionului 1 Pionieri, care s-a îmbarcat pe șlepuri cu destinația Oltenița, de unde a pornit în marș spre București. Secția de telegrafie fără fir și proiectoare a ajuns la București, în timp ce Divizionul artilerie de munte era îmbarcat pe calea ferată în drum spre capitală. Comandantul Diviziei 1 raporta că Regimentele 17 și 31 Infanterie au ajuns la 15/28 august în garnizoane, Regimentul 1 Dolj era reținut în observație medicală la Corabia, Regimentul 18 Gorj și Regimentul 5 Artilerie era în drum pe calea ferată spre Târgu Jiu, Regimentul 1 Artilerie era în marș spre Caracal, cu destinația Craiova, în timp ce Divizionul Coloane Muniții aștepta la Corabia să se îmbarce în tren spre Târgu Jiu, cu destinația Craiova, iar Escadronul de Ștafete a ajuns în marș la Caracal. În ceea ce privește situația Diviziei 2 la 15/28 august 1913, toate trupele erau în garnizoanele respective, cu excepția trupelor oprite pentru observație medicală, iar Regimentul 9 Artilerie, ajuns la Zănoaga, era programat să intre la 16/29 august 1913 în garnizoana Craiova (Ib.).

Trupele și serviciile neîndivizionate ale Corpului 2 Armată erau, în seara zilei de 15/28 august 1913, cantonate în garnizoanele de reședință, în timp ce Divizia 3 era oprită în observație medicală. Divizia 4 raporta că toate trupele și serviciile au ajuns în garnizoane (Ib.).

Serviciile și trupele neîndivizionate ale Corpului 3 Armată erau staționate la nord-vest de Turnu Măgurele, unde așteptau îmbarcarea în tren și transportul pe calea ferată spre garnizoane. Astfel, Cartierul Diviziei 5, Regimentul 3 Vânători și Brigada 9 Infanterie erau deja îmbarcate și transportate pe calea ferată de la Turnu Măgurele spre Ploiești și Buzău, în timp ce Batalionul 2 din Regimentul 7 Infanterie era reținut pentru observație medicală. Regimentul 7 Artilerie era staționat la Slatina, pentru a se îmbarca. Regimentul 19 Artilerie, Escadroanele Ștafete și Escadronul 3 Remontă erau în repaus de o zi în apropiere de București. Divizionul Coloane Muniții era oprit în observație medicală la Alexandria. Cartierul Diviziei 6 a ajuns la Focșani, Regimentul 10 Putna și Regimentul 24 Tecuci erau în marș de la Brăila spre Galați. Regimentul 11 Artilerie s-a îmbarcat din Slatina pentru transportul pe cale ferată spre Focșani, iar Regimentul 16 Artilerie era îmbarcat în tren cu destinația Focșani, punct atins la 16/29 august 1913, în timp ce Ambulanța Diviziei 6 aștepta îmbarcarea la Turnu Măgurele, iar Escadronul de ștafete aștepta la Slatina (Ib.).

Corpul 4 Armată era reținut în observație medicală, iar Brigada 33 Infanterie Rezervă a traversat Dunărea pe podul de la Șiștov-Zimnicea cu două regimente, al treilea regiment aștepta să traverseze a doua zi, respectiv 16/29 august 1913.

CONCLUZII

ROMÂNIA – O PUTERE REGIONALĂ DE STATU-QUO CU RESURSE INSUFICIENTE

România a intervenit rapid în zona de conflict, în conformitate cu angajamentul luat în fața Marilor Puteri, acela de a contribui la restabilirea păcii în Balcani. Pentru Bulgaria, prinsă între două fronturi, a fost dificil să facă față celui de-al treilea front deschis de România, în condițiile în care, în momentul intervenției române, Bulgaria stabilizase situația pe cele două fronturi. Armata României și-a desfășurat forțele conform planului stabilit, respectând angajamentele politice asumate de țara noastră față de comunitatea internațională.

Apreciez că Armata Română, modernizată și dotată ca urmare a eforturilor făcute în anii precedenți conflictului, a jucat un rol decisiv în victoria împotriva Bulgariei, prin deschiderea unui nou front în nord, în condițiile în care trupele bulgare, deja trecute prin Primul Război Balcanic, erau comasate în sud și în est, contribuind astfel la creșterea prestigiului României, a cărei importanță strategică, în contextul situației complicate din Peninsula Balcanică, a fost reconsiderată.

Cu toate acestea, Campania din Bulgaria din anul 1913 a scos în evidență starea precară, din punct de vedere operativ, a armatei, evidențiindu-se, în același timp, mari lipsuri la materialul sanitar. Cu toate măsurile de protecție împotriva epidemiei de holeră luate în cadrul operațiunilor de evacuare, numărul militarilor infectați a fost de peste 48.00. Iar în privința instruirii, dotării și coeziunii dintre eșaloane, existau lacune semnificative.

BIBLIOGRAFIE:

1. Gl.bg. dr. Apostol, V., col. dr. Giurcă, I., lt.-col. dr. Chiriac, D. M., col. (r.) ing. Baltă, C. (2000). *Comandamentele strategice române în acțiune (1859-1947)*. București: Editura Tipo-Lith.
2. General Crăiniceanu, Gr. (1913). *Armata în 1913*. București: Editura Institutului de Arte Grafice „Flacăra”.
3. Giurcă, I., Georgescu, M. (2012). *Statul Major General Român (1859-1950). Organizare și atribuții funcționale*. București: Editura Militară.
4. Oșca, Al., Preda, D., Miriță, A. (1992). *Proiecte și planuri de operații ale Marelui Stat Major român (până în anul 1916)*. București: Secția Asigurare Tehnico-Economică a Presei și Tipăriturilor Ministerului Apărării Naționale.

5. Pohoată, N. (2010). *Politica Externă a României în timpul războaielor balcanice (1912-1913). România și grupările politico-militare ale Marilor Puteri*. București: Editura Pro Universitaria.
6. Săvescu-Cristescu, C. (2006). *Cartea cu amintiri din Cadrilater*, f. ed., București.
7. Zamfirescu, I. (1914). *Impresii și note din Campania anului 1913*. Tipografia „Viitorul”, Roman.
8. Zbucnea, Gh. (1999). *România și războaiele balcanice (1912-1913). Pagini de istorie Sud-Est europeană*. București: Editura Albatros.

**Ordinul „Meritul Cultural”
 în grad de „Cavaler”,
 categoria F
 – „Promovarea culturii”
 (Decretul Prezidențial nr. 646
 din 24.08.2004)**

**Ordinul „Meritul Cultural”
 în grad de „Ofițer”,
 categoria F
 – „Promovarea culturii”
 (Decretul Prezidențial nr. 483
 din 30.06.2014)**

gmr.mapn.ro
facebook.com/gmr.mapn.ro